Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• VII. évfolyam • 2015 • 2. (24.) szám •

T A R T A L O M

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Nagy Pál: Falu a Korhány alatt 3

IRODALOMTÖRTÉNET

Bertha Zoltán: Magyarság, emberség, hitvallás 12

125 ÉVE SZÜLETETT MAKKAI SÁNDOR

Pomogáts Béla: Reformok szolgálatában 18

SAJTÓTÖRTÉNET

Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. II. 26

Brauch Magda: A Székely Útkereső évtizede (1990–1999).
Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang II. 26

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

Székely Útkereső Antológia. II. 51

Himnuszok, versek, széppróza, cikkek, tanulmányok, esszék 51

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Fülöp Lajos: Bajza és a reformkori magyar nyelv 81

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXI. 86

ÉLETMŰ

Kozma László: Juhász Gyula költői világa (IV.) 93

MÚZSA ÉS LANT

Kozma László: Szavak vándorköszörűse 115

Kiss Székely Zoltán versei 116

Ferenczi Enikő: Harmat (III.) 120

Bognár Stefánia verse 127

Beke Sándor versei 128

P. Buzogány Árpád: Két szatyor hagyma 131

Fülöp Lajos versei 135

Csávossy György versei 136

Csatáné Bartha Irénke versei 138

Ráduly János: Félperces történetek (VII.) 140

P. Buzogány Árpád versei 146

Fülöp Kálmán versei 147

Pálffy Tamás Szabolcs versei 148
Komán János: Eladják a Paget-házat 150
Nagy Székely Ildikó versei 158
Péterffy Gyöngyi versei 160
Csire Gabriella: Regélő napkelet (X.) 161
Demeter Attila: Metamorfózis 165
Ráduly János: Haikuk 166
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK
Szőcs Katalin: Fokos (VI.) 167
Kiss Irén: A mágusokról 175
MARADANDÓ MŰVÉSZET
Kedei Zoltán: A művészet emlékoszlopa 178
HIT ÉS ÜZENET
Fülöp Lajos és Nagy Székely Ildikó versei 181
KÖNYVEINK VILÁGA
Könyvkiadás Székelyföldön 183
Kovács Hont Imre: Kiadókról kiadósan 183
Könyvkiadás Csíkszéken 184
Máthé Miklós Mónika: Könyvkiadás Udvarhelyszéken 186
Márk Boglárka: Könyvkiadás Marosszéken 188
Ambrus Ágnes: Könyvkiadás Háromszéken 192
Csibi Márta: Könyvkiadás Gyergyószéken 195
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK
Kozma László (197), Csatáné Bartha Irénke (202), Jancsik Pál (207),
Beke Sándor (208) gyermekversei
Benedek Elek (199), Csire Gabriella (203) gyermekprózája

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

✦ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦
✦ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ✦
✦ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ✦
✦ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ✦
✦ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ✦ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ✦
✦ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax**:** 0266-212703 ✦
✦ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ✦
✦ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ✦ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ✦
✦ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ✦ Nyomda: Erdélyi Gondolat ✦
✦ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ✦
✦ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR ✦
✦ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ✦
✦ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ✦ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ✦
✦ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ✦
✦ **ISSN 2066 — 8929** ✦

Nagy Pál

Falu a Korhány alatt

„Mélységesen mély a múltnak kútja" — indítja a bibliai Józsefről és testvéreiről írt nagy regényét Thomas Mann. Ezek a bölcs szavak késztetnek gyakran tűnődő gondolkodásra, ha a letűnt időket próbálom megidézni képzeletemben. Népünk történelmének ködbe vesző kezdetei, a kik vagyunk s honnan jöttünk titkai már kisdiák koromban, eszmélésem hajnalán izgatták elmémet, és meg kell vallanom: manapság, öreg éveimben olvasói érdeklődésemet semmi sem köti le jobban, mint a volt idők üzenete — ama mélységesen mély kút vizének egy-egy csobbanása.

Szülőfalum határában megpihenek a dombtetőn; fürkésző tekintettel nézek le a völgybe, ahol minden bokor ismerősöm a gyermekkor boldog napjaiból. Itt vagyok a hajdani székely Mezőség északnyugati peremén, a Korhány hegyének tőszomszédságában. Ahol eleink réges-régen küldetéses akarással, építő tehetséggel teremtettek maguknak házat-hazát.

*

Innen, a tetőről egyetlen pillantással átfogható az egész falu: Mezőkölpény. Minden bizonnyal Orbán Balázs is a közelből, a Korhány mellől nézett le a völgybe itt-jártakor, írván aztán lelkesülten, nagy művének XXVIII. fejezetében: „Bizonnyal mindenkit kellemesen fog meglepni Kölpénynek nem is sejtett gyönyörű fekvése, mert olyan szép hegykebelben fekszik e falu, mely mindenkire, de főként a havas szülöttére kellemes benyomást fog tenni: a falut minden oldalról szép lombdús erdők környezik, melyek a használt Nagyerdő elnevezést méltán kiérdemlik, lévén kétségtelenül a Mezőségnek legnagyobb és legszebb erdősége. Ezen erdők alján fekszik a szőlőktől és gyümölcsösöktől körülvett csinos falucska, egyik, székely szorgalom által teremtett kies oáza a Mezőségnek, melyet Kulpen néven 1332-ben már mint létezett falut feltalálhatunk a pápai dézsmák jegyzékében (…)"

Mielőtt a sokszor sáros, kövezetlen mezei úton leereszkednénk az egykoron oly csinosnak látott falucskában, maradjunk még kis ideig a Korhány közelében. Lexikonolvasó gimnazista voltam már a vásárhelyi Református Kollégiumban, amikor a 16 kötetes Pallas 10. kötetéből megtudtam, hogy ez az ódon hangzású helynév — a Korhány — tulajdonképpen a kurgán szó magyar változata. A kurgánok pedig — értesültem a lexikonból — ázsiai eredetű temetkezési helyek, sírhalmok; valójában emberi kéz által teremtett dombok. Kunhalmoknak is nevezik őket a magyar nyelvterületen, és leginkább ott keletkeztek, ahol a kunok valami-

kor megtelepültek a Kárpát-medencében. Említette azt is a Pallas eme szócikkének tudós szerzője, hogy az egykori kurgánokba (korhányokba) lovastól s néha leghívebb szolgájával együtt temették el az elhunyt harcost.

A kölpényi Korhány alatt egész dombsor látható, úgyszólván szabályos elrendezésben. Váltig csodálkozom, hogy a mindenre oly igen odafigyelő Orbán Balázs szeme nem akadt meg ezen a különös, nem mindennapi látványon. Mert ezek a dombok — a Halmok (így hívják napjainkban is a határnak ezt a részét) — kétségtelenül ősi eredetű kurgánok, azaz korhányok. Sajnos, mind ez ideig nem akadt olyan régész, aki vállalkozott volna a kölpényi dombok megásására, pedig ki tudja, milyen értékes leletekre bukkanna a kutató e vidék őshonos népességének kilétét illetően, az eltemetett harcosok hajdani kultúrájára vonatkozóan.

Kunok éltek volna valaha, sok évszázaddal ezelőtt e tájon? Talán avarok, vagy besenyők? Vagy valamelyik más nép? Köze lenne mindennek a legendás Ciglevagy Csigla-mezőn meghúzódott hun-utód székelyekhez?

Keresnünk kell a megnyugtató, hiteles választ. Tudósok feladata vallatóra fogni a kölpényi kurgánokat (is). Hogy a koholt mítoszok, minden alapot nélkülöző „elméletek" cáfolataként a történelmi valóság tényeit tudjuk felmutatni…

*

Beszédes helynevek sokasága őrzi a múlt idők hiteles emlékeit Kölpény határában is — épp úgy, mint a Mezőség más tájain, s a történelmi Magyarország egész területén. A Korhány csak egyike ezeknek a faggatható fogalmaknak. Mert például a Vérpad, a Pogányvár, a Bocsok, a Katonadomb is jelentéses tartalmat őriz. Csaták, pusztítások, történelmi tragédiák emlékét. A helyneveket mindig érdemes vallatóra fogni. Némely talányosnak tűnő fogalom mélyrétegeiben nemegyszer fontos közléseket, históriai tényeket fedezhet fel a múltba tekintő figyelem.

Itt van mindjárt az én kedves szülőfalum neve: Kölpény. Már kisgyermekként sokat törtem a fejemet: mit jelenthet ez a furcsa szó? S hamar rájöttem, hogy minden valódi helynévnek konkrét tartalma — értelme, jelentése — van, illetve kell, hogy legyen. Az újabb kori ferdítések-fordítások rendjén keletkezett helynevek semmit sem jelentő, művi képződmények; mit sem árulnak el a jelölt hely történelméről.

Sok esztendőnek kellett eltelnie, míg kezembe került az Anonymus-krónika, s benne nem kis meglepetéssel fedeztem föl a Kölpény nevet. Béla királyunk névtelen jegyzője 1200 táján a *Gesta Hungarorum* lapjain háromszor említi Kölpényt — a honfoglalás korabeli eseményeinek tárgyalása során. Ama Kölpény vezérről van itt szó, aki a híres-nevezetes Botond apja, Tas nagybátyja volt annak idején. Azt olvashatjuk a krónika 41. fejezetében, hogy Árpád a bodrogi részeken és a Vajas vize mellett „Nagy földet adott lakosaival együtt Tasnak, Lél apjának és nagybátyjának, Kölpénynek, Botond apjának". Anonymus művének 1977-es, budapesti kiadásához Györffy György professzor írt bevezetőt és készített jegyzeteket. Véleménye szerint a Kölpény személynév „összetartozik a negyedik bese-

nyő törzs nevével, melyet Németh Gyula méltóságnévnek fejtett meg. Ahol Kölpény földet kapott a Vajas vize vidékén, a régebbi Bács megyében, az ő nevének felel meg a Külpejre visszamenő XIV-XV. századi Külpi, ma Kulpin helynév. Kulpinból alakult az Alsó-Száva mellett Kupinovo neve is" — mondja a továbbiakban Györffy György, a tudós történész. Szerinte nem a besenyő Külbej törzs, hanem egy varég, illetve normann néprész, a Külpin neve sejlik benne. Ez a néprész a X. századi Kelet-Európában zsoldosként szerepelt.

Noha Anonymusnál nincs nyoma annak, hogy Árpád jóvoltából a Vajas vize mellett földet birtokló Kölpény vezérnek valami közvetlen kapcsolata lett volna ezekkel az erdélyi, mezőségi tájakkal, ezzel a kies völggyel a Korhány alatt, mégis semmiképpen sem lehet merő véletlen az a tény, miszerint itt egy település épp ezt a nevet viseli kezdetektől fogva. A magyar helynévadás legrégebbi szakaszában, a honalapítás korában, az Árpád-korban igen gyakori volt a személynévből való helynévképzés. Véletlenek pedig nincsenek ezen a területen. Nem alaptalan tehát a feltételezés, hogy Kölpény — ősi nevének bizonysága szerint — honfoglalás kori magyar település.

A múlt idők kútja nemcsak mélységesen mély, de kiterjedésében is határtalan…

*

Kölpény és vidéke, a Mezőségnek ez a legkeletibb sarka hosszú századokon át a történelmi Marosszékhez tartozott. Orbán Balázs is hangsúlyozottan székely faluként említi. 1848 táján Marosszék közigazgatási szempontból két kerületre (Alsó és Felső), ezen belül nyolc járásra oszlott. (Önálló közigazgatása volt Marosvásárhely sz. kir. városnak és Nyárádszereda oppidumnak.) A sámsondi járáshoz tartozó falvak a következők voltak: Bárdos, Bazéd, Csávás, Fele, Galamod, Hídvég, Kölpény, Lekence, Marosszentanna, Ménes, Remeteszeg, Sámsond, Szabéd, Szabad, Udvarfalva. Döntő többségükben székely-magyarok éltek ebben a járásban. Idők során melléjük, közéjük betelepedtek ide más nyelvet beszélő népek fiai is, leginkább románok, akiknek a múltbeli ittlétére vonatkozólag, Kölpényt illetően, egy 1819–1920-as összeírás például azt a tájékoztatást nyújtja, hogy ekkoriban 24 olyan család élt a faluban, akiknek a neve román nemzetiséget sejtet — amint ezt Ioan Ranca dokumentumkötetéből megtudhatjuk *(Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii,* 1995.). A Ranca által felsorolt — románnak mondott — családnevek között a Borsa, a Kaluser, a Pintye mellett ilyenek is vannak: Sütő, Máté, Ábrahám, Demeter, Lázár…

1614-ben a Bethlen Gábor-féle lustra összesen 33 családot talált Kölpényben. A nemzetiségi megoszlásra nem voltak tekintettel az összeírók, csak a különböző társadalmi rétegekhez tartozók számát tüntették fel. A 33 családot számláló Kölpény a XVII. század eleji Erdélyben, a Mezőségen, jó közepes népességű település lehetett, összességében mintegy 150-180 lakossal. Másfél évszázad múlva, 1777-ben már 99 családot írtak össze ugyanitt, ami a török-tatár pusztítások,

egyéb kalamitások, gyilkolások, gyakori járványok korában nem csekély gyarapodást mutat. 1920-ban 767 lakosa volt a falunak: ebből 561 magyar és 202 román. Napjainkban mindössze 400 és egynéhány lélek él Mezőkölpényben. A fogyatkozás szomorú folyamatára vetnek fényt ezek a számadatok…

Orbán Balázs *A Székelyföld leírásá*ban figyelemre méltó adatokat közöl a székely Mezőség etnikai változásairól. Megemlíti például, hogy a jelenleg Marosvásárhelyhez tartozó Remeteszeg egykoron tiszta székely falu volt, de birtokosai, a Lázárok „kitették onnan a székelyeket", s helyükbe Bánd és Bergenye környékéről, a hegyekből román jobbágyokat telepítettek. Sokatmondó Náznánfalva nemzetiségi összetételének alakulása is. Egy 1685-ből való okmány szerint Náznánfalvát, valamint a közelében fekvő, időközben teljesen eltűnt Bordásszeget és Kisfaludot is székelyek lakták. A falunév — Náznánfalva — ősi székely fogalom: a Náznán egyike volt (a Halond, a Péter és a György mellett) a Halom nembeli ágaknak, ugyanúgy, ahogyan az egykori székely társadalomszervezetben az Örlöc, a Meggyes, az Adorján, a Jenő és a Halom nem mellett volt egy Ábrám nem is. (Miszerint a kölpényi és Kölpény környéki, tegnapi és mai Ábránok — azaz Ábrahámok — a különféle közelmúltbeli névelemzések, feltételezések ellenére sem lehetnek mások, mint az őshonos mezőségi székelység leszármazottai. Az sem mellékes, hogy a már említett, 1332-es pápai tizedjegyzékben bizonyos Abraam nevű pap szerepel.)

*

A székelyek eredetének fölöttébb bozótos kérdése ma is viták tárgya. A kutatók köreiben, ide vonatkozóan, egymásnak mereven ellentmondó elméletek születtek már a múltban is. Volt olyan történész, aki azt vallotta, hogy a székelyeket a tatárjárás után IV. Béla király telepítette mai lakhelyükre — a jászok közül. Többek szerint az Árpád-házi uralkodók által letelepített határőrök voltak; ezt fejezné ki a székely népnév is. Mások a besenyők, az avarok vagy a kunok utódait vélték látni bennük. Engel János Kerestély szerint a székelyek ősei Etelközből Erdélybe menekült magyarok. A nagy tekintélyű Hunfalvy Pál azt fejtette ki, hogy a székelységet Magyarország más területeiről a XII. században, Szent László idejében telepítették a keleti határok közelébe. A jeles kolozsvári történész, Szabó Károly azonban a maga idejében határozottan kétségbe vonta Hunfalvy Pál véleményét, csalóka és alaptalan hipotézisnek nevezte, mondván nyomatékkal: kötelező volna mindezért félredobni és tagadni „az ősidőktől fiúról fiúra örökölt s a nemzet közhitévé vált hagyományt".

Nem vagyok szakmabeli történész; eszem ágában sincs belekontárkodni a székelyek eredete körüli, manapság is fel-fellobbanó vitákba. De tán érthető, ha engem is foglalkoztatnak az ilyen és hasonló témák. Engem is mélységesen felizgat a nagy kérdés: honnan és mikor jöttek Erdélybe a kétségtelenül keleti eredetű, vitathatatlanul magyar jellegű székelyek? Van-e valaminő valóságalapja annak a múltbeli hagyománynak, hogy a székelység tulajdonképpen Attila hunjai-

nak utóda? A honfoglalás idején itt, Erdély területén tényleg éltek-e már székelyek, amint ezt középkori krónikáink állítják, és némely történész is feltételezi?

A XIII. században élt Kézai Simon *Gesta Hunnorum et Hungarorum* című krónikájának van egy sokat idézett-magyarázott szövegrésze: „A krimhildi csatából megmaradt 3000 hun férfi is, akik futással megmenekültek és a nyugati nemzetektől félve Csigla mezején maradtak. Ott magukat nem hunoknak, hanem székelyeknek nevezték. E székelyek (zaculi) a hunok maradványai, akik, amikor a magyarok újból Pannóniába jöveteléről értesültek, a visszatértek elé siettek a rutén határokon, együtt hódították meg Pannóniát, melyből részt kaptak (…)" A honfoglalás eseményeinek tárgyalása során Anonymus pedig a már idézett krónikájának 50. fejezetében ezt írta: „(…) a székelyek, akik előbb Attila népei voltak, Üsübü hírét hallva, békésen elébe jöttek". Tehát: a már régebben itt lakó székelyek a Vereckei-hágón át Árpád vezetésével a Kárpát-medencébe érkező magyarok elébe vonultak, valahol Ungvár környékén összetalálkoztak, és testvérként fogadták őket. Sok történész a képzelet szüleményének véli krónikáinknak ezeket az állításait. Romantikus mitizálásnak nevezik Kézaiék közléseit. Az a 3000 hun férfi már csak csekély száma miatt sem lehetett egy egész népcsoport őse — mondják. Arra nézve is egymásnak homlokegyenest ellentmondó vélekedések, feltételezések születtek, hogy valójában hol lehetett a gyakran emlegetett Csiglamező.

A korunkbeli magyar történész, Balás Gábor *A székelyek nyomában* című, 1984-ben megjelent könyvében ezt írja egy helyütt: „Hogy hol volt Csigla mezeje, azt sokáig találgatták, holott aránylag jónak minősíthető adatok mutatnak arra, hogy Erdélyben volt és a Mezőséggel azonosítható (…)" Balás Gábor felsorolja azokat a mezőségi falvakat, ahol Csigla (vagy Cigla) helynév volt — vagy van napjainkban is! Ezek a következők: Szászlekence, Ártánd, Szászszentgyörgy, Mezősolymos, Berkenyes, Mócs, Mezőszombattelke, Magyarkályán, Magyarfráta, Mezőrücs, Mezőőr, Mezővelkér, Mezőcsány, Nagyölyves, Mezősámsond, Bazéd, Mezőbő, Mezőszengyel, Mezőszakál, Mezősályi, Mezőménes, Mezőbánd, Mezőmadaras, Nagyikland, Székelykövesd. Kövesdi Kiss Ferenc *Még szólnak a harangok!* című, a mezőségi szórványvilágot bemutató könyvében ugyancsak több Csigla, Cigla, Czikla, Cigle helynevet említ, olyanokat, melyek az egykori Marosszékhez tartozó részeken és ettől északra vannak. Eszerint nemcsak Mezőbánd határában volt (van) Czigle-tető, hanem innen nem messze, többfelé, sőt Kölpény határában is, aztán távolabb, a Tóvidéken, Apanagyfaluban, Szentmátéban, Gyekén, meg másutt. Mit jelent — mit rejt magában — ez a szó: csigla? Németh Gyula megfejtése szerint a csigla nem egyéb, mint „magas gát", nádból, gyékényből font magas kerítés, a sátor bejárata előtt kifeszített gyékény (…), összefoglalólag „gáthely". A nyelvész Benkő Loránd úgy véli, a szó 'fűzfa' jelentésű is lehet. Thury József a XIX. század végén írt, *A székelyek eredete* című tanulmányában azt mondja, hogy a csigla török eredetű szó; a „csig" magas kerítést, sövényt, töltést vagy sáncot jelent, a „la" pedig helynévképző. Szerinte ezalatt az

avarok kör alakú földvára, az úgynevezett avargyűrű értendő. Karácsony János történész a XIX. század végén — 1896-ban — járt ezeken a tájakon s följegyezte: „A Mezőbánd, Mezőménes és Bazéd határán északról délre húzódó dombsort ott Ciglának hívták és az alján húzódó térséget Cigla mezejének."

De pillantsunk be még mélyebben a múltnak kútjába. Jordandes gót történész, aki a Krisztus utáni VI. században írta meg forrás értékű munkáját a gótok eredetéről és hőstetteiről, itt szót ejt a hun birodalom felbomlásáról és a hunok szétszóródásáról is. Szerinte (is) 3000 hun harcos Csaba vezérrel a Czigle mezejére húzódott vissza, s ott a már előbb visszamaradottakkal egyesülve, a székelyek elődei lettek.

Ide kapcsolódva írta volt a marosvásárhelyi történész, Farczády Elek, hogy a Balambér alatt Erdélyt elfoglaló hunok és utódaik részben megmaradtak itt, a hegyek jól védhető karéjában, és ők lehetnek a székelyek igazi ősei; Csaba vezér 3000 hun harcosa szerinte legfennebb csak szaporította a megmaradottak számát. Van olyan vélemény is, hogy a sicambrai csata után Emenzur és Urzinduz vezetése alatt 22000 hun harcos vonult a Maroshoz közeli Czigle-mezőre, s aztán innen Erdély keleti részébe, ahol a korabeli keleti szokás szerint hátramaradt, harcba nem vitt ötödrésszel egyesülve alkották a székely nép magvát.

Akárhogyan is volt, bármiként is lehetett: még megfejtetlen titkok, múlt idők ködébe burkolózott események, fejlemények színhelye volt egykoron ez a vidék: a székely Mezőség. S benne a Korhány alatti falu: Kölpény. Nem kizárt az sem, hogy a székely lakosság mellett őshonos magyarok is éltek itt már előbb a kölpényi Halmok közelében, s elsőként ők adtak nevet a falunak. Minden domb és völgy azokról az időkről mesél, amikor itt vette kezdetét az életépítés, az otthonteremtés. Századok során eleink véres csatákban kényszerültek megküzdeni a pusztító hadakkal, védelmezve-oltalmazva azt, ami ősi jusson szerzett örökségük volt, örökségünk maradt.

*

Itt a helye, hogy legalább futólagosan említés történjék a kölpényi Bocsok erdőről. Annak idején Bocskai István birtokai közé tartozott: állítólag a fejedelem várának maradványai is megtalálhatóak voltak régebben a Kerülőnek nevezett hegyorom közelében.

Hiteles adománylevél tanúsítja, hogy Bocskai 1605-ben ezt az erdőt — a közelében lévő Ménes faluval együtt — az edelényi csatában kitűnt 11 kölpényi harcosnak adományozta, fiúról fiúra szálló örökségként. Az adománylevél, melynek eredetijét a gyulafehérvári káptalanban őrzik, hiteles másolatban a kölpényi Bocsok-birtokosság tulajdonában volt még a közelmúltban is. Benne felsoroltatott név szerint a 11 harcos, ilyenképpen: Balogh János primipilus, Bányász Mihály, Bakó Tamás, pixidarius Varga Balázs, Gócz György, Deák Lőrinc, Zongor Máté, Göcsi János, libertinus Nagy Balázs, Karsa Mihály, Oláh György. 1607-

ben törvényeket hoztak a Bocsokra nézve, pontosan meghatározván a birtoklás módját. Eszerint az erdőből minden évben „egy nyíl fogatik fel, melynek fáját a 11 birtokos egyenlően felosztva használja, de (…) magát a helyet felosztani soha nem szabad, hanem közösen használják mindig úgy fáját, mint legelőjét" — olvashatjuk Orbán Balázsnál. És hozzáteszi: „A Bocsok birtoklása még ma is ezen a 260 év előtti megállapított egyezmény alapján kezeltetik (…)" Így kezeltetett aztán jó ideig; emlékszem, még az én gyermekkoromban is ekként élt a Bocsok-erdő birtoklásának módja…

Az erdélyi csatában kitűnt egyik kölpényi harcos, Balogh János, Bethlen Gábor korában Marosszék főkapitánya volt, fiát pedig, Balogh Lászlót 1648. június 4-én választották meg a szék főkirálybírójává. De Bethlen Gábor fejedelemről szólván hadd tegyünk itt említést arról az adománylevélről is, mellyel ő szabályozta a lekenceinek mondott (de valójában mindvégig madarasi-sámsondi-kölpényi) nagy tó halászati jövedékének rendjét, ami körül annakelőtte oly sok viszálykodás támadt az érdekelt három falu között. Ennek a fejedelmi rendelkezésnek az értelmében a tó halászati jövedelme 5 részre oszlott: ebből 2 rész illette meg a mezőmadarasi Mikes-udvart (ezért gyalomot — nagy hálót — kellett adjanak a halászathoz), a jövedelem másik három része pedig egyenlően oszlott meg Madaras, Sámsond és Kölpény lakossága között.

Bethlen Gábornak ez a rendelete még a XIX. század második felében is érvényben volt. Maga a tó pedig a XX. század harmincas éveiben tűnt el végképp a térképről; ekkor lecsapolták, s a három falu lakossága között megosztva felszántották a területet.

Nem titkolható nosztalgiával élnek bennem még most is azok a felejthetetlen gyermekkori emlékek, melyek ide, a tóhoz, a tó mellett eltöltött szép nyári napokhoz, fürdőzésekhez, horgászásokhoz kapcsolódtak. És itt ment végbe minden esztendő őszén a hagyományos kenderáztatás. Mióta nincs meg a tó, alaposan megváltozott — megromlott — ennek a vidéknek a klímája is. Szerves része, üdítő eleme volt ez a tó a székely Mezőségnek. Kimúlását szívből sajnálom…

*

A pápai tizedszedők 1332-ben tehát már „létező" faluként vették nyilvántartásba az akkor még természetesen római katolikus vallású Kölpényt. Ez az első írásos dokumentum a falut illetően. Ami azonban nyilván nem azt jelenti, hogy már jóval azelőtt ne létezett volna a Korhány alatti település. Egészen valószínű, hogy temploma és papja is volt — éppúgy, mint sok más, környékbeli székely-magyar közösségnek. Csak hát hiányoznak az ide vonatkozó hiteles dokumentumok. Aztán homályban maradt Kölpény is, hosszú évszázadokon át, ám az élet nem szűnt meg ezeken a tájakon sem.

Egykori feljegyzés szerint 1586-ban a kölpényi János pap egyben kövesdi „minister" (azaz lelkész) is. A hívek számáról nincsenek adatok; csak azt tudhat-

juk, hogy valamivel előbb, 1567-ben Kölpény 8 kapuval szerepel a regestrumban. Ez idő tájt unitárius vallású a falu, miként a vidék népességének nagy többsége is. Jeles lelkésze volt az unitárius Kölpénynek az a Szentmiklósi Mihály, aki 1603-ban született; Péchy Simon udvari papja volt egy időben, aztán áttért reformátusnak, és Marosvásárhelyen lelkészkedett. Tollforgató értelmiségi lévén, íróként is számottevő érdemeket szerzett. Meghalt 1686-ban.

A XVII. század első felében élt a marosvásárhelyi illetőségű Borsos Tamás, Bethlen Gábor fejedelem megbecsült diplomatája, a vásárhelyi vár építője, akinek a Kölpénnyel szomszédos Madarason is volt birtoka. 1629-ben kelt Testamentumában — egyebek között — a baromvásárbeli csűrös kertje, a Klastrom utca végén fekvő gyümölcsöse, a várban lévő lakóház mellett — említést tett a kölpényi, lőrincfalvi, gerebenesi, udvarfalvi, galambodi portióról is. Miszerint: köze volt a Korhány alatti faluhoz. A kölpényi Borsos-hegy dűlő neve ma is minden kétséget kizáróan erre utal.

A mezőkölpényi református egyházra vonatkozó legrégebbi hiteles adatok tehát a XVII. század első feléből valók. Eszerint a már említett Balogh János marosszéki főkapitány fia, László 1636-ban egy igen szép kókuszdiókelyhet adományozott az itteni református egyházközségnek. (Minek készítési idejét Orbán Balázs a XV. századra teszi, megjegyezvén, hogy nagyon hasonlít az állítólagos székely áldozópohárhoz.) Kelemen Lajos említi egyik tanulmányában: 1648-ban bizonyos Lésza János „conferál" egy óntányérral együtt egy Psalteriumot (zsoltáros könyvet) a kölpényi egyháznak. Bő évszázad múltán, 1753-ban Kiss Ferenc feleségével, Vadasdi Györffy Erzsébettel együtt az 1753-ban nyomtatott Debreceni Graduale énekeskönyvet adta a gyülekezetnek. Négy esztendőre rá, 1757-ben Vajda István Kölpényben megígérte: esztendőnként legelső méhraját az egyháznak adja. 1758-ban történik említés a református templomhoz tartozó haranglábról is; a Mária Terézia korabeli Regestrumban ez áll: „Van egy jó kötésekre épült haranglábunk". Maga a templom az elmúlt idők során többször újjáépült. 1774-ben például pusztító tűz áldozata volt; a Főkonzisztórium ennek nyomán 1778-ban elrendelte az újjáépítését. 1818-ban jelentős mértékben kibővítették, renoválták. Örvendetes, hogy napjainkban a maga csinos fatornyával együtt kellőképpen bensőséges, rendezett állapotban fogadja a hűséges híveket minden alkalommal.

A falunak 1648-tól van (volt) szervezett iskolai élete. A dokumentumok szerint 1660 körül János deák oktatta itt betűvetésre, olvasásra, számolásra az ifjúságot; a XVIII. század elejéről Zilahi Lajos oskolamester, majd Vajda Mihály nevét őrizték meg az iratok. A későbbiekben voltak aztán olyan tanítói is Kölpénynek, akik közel fél évszázadon át megszakítás nélkül éltek és szolgáltak itt; ilyen volt például Szegedi Ferenc, aki 1804-től 1846-ig, tehát 42 éven át, Gergely József, aki 1846-tól 1893-ig, vagyis 47 esztendeig viselte vállain Kölpényben a népoktatás minden terhét. A XX. század harmincas éviben, amikor szülőfalumban jómagam is a református felekezeti iskola padjait koptattam — száznál több társammal

együtt —, édesapám, Nagy Zoltán „csak” 30 esztendeig lehetett a kölpényi magyarok kántor-tanítója. Még tovább is végezte volna munkáját ebben a hozzá oly közelálló helységben — a népkultúra mindeneseként —, ha 1951-ben nem kényszerül elhagyni katedráját, otthonát. És nem kis időt, kereken 20 évet töltött tanítóként Kölpényben volt osztálytársam, a falu szülötte, Ábrám Géza is, gerincropogtató viszonyok közepette, 1955 és 1975 között.

Hivatástudattal megáldott református lelkészek ugyancsak szép számban akadtak mindig a távolabbi múltban és azután is, akik odaadóan vállalták hosszú távon a szolgálatot ebben a világtól félreeső, sáros útjairól ismert, sokak által lenézett, de nem keveseknek kedves mezőségi falucskában: Mezőkölpényben. A lelkésznek és a tanítónak nem akármilyen küldetése volt — és van ma is — errefelé, a székely Mezőség peremvidékén, a szórványokban, a legjobban veszélyeztetett településeken. Közéjük tartozott — például — az a Derzsi Kálmán is, aki református lelkészként 1914-től egészen 1951-ig gondozta odaadóan híveit, vezette kicsiny nyáját Kölpényben.

Közel 300 református magyarhoz szól manapság Mezőkölpényben a régi fatorony harangja, hogy egybegyűjtse a hitvalló hűségesek sajnos egyre fogyatkozó seregét. De erő ez is! Megmaradásra termett kis magyar közösség él a Korhány alatti faluban, s remélem, reméljük: Isten segedelmével élni fog a jövőben is!

Kiadványaink

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2013-ben megjelent:

Bertha Zoltán

Magyarság, emberség, hitvallás

A bölcselő Wass Albertről

„Számomra magyarságom ezt jelenti: mint ember, vérség és lelki alkat szerint egy családhoz tartozom, s ezt a családot szeretem erényeivel és bűneivel együtt, s javáért munkálkodni életem értelme ezen a földön. Tehát ember vagyok, s ezáltal magyar. Mennél jobban sikerül embernek lennem, annál igazabb, tisztább és termékenyebb lesz magyarságom is (…) egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarabbá váljon." 1940-ben, Észak-Erdély visszacsatolása idején írta Wass Albert ezeket a sorokat a *Nyugat*-ban; igazolva gondolkodásának humanista beállítottságát, s szentenciaszerű kijelentésének szellemiségével kapcsolódva is azokhoz az íróinkhoz, akik folyamatosan, minden történelmi kataklizmán felülemelkedve az erkölcsi nemzeteszmény képviseletét hirdették és vállalták. Az emberség és a magyarság — ethosz és ethnosz — feltétlen (hit- és minőségelvű) értékösszefüggését és összeforradását tételező morális nemzetfogalom gnomikusan bölcseleti, aforisztikusan tömör, axiomatikusan megvilágító kikristályosításához Szabó Dezső például (többek között) a következő alaptézisével járult hozzá: „nekem nem magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élősködik. Nekem az magyar, aki dolgozik (…) Nekem magyar: az élet nyolc millió verejtékes, szomorú gladiátora". Ady keserűsége („Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban") József Attila fohászában folytatódik: „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak". Németh László így fogalmazott: „mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember". Tamási Áron pedig a mély igazságot játékos kedéllyel és humorral színesítve így nyilatkozott: aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas". — S a sort a végtelenségig folytathatnánk: „A mi európai feladatunk: embernek lenni — magyarul" (Makkai Sándor); „mindíg magunkért, soha mások ellen" (Dsida Jenő); „a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkozás és a nemes magatartás" (Veres Péter); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!" (Utassy József).

A tisztán etikai alapokon nyugvó nemzeteszme természetesen nem nélkülözi az identitásmegőrzés és a sorsvállalás imperatívuszát, s az önvédelem, a létmegtartó küzdelem evidenciáját sem. Dsida Jenő híres sorai a *Psalmus Hungaricus*ból

élesen világítanak rá a védekező önazonosság követelményére, a nehéz, válságos helyzetekben még inkább elháríthatatlan nemzetmegtartó harc szükségességére is: „annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd". Mert ahogy Széchenyi is mondta: „A mi feladatunk ezekben a rettenetes időkben a világgal szemben az, hogy megtartsunk egy nemzetet a világnak, mert lehet-e ennél nemesebb, nagyobb és szebb feladat?" Hiszen — Adyval szólva — „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára". Ezért — megint Adyt idézve — végső veszedelemkor a nemzet hibáit félre lehet tolni, „egy kicsit feledni", mert „egy fenyegetett fajtát" „bármi áron meg kell védeni". És Wass Albert kilencvenes évekbeli, tehát égetően aktuális felszólítása is ezt nyomatékosítja, emfatikus hevülettel: „Ébredj magyar! / Termőfölded másoknak terem! / Gonosz irányba sodor / ez a megveszekedett új történelem!"

Wass Albert szemlélete, amely koherensen fogja össze az emberiesség, a nemzeti helytállás és a megmaradás alapigényeit, szervesen épül tehát bele ebbe a legautentikusabb magyar szellemi hagyományba, a hiteles magyar gondolat sok évszázados vonulatába. Amely a megmaradásküzdelem során mindig egybekapcsolta a lét- és a hitküzdelmet. A transzcendens eszmélkedés kapaszkodót jelentett, s a létharc így szakralizálódott, a hitvallás pedig valóságos történelmi energiává lényegülhetett. Krisztuskövető kereszténység, egyetemes emberi és nemzeti-közösségi identitás: mindez egymástól elválaszthatatlan a bujdosó számára is: „Hontalan vagyok, / de vallom rendületlenül, hogy Ő az út s az élet / és maradok ez úton, míg csak élek / töretlen hittel ember és magyar" (*Hontalanság hitvallása*). Nem sokkal az után keletkezett ez a himnikus-szózatos költemény, hogy a második világháborús tragédia beteljesedett; „Valahol szörnyű vihar lehetett… / S a viharban egy nemzet elveszett…!" (ahogy a *Zárórvers* üzeni). S a magyarság tönkremenetelének minden állomása, a magyarság passiójának összes huszadik századi stációja a kisemberi sorsnyomorúság testközeli mélységperspektívájából vetül elénk az 1946-os *Adjátok vissza a hegyeimet!*-ben. Az egyszerű erdélyi erdőpásztor, vadőr elbeszélő-főszereplője e megrendítő krónikás élettörténetnek így summázza (a vádló-követelő lamentáció hevületében) az átélteket — a nagyvilág, a nagypolitika hatalmasaihoz fordulva: „Nézzétek urak: idestova ötven esztendeje már, hogy belerángattatok ebbe a játékba. Játszottatok az én bőrömön háborút és országosztást, ide-oda ajándékozgattatok engem s a hegyeimet, mint ahogy gyermekek ajándékozzák a játékszereket egymásnak. S én ötven esztendeig engedelmesen játszottam nektek mindent, amit csak parancsoltatok: kisebbségi sorsot, megalázatást és elnyomatást, üldöztetést nyelvem és fajtám miatt, fölszabadulást és katonásdit. Játszottam háborút. Lelkesedést és halálfélelmet, rámenős bátorságot és fejvesztett menekülést, játszottam kétségbeesést, fájdalmat, dühöt, elvesztett háborút. Játszottam elvesztett otthont és elvesztett családot, csikorgófogú bosszúvágyat és hadifogságot, játszottam hontalan bujdosást, magányos,

kóborló farkassorsot az emberi rengetegben… urak, nekem elég volt. Én nem játszom tovább. Adjátok vissza a hegyeimet!"

És mégis, a történelmi magyar sorsvalóság keserű megjelenítése, a magyar nép igaztalan megaláztatásának ez a konkrét és nyers kiábrázolása, ez a nagyvilág figyelmét is felhívó demonstratív és drámai öntanúsítás csak az egyik dimenziója Wass Albert ekkori világlátásának és szemléleti horizontjának. Mert az 1947-es *Rézkígyó* az elvont, parabolikus állatmese, a parasztbibliai látásmóddal is rokonítható biblikus és népmesei parafrázis-történet keretében vet számot az emberiség legáltalánosabb, mitologikus távlatú létproblémáival, a paradicsomi bűn és kiűzetés, s a visszatalálást remélő boldogság- és édenkeresés végső kérdéseivel. Hasonlóképpen, mint Tamási Áron ugyancsak ekkoriban született regénye, biblikus, folklorisztikus, filozofikus művészi minőségformákat ötvöző, látomásos-érzékletes hosszú-elbeszélése, a *Zöld ág*. És ez a példázatos fantasztikumtól sem idegenkedő spirituális lényegmegragadó ihletettség itatja át a szintén 1947-es kisesszé-füzér, a Szabó Lőrincet is (*Te meg a világ*) — kontextuálisan mindenképp — asszociáló *Te és a világ* lírai-bölcseleti (olykor szinte prózaversszerű) darabjait. Poétikum és metafizikum, vallás, művészet, bölcselet, mítosz eredendő és genuin szinkretizmusa, élettanítás, intelem, istendicsérő szakrális igazságkijelentés, morális példabeszéd elmélkedő szövegegyüttesbe sűrített ilyenfajta összetettsége: jellegében, stílusában minden bizonnyal összevethető *A teljesség felé* Weöres Sándorának teljesítményével, aki úgyszintén közvetlenül a háború után alkotja meg transzcendentális világképének eme művészi foglalatát, tradicionális költészet- és léttanának ezt a felülmúlhatatlan remekművét. Amelyet maga úgy definiál, hogy az „több mint világnézet és kevesebb mint vallás". És Wass Albert is úgy áll elénk egy helyütt, mondván, hogy „én nem vagyok sem filozófus, sem pap".

„Gondoltál-e már arra, hogy milyen csodálatos a világ? Mennyire egész és mennyire tökéletes minden, amit nem az ember alkotott?" — kezdi a *Te és az Isten* című egyik első eszmefuttatását Wass Albert. Az érzelmi megragadottság, az ámulat, a létáhítat, a csodálat hangján. Az az ősi, örök-archaikus világracsodálkozás ez, amelyről Arisztotelész így beszél *Metafizikájában*: az emberek, a „legrégibb bölcselkedők", „most is, meg régen is a csodálkozás következtében kezdtek filozofálni"; „az ember rendszerint azon kezdi, hogy csodálkozik, hogy valami úgy van, ahogy van". De az emberi gondolkodástörténet másik végpontján Martin Heidegger is úgy nyilatkozik, hogy „minden csodák legnagyobb csodája a létező", és Ludwig Wittgenstein szerint is „nem az a misztikum, hogy *milyen* a világ, hanem az, hogy *van*". És Dsida Jenő is ezt fejtegeti: „valószínűleg ez a csodálkozó megdöbbenés foghatta el azt az embert, aki legelőször filozofált a világon. A filozófiai gondolkodás — talán a művészi és igazán emberi is — ott kezdődik, amikor a létezést nem tartjuk olyan magától értetődő dolognak"; „a csodálkozó felismerésből, a megrázó döbbenetből gyönyörűségesen kínlódó gondolkodás lesz, és megszületik a filozófia".

„Nézz meg egy virágot" — folytatja Wass Albert (miként Weöresnél is jellegzetes, pontosabban hangsúlyos, nyomatékos ez a szófordulat: „Nézz meg egy kődarabot, egy kalapácsot, egy bokrot, egy paripát, egy embert" — még ha nála mindez elsősorban az organikus, misztikus létegységben való összefonódást jelzi is, Wassnál pedig a működőképes teremtettség misztériumát, az isteni eredetű léterő és létenergia megnyilvánulását, kiáradását, emanációját). „A legegyszerűbbet: nézz meg egy hóvirágot. Honnan tudja meg bent a föld alatt, hogy odakint már elment a hó s az ágak könnyező rügyein cinkék hintáznak a napsütésben? Nincs telefonja, rádiója sincsen, mégis értesül arról, hogy mennyire haladt a világ a tavasszal. Hideg föld öleli még a gyökeret, de már megindulnak benne az élet nedvei és moccan a csíra. Felüti kis zöld fejét a nyirkos falevelek alól. Kinő a szár, utána futnak a levelek. Zöldek. A föld nedvei összetalálkoznak a napsugárral és zöldre festik a hajszálereket. Aztán kinyílik a szár, kifeslik a bimbó, előkacag a virág. Kacag. Szinte hallani lehet. Nézd meg jól, milyen szép. Milyen szép és milyen tökéletes. Ember-művész nem alkotott még hozzá foghatót, csak másolt. Egy láthatatlan nagy művész keze dolgozik körülötted. / Néztél vízcseppet mikroszkóp alatt? Mennyi ezer élet nyüzsög benne. Egy egész világ. Minden vízcsepp egy világ. Minden világ egy vízcsepp. Önmagáért való zárt egész. A Te szemedben céltalan, mert nem vagy művész. Művész csak egy van ezen a világon, egyetlenegy, aki alkot. Napról-napra, percről-percre, mindig újat és mindig ugyanazt. / Nézd a fát. Nézd a hegyet. Nézd meg a folyót vagy a tengert. És gondold el, hány milliárd vízcsepp van benne, hány milliárd vízcseppbe zárt világ. És aztán gondolj a csillagokra. Azokra, amiket ismersz, és azokra, amiket nem ismerhetsz. Tiszta éjszakákon nézz föl az égboltra: olyan éppen, mint a vízcsepp a mikroszkóp alatt. Minden csillag egy élő valami és köztük a Tied, a Föld, talán a legkisebb. Gondold csak el, hány milliárd vízcsepp lehet még ezen az egyen kívül, amit ismersz. / És akkor gondolj szánalommal azokra, akik el akarják hitetni Veled, hogy nincs Isten."

Amit Rudolf Otto a szent, a szentség alapkategóriájaként numinózusnak, illetve hatásában „mysterium tremendum"-nak nevezett, az emberi ésszel felfoghatatlan mindenségteremtő szellemi abszolútum nagysága és abszolút intelligenciája: mint borzongató titok és káprázta tó csoda jelenik itt is meg. S mint a középkori vagy akár a Dsidára is oly jellemző Szent Ferenc-i felfogásban: a világ mint teremtett esztétikum, mint univerzális műalkotás is feltétlenül utal a szépség és a létezéstörvény végokára, szubjektum-, vagyis alanyszerű divinális eredetére és megigéző ősállandóságára. Egyszersmind folyamatos és végeérhetetlen alkotóképességére. A meditatív meggyőződés és ráébresztés a mikro- és a makrokozmosz harmóniáját, szerkezeti azonosságát és egylényegűségét (paradox izomorfiáját), végtelen és organikus, átlelkesített összefüggésrendjét tudatosítja, de nem pusztán az egyszerű spekulatív logikára hagyatkozva, hanem hangulatilag fel is dúsítva; vagy úgy is mondhatni, hogy a szubsztanciális kozmikus és metafizikai őstények felismerése a mélyen átélt természetszeretet, sőt természetrajongás, a

természetleíró szenvedély és tájélményi érzelmesség dús lelki közegén — s az időtlen toposzok és ősképzetek poétikai hatásformáin keresztül — szűrődik át.

Civilizációkritika, keresztyén (az ember teljes felelősségét átháríthatatlanul vállaló, protestáns jellegű és vételtésű) bűnfelfogás (bűntudat és bűnbánat), valamint az eszme-, irodalom- és korstílustörténeti értelemben vett szentimentalizmus és romantika érzületvilága mutatkozik meg abban, ahogyan Wass Albert a gonoszért, a világban bekövetkező rosszért a maga elrugaszkodó szabadságát kierőszakoló, bűnbeesett, a teremtésrendtől elszakadó embert okolja és kárhoztatja. „Isten művész, aki megalkotta a világok milliárdjait és pillanatról pillanatra újakat alkot. Amit Ő alkotott, azért vállalja a felelősséget." Az ember viszont elrontja maga körül a környezetet, az életet és testi-lelki békéjét, egészségét. („Ne hidd, hogy a kígyó csábította Ádámot és Évát a Tudás Fájának gyümölcséhez. A falánkság hajtotta oda őket, a kíváncsiság, a mértéktelenség, a nagyravágyás. Az elégedetlenség. Még több kellett, ez volt az egész"; „Az első ember nem tudta még, mi a vagyon. És hiszem, hogy boldog volt mégis"; „nem a társadalmi rendszerek teremtették az embert, hanem Isten. De azt se feledd el, hogy a társadalmi rendszereket nem Isten teremtette, hanem az emberek maguk. Részben uralmi ösztönökből, részben békétlenségből. A civilizációt pedig kimondottan csak kényelemből és lustaságból.") S ha van visszaút és esély — a gyűlölködés nélküli becsületre, az egyéniség túltengését korlátozó isten-, ember- és természetszeretetre —, akkor arra Wass Albert felkínálja a maga erkölcsi javaslatait és hitvallását. Például a megértésre és toleranciára: „messzire kerüld el azokat, akik aszerint ítélik meg az embert, hogy milyen nyelven beszél. Vagy milyen templomban imádkozik, vagy milyen jelvényt visel a gomblyukában." Mert az örökkévalóságukban „igazi törvényeket" a „Dolgok Rendje" szabja meg, a fennállásában (szubzisztenciájában) és hiparchológiai eternitásában befolyásolhatatlan világtörvény, amely éppen nem a pusztítást, hanem a jót, a tisztát, az élhetőt határozza meg. A vágyakat is eszerint kell „okos és jó kertész"-ként nyesni, felügyelni, „dudvától", „gyomtól" óvni. Weöres Sándor ajánlata is a vágyak „idomítására" — megszelídítésére, megzabolázására, kézben tartására —, és persze nem kiirtására vonatkozik. „Ha vágyaidat megszelídíted: igába foghatod őket és sárkányokkal szánthatsz és vethetsz"; „Ha meglátod egyik-másik szörnyedet, ne irtózz és ne ijedj és ne hazudj önmagadnak, inkább örülj, hogy felismerted; gondozd, mert könnyen szelídül és derék háziállat lesz belőle" — írja. És Wassnál is — noha nála inkább moralizáló felhanggal és mondanivalóval (és konkrét szemléletességgel) — ez olvasható (az „állatról, aki benned él"): „A kulturált ember uralkodik önmaga fölött és úgy bánik indulataival, mint a házőrző kutyákkal: időnként elengedi őket, de csak a kerítésen belül és csakis olyankor, ha tolvaj kerülgeti kertjét."

Szegénység és gazdagság így nem külsődlegesen mérhető fogalmakká minősülnek. Akinek van öröme az életben, az gazdag, akinek nincs, az szegény. S ez a mégoly egyszerűsített kultúrkritikai, naiv történelemfilozófiai tézis vagy „aranykor-

elméleť ugyancsak kapcsolódik a harmincas évek szemléletvilágához, Hamvastól, Várkonyitól Kodolányiig sokakhoz, akik természetesen hatalmas teoretikus és műveltséganyag birtokában és tudatában fejtegették hasonló lényegvalóságra vonatkozó alapgondolataikat. S felbukkan Wassnál a *Nyugat*-nemzedékből ismerős vendéglét-metafora is: „Vendég vagy a világban és ez a világ szép vendégfogadó." A fa időn túli helytállásáról, a vihart is túlélő megmaradásáról pedig olyan hangulati mozzanatokat villant fel, amelyek árnyalatosan (a két háború közötti erdélyi magyar irodalomban) a transzilvanista hegyi fenyő sorsjelképiségében, szimbólumrendszerében bontakoztak ki (csak jelzésszerű példa lehet erre Tompa László jellegadó nagy költeménye, a *Magányos fenyő* vagy magának Wass Albertnek a verseskötete, a *Fenyő a hegytetőn* és annak vezérverse, nyitódarabja), illetve olyan megérzéseket idéz fel, amely atmoszférikus sejtelemformák elsősorban talán Hamvas Béla *Fák* című megrendítően gyönyörű esszéjéből váltak emlékezetessé.

S aztán a tapintat, a kulturáltság, az együttérzés mind olyan értékminőség Wass Albertnél, amely visszaszoríthatja az erőszakos önzés, a marakodás, a háborúskodás világkrízist keltő késztetéseit. Az emberiesség és a testvériesség kiterjedhet minden teremtett létezőre: „Testvéred a világ. Öcséd a nyúl, húgod a margaréta." S ebből következik a valódi szabadság is: amely nem az, „hogy úgy élhetsz, mint egy diktátor és kedved szerint érvényesítheted a benned felgyülemlett gyűlöletet. Szabadság az, hogy nincs diktátor fölötted más, csak a Teremtő Rend. És hogy a gyűlölet ellen megvédelmezheted magadat a szeretettel." S a világtól egzisztenciális magárautaltságában sem elidegeníthető ember számára a transzcendencia, a természet és a szeretetérzés (az elemi, vitális örömszerzés, a mindenkori élet- és reményelvűség, az átszellemült mindenségtisztelet) biztonsága pedig megadhatja az otthonteremtés lehetőségét — akárhol is. Mert „ahol otthon vagy, *az* az otthon". „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne" — tudjuk Tamási Árontól. S ez a „valahol" Wass Albert számára több mint félévszázadig nem a szülőföldet jelentette. Abban bízott — a *Te és a világ* tanúsága szerint is —, hogy lélek és világ otthonos harmóniája mindig létrehozható, ha annak az alapja az otthonérzést megteremtő értékfenntartó emberség. Némiképpen megelőlegezve az újabb erdélyi irodalomban (Balla Zsófiától Szőcs Gézáig) kijegecesedő másik szállóige tartalmát: „ahogyan élek, az a hazám".

Talán ennyiből is kitetszik, hogy Wass Albert írásművészetének minden rétege folyamatos újraértelmezésre és értékelésre sarkallhatja az utókort, s hogy gondolkodásának gyökerei és fő vetületei milyen szervesen illeszkednek a magyar irodalom legnemesebb tradíciói közé.

125 éve született Makkai Sándor.

Pomogáts Béla

Reformok szolgálatában

Makkai Sándorról

A huszadik század első felének magyar gondolkodástörténetét és politikai eszméit vizsgálva, tapasztalataim szerint, egyféle leegyszerűsítő tendencia érvényesül. Nem csak a jobboldaliság és a baloldaliság értelmezésében tapasztalható ez, amely értelmezés különben, legalábbis a mai magyar politikai gyakorlatban, szinte elvesztette eredeti értelmét, az úgynevezett „jobboldal" ugyanis tulajdonképpen „baloldalinak" tekinthető megoldásokkal (így a bankok korlátozásával), az úgynevezett „baloldal" pedig hagyományos „jobboldali" programokkal (így a tőke védelmével) próbálkozik. Talán nem ezen a helyen kellene kifejteni mindennek a magyarázatát, most csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy véleményem szerint a hagyományos „jobboldali-baloldali" dichotómiánál talán gyümölcsözőbb lehet, ha az ideológiai térkép eszmetörténeti rajzolatát vesszük figyelembe. Ilyen módon különíteném el a konzervatív, a liberális és a szocialista stratégiákat, abban a meggyőződésben, hogy a konszenzuális demokráciával mind a három összefér, mi több, igen tágas átjárások nyílnak közöttük. Tehát a konzervatív gondolkodás összeegyeztethető a liberalizmussal (lásd például az angol konzervativizmust), a liberalizmus nem áll távol a szocializmus klasszikus (tehát nem marxista-leninista) eszményeitől, és csak a „széleken" elhelyezkedő tekintélyuralmi ideológiák, tehát egyfelől a kommunizmus, másfelől a fasizmus ideológiájának nem lehet helye abban a demokratikus konszenzusban, amely az európai és észak-amerikai társadalmak huszadik századi tapasztalatai szerint mégiscsak egy élhető egyéni és közösségi élet szellemi és morális kerete lehet.

Az a fajta konzervativizmus, amely tudomásul veszi, mi több, stratégiájába beépíti az újkori szabadelvűség nézeteit és a demokratikus társadalom követelményeit, sohasem volt szokatlan a magyar történelem utóbbi évszázadaiban. Gondolok itt elsősorban Széchenyi Istvánra és Deák Ferencre, illetve a kiegyezést követő korszak legtöbb állami vezetőjére, és gondolok olyan két világháború közötti politikusokra, mint Bethlen István és Kállay Miklós vagy éppen olyan kiváló (és lassan a feledés mélyére merülő) politikai gondolkodóra, mint Bibó István. És gondolok természetesen a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom olyan alkotó egyéniségeire, mint Bánffy Miklós, Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László — és természetesen Makkai Sándor, akinek politikai és irodalmi sze-

repvállalása, illetve szépirodalmi, publicisztikai és egyházvezetői munkássága igen szemléletesen példázza azt, hogy mit is jelent a konzervatív reform (vagy reformkonzervativizmus) eszmerendszere és közéleti tevékenysége. Ebben a tekintetben Makkai Sándor munkásságát el kell választani a konzervatív gondolkodás olyan képviselőitől, mint, hogy csupán erdélyi példára hivatkozzam, a közéletben Bethlen György, a Magyar Párt hosszú időn keresztül hivatalban lévő elnöke, és az erdélyi irodalom olyan, különben ugyancsak megbecsülést érdemlő konzervatív képviselőitől, mint Kristóf György és György Lajos, és olyan polgári liberálisok, illetve olyan népi radikálisok mellé kell állítani, mint egyfelől Kuncz Aladár és Molter Károly, másfelől Kós Károly és Tamási Áron. Valójában az a szellemi és, hogy így mondjam: „stratégiai" rokonság, amely a két világháború közötti erdélyi irodalom: a „marosvécsi íróközösség" képviselői között — a konzervatív reformerektől a népi radikálisokig kimutatható, tehát ez a stratégiai rokonság és szolidaritás alapozta meg az Erdélyi Helikon körül gyülekező irodalom baráti egységét, amely az egyébként érzékelhető politikai-ideológiai nézetkülönbségeket áthidalva termékenyen érvényesülhetett.

Az erdélyi magyarság önismeretét az írók alapozták meg a gyászos emlékű trianoni békekötés után, midőn ez a magyarság idegen uralom alá került, és a kisebbségi sors megpróbáltatásai között ki kellett alakítania azokat az eszméket és eszményeket, amelyek fennmaradását segíthetik. Költők és elbeszélők lettek a kisebbségi humánum szószólói és a kisebbségi „ideológia" letéteményesei. Közéjük tartozott Makkai Sándor püspök is, aki nemcsak regényei, közöttük a magyarországi olvasók körében is széles körű népszerűséget szerzett történelmi regényei, hanem lelkipásztori tevékenysége, egyházi szónoklatai, történelmi és bölcseleti esszéi által is a kisebbségi magyarság legfőbb szellemi vezetői közé került. Ezt a szerepet közvetlenül az állami főhatalom megváltozása után megszerezte, midőn kolozsvári teológiai tanárként és *Az Út* című egyházi folyóirat szerkesztőjeként, 1922-től kezdve az erdélyi református egyházkerület püspökhelyetteseként, végül 1926-tól püspökeként igen nagy befolyást gyakorolt az erdélyi magyarság szellemi életének és önismeretének alakulására.

Írói pályája kezdetén két könyvvel hívta fel magára a szélesebb körű közönség figyelmét: *Ördögszekér* című 1925-ben megjelent regényével, amely az emberi lélek sötét mélységeibe világítva újította meg a történelmi regényműfajt, s Móricz Zsigmond hatalmas erdélyi trilógiája mellett a legtöbbet tett azért, hogy az erdélyi múlt eseményeivel megismertesse a tájékozódni vágyó olvasót, és Ady Endre munkásságáról írott *Magyar fa sorsa* című nagy irodalombölcseleti és nemzetpedagógiai esszéjével, amely 1927-es megjelenését követve összesen tizenhét kiadást ért meg. A könyv sokatmondó alcíme a következő volt: *A vádlott Ady költészete.* Makkai a református diákmozgalom felkérésére vállalta, hogy újraértékeli azt a költői életművet, amely létrejötte óta a félremagyarázások és rágalmak kereszttüzében állt. Azok a politikai viták ugyanis, amelyeket a költő korának hatalmi tényezőivel megvívni kényszerült, mindig oda vezettek, hogy ellenfelei nemzeti el-

kötelezettségét, költészetének nemzeti karakterét vonták kétségbe. Ezért igen jelentős gesztusnak számított az, hogy éppen egy keresztény egyház püspöke áll ki Ady Endre védelmében. Makkai Sándor a magyarság tragikus sorsú prófétájának és legvallásosabb költőjének tekintette Adyt, politikai radikalizmusáról ugyanakkor bírálattal szólott, megpróbálta leválasztani radikális eszmetársaitól, aminek persze nem sok értelme volt, hiszen Ady Endre költészete és az a szellemiség, amelyet a *Nyugat* és a *Huszadik Század* körül gyülekező progresszív értelmiség (például Jászi Oszkár és Hatvany Lajos) képviselt, elválaszthatatlanok voltak egymástól.

Makkai Sándor mindennek ellenére Adyban látta a háború előtti korszak legjelentősebb nemzetpedagógusát, aki szembe tudott fordulni a magyar uralkodó körök hamis ábrándjaival, délibábos hazafiságával és erkölcsi szentimentalizmusával. „Igaz — állította —, […] hogy Ady a magyar költő és a magyar faj sorsának felpanaszolásában sokszor és sokban vad, túlzott, keserű és igaztalan volt, hogy szociális felfogásában tévedett, de viszont kétségtelen, hogy Széchenyi óta és mellett leginkább tőle lehet tanulni kritikai hazaszeretetet, mely a nemzet sorsának és bajainak belső okait látja, fájlalja, mely a régi bűnök ellen öntudatos harcra késztet és önámítás nélkül világosan hirdeti, hogy a nemzetnek, ha élni akar, a maga életét kell élnie, hogy egyetemes értékű emberi életet kell a maga módján termelnie, s hogy saját vezetését csak saját legértékesebb szellemű és jellemű fiaira lehet bíznia. És én rendületlenül meg vagyok győződve afelől, hogy erre a kritikai szeretetre nemzete iránt soha nagyobb szüksége nem volt a magyarságnak, mint ma, és jaj neki, ha frázisokért és görögtűzért feláldozza ezt a megmentő és megtartó szeretetet."

A „kritikai hazaszeretet" fogalma tulajdonképpen a konzervatív reformgondolat következménye volt, és nagy hagyományokat folytatott. Szívesen idézem fel itt Széchenyi István gondolatait az 1834-ben írott, de végül is csak 1872-ben a közönség elé került (ugyanis az 1858-as kiadást a bécsi kormány elkoboztatta) *Hunnia* lapjairól: „Tökéletesen s hibáink legmélyebb gyökérfenekéig kell tehát magunkba szállnunk mindenekelőtt s minden illúziót félretéve, legelsőben is mibenlétünk erkölcsi nyomorúságát kell őszintén elismernünk. Mindaddig, míg önszeretetünknek, hiúságunknak s gőgünknek csak egyetlen egy bármi parányi árnyéklata keveredik is önismereti ítéletünkbe, mindaddig gyarlóságunk örökké minmagunk túlbecsülésére fog csábítani. S ennélfogva nemcsak tettleg nem fogunk hozzájárulni az oly szükséges újjászületésünkhöz, hanem annak még sürgető voltát sem fogjuk érezni, sőt mibenlétünk valóságát sem fogjuk tisztán látni s elismerni sohasem és így attól lassanként még inkább eltávozunk."

A nemzet történetének és magatartásának kritikai megítélése tulajdonképpen a mohácsi vész utáni időktől és a magyar protestantizmus fellépésétől kezdve igen nagy hagyományra tekint vissza, és Makkai Sándor jól tudta, hogy Ady Endre munkássága valójában ezt a hagyományos és szükséges nemzeti önbírálatot szólaltatta meg. A költő hazafiságának erkölcsi emelkedettségére mutatott rá, midőn

ebből az erkölcsiségből eredeztette kritikai szemléletét. Ezt a kritikai szemléletet nélkülözhetetlennek tekintette a veszedelmes történelmi körülmények hatékony cselekvésre és önvédelemre késztető nemzeti önismeret kialakítása érdekében. Jól látta, hogy a történelmi Magyarország bukását — az európai hatalmak közönye és rosszindulata, valamint a szomszédos kis népek területszerző mohósága mellett — azok a politikai illúziók és az a dölyfös tehetetlenség idézte elő, amely miatt a magyar politikai vezető réteg képtelen volt megbirkózni az ország belső, szociális és nemzetiségi gondjaival. Hatékony nemzetpedagógiát kívánt szembeállítani a közelmúlt vétkeivel és mulasztásaival. „Aki — írta Ady-könyvében — elmerült a magyar élet tanulmányozásában, az tudja, hogy nemzeti és egyéni szempontból egyaránt ez a délibábos hazafiság és ez az erkölcsi szentimentalizmus volt a mi legnagyobb átkunk és végzetünk. Mivel én még tisztább és nemesebb ifjúságot akarok látni a jövőben, mint az említett jó szándékú nevelők, azért feltétlenül szükségesnek látom a szent pozitívumok hatását a sötét negatívumok ellenképeivel tenni öntudatossá. Semmiképpen nem tartom megengedhetőnek, hogy a nevelő a legkényesebb, de legáldottabb feladatát: a veszedelmekre fölvértező munkát egy helytelenül értelmezett idealizmusból kifolyólag átengedje a véletlennek, az esélyeknek, a körülmények durva és szeretetnélküli támadásainak és romlott lelkű illetéktelenek beavatkozásainak."

A történelmi valósággal és körülményekkel számot vető nemzeti önismeretet és az ebből következő magyar reálpolitikát ajánlotta Makkai Sándor az erdélyi magyarság figyelmébe. Meggyőződése volt, hogy ez a kisebbségi létbe kényszerített magyarság csakis a hiteles önvizsgálat és önismeret, illetve a józan reálpolitika eszközeivel lehet úrrá méltatlan és kiszolgáltatott helyzetén. Ennek a programnak a jegyében írta nagy tanulmányait a józan nemzeti önismeret és reálpolitika történelmi hőseiről: *Egyedül* című, 1929-ben közreadott munkájában Bethlen Gábor fejedelem „lelki arcát", *Harc a szobor ellen* című könyvében pedig gróf Széchenyi István konzervatív reformelképzeléseit mutatva be. Érdemes felidézni azt a gondolatát, amely révén a nagy fejedelemnek azokat az emberi tulajdonságait összegezte, amelyek bensőleg is a személyiség önismerete és önalakítása felől hitelesítették az erdélyi államvezetésben érvényesülő reálpolitikát. Makkai a léleknek arra a küzdelmére mutatott rá, amely végül is a fejedelemre bízott ország érdekében megfékezte a hagyományos „magyar" rossz tulajdonságokat, és kifejlesztette a józan belátás és az ehhez igazodó cselekvés államférfiúi erényeit: „valóban csodálnunk kell, hogy egyébként természetében rejlő és létező tulajdonságait: a heves indulatosságot, büszkeséget, nagyravágyást, melyekből a szertelen magyar bűn sarjadni szokott, mint pusztította ki magából külsőleg szinte észrevehetetlenül s hogy lett életkorát messze túlszárnyaló tulajdonságoknak: kitartásnak, türelemnek, leverhetetlen vállalkozó kedvnek, önmérsékletnek, józanságnak, számító okosságnak, el nem fáradó életakarásnak megtestesítője és mintája. Bethlen igazi magyar jellem, de a ritka magyarnak példája: a kitartó, nem lankadó, türelmes, józan és bölcs magyarnak. Magyar jellemvonásokat, de a legritkábbakat és legkü-

lönbeket edzette ki magában s őserejű, hatalmas életenergiáját a bölcs magyar jellem hámjába fogta és gyeplőjével kormányozta az alkotó, építő élet útjára."

A józan megfontolás és a türelmes cselekvés olyan erények, amelyeknek Makkai Sándor szerint mindenekelőtt egy nemzeti kisebbség életében és politikai tevékenységében kellene érvényesülniük. A kisebbségi társadalomnak, jelen esetben az erdélyi magyarságnak olyan közösségi ideológiára volt szüksége, amely tevékenységének eszmei megalapozója lehet. Ezt a kisebbségi eszmekört korábban a „transzilvánizmus", az „erdélyi gondolat" határozta meg, amely az erdélyi szabadelvűség, a nemzeti és vallási tolerancia hagyományai nyomán a három erdélyi nemzet: a magyar, a román és a német kulturális együttműködésére kívánta építeni a kisebbségi magyarság jövőjét. Az „erdélyi gondolat" valóban komoly ígéreteket jelenthetett volna a többnemzetiségű országrész helyzetének rendezése tekintetében, mondhatni, annak a „keleti Svájcnak" az eszméje, amelyet korábban már Jászi Oszkár és az ő eszmetársaként Ady Endre is szorgalmazott, példaként állhatott volna nemcsak a Kárpát-medence, hanem általánosságban az igen kevert lakosságú kelet-közép-európai régió népei elé. A harmincas évekre azonban, sajnálatosan, kiderült, hogy ezt a „transzilvánizmust" sem a románok, sem a németek nem fogadják el. A román értelmiséget a nagyromán nemzetállam eszméje ejtette rabul, és ez az eszme nem a kisebbségekkel történő együttműködés, ellenkezőleg, az erőszakos beolvasztásukra irányuló törekvéseket, következésképp üldözésüket alapozta meg. Az erdélyi németek, különösképpen a királyföldi szászok pedig a „nagynémet" birodalmi eszme vonzásába kerülve mondták fel a kisebbségi szolidaritást. Ilyen módon az erdélyi magyarságnak új eszmei orientációt kellett találnia, és ezt a „kisebbségi humánum" gondolatában fedezte fel. Ez a magyarság, hasonlóképpen a felvidéki magyar értelmiség egy részéhez, tulajdonképpen a szükségből csinált erényt, amikor a kisebbségi helyzetet sajátos szellemi műhelynek tekintette, amelyben az európai együttélés eszméi formálódnak, s amely így a közös európai jövőt készíti elő.

Ennek a szellemi műhelynek a szolgálatában találta meg feladatát Makkai Sándor is, midőn mások — elsősorban Kuncz Aladár, Áprily Lajos és Reményik Sándor — mellett ő is a „kisebbségi humánum" eszmekörének megjelölésére törekedett. Ebben az eszmekörben a józan önismeretnek, a felelős cselekvésnek, az értelmi belátásra alapozott reálpolitikának és az egymás mellett élő népek összhangjában érvényesülő európaiságnak adott szerepet. Külön is hangsúlyozta a kultúra fontosságát, hiszen egy kisebbségben élő népcsoportnak nem annyira politikai tevékenységével, inkább szellemi alkotó munkájával és művelődési értékeivel kell igazolnia önmagát. Ebben a tekintetben olyan gondolatokat vetett fel, amelyek az anyanemzetüktől elszakítva élő nemzeti kisebbségek számára európai és egyetemes emberi hivatást kínáltak — a kisebbségi közösségeket, a kisebbségi stratégiákat úgy kívánta értelmezni, mint az európai nemzetei összefogásának és egységesülésének valamilyen „laboratóriumát". A „kisebbségek világhivatását" látta ebben, mint kifejtette. Igen tanulságosak azok a gondolatok, amelyeket *Kö-*

zönség és irodalom című, 1927-ben megjelent írásában jegyzett le a kisebbségi kultúra és a „kisebbségi humánum" szoros kapcsolatáról: „A kisebbségre nézve a maga szellemi életének és kultúrájának megteremtése, kifejlesztése és fenntartása nem luxus, hanem önfenntartásának lényege, melyet kölcsön nem vehet és kívülről nem táplálhat: önmagából kell kitermelnie, a maga adott és sajátos szükségleteinek megfelelően: ez a tény kényszeríti arra az erdélyi magyarságot, hogy önálló szellemi életet éljen és saját kultúrát teremtsen, ha élni akar. Ennek a követelménynek van egy olyan mély alapja, amelyet köztudattá és közmeggyőződéssé kell tenni az erdélyi magyarságban. Ez a kisebbségek világhivatása a jelenlegi súlyos időkben. Az Európa szerte elszórt sokmilliónyi kisebbség, elszakítva nemzetének szuverenitása alól, mindenütt kettős feladat elé állíttatott. Egyrészt a saját fenntarthatása és élete érdekében mindenütt be kell látnia, hogy a politikai önállóság és hatalom hiányában önfenntartásának egyetlen útja a kultúra, a saját nemzeti tradíciókon nyugvó, de adott viszonyaihoz képest önállóan fejlesztendő szellemi és erkölcsi életet, másrészt be kell látnia azt is, hogy ez a kultúra nem lehet elzárkózó és elszürkülő, tehát halálra ítélt, hanem az anyaországénál, melytől elszakíttatott, mindenütt egyetemesebb, a humánum örök magaslatait jobban megközelítő és mélyebben emberi kultúra kell hogy legyen. Minden önálló ország kultúrája szükségképpen alkalmazkodik a politikai érdekhez, ellenben a kisebbségek kultúráját ilyen érdek nem kötvén, nemzeti jellemét és sajátságait mindig egyetemesen emberi ideálok szolgálatába állíthatja és kultúrájában keresheti és megközelítheti a nemzeteket összekötő nagy, közös értékek csúcsait. A kisebbségek vannak hivatva, már csak szükségképpeni, a helyzetükből következő szenvedéseiknél fogva is egy nemesebb humánum, egy egyetemesebb emberi szellemiség, egy a nemzeteket összekötő kultúra és végre az igazi embertestvériség nagyszerű és gyógyító jövőjének előkészítésére."

Hogy a nemzeti kisebbségeknek ilyen magas európai: stratégiai és morális szerepe lehet, hogy ennek a szerepnek a betöltését kellene számukra lehetővé tenni, nos, ez más erdélyi gondolkodóknál is felvetődött. Ezúttal csak a Makkai Sándor gondolkodásával úgyszólván rokon módon gondolkodó Kuncz Aladárra utalok, aki egy Molter Károly által az *Erdélyi Helikon* 1931-es évfolyamában (a Kuncz Aladár emlékének szentelt számban) a következőképpen idézte jeles írótársa szavait: „Erdély hagyományos kötelessége a kisebbségi érzés föltárása, az európai élhetőség próbája, a megférés fajok és osztályok váltakozó hatalma alatt, az ítélkezés minden igazságtalanság fölött. […] Erdély kínálkozik gyógyszerül a kontinensnek, ahol eddig mindig fontosabb volt a térképrajzolás a népek békéjénél. Itt nem uszítás a hazaszeretet, a tüze itt nem gyújt, hanem világít, hogy mellette egymástól tanulhassanak a versengő népek."

A „kisebbségi humánum" eszméje hatotta át Makkai Sándor elméleti és közírói tevékenységének alighanem legjelentősebb — fontos gondolataiban ma is időszerű — szellemi eredményét: a *Magunk revíziója* című, 1931-ben tartott, majd könyv alakban is megjelent előadássorozatot. Ebben a munkájában azokat az el-

veket dolgozta ki, amelyekre a nemzetiségi életnek, nézete szerint, fel kell épülnie. Először a nemzetiségi illúziókat, a világháború előtti korból átmentett „hamis tudatot" vetette el: „Tizenkét esztendei kisebbségi sors és élet immár elegendő kellett hogy legyen annak a kötelességnek a meglátására: az erdélyi magyarságnak revízió alá kell vennie életének alapvető kérdéseit. Az erdélyi magyarságnak számolnia kell a tényekkel, amelyek sorsdöntő hatalommal léptek az életébe. Az erdélyi magyarágnak, hogy életben maradhasson, az élet igazságára és ehhez az igazsághoz való engedelmes alkalmazkodásra van szüksége." A nemzetiségi önvizsgálatnak szerinte éppen ezért a történelmi valóságból kell kiindulnia. „Mi — folytatódott Makkai gondolatmenete — Románia polgáraivá lettünk; ennek az országnak törvényei és törvényes rendje a mi életünk meghatározója lett. Mi ennek a rendnek a kereteiben, ezekbe beilleszkedve kell, hogy magyarságunkat megtartsuk, nem mások ellen, hanem a magunk öröklött lelki és szellemi egyéniségének békés és munkás érvényesítése érdekében."

A tanulmány írója szerint ezek a közösségi érdekek teszik szükségessé a nemzetiségi önvizsgálatot és önrevíziót. Az önvizsgálat erkölcsi kötelességének meghirdetésében az *Erdélyi Helikon* írói között különben egyetértés volt tapasztalható, Bánffy Miklós, Kuncz Aladár, Kós Károly, Tamási Áron, de még Nyirő József is következetesen síkra szállt a hatékony és radikális nemzetiségi önvizsgálat és a közösségi morális reform eszméje mellett. Makkai szerint az erdélyi magyarságnak felül kell vizsgálnia a múltról vallott felfogását és el kell vetnie örökölt előítéleteit: a közösségi tudatnak meg kell újulnia, a romantikus szemléletet kritikai szemléletnek kell helyettesítenie. A nemzetiségi egységet a gondolkodás és az érzés egységére kell alapozni; azt az intézményes közösséget, amelyet korábban az állam, a jog és a politika fogott össze, a kulturális és erkölcsi erők kohéziójában születő „lelki nemzetnek" kell felváltania. „Ez a lelki nemzet — állapította meg Makkai — konkretizálódik számunkra a magyar múlt nagy személyiségeinek gondolkozásában, alkotásaiban, jellemében és a magyar szellem műveiben, a tudomány, irodalom, művészet, erkölcsi eszmények, életbölcsesség és szokás területén. Az így konkretizált nemzet lelki valóság, de valóság; élő, ható, formáló, nevelő hatalom. Együttesen egy sajátos lelkület, jellem és élet valósága, mely örökre egybefűzi azokat, akik ennek a Géniusznak szülöttei és neveltjei. Ez a lelki egység: közös gondolkozást, életfelfogást és életgyakorlatot teremt, melyet az anyanyelv egysége megörökít, kifejez, hirdet, véd és megerősít."

A *Magunk revíziója* a kisebbségi sorban élő és belső reformokat kereső értelmiség megújulási törekvéseit fejezte ki. Azoknak: a volt köztisztviselőknek, papoknak és szabad pályákon dolgozó értelmiségieknek a nevében beszélt, akik személyes tapasztalatból ismerték a nemzetiségi lét sorskérdéseit, elkötelezett figyelemmel kísérték a dolgozó tömegek életét, és kiábrándultak a magyar vezető körök hagyományos ideológiájából. Az erkölcsi reform eszméjét azzal is kiegészítette, hogy szociális reformokat sürgetett. Makkai Sándor nem minden keserűség nélkül ítélte el a rang és a vagyon adta kiváltságokat, utasította el a nemzetiségi tár-

sadalomban uralkodó egyenlőtlenséget, a feudális természetű előjogokat. Hangot adott annak a kívánságnak, hogy a nemzetiségi közéletet a dolgozó nép, elsősorban a parasztság tömegeire kell alapozni, s hogy a kisebbségi értelmiségnek, valamint irodalomnak vállalnia kell a tömegek érdekképviseletét. „A romániai magyar kisebbség óriási többsége földmívelő nép — szögezte le. — Nem lehet kétséges, hogy a magyarság fennmaradása Erdélyben a nép fennmaradását jelenti. Az sem vitatható ma már, hogy az intellektuális pályán maradtak vagy leendők kis serege nemzeti jelentőségét csak mint a népért élő, a nép közt élő, a népet szolgáló vezető-réteg nyerhet. […] Egész lelki és szellemi életünknek, kultúránknak vissza kell hajolnia a néplélek mélységeibe és onnan kell öntudatra hoznia, kimívelve és a világ előtt is megmutatnia mindazt, amiért joga van élnie a magyarságnak." Emellett sürgette, hogy a nemzetiségi intelligencia a dolgozó nép soraiból kapjon utánpótlást és kiegészülést, valamint hogy a magyar munkásságot is kapcsolják be a kisebbségi élet organizmusába.

Makkai Sándor önvizsgálatra és erkölcsi revízióra szólító eszméi igen nagy hatást gyakoroltak a nemzetiségi közéletre és irodalomra. A *Magunk revíziója* élénk visszhangot keltett az erdélyi, a magyarországi és a többi kisebbségi irodalom körében. Erdélyben Kós Károly és Kovács László, Magyarországon Móricz Zsigmond foglalkozott vele a többi között. Ez utóbbi világított rá Makkai munkájának egyetemesebb nemzeti jelentőségére is. „A magyarság szellemi élete — írta Móricz a *Nyugat* 1931-es évfolyamában — integer. Nem ismerek el a magyar problematikában külön fejlődő eszmei kérdéseket. Csak ez, közös, általános magyar lelkiség van. Minden, ami erre vonatkozik, bárhol tör is felszínre, a magyarság közös ügye-baja. […] Nagyon nevezetesnek találom, hogy a kisebbségbe szakadt magyarok szava indítja meg a nagy tisztulási folyamatot. És ha elérjük, hogy a magyarság egységes eszmei közösségbe tömörül, ebben a kisebbségben élőknek, úgy látszik, jelentős munkája és érdemei lesznek." Ennek a jellemzésnek az igazságát azóta sem haladta meg az idő: a kolozsvári püspök nemzeti önismeretre és erkölcsi megigazulásra szólító „igehirdetése" azóta is érvényesnek tetszik Erdélyben és Magyarországon egyaránt.

Székely Útkereső

Irodalmi és művelődési folyóirat

II.

Brauch Magda

A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)

Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang

II.

Irodalom

Művek, pályaképek, könyvbírálatok

A *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési lapnak indult, és mindvégig az is maradt. Tág teret biztosít a szépirodalomnak is, klasszikusok, kortárs vagy éppen debütáló írók, költők műveiből minden lapszámban közöl. Elsősorban Beke Sándor főszerkesztő rovata, a *Magvető* vállalkozott erre a feladatra, mely a művek, részletek bemutatása előtt minden esetben közöl rövid előzetes ismertetőket a szerzőről és a műről, melyek irodalomkritikusok tollából vagy az irodalmi lexikonokból származnak. A *Magvető*ben közölt írásokon kívül is föllelhetők az egyes lapszámokban szépirodalmi anyagok.

Ezt a gazdag szépirodalmi — s a rá vonatkozó irodalomtörténeti és -kritikai — anyagot teljességgel felmérni lehetetlen. Így inkább csak szemelgetni, válogatni lehet belőle, kiemelni egy-egy különösen érdekes, megragadó, a valóságot realisztikusan vagy újszerűen, de mindenképpen figyelemfelkeltő módon ábrázoló költeményt, elbeszélést vagy olyan regényrészletet, amely érdekességével az egész mű elolvasására ösztönöz. Ennek megítélése tagadhatatlanul nem nélkülözheti a szubjektivitást. Egyébként a szépirodalomhoz kapcsolódó anyagokról (megemlékezések, recenziók stb.) az előzőkben is gyakran volt szó az egyes témakörökben, ezek ismétlése itt fölösleges volna.

Líra

„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek."
(Reményik Sándor: Az Ige)

Ezzel a — címlapon közölt — versidézettel indul a folyóirat első száma, mely Reményik szavaival a követendő célt is meghatározza: ez pedig az anyanyelvünk épségben, szépségben való megőrzésére irányuló törekvés. Időszerű követelmény volt ez a rendszerváltás utáni hónapokban, években — s ma talán még időszerűbb. Klasszikus és kortárs lírikusaink költeményei — melyek a folyóirat hasábjain 10 év alatt megjelentek — is elsősorban ezt a célt szolgálják, természetesen a versolvasóknak nyújtott művészi élmény és egyéb „útravalók" mellett.

A *Székely Útkereső* lírájának egyik részét a klasszikusoktól közölt versek alkotják. Köztük Reményik Sándor, verseinek időszerű, konkrét, világos, félreérthetetlen üzenete okán, a legnépszerűbb, a legtöbbet idézett. Az első évfolyamban még találkozik az olvasó *A legszebb szó* című versével, mely szerint ez a szó a „testvériség". A „menni vagy maradni" témaköre szerepel Reményik *Erdély magyarjaihoz* című versében, melyet 1918 őszén írt, és arra buzdít: itthon kell magyarnak maradni (1992/1-2-3.) Az 1992/5-6. szám címlapján találjuk *Vissza ne élj!* című versét, melyben arra int, hogy a magyar zászlót és himnuszt soha ne fordítsuk más népek ellen. Bethlen Gábor halálának 300. évfordulójára írja *Az álorcás magyar* című versét, melyben a nagy fejedelmet jellemzi: „Ki váltogatott száz álarc alatt / Híven hordozta s változatlanul / Örök egy arcát, faját, Istenét." (1993/1-2-3.) Az 1998-as évfolyamban is található három Reményik-vers: *Nagy magyar télben, Egyszer talán mégis vége lesz, Decemberi virágok,* melyekben a könnyen felismerhető jelképeké a vezérszólam.

A klasszikusok közül többször szerepel Babits Mihály *(Erdély* című verse az 1992/4-es szám címlapján található), Dsida Jenő (Részlet a *Psalmus Hungaricus*ból); Jékely Zoltán *(Enyeden ősz van* című verse az 1993/4-5-6. szám címlapján), József Attila (már említett karácsonyi versével), Salamon Ernő *(Gyönyörű sors* — 1993/1-2-3.). Az utolsó évfolyam címlapján az utolsó két szakasz olvasható Vörösmarty Mihály *Szózat* című ódájából.

A folyóirat 1996-os évfolyamában Ráduly János ismerteti *A Cenk árnyékában* című kötetet, mely a *Brassói költők antológiája* alcímet viseli. Jelen vannak itt verseikkel mindazok a — többnyire az idősebb nemzedékhez tartozó — költők, akiknek közük volt Brassóhoz vagy a város környékhez. Kötetnyitóként Apáczai Csere János verstörténeti értékű, hexameterekben írt verse olvasható a folyóiratban — Ráduly bevezetője után —, majd a Petőfi utáni népiesség szellemében alkotó Zajzoni Rab Istváné. Ezt követi a XX. század eleji Áprily-líra, majd Bartalis

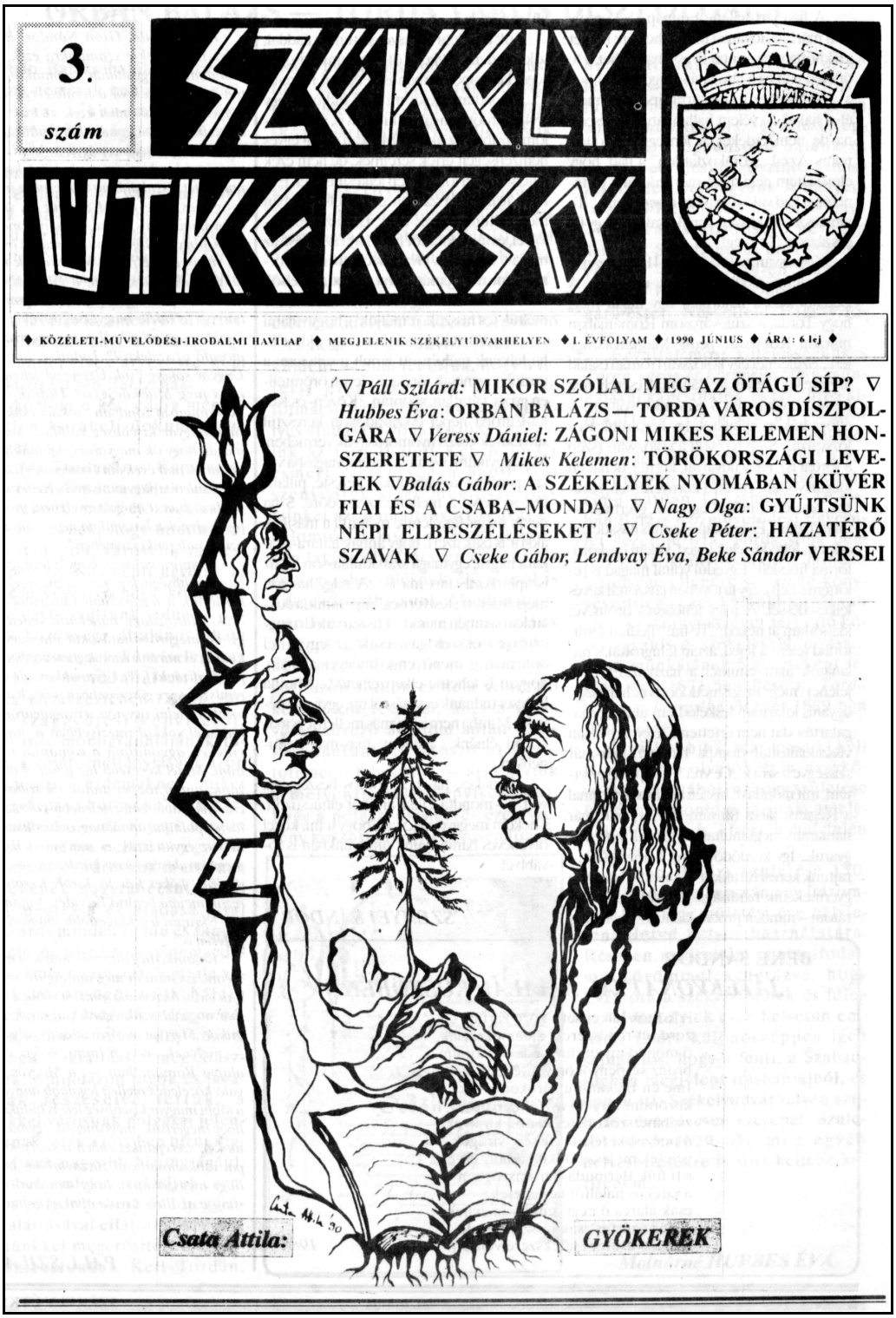

A Székely Útkereső 3. számának a címlapja

formabontó szabadversei, és a hagyományok ötvözői: Szemlér Ferenc, Jancsik Pál, Ritoók János, Apáthy Géza és „a legbrassóibb", Lendvay Éva. Végül a „posztmodern" kategóriába sorolt fiatal költők — Bencze Mihály, Vass László Levente és Beke Sándor — zárják a sort.

Ráduly János dicséri a brassóiak kezdeményezését, mert kötetükkel példát mutattak arra, hogy érdemes volna a többi településnek, tájegységnek is ilyen versösszeállítással jelentkezni.

Érthetően nagyobb mértékben és terjedelemben foglalkozik a folyóirat a kortárs és a fiatal erdélyi költőkkel, bár életkoruk, s az, hogy hova valók, hol tevékenykednek, a lapból nem mindig derül ki (és az olvasótól nem lehet elvárni, hogy ezzel pontosan tisztában legyen), szerencsére viszont a versek megírásának idejét általában feltüntetik, vagy magából a versből kiderül, hogy a rendszerváltás előtt vagy után keletkezett. A központi téma: a magyarságtudat és az anyanyelv megőrzése bármilyen körülmények között a kortárs költőknél is érvényesül, akárcsak korábban, de a forma, a kifejezésmód korszerűbb, modernebb, gyakoriak a szabad- vagy prózaversek.

Mivel a *Székely Útkereső* kortárs versanyaga rendkívül gazdag, itt csak szemelgetésre van lehetőség, ami azonban, remélhetőleg, betekintést nyújt a folyóirat lírai anyagába, lehetővé teszi értékeinek fölbecsülését.

Kétségkívül legismertebb kortárs költőnk, Kányádi Sándor az, akinek a neve a folyóirat első két évfolyamában fémjelzi a lap szépirodalmi oldalait. Az akkor még Kolozsváron élő költő három alkalommal is szerepel a folyóiratban *Könyvjelző* (1990/1), *Öreg iskola ünnepére* (1990/7) és *Szürke szonett* (1991/1-2.) című verseivel.

Már az első lapszámokban gazdag versanyaggal találkozunk a *Székely Útkereső*ben. Kiemelkedik közülük Kovács András Ferenc *Az lovának szól* című, a kuruc versek stílusában írt költeménye. Az archaizálásával jelzi, hogy abban az időben keletkezett, amikor a lélekben rejtőző szavakat még nem lehetett kimondani. Itt olvashatók Lőrincz József és Deák Zoltán nosztalgikus hangvételű versei. Cseke Gábor *Hűlő ház* című költeménye olyan korszakról szól, amikor csak az otthon nyújtott viszonylagos menedéket a világ elől. A „menni vagy maradni" időszerű kérdése Tompa Gábor *Vers-levél-töredék eltávozott barátaimhoz* című versében fogalmazódik meg.

Az 1990/8-9. lapszám különösen gazdag versanyagban. A *Magvető* rovatban közölt művek — novella és versek — szerzőjéről Szőcs Géza bevezető írásából megtudjuk, hogy Vass Levente mindössze 24 évesen, 1979-ben hunyt el. Verseit — melyekből néhányat közöl a lap — Szőcs Géza dór oszlopokhoz hasonlítja, melyek a mélység és a magasság felé törnek, de személytelenek, azaz mindenkihez szólnak: „ki tudja hol vagyok én / limában / afganisztánban / honnan a fények alkonyomon / talán iljics lámpák / a pulzus mózes fáklyái // add menekülésem a pusztából" *(A házba minden állat visszatér).*

Ugyanebben a lapszámban kapunk hírt arról, hogy *Üzenetek a Holnap városából* címmel válogatás jelent meg Budapesten hét váradi költő verseiből. Bevezetőjében Ugron Levente elmondja, hogy ezek a versek „a Hatalommal néznek farkasszemet". A költők keresik a kiutat a reménytelenségből. Ezt fejezik ki Gittai István, Fábián Sándor, Pataki István, Máté Imre, Szűcs László, Sall László, Zudor János kötetbe szedett, többnyire hagyományos stílusú versei.

Nagy Gáspár *Utazás* című verse elé Görömbei András ír előzetest (1991/1–2.). Megtudjuk, hogy a magyarországi költőt a hetvenes-nyolcvanas években megpróbálta elhallgattatni a hatalom. A prózavers a ferihegyi repülőtéren elszenvedett megaláztatását idézi fel.

Az 1991/3. lapszámban Lendvay Éva közli az édesapja, Szemlér Ferenc emlékére írott verseit *(A szomjazóhoz, Egyszercsak szó nélkül, Önéletrajz).* Cseh Károly költészetéről Hajdu Gábor ír lírai hangú bevezetőt, de magáról a költőről nem tudunk meg semmilyen adatot. Versei azonban árulkodnak, egyrészt arról a korról, amelyben születtek, másrészt a költő tehetségéről: „se menny, se pokol felé / nem vezet út / csak kiutak / valahová / ideiglenesen." *(Kor(a) sötét)*

Mint már láttuk, az anyaországi költők is helyet kapnak a folyóiratban. Csiki László *A monológ* című versében József Attilát parafrazálva hasonlítja össze az ő korát a maival, és nem lát lényeges különbséget (1991/5-6.). Ugyanitt Váli József és Balla Zsófia hagyományosabb stílusú verseivel találkozunk, melyek a szülőföldről, az otthonról szólnak.

Jancsik Pál *Sorok Brâncuşi Végtelen oszlopára* című verse a lap 1992-es évfolyamában a művészi alkotás lényegét ragadja meg: az oszlop végtelensége nézőjében, az emberben mégis folytatódik. A költő másik három verse a folyóirat 1998-as évfolyamában szerepel. A *Hóból a hattyú* játékos hangulatú, az *Összmagyar vers* szokatlan felépítésével és hangjával ragadja meg az olvasót: az ismétlődő rímek egyhangúsága még a vers végén felcsillanó reményt is kétségessé teszi. Balladaszerű költeménye, a *Török rab Hunyad várában* szokatlan módon az ellenséges katona szomorú, tragikus sorsát beszéli el.

Az 1994/1-2-3. lapszám Éltes Enikő három pasztellszerű, hangulatos leíró versét közli *(Vasárnap délután, Nagyanyám tavasszal* és *Amikor kiegyenesedve álmodunk).* Mindhárom költeményt a költő istenhite és természetszeretete hatja át.

Nagy Irént, „a szókimondó költőt" Ráduly János recenziója mutatja be *(Nagy Irén verseskönyve.* 1993/4-5-6.). A recenzens szerint a költőnő Reményik Sándor nyomdokain halad — ezt bizonyítja a *Marasztaló* című verse; jellemzői a pátosztalan hang, a realisztikus képsorok. Kötetének címe: *Mégis. Versek* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely, 1993). Játékos ritmikájú versei — mint a *Tavaszi játék, Téli hasonlat* — Áprily hangvételére emlékeztetnek.

A folyóirat 1997/1-2-3-4-es számában viszontlátjuk Nagy Irén három versét. Megindító képet rajzol a csodákban reménykedő, vigaszra váró, de a hosszú gyalogúttól alaposan elfáradt falusi asszonyról *(Csángóasszony a búcsún). Hazafelé alkonyatban* című versében végigkíséri édesapját egykori útján a mezőről hazafelé, a

*Honvágy*ban a nyár érkeztével a falusi csend, a békés hangulat iránti vágyát fejezi ki. A pillanat hangulatának a megragadása, a pasztellszerű ábrázolásmód az impresszionista költőkkel rokonítja.

Beke Sándor költeményeiről hosszabban kell szólnunk, mert az ifjú költő nemcsak tagadhatatlanul tehetséges, de rendkívül termékeny is: a folyóirat mindenik évfolyamában közöl verseket, melyek közül sokat a nyolcvanas években írt. A folyóirat megjelenésének 10 éve alatt is több önálló kötete (köztük nem egy gyermekverskötet) jelent meg. A *Madártemető*, a *Védtelen évek* és a *Téged kereslek* című köteteiről Ráduly János írt recenziókat a folyóirat 1993-as és 1996-os évfolyamaiban. A szakavatott méltatások kiemelik a szerző sokoldalúságát, tömörítő képességét, tárgyias látásmódját. Szólnak a későbbi „mammut-versekről", a lávaszerűen hömpölygő nagy poémákról, melyek jellemzője a szenvedélyes önvallomás, a teljes élet költői megragadására való törekvés. Képzettársításaiban „a Juhász Ferenc-i nyelvi merészség éppúgy tetten érhető, akár a Nagy László-i tömörítés", de szókapcsolatai eredetiek — véli Ráduly János.

Beke Sándor már a kezdetektől elhatárolja magát mind a klasszikus elődöktől, mind kortársaitól, és megtalálja egyéni hangját. Akár önmagáról, akár a külső világról ír, azt saját hangulatától, lelkiállapotától függően vetíti ki, adja át az olvasónak, így sűrűn váltakozik verseiben a pesszimista és a bizakodó hang. Általában a szabadverset kedveli, de a folyóiratban közöl prózaverseket és hagyományos versformában írt költeményeket is. Témái változatosak, de uralkodó köztük a szülőföldhöz való ragaszkodás és az istenkeresés, illetve az istenhit (a *Téged kereslek* című poémájáról már bővebben szóltunk).

A „menni vagy maradni" kérdésre már korán megfogalmazódott a költőben a válasz. *Vendégek* című prózaverse a folyóirat első évfolyamában és *Háromsoros*a az utolsóban, melyet még 1981-ben írt: „ittmaradni / a legszebb / lázadás."

A nyolcvanas években írott versei: *Zsalugáteres ablak* (érdekes, modern, ablakot formázó prózavers), *A szavak árnyékában,* a *Vannak hajók* a diktatúra sötét éveit jelenítik meg, melyekből nemigen lát kiutat a fiatal költő. Az *Utószó helyett* (In memoriam Karinthy Frigyes) Karinthy parafrázissal ismételget egy sort: „Elmondanám, de félek, van-e még kinek", mert e „szabadtéri színpadon / Aki nem sír, az kínjában kacaghat" (1991/4). A következő lapszámban *A második végtelen* című prózaverse egy sikollyal felérő, véget nem érő, különös életérzést ragad meg.

Az ekkor még nagyon fiatal költő mégsem veszítheti el reményét, a jövőbe vetett hitét, hogy ennek a helyzetnek változnia kell (hiszen ez a hit éltetett valamennyiünket). A *Yesterday the arts died* című versében — bár belátja, hogy a művészet nálunk ma nem létezik, és csak hamis próféták éltetnek „egy hőst" —, reményének ad hangot, hogy eljön még az idő, amikor lesz becsülete a művészetnek. Egykori magyartanára, Fóris Gyula emlékére írt *Rózsakeresztt* című versében föleleveníti a Kazinczy idézetet, mellyel tanáruk biztatta őket: „Öcsémuram, legyen bátor lélekkel." Bizalom hatja át a *Jövő időben — nyelvtan órán* című versét is,

Vofkori György

Székely gőzös: Héjjasfalva–Székelyudvarhely 1888

Székelyudvarhely gazdasági-társadalmi életében oly fontos szerepet betöltő vasútvonalról keveset tudunk, bár jótékony hatását számos területen éreztette. Megépítése nálunk is a közlekedés forradalmát jelentette, ami olcsóbb és gyorsabb lett, a távolságok lerövidültek, az élet megélénkült. A vasút hozzájárult a vidék ipari fejlődéséhez, fellendítette városunkban és környékén a fakereskedelmet, tartós hatást gyakorolt az egész gazdaság fejlődésére. Megépülése az emberi közösségek életében is jelentős módosulást hozott, megszűntette a települések zártságát, elősegítette a kultúra térhódítását.

A vasútépítés a múlt század hetvenes éveiben még igen lassan araszolgatott felénk, ugyanis 1873-ban Nagyvárad —Kolozsvár — Brassó fővonal átadása után, még 15 évnek kellett eltelnie, hogy a főtörzsből egy új ág nőjön ki és a technikai csoda, a gőzmozdony megérkezzen Székelyudvarhelyre is.

A Héjjasfalva — Székelyudvarhely szárnyvonal építéséről legpontosabb adataink Daniel Gábortól származnak, aki „Udvarhelyszéki változások 1861-évtől 1898-ig" című munkájában részletesen beszámol az eseményekről.

Az udvarhelyi vasútvonal építése magánvállalkozás volt, a megye vezetői közvetlenül résztvettek megvalósításában. A terv végrehajtására, a pénzügyi alap megteremtésére Vasúti Részvénytársaságot alapítottak, amelynek alakuló gyűlése 1886 január 23-án volt a Megyeházán. Megválasztottak egy tíz tagból álló igazgatóságot, élére Daniel Gábor elnök, Török Albert ügyvezető elnök és Ugron Gábor alelnök került. A részvénytársaság képviselői Ugron Gábor és ifjú Daniel Gábor 1886 április 12-én Budapesten szerződést kötöttek Kutlánya János vállalkozóval az építkezés kivitelezésére. A szerződést december 21-én kiegészítették egy jótállási egyezséggel, amelyben a fővárosi Kramer-cég felvállalta Kutlányáért a kezességet az építkezés befejezésére és átadására.

A pénzügyi fedezet előteremtése — a több mint egymillió forint értékű vállalkozáshoz — komoly feladat elé állította a részvénytársaságot. Ügyes szervezéssel a megyének sikerült 200.000 forint kölcsönt törlesztésre felvenni, ugyanannyi kölcsönt a postai szállításért (évi 20.000 forint törlesztésre), felhasználták a közmunka alapot, törzsrészvényeket bocsájtottak ki egyének és a falvak számára, még a Megyei Takarékpénztár 50.000 forintját is „beépítették". Az összehozott érték a társulat folyamatos fizetőképességét biztosította.

A terepviszonyok meghatározóak voltak a pálya helyének kijelölésében. Ezt a szakemberek, az érdekelt települések lakóival egyetértésben végezték el. Komolyabb gondot csupán az indóház, a vasútállomás elhelyezése jelentette. E kérdésben két javaslat merült fel: az egyik a várostól Nyugatra, a Botos utca (ma Kossuth u.) alsó végével szemben, a Küküllőn túl, az egykori Kollégium kertbe, a másik, a várostól Keletre, Felső-Siménfalva területére szerette volna.

A miniszteri szakértők az utóbbi javaslatot fogadták el, mivel a vasútvonalnak Csíkszeredába történő meghosszabbítását tervezték. Kivitelezése külön munkálatokat igényelt, ugyanis a Küküllő egyik ágát két km-es szakaszon el kellett terelni, ráadásul hídat építeni, területet kisajátítani és még magát a vasútat is meg kellett nyújtani. Így került sor a Küküllő egyik ágának lezárására, a valamikori sziget felszámolására. A régi meder vonalát a pálya mellett ma is megfigyelhetjük, a vashídnál kezdődött és az egykori Gergely majd Ferlengel sósfürdővel szemben tért vissza a folyó fő ágába. (A megszüntetett Küküllő ág alsó szakaszának helye ma is ingoványos, mocsaras.) A többletmunkálatok az építkezés költségeit mintegy 100.000 forinttal növelték.

A tervezés, az építési előkészületek és az anyagi feltételek számbavétele után megpróbáljuk követni az események zajlását, melyek érdekes képet nyújtanak az akkori munkaszervezésről, az emberi kapcsolatokról, a mindennapi életről. A szemtanút, Daniel Gábort idézzük:

„Nagy ünnepséggel megtörtént Sz. Udvarhelyt 1887 tavaszán az első kapavágás, melyet követett a Kutlány által (rendezett) népes és pazar bankett. De én ezeken gyomorbajom miatt, ámbár Sz. Udvarhelyt voltam, nem vehettem részt. Folyt a munka. A sok munkás ellepte a vonalat, azonban a mi székelyeink, a földmunkához nem lévén hozzászokva, a versenyt nem állották ki az olaszokkal és a szeged vidéki „cubikusok"-kal és nagy része a munkát abbahagyta. Így a mezőgazdaság hátrányt nem szenvedett a vasút építés által."

Tehát az idegenből érkező, a földmunkában gyakorolt munkaerő építette nálunk a nagyon várt vaspályát, így székelyeink gazdaságukban a termést begyűjthették. Az építkezés egy megfeszített esztendőt igényelt. A vállalkozásban résztvevők folyamatosan szállították a kavicsot és más jellegű építőanyagot. A talpfákat, valamint az áteresztekhez és hídakhoz szükséges cserefákat Ugron Gábor, mint alvállalkozó biztosította, aki megvásárolta a pálfalvi katolikus egyház csereerdejét, azt kitermeltette és a Kutlányával kötött megegyezés alapján — előre meghatározott egységáron — leszállította.

Mint minden nagyobb építkezésnél az alapos előkészület és szervezés mellett is találkozunk nehézségekkel, hanyagsággal és emberi mulasztással. Mindezek késleltették a munkálatok időbeni befejezését. Krónikásunk így értékelte a tapasztaltakat:

„A vállalkozó keveset ülvén személyesen Udvarhelyt emberei nem nagyon törődtek a munkálatokkal. Volt pedig elég mérnöke, pénztárnoka, titkára stb., kik a nagy fizetéseket Udvarhelyt, nyáron át pedig a homoródi fürdőn vígságokra költötték. A vállalkozó azt hívén, hogy emberei a legszorgalmasabbak, külföldi fürdőn töltötte nejével idejét. Aztán ősszel nyakra-főre kezdett dolgoztatni, rövid nap, drága napszám mellett. A felépítményeknél mész helyett cementtel kellett dolgozni, nehogy a gyenge fagyok a meszet tönkre tegyék."

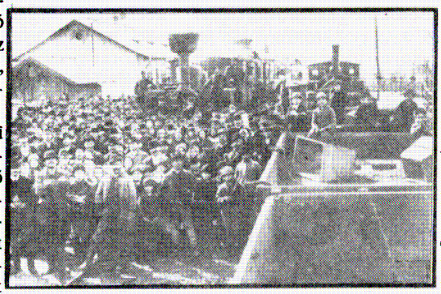

A nehézségek ellenére a 36 km-es pálya 1888 március 15-re elkészült és e napon Segesvárról felkaptatott Székelyudvarhelyre az első személyvonat. Az indóház előtt népes közönség ünnepelte érkezését. Megjelentek a város vezetői, a Részvénytársaság képviselői, és jelen volt masinájával Ferenczy Lukács is, hogy megörökítse a történelmi pillanatot. Átadása óta több mint 102 év telt el és a mi „vicinálisunk" pontosan végzi feladatát, gyakorolja jótékony hatását a közjó javára.

Vofkori György tanulmánya korabeli fotóval

melyet az 1956-os magyar forradalom 30 éves évfordulóján írt: „...mi tenni fogunk / mi hinni fogunk / mi örülni fogunk / mi nevetni fogunk ...” — ragozza diáktársaival együtt dacos elszántsággal és hittel. A jövőbe vetett remény csillan fel a *Verset mond Zakariás Melinda*, *A havasi gyopár* és *Az utolsó megcímzetlen levél* című verseiben is (1991/1-2.).

A folyóirat lapjain közölt, rendszerváltás utáni költeményeinek fő témája a szülőföldszeretet, az erdélyi magyarság sorsáért, megmaradásáért való aggódás. *A szavak vérpadán* című, 1990 márciusában írt alkalmi versét Sütő Andrásnak ajánlotta. A vers a marosvásárhelyi „fekete március” kapcsán keletkezett, ebben a székelyudvarhelyi költő állást foglalt és érzékenyen válaszolt a magyarságot ért bántalmakra, sérelmekre (1990/1). *Nagyvárad* és *Ady Endre sétái* című költeményeiben idegennek látja a várost, melyet „Balkán ősz ural”, mégis ott él Ady és Léda szelleme. Felidézi Ady alakját, elképzelve sétáit a párizsi bulvárokon, majd szülőföldjén, az Érmelléken, a Kraszna partján (1997/1-2-3-4. és 1994/1-2-3.).

Az 1997/1-2-3-4-es évfolyamban jelent meg *Tüntető magnóliák avagy Ima Erdélyországért* című poémája. A költemény sodró erejű imádság a nagyvilágban élő minden magyarért San Franciscótól Új-Zélandig: „Könyörögj miértünk Uram / hogy gyógyuljon be a / magyar seb / ahol kinyílt.” Tüntetnek a magnóliák, mint a Kárpátok s a Tátra fenyői és a bácskai véres füvek, de tüntetnek a székely és magyar temetőkben is, ahol „a sírkövek álmában / magyarul énekelnek / a gyermek-leventék.”

A folyóirat utolsó két évfolyamában (l998, 1999) számos nagy verse jelent meg. Szép, maradandó emléket állít nagyapjának *(Nagyapám sírjánál), Tücökszerenád* című költeményét szüleinek ajánlja 1989-ben: a fabulabeli dologtalan tücskök nyara egyszer véget ér — biztatja kemény munkából élő szüleit. Szép istenes verse a *Gondviselőm*. Érdekes, különös, hangvételében József Attila *Elégia*jára emlékeztető verse az *Udvar*, melyet még 1981-ben írt. Az 1800-ban épült ház udvara 180 évének minden emléke megtalálható itt: a sivár, kopott környezet, a silány növényzet. A tárgyias felsorolás a reménytelenség érzetét kelti.

Az Illyés Kingának ajánlott *Erdélyi homály* című verse 1995-ben keletkezett, de ennek ellenére — vagy éppen ezért — pesszimista hangvételű: „sosemlesz jövőnk / a sohanincs hazában / az a Szürke Fal / ahol állsz mereven, / és fáj már benned a vers / az ómagyar ének, / hol szavaid fölött / egyre gyűl, / sűrűsödik / az erdélyi homály.”

Mégis, minden borúlátás ellenére a költő tudja, hogy az emberi élet nem múlik el értelem nélkül: „Életünk / egy-egy / szent szikra / mely egyszer / kipattan / a végtelenbe” *(Szent szikra).*

Próza

A *Székely Útkereső* prózájának számbavétele rendkívül bonyolult feladat. A szépirodalmi szemelvényeket, regényrészleteket a szerző pályaképének rövid, tömör ismertetése előzi meg. Ide tartoznak az önéletrajzi vallomások, emlékiratok is és részben a régi nagyokról szóló megemlékezések, bár ezek nagy részéről volt már szó a *Megemlékezések* című fejezetben. A folyóirat prózairodalmát felosztani, rendszerezni is igen nehéz: vannak klasszikusoktól származó anyagok, vagy a régmúltban élt nagyságokról szóló írások mai szerzőktől, és vannak a közelmúltban játszódó történetek, általában a diktatúra idejéből. Ezt a szükség diktálta felosztást követjük, tudva, hogy a régmúltat és a közelmúltat könnyű megkülönböztetni, de a kettő között van egy időszak, ami egyesek számára már történelem, tehát akár régmúlt is lehet (például a II. világháború), mások számára viszont személyes élmény. Ilyenformán ez a felosztás csak az anyag áttekintését igyekszik megkönnyíteni — azét az anyagét, amelyet lehetetlen teljes egészében felmérni és elemezni.

Régmúlt és múlt

Már a folyóirat első két számában szerepel két székely klasszikus: Nyirő József és Tamási Áron. Nyirő elbeszélése, *A vén cigány* egy világot járt cigányprímás, híres és közkedvelt muzsikus előre megérzett haláláról szól. Tamási Áron *Szülőföldem* című önéletrajzi regényéből kiemelt részlet, a *Beszédes út hazafelé* amerikai útjáról való hazatéréséről szól, azt beszéli el, hogy Székelyudvarhelyen a csendőrök — már a hatalomváltás utániak — gyanúsnak találták, és nem engedték hazamenni szülőfalujába.

Az 1990-es évfolyam 3. számában Mikes Kelemen két leveléből közöl részleteket a folyóirat. Zsigmond Győző szól Mikes személyéről és stílusáról. A Leveleskönyv *14. levele* még Drinápolyban keletkezett 1718-ban. Ekkor már bizonyossá vált, hogy Franciaország nem fogadja be a bujdosókat. Mikes a törökök vendégszeretetét méltányolja és abban reménykedik, hogy életében még visszatalál tündérországnak nevezett szülőföldjére, Erdélybe. A *62. levél* Rodostóban keletkezett 1725-ben. Mikes ebben a levélben az otthoni állapotokról elmélkedik: nincs megelégedve azzal a neveléssel, amiben hazájában a fiatalok részesülnek. Szerinte a kollégiumokból tudatlan ifjak kerülnek ki, a „deák" nyelv ismerete nem elegendő az életben, de az iskolákban csak erre oktatják őket.

Az 1990/6-os számban Kozma Mária *Makkai Sándorra emlékezve* című írásában megvallja, mit jelentett számára gyermekkorától kezdve az író, majd rátér az *Ördögszekér* című történelmi regény méltatására, amely 18 kiadást ért meg. A könyv megjelenése idején, 1925-ben püspökhelyettes (1926-tól tíz éven át az erdélyi kerület református püspöke) „botrányos" témájú könyvének (testvérszerelemről szól) a hátterében húzódik meg a hatalom természetének vizsgálata. Ettől regény, ettől maradandó — véli Kozma Mária. Az emlékezés után a *Magvető* rovatban jelenik

meg Makkai Sándor *A született nagyság* című, 1929-ben kelt írása, mely a *Bevezető sorok egy Bethlen Gábor tanulmányhoz* alcímet viseli. Jellemzi a 17. századi nagy erdélyi, egykori híres fejedelmet: sajátja volt a rendkívüli életerő, az önfegyelem, s az elfogyhatatlan türelem. Ettől volt „nagy". A szerző szerint a történetírás nem méltányolta kellően Bethlen Gábor eredeti, született nagyságát, kiemelte viszont hibáit: elsősorban önzőnek állította be, dicsőséghajhászónak.

Balogh Edgár *Intés a magányból* című írása (1991/1-2.) rövid lírai vallomás az egykori száműzöttek — Mikes, Kossuth — elképzelt magányáról, melyhez a sajátját is hasonlítja. Mégis úgy érzi: ő is hagy örökül valami értéket az utókornak.

Ugyanebben a lapszámban látnak napvilágot Bözödi György, Sütő András és Beke György vallomásai. Bözödi *Ahonnan elindultunk* című írása visszatekintés a XX. század első felében vele történtekre: megkapta a Baumgarten-díjat, barátja volt Kovács Katona Jenőnek, körutazást tett Móricz Zsigmonddal és részt vett a balatonszárszói írói értekezleten. Ekkor kutatta Gábor Áron magánéletének eseményeit is. Sütő András a magyarok világban való szétszórtságáról értekezik. A világ minden táján hallani magyar szót, olyan országokban is, ahol azt sem tudják, a földgolyónak melyik pontján él a magyar nép. Írásának címe: *A vámosok mindig éberek, ha sírhant rejlik a kézitáskában*. Beke György *Mosoly szaladt az arcomra* című vallomása a hamis mosolyról szól, melyet a fényképészek megkövetelnek munkájuk közben. Pedig keserűséggel, gonddal jár, amikor köteteinek megjelenését a hatalom sorra megakadályozza.

Mikó Imre *Egy öregúr baktat* című írása részlet *Az utolsó erdélyi polihisztor* (1971) című művéből. Brassai Sámuelről, a régi Kolozsvár jellegzetes tudós-alakjáról rajzol hiteles portrét. Megeleveníti az öreg tudóst sétája közben, aki minden este pontosan 4000 lépést tett meg az „estebéd" előtt, majd hazatérve Monostor úti lakásába barátait várta, hogy elkezdődjék a „zenezsinat". Megszólalnak a vonósnégyesek, zongoradarabok.

A folyóirat 1994-es évfolyamában részlet található Veress Dániel *A megtévesztett — Misztótfalusi Kis Miklós monológja az eklézsiakövetés után* című művéből. Előljáróban a Magyar Bibliofil Társaság vezetősége közli: a monodrámát abból az alkalomból tették közzé, hogy 1992-ben volt 300 éve Misztótfalusi Hollandiából való hazatérésének Kolozsvárra. A monodráma-részletből megismerjük Misztótfalusi életútját, munkásságát, nyomdájának nemzetközi hírét, betűmetsző művészetét és anyagi sikereit. Senki sem kényszerítette hazatérésre, de ő szeretett volna hasznára válni hazájának. Felvilágosult nézetei miatt a papság kikezdte, ekkor írja *Mentség* (1698) című röpiratát, melyben igazolja magát és nézeteit. Ezért kényszerítik az eklézsia megkövetésére. A monológ a világszerte elismert nagy magyar nyomdász, betűmetsző művész, könyvkiadó és népnevelő lelkiállapotát tükrözi a rákényszerített megalázó bocsánatkérés után. A koldusnál is nyomorultabbnak érzi magát, mert életét, munkáját, minden szép szándékát meg kellett tagadnia. Fájdalma annál nagyobb, mert saját felekezete alázta meg. Csak abban reménykedik, hogy ez a megpróbáltatás is az Úr akarata szerint történt.

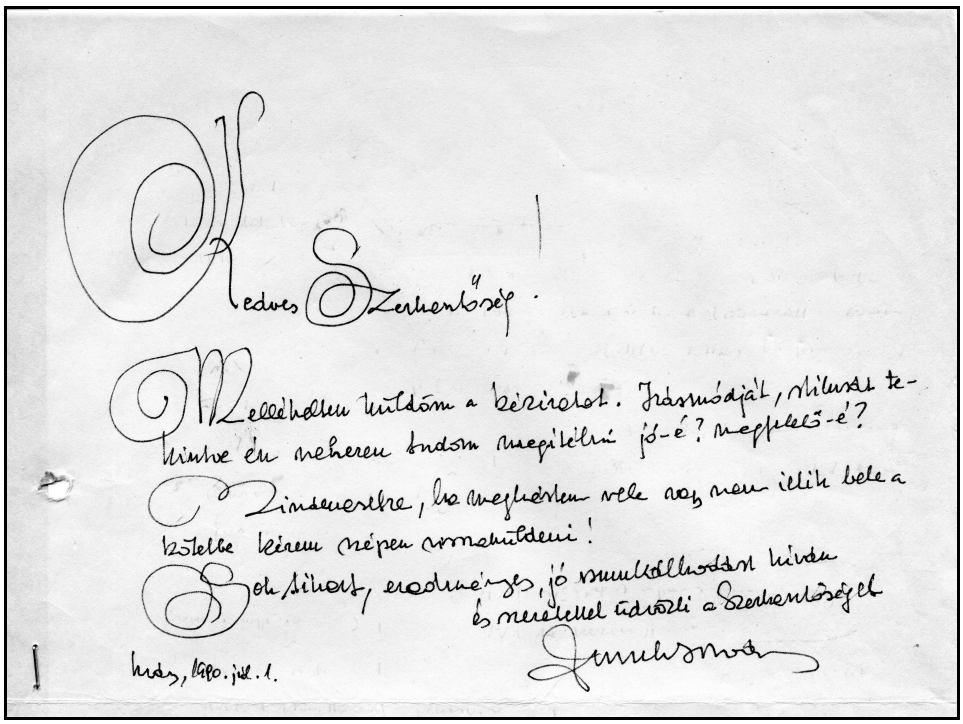

Kedves Szerkesztőség!

Mellékelten küldöm a kéziratot. Írásmódját, stílusát tekintve én nehezen tudom megítélni jó-é? megfelelő-é?

Mindenesetre, ha meghásom vele vagy nem ittik bele a kötetbe kérem szépen visszaküldeni!

Sok tihart, eredményes, jó szumkálkodást kíván és szeretettel üdvözli a Szerkesztőséget

Imreh István

Kraj, 1990. júl. 1.

Munkatársak (Imreh István és Balázs Géza) kéziratküldő levelei

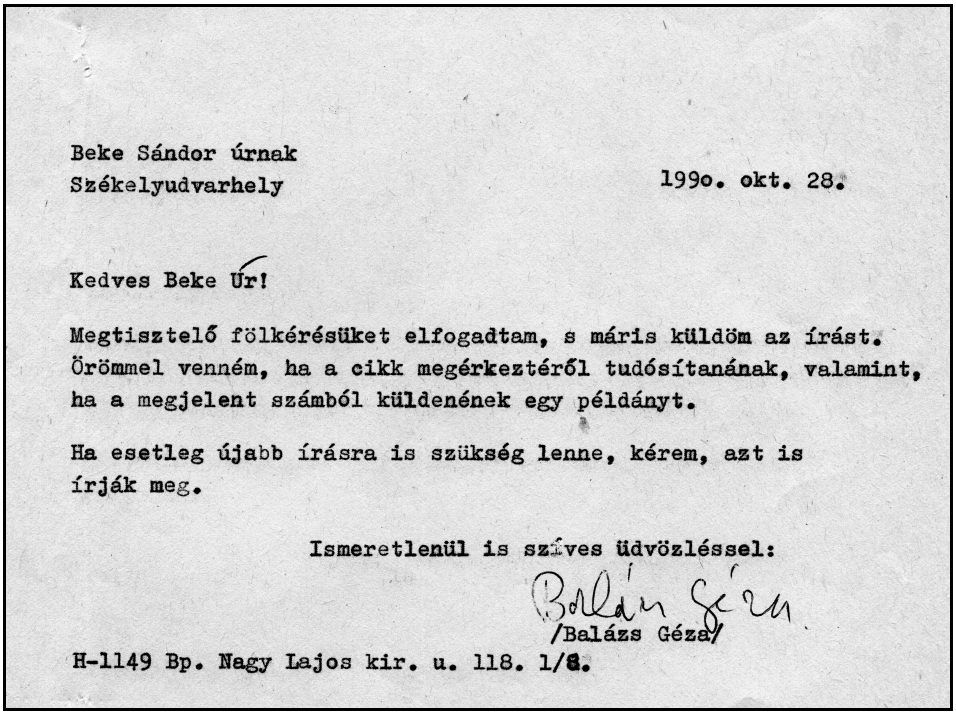

Beke Sándor úrnak
Székelyudvarhely

199o. okt. 28.

Kedves Beke Úr!

Megtisztelő fölkérésüket elfogadtam, s máris küldöm az írást. Örömmel venném, ha a cikk megérkeztéről tudósítanának, valamint, ha a megjelent számból küldenének egy példányt.

Ha esetleg újabb írásra is szükség lenne, kérem, azt is írják meg.

Ismeretlenül is szíves üdvözléssel:

Balázs Géza

/Balázs Géza/

H-1149 Bp. Nagy Lajos kir. u. 118. 1/8.

A folyóirat 1995-ös évfolyamában jelent meg részlet Nagy Olga *Pályakép — fénnyel és árnyékkal* című emlékiratából. A Néprajz- és folklórkutatásról szóló fejezetben írtunk róla.

Az 1997-es évfolyam 1-2-3-4. számában olvasható egy részlet — Nagy Olga előszavával — György Zsuzsa *Egy küzdelmes élet* című kötetéből. A részlet rendkívül megkapó, olvasmányos, gördülékeny stílusú. A falusi kislány sokat szenved édesapja és felnőtt bátyja durva bánásmódjától, de a verésektől édesanyja is csak félteni tudja, megvédeni nem. Már iskolás kora előtt keményen kell dolgoznia a földeken is, de édesanyjának ebbe se volt beleszólása. A szegénység, a kiszolgáltatottság regénye ez — amint Nagy Olga is megállapítja.

A folyóirat utolsó évfolyama (1999) Benedek Elek önéletírásából közöl részletet. Elöljáróban Csire Gabriella emlékezik a nagy mesemondóra. Ismerteti életrajzát, sokrétű munkásságát méltatja, felsorolja műveit. „A kisbaconi írói műhely — az erdélyi magyar gyermekirodalom bölcsője — ma zarándokhely, a nagy mesemondó Emlékháza" — fejezi be rövid, lényegre törő megemlékezését *(Benedek Elek írói pályája).* A továbbiakban részlet következik Benedek Elek *Édes anyaföldem* című önéletírásából. Elek apó nagy szeretettel jellemzi édesapját, a székely huszárt, akitől az Őserőt örökölte. Felidézi családszerető apjának külső és belső tulajdonságait, munkaszeretetét és mesemondó tehetségét. A falu összes gyermekeivel jó barátságban volt, mert minden gyermeket szeretett. Elbeszélésébe beleszövi egy erdei gombászás történetét, melynek során nemcsak néhány kosár gombával, hanem két mesével is gyarapodott, nővérével együtt. A mesék meggyökeresedtek lelkében, akárcsak a később hallottak. Így lett maga is később mesemondó.

Múlt és közelmúlt

Az előzőkben volt szó arról, hogy a tárgyalt irodalmi anyag korszakokra való felosztása meglehetősen szubjektív módon történt, mert a múlt és a közelmúlt kinek-kinek mást jelenthet. Így ebbe az alfejezetbe olyan írások, recenziók, visszaemlékezések kerülnek, amelyeknek a témája a II. világháborúnál nem nyúlik korábbra, de az anyag zöme a diktatúra éveivel foglalkozik. Mivel ez az irodalmi anyag rendkívül gazdag, a teljes felmérés helyett csak szemelgetni fogunk.

A *Székely Útkereső* első évfolyamának 4-5. számában jelent meg részlet Lőrincz György *Egy nagy ember árnyékában* című művéből, melyhez Mészely József ír bevezetőt. Ebben bemutatja a szerzőt, aki szerinte nem idillfestő, nem ámít, nem kendőzi el a problémákat. A bemutatott részlet realisztikusan ábrázolja a „nagy elvtársat", aki közvetlen környezetével együtt egy eldugott erdészházba látogat — evés-ivás céljából. A többi, a „nagy embernek" alárendelt elvtárs azonban még ilyen körülmények között sem képes feloldódni, mert mindenkit feszélyez a nagyfőnök jelenléte. A helyzet tipikus: a beszélgetés akadozik, igazi emberi kapcsolatról szó sem lehet.

Az első évfolyam 8-9. számában jelent meg Cseke Péter *Van itt valaki?* című recenziója Sütő András egyik (Istenek és falovacskák, 1973) gyűjteményes kötetéről, melyben a *Nagyenyedi fügevirág,* a *Perzsák* és más esszék találhatók. Cseke kiemeli Sütő bátor kiállását nemzetiségünk létéért, irodalmáért, nyelvéért. Emiatt ez a recenzió 1985-ben nem jelenhetett meg a szerző *Hazatérő szavak* című, publicisztikai írásokat és riportokat tartalmazó kötetében.

Ugyanabban a számban lát napvilágot a fiatalon elhunyt Vass Levente *Az út* című novellája, amely jelképes üzenetet közvetít (miután két jóbarátról, egy józan életűről és egy állandó alkoholmámorban élőről van szó): „A reménytelenség: gyávaság. Remélni még akkor is kell, amikor minden veszni látszik, mert remény nélkül az élet megszűnik."

Csomortáni Magdolna recenziója (1991/1-2.) két kötetről szól. Méltatja Kántor László *Túlélő képek* (1989) című kötetét, mely 34 erdélyi író vallomását tartalmazza. A könyv az 1988-as szellemi életünk tükre. A másik kötet, melyet Kántor László Lászlóffy Aladárral együtt adott ki, a *Házsongárd* (1989) címet viseli. Mindkét könyv hiánypótló, mert az erdélyi magyar irodalom (utóbbi a házsongárdi temetőben nyugvó) klasszikusait mutatja be.

Az 1991/4-es szám *Magvető* rovatában Kozma Mária írása jelenik meg *Párbeszédek* (töredék I) címmel. A szerzőt Csomortáni Magdolna mutatja be. A mű képzeletbeli párbeszédekből áll egy 300 évvel ezelőtt élt szerzetessel és egy másik pappal. A párbeszédek azt bizonyítják, hogy a népnek ma, 300 év elteltével is tanítókra, gyógyítókra, vigyázókra van szüksége.

A következő évfolyamokban (1991, 1992, 1993) a magyarországi Horpácsi Sándor több új kiadványról — regényről, kisregényről — mond véleményt. Érdekes, egyéni szemléletmódja fölkelti a figyelmet, és ráirányítja a bemutatott művekre (amelyekkel viszont nemigen lehet találkozni a könyvesboltok polcain).

Csiki László Magyarországra áttelepedett erdélyi író három kisregényét mutatja be Horpácsi *Rémes valóság* című kritikája. A regények *(Titkos fegyverek, A céda nyúl, Adam Adam…)* a XX. századi abszurditásnak olyan mélységeit tárják fel, mint Kafka, Mrozek vagy Marquez. Ilyen helyzeteket csak egy erdélyi, azaz kelet-közép-európai író vethetett papírra. A nagy Ő-ként emlegetett Adam Adam Ceauşescut jelképezi. Csiki a sajátos balkáni bolseo-fasizmust írja meg, ahol az iszonyat, a félelem, a megalázottság, a durvaság, a lelkek elsivárosodása a zsigerekbe ivódott, és tovább él, amíg a következő generációk ki nem heverik. A lap Csiki László *A monológ* című költeményét közli, mely ugyanazt a kort festi, mint itt tárgyalt kisregényei.

Szintén Horpácsi Sándor ír kritikát Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című regényéről. Kiemeli a könyv aktualitását (a délszláv háború idején írja recenzióját). Horpácsi véleménye szerint ez a könyv meg sem közelíti a *Hideg napok* színvonalát, egyrészt, mert Cseres „becsületbeli kötelességének" érezte csupán a megírását, másrészt az adatokat ennyi idő elteltével már nehéz volt összegyűjteni.

A regényrészlet (címe: *Még egyszer Bezdánról*) és a *Hideg napok* összevetése után — a Cseres Tibornak kijáró tisztelet és megbecsülés mellett — igazat kell adnunk Horpácsinak. Egyébként a részletben egy fiatal leány számol be az 1944 novemberében történtekről, édesapja és a többi magyar férfi meggyilkolásáról. A plébánosok adatai szerint 183 holttest került elő később csupán Bezdánban, de mások 350 magyar áldozatról tudnak.

Horpácsi harmadik recenziója Nagy Zoltán Mihály kárpátaljai író *A Sátán fatytya* című kisregényéről szól. A regény leleplezi a szovjet bolseo-fasizmust, a „Gulág-ország" rémtetteit. Horpácsi népballadához hasonlítja a drámaian tömör és mellbevágóan egyszerű cselekményt, mely a „malenkij robot" korába nyúl vissza, és egy fiatal lány tragédiáját tárja fel. A folyóiratban közölt részlet *(Azon a télen)* zaklatott, modern, szabad- vagy prózavershez hasonló formában (mely a múlt század eleji expresszionizmusra emlékeztet) érzékelteti a nyugtalan, felbolydult falu hangulatát azon a karácsonyon, amikor a férfiakat lágerbe hurcolták.

Horpácsi ugyanebben az évfolyamban (1995) ír Bodor Ádám (Magyarországra áttelepedett erdélyi író) *Sinistra körzet* című könyvéről. Ez a „körzet" valahol a román—ukrán határon van, Romániában. A diktatúra éveiben játszódó regény főhőse a végsőkig elmegy mostohafiának megmentéséért: beépül a hatalomba, aljasságok eszköze lesz, célját mégsem éri el. „Bodor regénye azért félelmetes, lidércnyomásos olvasmány, mert egy idő után aztán az olvasó is természetesnek tartja az abszurdumot" — vonja le a tanulságot a recenzens.

A *Könyvespolc* című rovatban közölt kritika (1993/4-5-6.) szintén Horpácsi tollából származik. Balla László kárpátaljai író két regényének — *Azt bünteti, akit szeret* és folytatása *A nagy semmi* — a bírálata során arra keres magyarázatot, hogy az elmúlt rendszert, a diktatúrát a művészet miért nem tudta még feldolgozni. Horpácsi szerint Balla könyvei csalódást okoztak, mert megkéstek, régebb kellett volna megjelenniük, de a szerző talán nem tudta vagy nem merte megírni, vagy nem látta a rendszer lényegét. Ezzel nincs egyedül, osztozik vele az egész kelet-közép-európai értelmiség.

Az említett művek ismerete nélkül nehéz véleményt mondani, de Horpácsinak ezzel a véleményével nem lehet egyetérteni. Egyrészt a diktatúra éveiben is jelentek meg bátor, szókimondó könyvek, gondoljunk elsősorban Sütő András munkásságára, de lehetne a sort folytatni, másrészt az előző kritikáiban, recenzióiban éppen ő beszélt olyan művekről, amelyek hiánytalanul leleplezik a múlt bűneit. Ezt teszi számos más lírai és prózai mű is, akár a diktatúra éveiben jelent meg (ha valahogy átment a cenzúrán), akár utána. Az írók Magyarországon is bátran feltárták a valóságot, elég, ha Nagy László *Húsz óra* című naplóregényére gondolunk, amely 1972-ben jelent meg. A megjelenés időpontja is lényegtelen, az események után évtizedekkel is lehet jól (vagy roszszul) írni valamiről, sőt, az időbeli távolság — az élmény leülepedése után — még hasznos is lehet a mű megírásakor, gondoljunk a Nobel-díjas Kertész Imre művére, a *Sorstalanság*ra, de számos példát lehetne még elősorolni, ha erre itt hely és lehetőség volna.

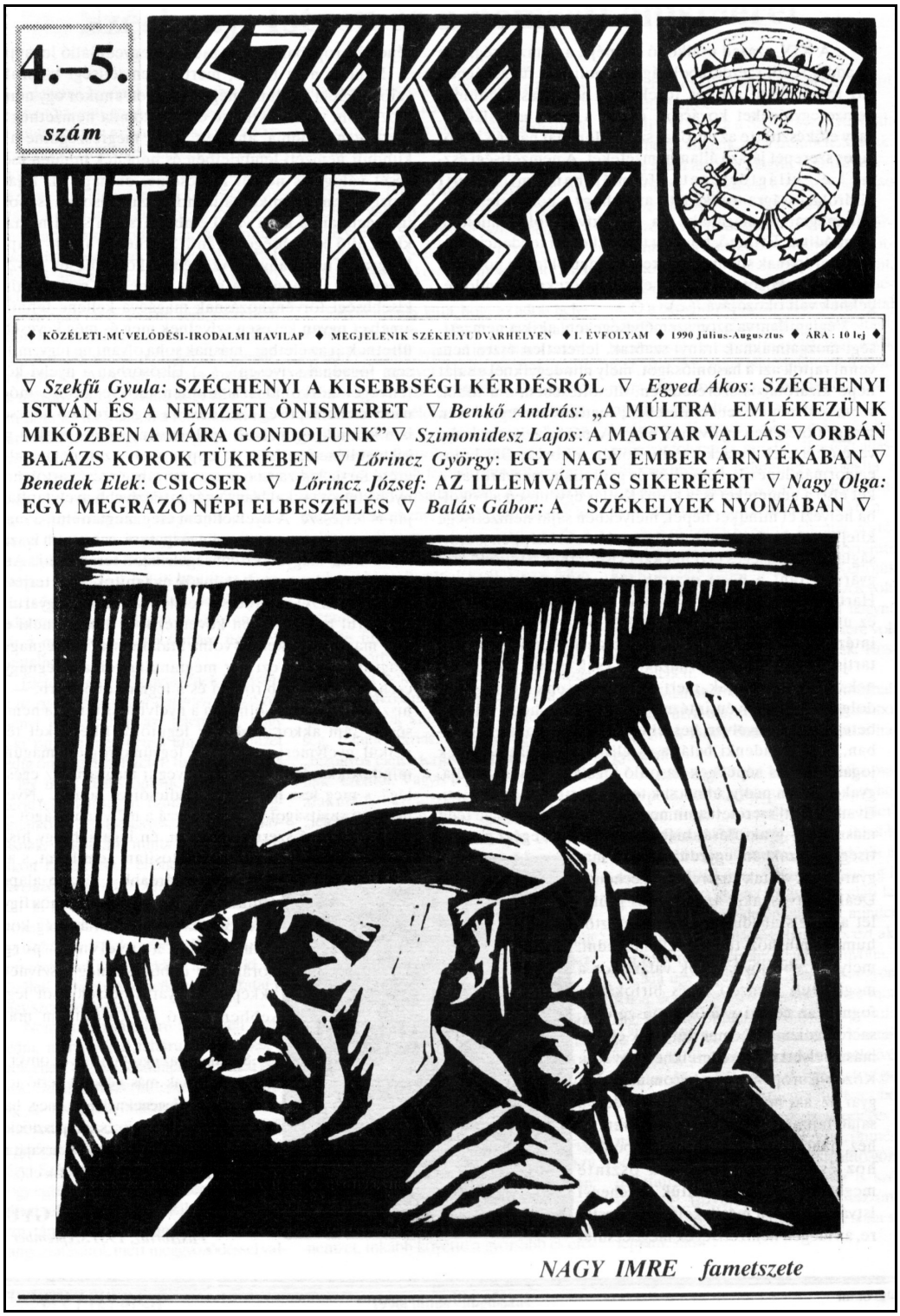

A Székely Útkereső 4—5. számának a címlapja

E félig-meddig zárójeles közbeékelés után a továbbiakban is az elmúlt rendszerben játszódó művek rövid ismertetéséről lesz szó, mert ezek teszik ki a folyóirat irodalmi anyagának zömét. Igen érdekes, és részben tipikusnak mondható Lendvay Éva író és költő önéletrajzi írása, a *Kövek között* (1991/5-6.). Elvált szülők gyermeke, apja katolikus, édesanyja zsidó. A válás után anyjával marad, az asszony magányának egyetlen feloldójaként, anyja „kíméletlen" szeretetének, kényeztetésének, egyszersmind féltékenységének és zsarnoki hatalomvágyának kitéve. Ez a helyzet sokak számára valahogy nagyon ismerős lehet, mint ahogyan az is, hogy az írónő nem tudja, hova tartozik. Félig zsidó, félig katolikus, magyar, de igazából mindenütt idegennek érzi magát.

A folyóirat 1992/5-6. számában *Bekerített csend, feketeség* címmel Lőrincz József ír recenziót Lőrincz György *Kiment a fény a szememből* című prózakötetéről, mely a támasz nélkül maradt Hargita megyei öregek életkörülményeibe nyújt betekintést a hetvenes évek derekától 1982-ig tartó időszakban. A társadalom elégtelenre vizsgázott az öregek megbecsülése terén — vonja le a szerző a következtetést —, és az a szomorú, hogy ez a helyzet a rendszerváltás után sem változott.

Ugyanennek a lapszámnak a *Magvető* rovatában részletet találunk Cseke Gábor *Érkezett egy levél* című regényéből, melyet 1982–83 között írt (a könyv akkor nem jelenhetett meg). Egy magányos öregasszony mondja el benne emlékeit, melyek közül a legérdekesebb, hogy egyszer majdnem eljutott Bécsbe operaénekes lányával együtt, aki meghívást kapott a bécsi operaházba. Az utazást a személyzetis főnök megakadályozta ugyan, de néhány napig anya és lánya utazási lázban égett, és jólesett nekik még környezetük irigysége is.

Az 1994-es évfolyam 4-5-6. számának *Magvető* rovatában négy elbeszélés kap helyet a *Romániai Magyar Szó* Előszoba pályázatán (1993–94) feltűnt fiatal írók tollából. „Furcsa történetek ezek: a mai ifjúság felfokozott lelkiállapotának, labilis idegrendszerének tükörképei. Legalábbis ilyeneknek tűnnek" — véli Cseke Gábor az írásokhoz fűzött előszavában, viszont „...meg kell tanulnunk az ő szemükkel látni a világot" — vonja le a tanulságot.

Levinschi Szávuly Attila *Téli varázs* című írásában egy különös történetet mesél el, egy fiatalember látomását, melyet végül már valóságnak tekint, és ez okozza vesztét. Bartis Imre *Hideg* című novellája sem kevésbé szokatlan történet. Egy lány a könyvtárból hazafelé tartva a hideg miatt a legrövidebb utat akarja választani, de közben eltéved, furcsa, soha nem látott utcákon bolyong, amíg egy ismeretlen férfi meg nem fenyegeti. A történet szándékoltan befejezetlen. A harmadik írás szerzője ifj. Dezső Géza, a novella címe: *Műtét*. Ez sem kevésbé irreális világba vezet, azzal a különbséggel, hogy egy beteg ember (semmit sem tudunk meg róla, még a nemét sem) félelmes látomásai kelnek életre a műtét előtti órákban, percekben és — talán — a műtét utáni ébredéskor. Czerják Gyöngyi *A bohóc* című elbeszélésében a közeledő vizsgák miatt kerül különös lelkiállapotba egy fiatalember. Visszatérő álmában mindig bohóc volt, ezt valóra akarja váltani. Megfelelő öltözéket vásárol, és — a vizsgaidőszak után — a hálóteremben mu-

lattatja a hirtelen összegyűlt közönséget. Miután magához tér, nevetése megállíthatatlan sírássá változik.

Az 1995-ös évfolyamban Forró Miklós emlékiratával találkozik az olvasó. A megható történet címe: *Kopjafa a messzi idegenben* (Édesanyám emlékei). A történet a II. világháború utolsó hónapjairól szól. A család Ausztriába menekült a már nagybeteg édesapával. A tűrhető körülmények és a gondos ápolás ellenére édesapja elhunyt, és örökre ott maradt a számára felállított kopjafa alatt. Idővel a család többi tagja hazatért, a szerző csak képről ismeri édesapját és a sírt. Felnőttként két teljes évig jár útlevél után, míg kilátogathat édesapja sírjához. Ekkor még áll a kopjafa, melyet a helyi pap pogány szimbólumnak tekintett, ezért el kellett takarni élősövénnyel. Kifizeti a sír használati jogát 1995-ig, de amikor a rendszerváltás után újból Ausztriába látogat, megtudja, hogy a pap még 1986-ban felszámoltatta a sírt, kivágatta a neki szemet szúró kopjafát, a szülőföld drága jelképét, édesapja nyugalmának őrzőjét.

Az 1996-os évfolyamban olvashatunk könyvismertetőt Ábrahám János *Picula I. Szegényember csikója hamar ló* című regényéről, mely az erdélyi magyar cigányok sorsát, sajátos életformáját örökíti meg egy Torda-Aranyos megyei híres cigányprímás, Picula élettörténete alapján. Ehhez a világhoz nem tudtunk előítéletek nélkül közeledni, pedig századok óta együtt élünk a cigány etnikummal. „Picula" is sokat szenvedett a diszkriminációtól, de öreg korára töprengeni kezd azon: muszáj-e hinni az előre elrendeltség, a sorscsapás mítoszában? Ábrahám János alkotásában nem a fikció játssza a főszerepet, írása inkább dokumentum értékű, hiszen Picula, családtagjai és társai a „valót és az igazat" mesélik el — állapítja meg könyvismertetőjében Ráduly János.

A regényből részletet a folyóirat 1998-as évfolyamában olvashatunk. A részlet címe: *Amikor én voltam a Nap*. Picula egyes szám első személyben mesél — beszédstílusa modern, mai kifejezésekkel tűzdelt (talán túlságosan is) — gyermekkoráról. Az iskolában a János vitézt adták elő, és a próbákon egy ideig a Nap szerepét játszotta, majd elvették tőle egy csúnya, púpos kislány kedvéért (a nagy aranyszínű palástban nem látszott a szereplő). A tanító néni csak a nyomorék kislányt akarta megvigasztalni, de a cigánygyerek ezt faji megkülönböztetésnek érezte. Ez azért is fájt neki, mert nagyanyja mindig azzal vigasztalta, ha szomorú volt: „Ne búsulj, rád is süt a Nap!" Így valósággal napimádóvá vált. Ez az eset döntő jelentőségűnek bizonyult az életében, elhatározta, hogy nem hagyja magát többé megalázni. „Rájöttem, hogy az ember nem az, amit vele tesznek, hanem az — legyen az jó vagy rossz —, amit ő tesz" — vonja le a tanulságot, miután az előadáson, ahol egy felhő szerepét játszotta, „viharfelhővé" változva letaszította helyéről a Napot megszemélyesítő kislányt.

Következtetések

A *Székely Útkereső* tíz évfolyamának a feltérképezése — természetesen — a teljesség igénye nélkül történt, és így akaratlanul is magában hordozza a szubjektivitás veszélyét. Talán mégis sikerült felmutatni a rangos folyóirat életképességét, értékeit, rámutatni igényes sokoldalúságára. Bár mindenekelőtt — mint a folyóirat címe is jelzi — a székelységhez szólt, ezen túlmenően volt mondanivalója minden magyarul beszélő, anyanyelvét szerető olvasó számára. Erdély határain innen és túl. Szerkesztői, munkatársai is sokfelől „szegődtek" a folyóirat szolgálatába: Erdélyből, a Partiumból, Bánságból, a Felvidékről, a Délvidékről, Ukrajnából és nem utolsó sorban az anyaországból. Írásaik fő jellemzője a szellemi érték, a magas színvonal, a nyelvi igényesség, ami jól megfért az olvasmányossággal és közérthetőséggel. A folyóirat szerzői világosan és szabatosan, ködösítés nélkül adták át mondandójukat, üzeneteiket az olvasóknak, akik — legalábbis többségükben — nem a sorok között, hanem egyenesen és közvetlenül a sorokból szeretnek és akarnak olvasni, tanulságot levonni. A folyóirat szerkesztősége tisztában volt ezzel a követelménnyel, ugyanakkor a történelmi kor, a megjelenés ideje is kedvezett az egyenes beszédnek.

„Az ige és a hit értékére és hatalmára buzdítottunk és figyelmeztettünk. Arra, hogy a kiejtett és leírt szónak »súlya« van életünkben és arra, hogy hit nélkül nem lehet élni, bármennyire is befolyásolna jól vagy rosszul a környező világ. Arra tanítottunk és azt üzentük, hogy a kiejtett vagy a papírra vetett szót vállalnunk kell! Mint ahogyan mi is felemelt fejjel és egyenes gerinccel vállaljuk a 10 éves *Székely Útkereső*ben a nyomdafesték színébe öltöztetett szavakat" — vallja öntudattal a folyóirat utolsó számában, az ünnep és búcsú alkalmával Beke Sándor költő, a *Székely Útkereső* tehetséges, lelkes és kiváló szervezőképességgel megáldott főszerkesztője.

Mi se találunk találóbb szavakat. Hadd zárom ezzel a szép vallomással a rangos folyóirat tíz évfolyamát elemző tanulmányomat.

AZ ELSŐ SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

A *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóirat 1990-ben indult útjára a Hargita megyei Székelyudvarhelyen, Beke Sándor újságíró, költő és irodalomszervező irányításával. A 10 éven át megjelenő, színvonalas, tematikailag sokoldalúságáról ismert folyóirat ötödik évében már külön kötettel, antológiával jelentkezik, melyben helyet kapnak a folyóiratban korábban megjelent egyes írások, de teljesen új anyagok is, köztük a diktatúra éveiben született, de akkor nem közölhető, hézagpótló cikkek, esszék, tanulmányok.

A gyimesi csángók származástudata

Teleki József Útijegyzeteiben, amelyek 1799-ben készültek, a következőket írja Gyimesről: a helyet, melyet „Gyimes Lunkának hívnak, házaik széjjel vagynak, székellyek, Csíkból vonták meg ide magikat."

Orbán Balázs a legnagyobb székely, ittjártakor meghallgatva a lakodalmi búcsúztatókat, ezt írja: „Ezek mutatják szép zengzetes nyelvünknek fejlettségét... ez a nyelv költői beccsel bír."

Nyelvjárás szempontjából a felcsíkiakhoz állnak a legközelebb. A csíkszentdomokosiak szókészlete, tájszavai azonosak a gyimesiekkel. Érthető, hogy a gyimesiek nyelvezete archaikusabb, hiszen az elszigetelt helyek jobban konzerválják a nyelvet, a szokásokat.

Varga Gyula néptánckutató a 35 féle csángó táncot vizsgálva megemlíti, hogy „gazdag lehetett valamikor a csíki székelytáncrepertoár, ha ennyit megőrzött belőle a hagyományőrző Gyimes is.

Természetesen a Gyimesben beszélt nyelvjárás a felcsíki változaton kívül őriz még alcsíki, udvarhelyi, kászoni, háromszéki sőt moldvai elemeket is, hisz főleg a XIX. században sok felől csángáltak ide az emberek. A XX. század elején vannak évek, amikor mgkétszereződik a gyimesi csángók száma, ami nem lehetséges természetes szaporulattal. Mivel sok felől kerültek ide emberek népköltészetük, szokásaik, általában véve hagyomány- és hitvilágúk színes, gazdag. Gondoljunk itt a 35 féle táncra, a 30 táncalkalomra, hiedelemvilágukra és általában a szóbeli hagyományokra, különösen a mesevilágra. De a gyökér az székely, mind nyelvben, mind népszokásokban, dalokban — anyagi és szellemi kultúrában.

Egyetlen példa: amit ma gyimesi jellegzetességnek könyvelnek el, a kettős összetételű zenekar „mozsikás és gardanyos" az az 1960-as évekig még ismert volt Csíkszentdomokoson is, ahol ilyen zenekar szolgálta a talpalávalót. A középkorúak nemzedéke még ma is ismeri ezt a zenét. Gyimesben — hála egy erős zenészdinasztiának: Pulika, Halmágyi, Zerkula — máig nemcsak ismert, hanem élő is ez a zene. Az ő művészetükkel ejtjük ámulatba az idegeneket itthon és magyarországi fesztiválokon; hangfelvételek készülnek velük. Sajnos, itthon az ifjak már nem táncolnak erre a zenére, lassan elfelejtik.

Most pedig nézzük meg, mi a véleménye a gyimesi csángónak a saját származásáról!

Ritka az a család, amely ne ismerné, hogy honnan származtak, kik voltak az elődei. Így például az Antalok Felcsíkról, a Barák Szentdomokosról, a Szőcsök Kézdivásárhelyről, a Jánók Szentgerlicéről származtak, a Tankó névvel pedig Madéfalván találkozunk először egy 1604-es katonai összeírásban. Állandó kapcsolatot tartottak a „falusiakkal", a „magyarokkal", ahogy a gyimesiek a csíkiakat hívják. Ez a kapcsolat egyaránt volt gazdasági és szellemi. Mivel Gyimesben fejletlen volt a kézművesség, a bútorokat, szerszámokat, gazdasági eszközöket általában Csíkból szerezték be, itt vették a búzát, rozsot, itt őröltették a finomlisztet, tavasszal szénefogytakor töreket, szalmát vásároltak, cserébe pedig deszkát, állati termékeket adtak.

Ambrus Fülöp (Hosszú), 83 éves csángó így emlékszik:

„Mind arról felől jöttünk ide. Nagyapám mesélte, hogy még a csíkiakval tartották a kapcsolatot, még gyermekkoromban es a Magdóna búcsúra a hegyen jöttek keresztül a magyarok, s megyébe (vendégségbe) vitték őket a csángók."

Mónus Berta, 69 éves:

„A legszebb a' vót, amikor a pünkösdi bócsún a mü kereszttünk találkozott a csíkiakéval. Suhogtattuk, úgy köszöntünk. S mind — ők es, mü es — sírtunk örömünkben."

Tankó József Jáni, 76 éves:

„Én 26-ba' kezdtem iskolába járni, de román tanyítónk vót, s egy szót se tuttunk románul. Erőst féltem a tanyítótól, egy nagy szűrke kucsmába járt, fekete vót. Amikor a IV. osztályba átmentem valahogy, valahol, má meg nem mondom hol, kaptam egy kicsi katekizmus könyvet magyarul. Keztem esszevetni a betűköt s így magamra megtanultam magyarul olvasni."

Persze, ellentétek is akadtak a székelyek és a csángók között. A gyimesi hegyek, völgyek, erdők a csíki közbirtokosság vagyonai voltak. Ezeket foglalták el az elcsángálók és elszaporodásukkal újabb területeket kerítettek el. Mindig élt azonban bennük a származástudat. A legújabb földtörvény kapcsán mondja *Bartos Imre*, 51 éves felsőloki gazda:

„Amikor az őseink elindultak volt Csíkországból, kár, hogy nem mentek a tengerig, hulltak volna oda belé. Ahonnat eljöttünk, ott nincs fődünk, ami itt van az se a mejénk." Az elkeseredésen túl világos, hogy tudatában van annak, hogy ki ő és honnan származik.

A gyimesiek körében a magyarság- és eredettudat ápolásáért a történelem folyamán az egyház és az iskola tettek a legtöbbet. Tudjuk, hogy a legalsó gyimesi nagyközséget, Gyimesbükköt, néhány évtizede erőszakkal, adminisztrációs úton elszakították a többi gyimesi csángótól és Hargita megyétől. „Nagy demokráciánkban" is egyes körök azt bizonygatják, hogy Gyimesbükknek Bákó megyében a helye. Ma is odatartozik s ez meghatározza a románnyelvűség térhódítását. A legnehezebb években is azonban a templomban a katolikus magyar pap magyarul tanította írni a csángó gyermekeket.

Gyimesben nem volt soha könnyű az élet. A gyimesi csángók tudják, mitől menekültek ide, de nem felejtették el soha, hogy kitől, honnan származnak.

A Gyimes völgyét, ahol több mint 15000 csángó magyar él, vízválasztó hegyláncok sorozata határolja el a csíki, gyergyói székelyek lakta területektől. Elhatárolja, de soha nem választotta el.

Arra a kérdésre, hogy kinek vallja magát *Tankó József*, 78 éves csángó, így válaszolt:

„Én magyarul imádkozom, kárinkodom, álmodozom s jajgatok. Hát akkor mé' kérdi, hogy én mi vagyok?!"

Tankó Gyula

Gyimesi csángók (1905)

Tankó Gyula gyimesi csángókat bemutató tanulmánya

A Beke Sándor szerkesztésében 1994-ben megjelent *Székely Útkereső Antológia* valójában történelmi, néprajzi, szociográfiai, zenei tárgyú írásokat, szépirodalmat és irodalomkritikát tartalmaz, de mindenekelőtt — a folyóirat induló számaiból válogatva — az akkori legidőszerűbb kérdéseket veti föl. Ilyen tárgyúak Róth András Lajos *Útkeresőben,* Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése?,* Komoróczy György *Magyar és székely,* valamint a folyóiratban még nem közölt két tanulmány, Cseke Péter és Nagy Olga írása.

Cseke Péter *Szellemi légszomjból ocsúdva* című írása részlet az 1990. május 27-én Homoródszentmártonban elhangzott beszédéből a XII. Homoródmenti Művelődési Hét megnyitója alkalmából. Utal a sorsfordító időkre, a szellemi légszomjból való szabadulás nagyszerűségére és egyben kezdeti nehézségeire, hiszen alaposan elszoktunk a teremtő gondolatok szabad légáramlásától. Kiemeli a Reményik Sándor által hangoztatott templom és iskola kettőségének döntő szerepét az előttünk álló feladatok megoldásában.

Nagy Olga *Provincializmus-e? avagy a gyökerek vállalása* című tanulmányában a néprajzkutatás és a szociológia szempontjából vizsgálja és tisztázza a provincializmus fogalmát. A rezervátumszerű archaikus közösségek — főleg a Székelyföldön — ma is léteznek, ezek őrzik a leghívebben értékes népi hagyományaikat: költészetüket, zenéjüket, táncaikat stb. Az archaikusabb állapotokat felmutató térségek sajátos vizsgálatra nyújtanak lehetőséget — és ez csak látszólag paradox helyzet, mert modern világunkban is gazdagítják az egyetemes művészeteket, ihletforrásként szolgálnak a nagy művészek számára (lásd például Bartók és Kodály zenéjét).

Az antológiában hangsúlyos szerepet kapó történelmi tanulmányok egy része már a *Székely Útkereső* című folyóirat korábbi számaiból ismert. Ilyenek Bakay Kornél *Az államalapító Szent István király és a koronázási palást,* Szőcs János *„Mi, Bákó vármegyebeli magyarok",* Tankó Gyula *A gyimesi csángók származástudata,* Ferenczi Géza *A hétfalusi csángókról* című tanulmányai és ide sorolható Kovács Sándor *Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája* című, inkább néprajzi tárgyú írása is. Új, a folyóirat hasábjairól még nem ismert, a Székelyföld történetéhez fűződő dolgozatok Egyed Ákos, Szőcs István és Imreh István tollából származnak.

Egyed Ákos *Az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés* című cikkében az 1848. október 16-18-i eseményre emlékezik. Ekkor az udvarhelyszéki Agyagfalván meg kellett határozni a székelység helyét a magyar forradalomban. A cikk szerzője a nagygyűlés elnökétől, gróf Mikó Imrétől származó (addig alig kutatott) jelentések és egyéb levéltári források alapján közelíti meg az egykori eseményt. Ennek jobb megértése érdekében kitér a székely társadalomfejlődés bonyolult sajátosságaira, amelyek azonban nem akadályozták a magyar forradalomhoz való csatlakozást, de hangsúlyt kap az erdélyi népek szolidaritásának szükségessége is. Megbélyegzi a bécsi kamarilla népeket megosztó, veszélyhelyzetet teremtő politikáját. A nagygyűlés határozatait tettek követik, de a kezdeti katonai sikerek után az akció kudarccal végződik. Ennek ellenére a nemzeti gyűlés mindmáig jelentős és számontartott esemény a székelység történelmében.

Szőcs István *Újból a csíki székely krónikáról* című tanulmánya 1980-ban keletkezett. A szerző tudományos alapossággal kutatja ezt az eléggé ismeretlen latin nyelvű nemzeti értéket, melynek eredeti meglétében sokan kételkedtek (többek között Aranka György is), mások kereken tagadták, hogy létezett volna. 1905-ben Szádeczky Lajos véleménye alapján le is kerül a napirendről. A cikk szerzője felsorolja Szádeczky érveit, melyek szerint a Krónika hamisítvány, majd sorra megcáfolja ezeket. Kimutatja, hogy az utóirata szerint 1533-ban kivonatolt dokumentum számos adata történelemi és nyelvészeti szempontból hiteles, megmagyarázható. Bár eredetijét nem találták meg, ezek az adatok indokolttá teszik, hogy a tudomány újból fölvegye kutatásának fonalát.

Imreh István *Tanúságtétel a Hatod-perben* című tanulmányának tárgya egy 1836-ból származó perirat a Hatod — azaz három Bardóc fiúszéki (erdővidéki) és három sepsiszéki falu ügyében. Felsorolja a „tanúságtevőket" név, életkor szerint (bár ez utóbbira nem minden tanú tud pontos választ adni), leírja Hatod földrajzi elhelyezkedését, határait, az érintett falvak nevét, a szóban forgó vidék történetét, társadalmi szervezettségét. Mivel Hatod, azaz a hat falu a szomszédos Baróttal pereskedett az erdőbirtoklás ügyében, ez ma már csak abból a szempontból érdekes, hogy bebizonyítja: a nép és a föld eggyé forrt, a nép mindig megküzdött a szülőföldjéhez való jussáért.

A szociográfiai tárgyú tanulmányok közül Balogh Edgár *Töprengés Vargyas sorsáról,* Bálint László *A családnak vissza kell térnie Isten teremtő tettének eredetéhez,* valamint Lőrinc József *Bekerített csend, feketeség* című írásait korábban közölte a *Székely Útkereső* című folyóirat is. Rajtuk kívül az antológiában helyet kap egy érdekes részlet Lőrincz György régebben megjelent *Egyedül?* című kötetéből. Tulajdonképpen egy riportról van szó: a szerző ellátogat egy gyermekotthonban nevelkedett fiatalasszonyhoz, hogy megtudja: volt-e valamilyen hátránya abból, hogy nem a szülői házból ment férjhez és hogyan fogadta új családja. Az izgalmas beszélgetés, a férj és az anyós véleménye arról tanúskodik, hogy semmiféle hátrányos megkülönböztetésben nem volt része a gyermekotthonban való nevelkedés miatt, és a kétgyermekes fiatalasszony szeretettel és hálával gondol egykori nevelőire, akiket gyakran fel is keres.

Külön helyet foglal el az antológiában Benkő András cikke *(Hálásak és emlékezők meleg gondolata)*, mely a marosvásárhelyi zenei élet egykori jeles képviselőjére, Metz Albert zeneiskolai igazgatóra emlékezik. Metz Albert — a fővárosi sikerek ellenére — 1907-ben elfogadja a széles látókörű marosvásárhelyi polgármester, Bernády György meghívását az akkor alakuló zeneiskola igazgatói székébe. A sokoldalú muzsikus 18 éven át vezette az intézményt, s ezzel egyidőben kamarazenészként vonósnégyesben játszott, karmestere volt a maga alapította filharmónia zenekarának. A cikk szerzője a zenekari tagokról és az egykori műsorszámokról is szól. A továbbiakban két részletet közöl a Metz Albert 1925-ben bekövetkezett halála alkalmából a sajtóban közölt nekrológokból.

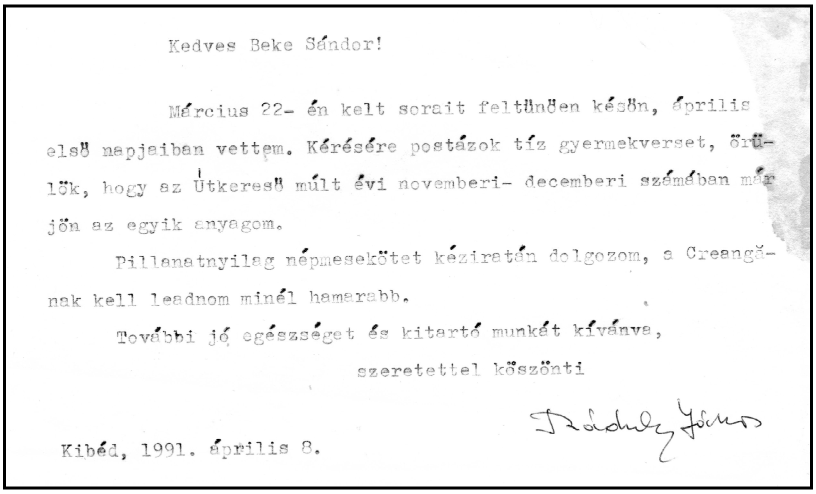

Kedves Beke Sándor!

Március 22- én kelt sorait feltünően későn, április első napjaiban vettem. Kérésére postázok tíz gyermekverset, örülök, hogy az Útkereső múlt évi novemberi- decemberi számában már jön az egyik anyagom.

Pillanatnyilag népmesekötet kéziratán dolgozom, a Creangă-nak kell leadnom minél hamarabb.

További jó egészséget és kitartó munkát kívánva,

szeretettel köszönti

Ráduly János

Kibéd, 1991. április 8.

Munkatársak (Ráduly János és Kozma Mária) kéziratküldő levelei

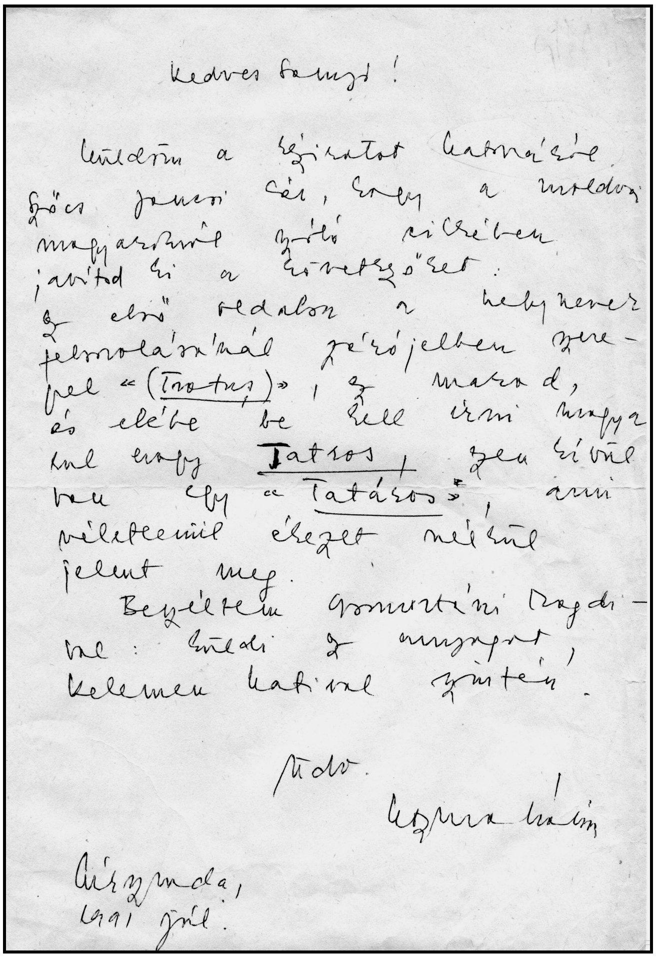

Kedves Sanyi!

Küldöm a kéziratot [illegible] Gécs Jánosról, hogy a moldvai magyarokról szóló cikkben javítsd ki a következőt: az első oldalon a helynevek felsorolásánál zárójelben szerepel «(Trotus)», az marad, és elébe be kell írni magyarul, hogy Tatros, mert [illegible] van egy «Tatáros», ami véletlenül [illegible] miatt jelent meg.

Beszéltem [illegible] Bogdánnal: küldi az anyagot, Kelemen Katival együtt.

Puszi.

Kozma Mária

Csíkszereda, 1991 júl.

Az antológiában jelentős helyet kap a szépirodalom, valamint az irodalomkritika.

Beke Sándor *Védtelen évek* című nagy poémája a diktatúra sötét és keserves korszakáról nyújt hiteles lírai képet.

Jancsik Pál hagyományos formában írt verseiben pesszimista gondolatok uralkodnak, e „zavart világban" üldözik a szépséget, melyet a vadonban bujkáló őz alakjával szimbolizál *(Hová lettél, szépség?)* A *Milyen a költészet* és a *Felhők hasára* című, ars poetica-szerű versek a költészet erejébe vetett hitet sugallják, a *Születésem hava* című költeményében az Úrtól remél védelmet, menedéket „a tél élesre fent fagya" ellen. E versek minden bizonnyal a diktatúra éveiben keletkeztek.

Mészely József szabadversei jóval derűsebb életérzésről tanúskodnak. *Úgy indulj* című költői hitvallása a szerző emberi és költői magatartásáról árulkodik: „úgy indulj / mintha indulnál / véges elől / a végtelenbe". *Rozsdarózsa* című versében József Attilának állít emléket, a *Visszatérő álom*ban a remény hangulata uralkodik: van még, amiért érdemes élni és alkotni. *Sóhaj* című rövid költői hitvallása önmagáért beszél: „a vers ne legyen / utólag szégyellhető vallomás / hasztalan locsogás / kínzó emlék".

Zsigmond Győző szabadverseiben szürrealista képzettársításokat alkalmaz: „szemöldökében összenőtt / az igézet, / csontjai kaszába hajló / füvek. / Szájában szép-szabad / szó foszlik, / miként a humusszá / rágott ének" — tűnődik el az élettelen test sorsán a temetés után *Életded és árnyded* című versében, de a *Sebzett taposó éneke* című költemény is a halál gondolatával viaskodik: „Esendő vagy / Földet dobnak rád / Megnyugszol / Hiába nem akarnád."

Cseke Gábor *Sorok az öröklétről* címmel vezeti be a fiatalon elhunyt Tódor Domokos rövid verseit, melyek mintegy tizenöt éve íróasztalának a fiókjában kallódtak. A hat — néhány soros — verset, amely tehetségről tanúskodik, az antológiában való közlésre ajánlotta. A *T. D. leírja*, *Záróra, Mintha vendég, Utazás közben, Béke* és *Finálé* című versek 1980 és 1984 között keletkeztek. Talán legsokatmondóbb — a korról is — a *Béke*: Békéről beszélsz, de azért / kilököd testvéred a sorból / — a tejnél, a kenyérnél, az autóbusznál. // Csak a halálban hiszek, mert tudom, hogy / eljön.

Az irodalomkritika témakörébe tartozó írások közül Ráduly Jánosnak *Beke Sándor: Madártemető* és *Nagy Irén verseskönyve* című bírálatai, Barabás István *Lapszemle madártávlatból* című írása a folyóiratban már korábban közlésre kerültek, ugyancsak ide számíthatjuk Veress Dániel *Zágoni Mikes Kelemen honszeretete* című cikkét, melyben Mikes nyelvezetét is kutatja (s amely szintén a folyóiratban látott napvilágot).

Csak az antológia tartalmazza viszont Szőcs István és Róth András Lajos következő írásait:

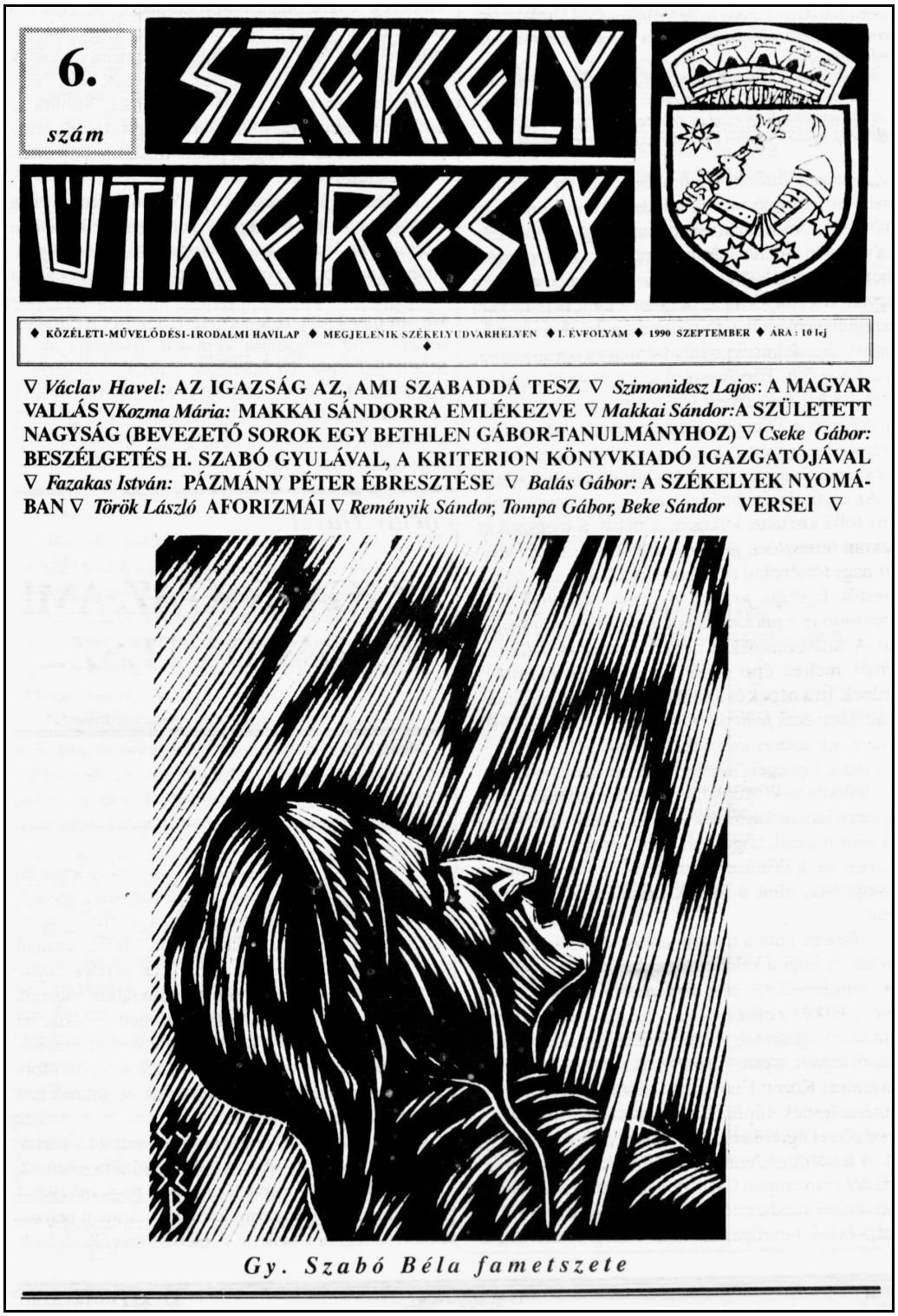

6. szám

SZÉKELY ÚTKERESŐ

◆ KÖZÉLETI-MŰVELŐDÉSI-IRODALMI HAVILAP ◆ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ◆ I. ÉVFOLYAM ◆ 1990 SZEPTEMBER ◆ ÁRA: 10 lej ◆

∇ *Václav Havel:* AZ IGAZSÁG AZ, AMI SZABADDÁ TESZ ∇ *Szimonidesz Lajos*: A MAGYAR VALLÁS ∇ *Kozma Mária:* MAKKAI SÁNDORRA EMLÉKEZVE ∇ *Makkai Sándor:* A SZÜLETETT NAGYSÁG (BEVEZETŐ SOROK EGY BETHLEN GÁBOR-TANULMÁNYHOZ) ∇ *Cseke Gábor:* BESZÉLGETÉS H. SZABÓ GYULÁVAL, A KRITERION KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJÁVAL ∇ *Fazakas István:* PÁZMÁNY PÉTER ÉBRESZTÉSE ∇ *Balás Gábor:* A SZÉKELYEK NYOMÁBAN ∇ *Török László* AFORIZMÁI ∇ *Reményik Sándor, Tompa Gábor, Beke Sándor* VERSEI ∇

Gy. Szabó Béla fametszete

A Székely Útkereső 6. számának a címlapja

Szőcs István *A hallgatás csapdái* című cikkében mindenekelőtt Wittgenstein filozófus aranyigazságként számon tartott kijelentését idézi: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell." Ezt az aforizmát cáfolja meg a továbbiakban, mivel a hallgatás, illetve az elhallgatás az irodalom területén igen káros. A kritika, ha nem őszinte és nyílt, eltorzítja a művet. Sajnos a diktatúra idején ez a gyakorlat mindennapos volt, mert a hatalomnak virágnyelven beolvasó művet a kritika sem leplezhette le. Az irodalomtörténet és -bírálat sürgős feladata tehát, hogy a megváltozott körülmények között mellőzze ezt a gyakorlatot, térjen rá a művek helyes megítélésére — a múltban megjelentekére is —, hiszen sok írást kellene más színben feltüntetni és kimondani róluk az egykor elhallgatott véleményt. A továbbiakban példákat idéz saját irodalomkritikusi gyakorlatából, korábbi kényszerű „elhallgatásaiból", amikor „belső cenzúrája" sok esetben közbelépett. Többek között itt említi meg Kozma Mária két regényének egykori óvatos bírálatát, amely kiegészítésre, átértékelésre szorul.

Róth András Lajos, *A Korunk székelyföldi fogadtatásáról* című cikk szerzője szükségesnek látja a Székelyudvarhelyre vonatkozó Korunk-hagyományok feleleventését. Hivatkozik a *Korunk* egykori szerkesztője, Dienes László és a *Székely Közélet* (székelyudvarhelyi lap) szerkesztője, Tompa László közötti levélváltásra, melynek csak töredéke maradt az utókorra, de a fennmaradt levelek tanúsága szerint ez a kapcsolat bensőséges volt. Közli Dienes Lászlónak Tompa Lászlóhoz intézett, 1926. január 20-án keltezett levelét — válaszát Tompa korábbi levelére. Dienes örömmel számol be az akkor induló *Korunk*ról, első számának a közeljövőben történő megjelenéséről. Tompa a *Székely Közélet*ben rendszeresen tudósít a Kolozsváron megjelenő folyóirat, a *Korunk* egyes számairól. Ezekből a sajtószemlékből idéz a cikk szerzője, Róth András Lajos.

Az értékes antológia Ráduly Jánosnak a Székely Útkereső című folyóiratban is napvilágot látott *Irodalmi anekdoták* című közléseivel zárul.

Végül idézzük az *Előszó*ból Beke Sándor főszerkesztő, az Antológia szerkesztőjének a szavait: „Tudjuk hogy a lapszerkesztés egy végeérhetetlen harc. Harc a minőségért, harc az üres, fehér papírokkal, harc, melyben van, amikor a szerkesztő nem mindig kerül ki győztesen. De hisszük, hogy győzni fogunk!"

E hit nélkül a Székely Útkereső Antológia sem születhetett volna meg.

Székely Útkereső Antológia
II.

Himnuszok, versek, széppróza, cikkek, tanulmányok, esszék

Válogatás a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat
1990–1999-es évfolyamaiból

Válogatta, összeállította
BRAUCH MAGDA

Róth András Lajos

Útkeresőben

Ha csak pár százan vagy pár ezren lennénk, akkor is helyünk lenne ezen a földön, Erdélyben. Tény, hogy itt vagyunk, s ha megfogyatkozva is, de tömbben, melyen nem tudott változtatni sem évszázadok vihara, se emberek eltorzult hatalom- és dicsvágya. Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatartozásunkat. Kötődünk fizikailag e földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S csak annyiban vagyunk székelyek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagyszerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez. Nem tudom megtenni, hogy ne idézzem az *Erdély öröksége* sorozatban megjelent, *Tündérország* című kötet előtanulmányának szerzőjét, Ravasz Lászlót, az erdélyi szellemről: „A táj és a nép összefüggésében valami olyan titokzatosság rejtőzködik, mint a szerelemben, a társkeresésben. A tájak sokszor századokig várnak s nem akad olyan nép, amelyik meglakja őket. Akik jönnek, tovább mennek vagy elsodorja őket az élet nagy forgataga. A népek is vándorolnak, nyugtalanul keresnek egy helyet, amely fészkük, hazájuk legyen. Sokáig nem találják meg s ezért mennek mindig tovább. De ha egyszer megtalálja egy nép azt a tájat, melyet egy örök végzés jelölt ki számára: összeforrnak s meg-

kezdődik egymás sorsának kölcsönös meghatározása. A táj dolgozik az emberen, az ember a tájon."

Ha lapunkban meg is fogalmazódtak olyan jelzők, mint „mákternészetű magyar", „vándorszékely", mellettük olyanok is napvilágot láttak, mint *helytállás, kitartás, útkeresés*.

A mi útkeresésünk nem jelenti másoknak úttól való megfosztását. Tág a „hadszíntér", több felől vezet ide út, s amint a párhuzamos egyenesek, melyek a távolban találkoznak, útjaink is találkoznak... csak a távolságot szeretnénk csökkenteni. Ez a magyarság kebelében magyar-székely mesebeli régiséggel rója az általa már rég kitaposott utat, s új csapások vágásától sem idegenkedik. De bármilyen messze is vigye a lába, bármilyen beilleszkedő ferdítéssel is írja, használja a nevét, mindig megmarad annak, ami volt: „ősmagyar székely"-nek vagy „székelymagyar"-nak. Ahogy tetszik. Lelki atavizmus ez, mely generációk múlásával is felüti a fejét. Ha túl messze is vándorolt, ahonnan nem mindig van visszatérés, híre, műve, annak szellemisége mind visszahat ránk. Hadd ne soroljak példákat. Egy középiskolás is kapásból mondaná őket. S ne csak a nagyokra gondoljunk, hanem azokra a névtelenekre is, akiknek szellemi vagy fizikai munkája, valamilyen formában, messze idegenben tárgyiasult.

Az utat keressük, s nemcsak a nagyvilágban — minden látszat ellenére —, hanem főleg itthon. *Megmaradásunk útjait* keressük s ez nem lehetséges önfelmérésünk, önmegmérettetésünk nélkül. A vitatkozom magammal, vitatkozunk magunkkal jelenség ma már mindennapos. Nem egységet bomlasztó vita ez, csak a sokszínűség — divatos szóval a pluralizmus — jele. S hogy a különböző vetületű szellemi, politikai, erkölcsi összecsapások során a mag közé vegyül be ocsú is... hát Istenem, a nagy Értékrendező rostája úgyis kiszitálja belőle azt, s marad az, ami maradt is mindig, az egyetemesen és sajátosan is érvényes érték, a Jó. A Jó pedig előbb-utóbb mindig révbe ér.

Történelmi entitásunk megkérdőjelezhetetlen. Kétség nem fér hozzá. *Útkeresésünk* azon szálaknak keresése, amelyek révén önerősítést kapunk, meggyőződünk saját igazunkról, anélkül, hogy ezáltal kisemmiznénk másokat, felismerjük hibáinkat, s ezek révén még jobban megismerjük önmagunkat. Ezen a téren akad feladatunk bőven, hiszen ezáltal szorosabbá válhatnak nagy nemzettestünkkel összekapcsoló kötelékeink.

Újból csak Ravasz Lászlót idézem, aki az *erdélyi életszabály*ról így vélekedik: „Ha egyszer politikai és katonai hatalommal egy kis nemzet naggyá nem teheti önmagát, világos dolog, hogy belső kérdéseink megoldására is ez a szabály: nem erővel, nem hatalommal, hanem az én lelkem által... »Non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei«".

1992. III. évf., 1–2–3. szám

Makkai Sándor

A született nagyság

Bevezető sorok egy Bethlen Gábor tanulmányhoz

Bethlen Gábor tizenhárom éves korában árvaságra és teljes szegénységre jut. Anyai nagybátyja, akihez özvegy édesanyja viszi, egészen elhanyagolja szellemi nevelését. A fejedelmi udvarba vetődve, gyermek-lelkét a Báthory Zsigmond udvarának minden cselszövénye, szeszélyes és kockázatos politikájának zivataros fordulatai rohanják és terhelik meg. 1602-ben már a harcmezőn van s mindjárt bujdosásba követi urát, Székely Mózest. Huszonhárom éves korában ő a vezére a Vaskapunál, Szászvárosnál, Gyulafehérvárnál folyó diadalmas harcnak, de a fejedelem csatavesztése és eleste után újra menekül s egy évnél tovább bujdosik török földön, mint a menekülők csapatának lelke és irányítója. Bocskay fejedelemségének ő a kovásza, szabadságharcának erdélyi mezején vezére és jobbkeze. Bocskay halála után Báthory Gábor fejedelemségét ő viszi végbe. E zsarnok mellett öt rettenetes esztendő megalázó és csaknem elviselhetetlen szenvedéseit hordozza el. Mindenét elveszítve, ismét bujdosóvá lesz. Majd megint négy éven keresztül viaskodik fejedelemségének elismertetéséért a legvadabb és legméltatlanabb hajsza közepette. Háromszori hosszú és emésztő hadjáratban olyan vállalkozást visz végbe, mely testét-lelkét az összeroskadásig gyötri és zúzza meg. Csak 1623 végéig negyvennégy csatában vesz részt és igen sokszor forgott életveszélyben. Fejedelmi élete szakadatlan munka, naponként órákhosszat saját kezűleg levelezik s csak fennmaradt leveleinek száma több ezernél. Napjai folytonos diplomáciai tárgyalásokban telnek el s a magány utolsó pillanatait is betölti a fantasztikumig szárnyaló politikai tervezgetés, melynek szálai egész Európát körülfonják. Mindemellett folytonosan építkezett, ráért a szentírást huszonhatszor végigolvasni, németül tanulni, családja nevelését irányítani, kultúrát alapozni, egyházát fölvirágoztatni, hadügyet, pénzügyet, kereskedelmet teljesen a maga gondolatai alapján irányítani s mindezenközben fejedelmileg élni.

E tények folyamatában valósult meg Bethlen Gábor erdélyi magyar impériuma, az egész Európában számottevő kulturális, gazdasági és hadi tényező, egy békés, gazdag és erős ország előzmények után, amelynek ismerete alapján nyugodtan mondható, hogy Bethlen Gábor Erdélye a semmiből lett, egyetlen embernek teremtő géniuszából születve meg. Ezt a történelmi teljesítményt alig lehet a fentebb érintett tények puszta felsorolásából megérteni és méltányolni. Ismerni kell azokat a külső-belső ellenséges hatalmakat, melyekkel Bethlen Gábor születésétől haláláig szinte szünet nélkül, élet-halálra viaskodott s ezzel szemben az életerőnek azt a lankadatlan és kifogyhatatlan sugárzását, mely a megpróbáltatás és megterhelés roppant súlya alatt alkotott és győzedelmeskedett. S végre számba kell venni azt, hogy Bethlen Gábor csupán 49 évet élt. Ha mindezeket ismerjük és számba vesszük, csodálnunk kell azt, hogy 49 esztendő, emberi mérték szerint is nagyon rövid ideje alatt ilyen nagyszabású élet tudott kibontakozni — de azt is, hogy emberi szervezet 49 évig ki tudta bírni a testi és lelki megpróbáltatások ekkora súlyát.

Ez a jelenség: az emberi életerő rendkívüli megnyilatkozása, amely Bethlen Gábor személyiségére nézve elsődleges s egész életéhez a megértés elemi kulcsát adja. Aki Bethlen Gábort meg akarja érteni és magyarázni, az semmiképpen nem térhet ki a fizikai és lelki ember törhetetlen életerejének alapténye elől, amely az egész Bethlen-probléma adott centruma. A testi és lelki energiák roppant nagysága, amely ebből a fejedelmi emberből kisugárzik, magától értetődő fényt vet egész történetére és természetes módon világítja meg az érthetetlennek és homályosnak talált vonásokat jellemében is.

A rendkívüli életerő, mely Bethlen Gábor személyiségének sajátja, annál inkább bámulatra méltó, mert öntudatos és fegyelmezett. Viszont ez az oka annak, hogy nem egyszerre feltűnő jelenség s talán ezért is kerülte el a történetírók figyelmét, akik ezt az alaptényt mellőzve, vagy kellően méltányolva, magyarázatukat külsőlegesebb, mellékesebb vonásokra építették. Bethlen életereje — bár saját bevallása szerint hamar haragvó, indulatos ember volt is —, sohasem féktelen, nem háborgott, lángolt, bömbölt, mint a Báthory Gábor magát és mást pusztító életvihara; de ennek a bethleni életenergiának igazi, roppant nagyságát éppen a törhetetlensége, a számtalan csalódás és gátlás dacára is lankadatlan frissessége, elfogyhatatlan türelme és kitartó egyenletessége méri.

Ilyen életerőnek megszemélyesítőjéről csak egyet mondhatunk. Azt, hogy „nagy". Egyelőre nem is értékítéletül, hanem inkább csak a „jelenség" mivoltának meghatározására, mintegy „természeti" értelemben kell ezt az egyetlen jelzőt alkalmaznunk reá. Bethlen Gábor személyiségének és történetének kulcsa, magyarázója a nagyság. Az emberi életnek és történelemnek ritka jelensége ez: az eredeti, töretlen, hatalmas életerő, a „született nagyság", amely más életek nevelésére és vezetésére adatott. Ez a nagyság magában hordja magyarázatát, mint minden erő. Önmagában hordozott titka és értelme egyszerűen az, hogy van és lenni akar. A kibontakozás, a maga hatalmas állítása, az érvényesülés legbensőbb lényege és törvénye. Ami lesz belőle, amit végbevisz: saját magának megvalósítása alkotásaiban, legyen az politikum, vagy műalkotás. Ezért először is önmagából kell megérteni mivoltát és történetét. A nagy életerő természetében kell keresni céljait és eszközeit s csak mint második tényezőt szabad és lehet figyelembe venni azt, ami nem ő: korát, helyzetét, a neki adott környezetet, viszonyokat, kereteket és embereket.

Ez az életerő bárhol, bármiféle korban és környezetben döntő, nagy valóság s mindig és mindenütt a saját természetének megfelelően nyilvánul és hat: ez az a tény, amivel a Bethlenre vonatkozó történetírás nem számolt kellő mértékben, amikor személyiségét a XVII. századbeli Európa ismeretéből, a XVII. századbeli Erdély képéből, vagy a XVII. századbeli ember típusából akarta megmagyarázni. A természeti és emberi miliő színezheti, korlátozhatja a született nagyság pályáját, de nem magyarázhatja meg és nem döntheti el. A XVII. század Európája, Erdélye, embere nem rakhatta össze Bethlen Gábort a maga atomjaiból; Bethlen Gábor az, aki a XVII. század Európájának, Erdélyének és emberének képébe, történetébe beleszőtte a maga sajátosságát és ezzel, mint alkotó tényező, belefolyt annak alakulásába.

Ha a történetírás kellően méltányolta volna Bethlen Gábor eredeti, született

nagyságát, ha ezt a nagyságot nem szerénykedte, vagy nem titkolta volna el, ha az egész magyar nemzet történetét tekintve, nem lökte volna ezt a nagy jelenséget és tényezőt a perifériára, ha az önmagában adott és önmagáért való, bár természetesen másoknak szánt és küldött rendkívüli életnagyságot, mint alaptényt, nem becsülte volna le és nem mellőzte volna el, semmivé lett volna a legtöbb „rejtély" s ezzel együtt a gyanúsítás és vád is, amely Bethlen Gábort érte.

Akkor az az „önzés", amely a Bethlenre sziszegő vádak közt szinte dogmaként sötétlik, nemzeti történetünk egyik legnagyobb értékeként ragyogott volna föl azokban a vigasztalan sötétségekben, melyek mindmáig reánk zúdultak, s amely önzésben csak az az egy sajnálatos és talán helyrehozhatatlanul szomorú, hogy nem válhatott egész terjedelmében valóra.

Mert az, hogy Bethlen önző és hiú zsarnok volt: nagyratörő, hatalmat és dicsőséget hajhászó; kíméletlen, fösvény, magának szerző és foglaló: pusztán egyes adatok fényében igaz lehet, a kortárs uralkodókkal való összehasonlításban menthető is — a kor általános embernívóját nézve, szinte természetes is —, de a nagy életerő uralkodó fényében szemlélve, nem igaz, nem szorul mentségre s nem a kor látószöge szerinti természetessége magyarázza.

Bethlen Gáborban a halálra ítélt magyar nemzet életösztöne testesült meg s ömlött a teremtő géniusz életerejének öntudatos és fegyelmezett medrébe; nagysága „egész nemzetet hordozott" s „önzése" a magyarság létjogának hatalmas fellebbezése a világtörténelem ítélőszékéhez.

A modern történetírás tudományos és szkeptikus latolgatásai kérdésbe teszik, hogy vajon volt-e joga Bethlennek és helyes volt-e tőle szembeszállni „a törvényes magyar királlyal" (azzal a Habsburg-uralkodóval, akinek világhatalmi terveiben a magyar nemzet alkotmánya semmiséggé foszlott) — a magyar nemzet életösztöne azonban tiltakozva vágott Bethlen hatalmas karjával a „törvényes" király törvénytipró trónja felé; — a modern történetírás talán vakmerőségnek ítéli, hogy egy erdélyi köznemes magyar királyságról mert ábrándozni — de a magyar nemzet életösztöne önmagát koronázta volna meg benne, hogy maga legyen a saját sorsának ura; a modern történetírás azt kezdi hirdetni, hogy Bethlen valóságos impériumot alkotván Erdélyből, kettészakította a magyarságot és így meggyengítette azt; — a magyar nemzet elnyomott életösztöne azonban azt kiáltja, hogy a magyarság szétszakításáért azok is felelősök, akik egykor magyar létükre megakadályozták Bethlen magyar impériumának megvalósulását.

A modern tudományos történetírás nagy apparátussal dolgozik; ítéleteit nagy körültekintéssel és mérséklettel, az objektivitás hűvös előkelőségével állapítja meg. A kortárs nem volt tudós és eszközeiben nem volt modern, de a magyar nemzet életösztöne sírt fel belőle, mikor a halott Fejedelem fölött ki merte mondani, hogy meghalt ez a nagy fejedelem, kinél különb magyar Szent Istvánon és Mátyáson kívül nem volt s nem is remélhető.

1990. I. évf., 6. szám

Petőfi Sándor

A székelyek

Nem mondom én: előre székelyek!
Előre mentek úgyis, hős fiúk;
Ottan kiván harcolni mindegyik,
Hol a csata a legrémesebben zúg.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ugy mennek a halál elébe ők,
Amint más ember menyegzőre mén;
Virágokat tűznek kalapjaik
Mellé, s dalolnak a harc mezején.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ki merne nékik ellenállani?
Ily bátorságot szívében ki hord?
Mennek, röpűlnek, mint a szél, s üzik
Az ellenséget, mint a szél a port!
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

1990. I. évf., 1. szám

Benedek Elek

Becsüld a népet!

— Elek fiamnak —

Dolgos népet ha látsz a réten,
Köszöntsed őt, köszöntsed szépen.
Bár ócska, foltos a ruhája,
Kincseket ér az ő munkája —
Becsüld a népet!

Neked pihenés a meleg nyár.
Te alszol s ő munkába kezd már.
Peng a kasza már virradatkor,
A legszebb álmot alszod te akkor —
Becsüld a népet!

Hej, mit művel kérges tenyérrel!
Ellát téged puha kenyérrel.
Még éjjel is hordja, mit nappal
Összegereblyélt — le a kalappal!
Becsüld a népet!

Ne irtózz a kérges tenyértül,
Fogd meg bátran, tétova nélkül.
A kéz, amely vért verejtékez,
Szebb, mint amely aranytól ékes —
Becsüld a népet!

Óh, ez a kéz! Áldott egy kéz ez,
Ma itt, holnap tán harcban vérez;
Arany kalászt vág ma kaszája,
S embert, ha vészben szent hazája —
Becsüld a népet!

Szeressed őt, véremből vér, te!
Ne feledd: honnét eredtél te;
Hogy vagy te is a sarjadéka,
Dolgos, harcos nép maradéka —
Becsüld a népet!

1999. X. évf., 1–2–3–4. szám

Reményik Sándor

A legszebb szó

Testvér, testvérem: ez a legszebb szó a világon.
Ha jól nem tudtam volna régesrég,
Most megtanulhattam a betegágyon.

Testvér, testvérem:
Ez a legszebb szó a világon.
Ahogy kitágul ősi jelentése
És túlnő lassan véren és családon —
De visszatér mint gazdag bujdosó,
Lélekkel hintve meg
S szentelve meg, mi vérszerint való.

Testvér, testvérem:
Ez a legszebb szó a világon.
Mikor így szólhatok valakihez,
S nem a lapos, hűvös szóval: barátom —
Az nekem békességem s boldogságom.

Testvér, testvérem:
Ez a legszebb szó a világon.
Harmat a réten,
Illat a virágon,
Barackvirágszín sejtelem a tájon,
Hogy fakad még rügy minden száraz ágon.

Testvériség:
Nincs szebb szó a világon.
A szabadság s az egyenlőség álma
Elbukott sodró időn, ezer gáton,
A bebizonyult Lehetetlenségen
S a vérrel mocskolt, őrült akaráson.
A forradalom örökségeképpen
A Háromságból lobogó fehéren
Egyedül a testvériség maradt
Omló világok romjai alatt.

Testvériség:
Nincs szebb szó a világon.
S én hinni, hinni vágyom,
Én minden széllel szemben hinni vágyom:
Ez az egy álom nem csalóka álom.

Rend-társ, polgártárs, elvtárs, honfitárs:
Eltűnnek egyszer mind e szólamok
És elvesznek a mélyben,
Parttalan semmiségben.

S egy szó zeng majd csak a világ fölött,
Örök Üdvözlégyképen:
Testvér, testvérem. —

1934. szeptember 26.

1990. I. évf., 6. szám

Nyirő József

A vén cigány

Végigmuzsikálta Európát. Játszott a császárnak, mind a kettőnek, az orosz cárnak. Királyi udvarok fényében fürdött. Párizs, Amszterdam, Rotterdam, Bécs, Budapest hajlott meg művészete előtt. „Tulumbás" volt Esturdeonban, pár óráig maga a király, ami a cigány népnek legősibb gondolata: egy éjszakára királlyá tenni maguk közt a legöregebbet, ha éhségtől szikráznak is a belei és a rongyok lehullóban vannak fekete testéről. Valóságos királlyá, kinek mindenki engedelmeskedik. A legnagyobb álom, mit valaki láthat: az élet megalázottságából egyszerre, ha múlólag is, trónra szállani. Hírnév, dicsőség, kitüntetések, mindene megvolt, mit az élet nyújthatott a vén Balutznak, a lisztferenc-fejű cimbalomművésznek, aki fél századdal ezelőtt tőlünk származott el. Titkos és hatalmas volt, mint egy bálvány, a bolygó nép egyik legnagyobb fia.

Kevesen ismerték már a régi legények, mikor hirtelen mindent otthagyva, nemes feje feltűnt Udvarhely utcáin. Zárkózottan, magába merülten ment, mintha nem e világban járna. Az emberek tisztelettel néztek utána.

— Mit akar ez itt? — kérdem Jancsit, a prímást, aki áhítattal kísérte.

— Meghalni jött haza! — súgja vissza Jancsi.

— Ne csinálj rossz tréfát!

— Bár tréfa volna! — sóhajtott Jancsi.

— De hiszen makkegészségesnek látszik.

Jancsi legyintett, hogy nem értem én azt.

Fene tudta még akkor, hogy a cigány, a föld akármelyik pontján legyen, meghalni mindig hazamegy. Ők ezt tudják egymásról. Mi közönséges halandók nem is sejtjük. Nekem is csak most jut eszembe, hogy vettem is észre rajtuk valami különöset, másnak talán fel sem tűnő jeleket. A többiek, ha Bálint szólott, áhítattal néztek rá, tréfáin nem nevettek, kővé vált az arcuk a jóízű mondásra is. Ez már a haldoklónak szólott.

Ki sejtette?

Bálint sem mutatta, hogy mire készül. Inkább azt lehetett volna gondolni a viselkedéséből, hogy új virágzásban van szíve. Hangversenyt is adott, de csak a cigányoknak. Még egyszer kiömlött lelkéből a magyar nóta úgy, mint soha. Zokogva hallgatták a füstösök. Soha ilyen szépen nem muzsikált. Jancsi mondja, hogy ez volt a hagyatéka. Kiosztotta köztük a művészetét, a nagy titkot.

Attól kezdve lassanként készülődtek is a temetésre.

Az öreg Bálint is eltűnt az utcákról.

Senki számon nem kérte. Ki az ördög érdeklődik egy cigány után?

Magam is véletlenül találkoztam vele, véletlenül hallottam játszani, de olyan muzsikát, amilyent sem a két császár, sem a boldogult orosz cár nem hallottak tőle, mert akkor nem az élőknek, hanem a régi halottaknak húzta a vén Bálint. Titokban hozatta ki a hangszerét is.

Az úgy volt, hogy egyik szép nyári este hátizsákkal a vállamon ereszkedtem le a Szejke-fürdő bükkös meredekjén. A világ éppen lefeküdni készült. Csendes, elhagyatott volt minden. Amúgy is ritka a vendég a roskadozó, elhagyatott, divatból kiment feredőn. Most is mindössze az omladozó „vendégház" falán szomorkodott a füstös petróleumlámpa, mint aki megunta az életet. Élőlény sehol. A szemben levő hegyoldalon az Orbán Balázs kopjafás sírjára már ráhullott a hold első sugara.

Ekkor zendült fel a különös muzsika.

Meghökkentem.

— Mi ez?

Halkan kezdődött, mintha nem hangszer szólna, hanem az erdő madarai egy kivilágított terebélyes bükk ágain furcsa éjjeli hangversenyt tartanának titokban, mikor Istenen kívül senki se hallja.

Első pillanatban én sem hittem, hogy valóság, olyan földöntúli volt. Fejemet óvatosan előrenyújtottam a bokrok kárpitja közt, mint a figyelő vadász és akkor felismertem a cimbalom hangját… De vajon cimbalom ez?... Legközelebb meg fogom számolni, hogy hány ezer húrja van ennek a hangszernek… Hogy én eddig erre nem gondoltam!... Vagy csak itt, az erdő rejtekén hallatszik ilyen különösen, mintha az induló szellő messziről verné hozzám a sajátos, sohasem hallott, fájdalmas, égő szemű és mégis lázadó dallamokat, melyek ha a mélybe szállanak, olyanok, mintha a fák gyökerein játszanék valaki és lassan, szélesre emelkedve múlnak el, mintha a Lengyelfalva felé vezető fehér útra esett kis csillag-cserép pendülne utolsót.

Fáradt vagyok, azért hallom ilyennek, de megnézem, hogy ki muzsikál.

— A vén Balutz!...

Vigyázva óvakodom a közelébe, hogy száraz gally ne reccsenjen a lábam alatt, de csörtethetnék akárhogy, a vén cigány se lát, se hall. Hófehér feje a hangszer felé görbült, finoman erezett kezei lüktetnek a húrok felett. Mellette a terítetlen kecskelábú asztalon pohárban gazdátlan bor sárgállik, fölötte a lakatlan, vén vendégház csorba kéményén titokban könnyet ejt a bagoly.

Már alig öleléshosszra állok a háta mögött, de elmerültségében nem vesz észre. A húrok pengése nem szűnik, új nótát vált rajtuk a cigány. Vígat, dévajkodót, régi jókedvünkből valót. Aztán, mintha leintette volna valaki, a derekán szakítja a dalt. Ijedten szorítja rá kezeit az ezüstösen csillogó húrokra, hogy elnémuljanak és hosszan, elmélázva belegondolkodik az éjszakába. Kemény, éles rajzú arca újra figyelni kezd és a puha pálcák ismét rákoppannak a cimbalomra.

Soha sem hallottam ezt a dalt, de érzem, hogy minden ízében magyar és a különös, mohos hátú múlt világból való... Mondom — sohasem hallottam, de az öreg cigány fél szemmel az árva asztalra figyelve, úgy játssza, mintha onnan diktálná valaki láthatatlan, magányos mulatozó, régi magyar eleinkből való, ki a végén a borba ejti sátoros szakállát.

Az én bensőm is elnehezedik és mikor az utolsó hang felröppen a vén bükk gallyai közé, nem állom meg sóhajtás nélkül és megkínzott szívem indulatából görcsbe rándult ököllel éppen rá akarok vágni a kecskelábú asztalra, mikor a vén Bálint észrevesz és elnémul. Zavartan rámnéz és elpirul, mint a csókon kapott leány.

— Jó estét!... Te vagy az, Bálint?

A hátizsákot ráejtem az üres asztalra.

— Telepedj ide mellém, Bálint! Mulassunk együtt!

A vén cigány nem mozdul.

— Mi az, nem akarod elhúzni a nótámat?

Bálint zavarba jön. Lesüti szemeit, tipeg-topog, alig meri kinyögni:

— Ma nem lehet!... Majd máskor... Ma nem lehet!

Kissé megszúr a vonakodása. Valami büszkeség, haragféle is átfodrozik rajtam és a nézésemmel beleszúrok az arcába.

— Miért nem lehet?... Megfizetem.

Már bánom is, hogy ezt mondtam. A cigány elhalványodik. Látom, hogy megbántottam.

— A pénz?... Mit nekem pénz?

Rásötétedik az asztalra.

— Nem muzsikálok én többet az életben!

— Hát az előbb?

— Az más! — vág közbe hirtelen. — Csak elbúcsúztam a vén bárótól...

— A vén bárótól?

— Ennél az asztalnál szokott ülni, míg élt…

Magam is lehajtom a fejem.

— Értem, Bálint... Szép dolog, hogy ilyenekre gondolsz ... Most már értem... No, csendes jóccakát!...

Hetekig nem láttam a vén Balutzot. Nem is igen törődtem vele.

Elég gondja-baja van az embernek az életben. Nem csoda, ha megfeledkeztem róla.

A napokban azonban a Szejkén volt dolgom és egyszerre elfogott az átélt hangulat.

Minden úgy volt, mint akkor, csak az öreg Bálint hiányzott.

Egy mezítlábas legényke fütyörészgetett a vendégház kapujához dőlve, melyet még Orbán Balázs állíttatott. Ritka szép székely kapu, csak a lábai rothadtak ki. Kár, hogy nem gondozza senki. Ráklábba kéne venni. Maholnap ledől, szürke cserefa-halott lesz belőle. Úgy jár, mint a gazdája, kinek kétszer is megháborították a csontjait, míg végre lepihenhetett a „legnagyobb székely".

De mi van az öreg cigánnyal?

— Te gyermek!... Ma nem muzsikált itt a vén Balutz?

A kölyök félreveti a fejét.

— Ő tudom, hogy nem!

— Miért?

— Mert meghót! Maga nem tudja?

— Meghalt?

— Ő meg!... Van két hete, hogy eltemették!...

És tovább fütyüli a maga nótáját.

Hát meghalt. A halál letépte a cimbalomverőkről a vattát és örökre bedugta vele a füleit.

Meghalt.

Egyszerűen, feltűnés nélkül, mintha csak átment volna tányérozni az örök élet asztalához.

Leveszem a fövegemet, hogy megadjam a végtiszteletet Bálintnak, de a legényke figyelmeztet, hogy jó lesz, ha felteszem a kalapomat, mert így őszre forduló kissé hűvösöcske az idő.

Valóban, már kezdenek színt váltani a falevelek…

1990. I. évf., 1. szám

Bartalis János

Anyaföld

Ékes vagy, mint a bölcső.
Fekete vagy, mint a sír.
Vér és könny kötöz össze véled
soha fel nem oldódó kapcsolatba.

Nagyobb vagy, mint a szerelem,
erősebb, mint a halál.

Nem szakadhatunk el tőled:
fogod a kezünk.
Tengermesszeségből visszahívsz,
ha elmenni akarnánk.

Mosolyogsz
— meleg anyai mosolygással —,
mint őszibarack a fán.

Örök vagy.
Halhatatlan vagy.
Csillag vagy.

A csillagok lehullhatnak az égről:
Te szívünkben örökké élsz.

1996. VII. évf., 1–2–3–4. szám

Beke Sándor

Erdélyi homály

Illyés Kingának

Kint állsz a Szürke Falnál,
hangodat édesíti
az erdélyi homály,
a vers
szívátültetése
lobog
az égő pódiumon,
lángra lobbannak a kortinák,
lázadó lelkiállapotok
hangját
fújja a szél,
sodorja huzat parasztszívekbe,
kozmosz-katlanként forr a szó,
a lobogó,
a szabadság denevérjei véreznek
a magyar nyelv
éjszakáján,

ajkaid lilák
az elégett szótól
és nincs más,
mi marasztaljon,
csak a sárkánykoncerteken
fölizzó
vérvörös erdélyi táj,
köd-jelenségek,
lebilincselt éjszakák,
félbeszakadt
álmok tejútja
a Házsongárd fölött,
Szilágyi Domokos
bebalzsamozott szívében
a fagyöngy fehér virágai,
sosemvolt édenkertek,
sosemlesz jövőnk
a sohanincs hazában
az a Szürke Fal,
ahol állsz
mereven,
és fáj már benned a vers,
az ómagyar ének,
hol szavaid fölött
egyre gyűl,
sűrűsödik
az erdélyi homály.

1999. X. évf., 1–2–3–4. szám

Tamási Áron

Beszédes út hazafelé

(Részlet a *Szülőföldem* című regényből)

A tizenkilencet még nem töltöttem volt bé.

Az idő telik: gondolkozzunk hát ismét madarasan, s szálljunk vissza a Botos utcába. Né, itt van Schuller, a kalapos, hova apámat milyen nehezen tudtam volt elhozni, hogy végtére vegyen egy kalapot nekem. Bezzeg, ha italt árultak volna

benne! S Csép Gergelyhez már el sem jött, a csizmadiához, de anyám nem hagyott cserben, s olyan csizmát szegődött ott nekem, amilyen sohasem lesz többet. Abban jártam a diákkori hivatalos sétákra, körbe itt a főutcán, az internátusi felügyelő tanárral, aki nagyobb stratégiát fejtett ki a felvonulásainkkal, mint amilyent később a piavei offenzívában tapasztaltam. Barátom, ki a helybeli reáliskola növendéke volt, büszkén mutogatott ki a sorból, hogy nézzünk csak oda, ki ül ottan a kávéház ablakában! Odanéztünk, s egy feszülő szőke urat láttunk, aki megtűrt nyakkal, nagy sörényesen és lobogó piros nyakkendőben merkedezett.

Azt hittem először, hogy a muszka cár, úgy ült.

Pedig Szabó Dezső volt.

Ha most ülne ottan, bizony még jobban megcsodálnám, de még az ülőhelyét is elrontották azóta, mivel divatboltot csináltak oda. Pedig ilyennek is jobb volt Szabó Dezső, mert divatot is inkább tudott csinálni, mint ez a bolt.

Dehát figyelmetlen a világ.

S bizony eléggé szeretnők, ha más lehetne és jobb lehetne, valahogy azonban eltelik így is, ami még hátra van, csak éppen szabad legyen az ember. Vagyis el ne fogják hirtelen és ártatlanul. Mert engemet elfogtak volt a románok, éppen ezen a helyen, ahol most haladok által. Hirtelen vissza is nézek, mint aki kőbe ütötte a lábát: bizony itt történt, huszonhatban. Amerikából jöttem haza, három esztendő után. Néhány napot Kolozsváron töltöttem, aztán felültem a vonatra, hogy a szüleimet s a szülőföldemet lássam. S éppen mint most, csakhogy a déli órákban, szintén városvizsgálatra indultam, hogy amíg alkalmatosságot találok a faluba, addig ezzel töltsem az időt. Amikor idáig jutottam, ahova visszanézék az előbb, egy kicsit megálltam, hogy körültekintsek. Alig állottam meg azonban, odajött egy fiatalember hozzám, és így szólt minden köszönés vagy más bevezetés nélkül:

— Maga nagyon ismeretlen nekem.

Úgy éreztem, hogy ezt a közvetlenséget csak tréfával lehet áthidalni, s azt feleltem neki:

— Maga sem tartozik a rokonaim közé.

Szó szót követett, majd a fiatalember felszólított engem, hogy menjek véle. Viselkedéséből és beszédéből könnyen kitaláltam, hogy detektív, bár ilyen helyzetben a kitalálás nem polgári kötelesség. Egy kicsit játékosnak, egy kicsit szokatlannak tetszett a dolog. Mert Amerikában, vadidegen földön, három esztendőt töltöttem, s ott soha senki nem mondta nekem, hogy ismeretlennek tetszem előtte, kövessem tehát őtet. Itt azonban, ebben a székely városban, melynek környékén születtem, melyben a gimnáziumi esztendőket mind töltöttem: hát ebben a városban felpártol engem egy detektív, és azt kívánja tőlem, hogy menjek véle.

Hát hogyne mentem volna!

Márcsak azért is, hogy szégyenben maradjon a detektív, amikor kiderül a valóság: az, hogy én bizony itthon vagyok ebben a városban, ha valaki itthon lehet itt. Aztán hadd sajnálkozzanak, mire én azt fogom mondani, hogy kérem szépen, semmi az egész, úgyis ráértem éppen.

De hamar kiderült, hogy az uralkodó szokás és a közbiztonság szempontjából igen balgán gondolkozom, mert ahogy kinyílott a sziguranca-hivatalnak az ajtaja, mindenekelőtt egy hatalmas bulldog meredett rám, majd egy mogorva fekete emberre tekintett, mintha kérdezte volna attól: mehetek-e rá, főnök úr?

Csakugyan a főnök volt, kiről azonban rosszat nem mondhatok, mert még szólani sem szólott hozzám egy szót sem. Hanem kiadta a parancsot a detektívnek, hogy vigyen engem a csendőrségre. Helyből megfordultunk, és elmentünk a csendőrségre, ami elég messze volt, fent az állomással szemben. Ott bémentünk egy hatalmas irodaszobába, ahol emberi lényt hármat találtunk: egy őrmestert az íróasztal mellett és két csendőrt puskával állani. A detektív béajánlott engem az őrmesternek és rögtön eltávozott. Az őrmester pedig odaállított az íróasztal mellé, és így szólt hozzám:

— Van igazolvány?

Gondoltam, ez az első rendes beszéd, amióta cirkalmazunk a városban, s elészedtem a román útlevelet, amivel visszajöttem Amerikából; s úgyszintén egy erdélyi magyar újságnak a megbízólevelét, hogy írjak cikkeket oda Amerikából. Először ezt az utóbbit nézte meg az őrmester, de rosszabbnak találta a semminél. Aztán megvizsgálta az útlevelemet, majd azt kérdezte:

— Ezzel hol járt maga?

— Amerikában — feleltem.

Egy kicsit gondolkozott, de aztán úgy döntött magában, hogy nem tetszik neki a dolog.

— Hát ide mért jött? — kérdezte tovább.

— Itt születtem a szomszéd faluban — feleltem.

Erre mérgesebb lett egy fokkal, s így folytatta:

— Nem kérdeztem, hogy hol született maga! Hanem azt kérdeztem, hogy ide mért jött?

— A szüleimet akarom meglátogatni — feleltem.

Erre már egészen mérges lett, és rám kiáltott:

— Nem kérdeztem, hogy kit akar maga meglátogatni! Hanem aztot kérdeztem, hogy miért jött maga ide?!

Látván a másik két csendőrt is a szobában, úgy ítéltem meg a dolgot, hogy többé nem felelek, hiszen bármit mondok is, csak olajat öntök a tűzre. Nem is szóltam hát az újabb kérdésre semmit, hanem hátrébb mentem az asztaltól, és átadtam magam a következményeknek. Bölcsen és szelíden tűrtem, hogy az egyik csendőr bévezessen a fogdába, amely ott állott az udvaron. Amikor reám zárta az ajtót, még csak derengett az új otthonom, melyet a meleg szülői ház helyett adának, de aztán hamarosan hozzászokott a szemem a félhomályhoz. S akkor mit láttam? Legelőször egy székely legénykét, aki ott kuporodott a deszkapadlón és pityergett. Úgy tizenegy-tizenkét esztendős lehetett szegény. Aztán négy magos, puszta falat láttam, s az egyik oldalon, messze fent, egy kicsi ablakot.

Egyéb semmi sem volt a lakosztályban.

Nem mondom, elég fordulatos volt idáig a dolog, de egykedvűen vettem, s ami még furcsább volt: nem haragudtam senkire. Csak a szegény pityergő legénykét sajnáltam, aki szintén úgy került ide, hogy nem tudta okát adni, mit keres a városban. Őt vigasztaltam, ahogy tudtam, s így telt az idő.

Valahogy híre futott azonban, hogy mi történt velem; s másnap emberek jöttek bé a falumból, hogy ez a mi fiunk, eresszék szabadon! Volt annyi eszük, hogy ügyvédhez mentek, aki lendített annyit a dolgon, hogy egy fegyveres csendőr a falumba kísért. Jegyet vettem az autóbuszra neki is, s nagyon jól hazaértünk. De nem a szülői házba, hanem a csendőrőrsre. Másnap aztán megérkezett Korondról egy csendőr főhadnagy, aki úgy döntött, hogy utazzam vissza Kolozsvárra. Én így is tettem, s ahogy telt lassan az idő, úgy felejtettem magam is a történetet.

De mókás az élet!

Mert rá egy esztendőre ismét hazajöttem a falumba, s hát ki vezeti itten az őrsöt? Ő.

— Ismét hazajött maga? — kérdi.

— Haza — mondom.

Mosolygott nekem, s mosolyogtam én is neki.

1990. I. évf., 2. szám

Nagy Gáspár

Utazás (I)

1988 augusztusában még *falhoz állítottak*
kéjesen dúlták fel a rögtön induló
repülőről visszaparancsolt bőröndömet
hátha teljesíthetik a megbízók kívánalmait
szerencsére a kitűnő svájci légitársaság
elegáns fölénnyel tűrte a ferihegyi szokásokat
még késést is engedélyezett talán sejtette —
most lenne első kolumbuszi utam az újvilágba
én is tűrtem míg fölcsattant a tehetetlen tiszt
elbocsátó-intő szózata: „mehet, de aztán vigyázzon...!"
mire csak annyit tudtam kinyögni: „köszönöm, míg
nem leszek itthon, vigyázzanak helyettem is az országra"
erre már oldódott szegény fiú de útlevelemet
azért méla undorral gyűrögette: „tudja, nekünk szólnak,
hogy kit kell... most magát cseszteti az egyik jóakarója
nyilván tudja, miért... szóval vigyázzon meg örüljön is,

hiszen elvehettük volna például az erdélyi könyveit...”
nem szólhattam csak szégyenkeztem amikor kézenfogva
elragadott a kedves légikísérő s mint valami foglyul ejtett
ritka terroristát különbusszal vitt a már csaknem guruló
repülőhöz szinte helyből szálltunk fel hogy elérjük
a zürichi csatlakozást
valahol az óceán fölött a bárgyú horrorfilm alatt
húztam először mosolyra a szám hogy lám most én is
minden szorongattatás ellenére érvényes szökésben vagyok
de tudtam közös szégyenünket sokáig fogom még cipelni
hogy a szabad világban sem lehetek szabad
októberben egy külön bőröndnyi ajándék tiltott könyvvel
jöttem vissza de akkor már az éber őrök tüntetően
közömbösek
voltak csak csodálkozásomat láttamozhatták az oszlopok
mögül kellő távolságból figyelő napszemüveges pofák
mit mondjak két hónappal megint öregebbek lettünk

1991. II. évf., 1–2. szám

Csiki László

A monológ

Beszélgetni is fogunk egyszer,
nem csak beszélni, én
egy világos konyhában ülnék le veled,
elvégre annyit álltam tribünök előtt,
az eszme katafalkjainál.
A csepegő vízcsap engem nem zavar, nem
hisszük már talán, hogy ezek szerelték ki a tömítéseket,
és aztán honosult kínai módszer szerint…
Honnan annyi víz?

Jó lesz a hideg bor fele, az esti maradék.
Nem várok én sokat, akarni is csak a lehetőt merem.
Tudom én, hogy a lázadások takarékra állított
sparhelt mellett törnek ki, előbb az asszonyból,
aki utcára küld kis reményért legalább,
noha félt, hogy másegyéb nyilall át szíveden,

ő se tudja, manapság miféle lehet az.
Beszéljük meg előbb.

Lakott errefelé, a strekken túl, egy kis fekete ember, a Korong
utca 6-ban, a manzárdon, olyanokat mondott,
hogy „…itt töpreng az éj nagy odva mélyén:
a nemzeti nyomor". Nem az. Ő egy másik.
Aszondja: „Íme, hát megleltem hazámat" stb.
A fene tudja, zsidó szeretői voltak.
Az apja meg fél-román. „Vagy tán egészen az."

Képzelj el ma egy ilyen személyi lapot!
Meg aztán havi kétszáz ennek sose telt.
Az akkor egy tehén ára volt. Persze,
hova tennél, dugnál te egy tehenet a tizedik emeleten?
Egere is csak a templomnak van manapság.

Mondom, hogy nem érdekes. Ez olyan izé. Propaganda.
Ma más a pénz. Máshonnan jő. Hígban számolunk.
Mintha levesben keresnéd a vizet.
A sóder konvertibilis ám —
te éppúgy nem hiszed, ahogyan ő sem.
De nem ő az, akire gondolsz. Lenin semmiképpen.

Ennek nem volt szakálla, bajuszára sem kent bort sokat.
Hallgass rám ezért. Tudom, nem új a szöveg.
Más Isten kéne, hogy olyant kitaláljon.
Annak aztán kegyelmébe ajánlhatnák
a mártírokat a hóhéraik. De azért az emberek is odaférjenek!

Há' nem?
Értem én, elvégre én is álmos vagyok.
Te hajnalban kelsz, hogy eljuss a hajógyárba,
én huszonnégy órás műszakban dolgozom. Olyanokat
álmodom.
Vagy szinte. Jó, hogy te nem látod, miket.
Felejteni próbálom, nehogy eszembe juttasd,
ha egy éjjel mégis ugyanazt álmodod,
mer' akkor égszakadás, földindulás, egyebek.

Mit is akartam neked mondani?

1991. II. évf., 5–6. szám

Kozma Mária

Makkai Sándorra emlékezve

Gyermekkoromnak nagy, könyvbéli kalandokra kinyíló érdeklődése, mohó olvasásvágyának maradandó élménye volt Makkai Sándor *Magyarok csillaga* című könyve. Tudom, nem tartozik a leggyakrabban emlegetett regények közé, de ez soha, később sem vont le semmit abból a szubjektív tetszéskörből, amibe az én számomra beletartozott. Nem biztos, hogy meg tudnám pontosan határozni a szubjektív miértek sorát. Talán nem is fontos. A fontos a szép, ami megmaradt, és azután az a csodálkozás is, az a kicsit keserű szájíz, hogy nem volt tanácsos emlegetni az íróját, és nemcsak az írót, a kiadót sem. Minderre nagyon gyorsan figyelmeztettek, hiszen mindennapi eset volt akkoriban, hogy a gyermek „olvasási kultúrája" — azaz a vele járó óhatatlan dicsekvő elmesélés — a szülők könyvtárának megsemmisítéséhez vezethetett. Ez volt az első találkozásom a cenzúrával, anélkül, hogy nevén tudtam volna nevezni, s egyben azzal a lelki konfliktussal is, hogy nekem tetszik és fontos valami, ami a hivatalos felfogás szerint értéktelen.

Amikor a nagy kulturális nyitások idején, a 70-es évek elején Szőcs Istvánnak az a „megdöbbentő" ötlete támadt, hogy Makkai Sándor nevét és regényeit vissza kell vinni a köztudatba, nem volt, nem lehetett még egy, nálamnál hálásabb olvasója cikkének. Nemcsak azért, mert engem mint olvasót igazolt, hanem azért is, mert akkor már felmértem és kellőképpen gyűlöltem mindenféle ostoba előítéletet az irodalmi életben. Tudom magamról, hogy képes vagyok az irodalom minden műfajába kíváncsi szeretettel belekóstolni — s ez a senki által nem befolyásolható szabadságom talán onnan származik, hogy akkor olvastam az Erdélyi Szépmíves Céh kiadványait, amikor emlegetni sem szabadott, nemhogy ismerni; akkor olvastam bájos, unaloműző füzetes ponyvaregényeket, amikor az iskolaigazgatóm kicsapással fenyegetett érte, mert akkoriban éppen a szocialista realista irodalom dühöngött, és még jobban dühöngtek mindazok, akik azt hitték, az irodalom (a művészet) eszközzé silányulhat erőszakos kezükben, hogy politikai céljaikat alátámassza, híven szolgálja őket.

Szerencsére ez — az irodalom teljességéhez mérve — pillanatnyi idő, még akkor is, ha író- és olvasónemzedékek fúltak bele.

Természetesen, gyermekkoromtól, olvasmányaimtól, melyek közt fennkölten csillogott Makkai regényeinek sora, hosszú volt az a lépés (ebbe a lépésbe beleszámítva egy egyetem többnyire konvencionális irodalomoktatását is), aminek végén felfedeztem az irodalomtörténész Makkait. Adyról írt akkor, amikor hivatalosan nem nagyon illett még az Ady-kultuszt erősítgetni, különösen nem főpapnak. Ha semmit sem tudnék Makkairól, semmit sem tudnék Adyról, akkor is

megdöbbentene annak a bizonyos nagy vitát kavart tanulmánynak a címe, sokat mondó sejtelmeket ültetett el bennem: *Magyar fa sorsa — A vádlott Ady költészete.* És tegyük hozzá: 1927-et írtak abban az évben Európában, Romániában, Erdélyben. Akkor még vádlott volt Ady a hivatalos vélemény szerint. Meg kellett védeni. Ma ez valahogy olyan szánalmasan unalmas, érdektelen és együgyű, akárcsak az, hogy nem sokkal később Adyt már nem kellett megvédeni, már ismerni illett — persze bizonyos határokon belül, mert alig húsz év múlva költészetének egy részét (az istenes verseket) már betiltották (Oh, ez az átkos személytelenség!) és nem igen akadt védelmezője.

Makkai talán azért írhatta meg azt a tanulmányt némiképp büntetlenül, az isteni, zseniális ártatlanság mezébe öltözötten, mint akinek sejtelme sincs, mi vár rá a hivatalosak véleménye szerint, mert olvasói akkor már két éve szerették-tisztelték benne a konvenciódöntögető regényírót.

1925-ben jelent meg az *Ördögszekér* című regénye, amely átütő sikerével egyből ismertté tette a nevét... persze csakis az olvasóközönség előtt, a hivatalos kritika elítélte, rásütötte erre a kitűnő lélektani és történelmi regényre az erkölcstelenség bélyegét. Hát igen! Az előítéletek konvencionális világába, ugye, nem illik a testvérszerelem tabutémája. A közönség azonban örök idők óta habzsolja az illetlen tabutémákat, s hogyha az ráadásul a költészet varázsköpenyébe is van öltöztetve — még inkább.

Az *Ördögszekér* tizenhét kiadást ért meg, korának legolvasottabb művei közé tartozott, s 1979-ben megjelent a Kriterion gondozásában a tizennyolcadik kiadása is, Szőcs István előszavával. A szerző a regény első megjelenésének évében az erdélyi református egyházkerület püspökhelyettese volt. Testvérszerelemről mert írni, de ez csak felszíne a történetnek, mert a mögöttes vonalban ott húzódik minden író nagy regénytémája: a hatalom természetének vizsgálata. Makkai a maga vallásának nagytiszteletű tudós foglyaként a kiválasztottság és a küldetés isteni erejében reménykedik. Mi magunk, gondolom — Hitler és hasonló diktátortársai személyeinek történelmi ismeretében — már nem reménykedünk. Legfennebb ismereteket gyűjtünk, társadalom-lélektannal, törvényszerűségekkel hadakozunk, és a társadalmi szerepjátszások, valamint más őrületek istennélküliségétől rettegünk. Mert a regényben az is, ez is benne van. Az összes magyarázatok és azok lehetőségei — régiek és újak egyaránt. Ettől regény. Ettől maradandó... nem a hivatalos akármik vezényszavaitól, melyek oly könnyedén elítélik az írót... melyek az én gyermeklelkem elől is elrabolták a nagy közös rácsodálkozás alkalmát, hiszen nem oszthattam meg senkivel sem megrázó — talán koromat némiképp meg is haladó — irodalmi élményemet, sem a regények szépséges történeteit. S ha mégis ezen hivatalosoknak sikerült valamit rászorítaniuk zabolátlan, mohó irodaloméhségemre, az a képmutatás volt: úgy tettem, mintha elhinném, hogy az elhallgatás egyben megsemmisítés is.

1990. I. évf., 6. szám

Gábor Dénes

A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig avagy Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990–1999-es antológiájához

„Mi egy könyv? Egymásra való következtetése apró jeleknek. Semmi több. Az olvasónak magának kell előhívni a formákat, színeket és érzéseket, amelyeknek a jelek megfelelnek. Tőle függ, hogy a könyv fakó legyen vagy ragyogó, izzó vagy jéghideg. Ha jobban tetszik, azt mondhatnám, hogy a könyv minden szava egy-egy rejtelmes ujj, amely úgy érinti agyvelőnk egy-egy idegszálát, mint valami hárfa húrját, és hangot ébreszt zengő lelkünkben."

Anatole France

Miközben Marosvásárhelyen 1990 tavaszán a „márciusi események" napjai tombolnak, tőle alig 100 km-re DK-re, Székelyudvarhelyen, a köztudottan kultúrakedvelő, iskolacentrikus kisvárosban irodalmi és közművelődési folyóirat-alapítói lázban ég egy huszonéves fiatalember, Beke Sándor, aki még csak abban az évben, késői érvénnyel szerzi meg Nagyváradon újságírói szakképesítését.

Fiatalos lelkesedéssel — netán a lehetséges buktatók bagatellizálásával is — vágott bele ebbe a „szép kaland"-ba?... nehéz volna utólag egyértelmű választ adni a kérdésre. De nem is ez a fontos, a felmutatható eredmény az, ami számít. Mert amíg körülötte, az erdélyi magyar ugaron (is) egyre-másra hullanak a '89 után indult kérészéletű lapok, a *Székely Útkereső* évről évre izmosodik, rangos írógárdát serkent alkotó együttműködésre és értő befogadókat gyűjtve maga köré, ismételten igazolni tudja, hogy nemcsak vájt fülű kevesekhez szól, hanem olyan olvasóközönség áll mögötte, akik igénylik a lapot, pont éppen egy ilyen művelődési-irodalmi folyóiratra van szükség ebben a régióban.

És lám öt év múltán, 1994-ben egy alig több mint száz oldalas kis antológiában közreadott lustrummal már azt is bizonyította — mert a kis kötet kelendősége minden ékesszólásnál meggyőzőbben beszélt —, hogy jó úton halad, ha a kikerülhetetlen göröngyökbe — a papírárak és a nyomdaköltségek meredek emelkedése következtében előállott nehézségek okán — óhatatlanul belebelebotlik is néha. Mert hogyan másként magyarázhatnánk meg azt a tényt, hogy az eredetileg havilapként indított folyóirat időszakonként csak akkor tudja a

csődbe jutást elkerülni, ha összevont számokat jelentet meg? Előbb csak egy-egy duplaszám jelzi a nehézségeket, később már triplázásra is rákényszerül, és havonta való jelentkezést is — hallgatólagosan — egy-egy két hónapra bejelölhető bibliográfiai tétellé kényszerül lecsökkenteni, hogy azután 1995-től újabb „nadrágszíjszorítás" következzék, negyedévire karcsúsodjon a lap s az is 1-2-3-4-es számozással már csak évente egyszer kerüljön piacra. De a harcot nem adja fel, mindmáig állja a sarat. Hogy 1991-ben még *Erdélyi Gondolat* cégjelzéssel könyvkiadót is alapít, amely eddigelé immár jó félszáz címet jelentetett meg a hazai magyar írástudók műhelyeiből, szintén Beke Sándor szívósságát, intellektuális célkitűzéséhez való konok ragaszkodását bizonyítja. Az eredmények pedig őt igazolják, mert az Erdélyi Gondolat kiadásában megjelent munkák egytől egyig sikerkönyvek lettek.

Amikor aztán 1998-ban a folyóirat kilencedik évfolyamába lépett, új füzetes sorozatot is életre hívott *Székely Útkereső Kiadványok* címmel, ahol egyetlen év leforgása alatt széles pászmát átölelő, de — egy kivétellel — szorosan székelység-centrikus tematikájú tíz tanulmánnyal örvendeztette meg hűséges olvasóit. Ha még azt is megemlítjük, hogy 1995-től kezdődően mind a folyóirat számait, mind az Erdélyi Gondolat kiadónál napvilágot látó könyveket és a *Székely Útkereső Kiadványok* füzeteit saját offícinájában nyomtatja, és nem is akárhogyan, újból csak meg kell hajolnunk teljesítménye előtt. Mert a kezdetben tartózkodóan, mondhatnánk nemesen egyszerű, többnyire egyszínű borítóval megjelenő könyvek hovatovább egyre igényesebb külleműek lesznek. Voltak persze a kiadó „hőskorában" is kimagaslóan szép borítójú, vagy akár belső illusztrációkat is tartalmazó kiadványok. Példaértékűnek kell tartanunk mindjárt a Molnos Zoltán megrázóan a témára hangolódott, Holdra néző halálmadarát, éppen Beke Sándor legelső verseskötetének, a *Madártemető*nek a címlapján (1993). De kötelezően meg kell említenünk ugyancsak 1993-ból Eminescu *Az Estcsillag* című, Ráduly János kongeniális újrafordításában közreadott kis kötetét is, ugyancsak Molnos Zoltán címlapjával és mindössze három belső illusztrációjával. Mert a dicsérő jelzőt akkor is igazságosnak érzem, ha egymás mellé tesszük a Franyó Zoltán fordította, és a temesvári Facla Kiadónál 1972-ben bibliofil igénnyel, díszkiadásban megjelentetett trilingvis (román, német, magyar, azaz: Luceafărul — Der Abendstern — Az Estcsillag) kötetet, tizenkét leheletfinom tollrajzával. A mérleg serpenyője mind a fordító, mind a könyvillusztrátor szempontjából az Erdélyi Gondolat kiadványa javára mozdul el: a kevesebb több lett! Jöttek ezután újabb és újabb kiadványok, ám a Székely Útkereső és az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó termékei immáron kiegyensúlyozott, magabiztos léptekkel haladnak a maguk útján, vállalt szerepüket öntudatosan betöltve. Joggal vonhatta le Fodor Sándor a Nagy Olga—Féja Géza levelezését tartalmazó kötet meleg hangú, empátikus méltatása kapcsán A Hét 1999. 10-es számában (márc. 11) az alábbi következtetést: „Az Egy barátság története címen kiadott Féja levelek »gazdája« egy kisebb, székelyudvarhelyi kiadó, az Erdélyi Gondolat. A könyv szerény, de ízléses kiállítású — ugyanakkor, azt hiszem, az elmúlt esztendő egyik legfigyelemreméltóbb kiadványa, ide számítva a nagy múltú Kriterion, a Polis és a többi, kisebb-nagyobb, mindenképpen jelentős ki-

adó könyveit is. Aki elolvassa, annak egyszeriben barátjává válik (…) mind a levelek címzettje, mind pedig azok immár huszonegy éve elhunyt írója."

És most, íme, szerkesztői asztalunkon van, kezünkben tartjuk a *Székely Útkereső* hasábjain tíz év leforgása alatt napvilágot látott írások kvintesszenciáját, a készülő ANTOLÓGIA anyagát, mintegy mérlegkészítés gyanánt. Önként adódik a felteendő kérdés: hogyan tovább? Mert a szerkesztőség — tíz év után — most már úgy döntött: teljesen „átvág" a könyvkiadás útjaira. A válasz rárímel a kérdésre: csak így tovább! Mindnyájan tudjuk, hogy az Erdélyi Gondolat Kiadónál megjelent könyvek „próbajáratása" mindig a folyóirat lapjain történt, s elmondhatjuk azt is, hogy a megelőlegezett siker jegyében. Lássuk csak a legutóbbiak közül szemelgetve például a '98 karácsonyára kiadott, sok gyermeknek örömet hozott verses-mesés könyveket: *Megszólal az aranycsengő; Hajóval a Déli-sarkon; A galambleány;* mindhárom csakúgy hozzátartozik a *Székely Útkereső* profiljához, mint az Ábrahám János (Á. J.: Aranyosrákos, 1931. jan. 17 — Budapest, 1996. máj. 22) nagysodrású *Picula-trilógiája*, melyben az erdélyi (Torda környéki) roma etnikum mindeddig legtökéletesebb, belülről ábrázolt leírását adja. Sajnos, hogy a szerző csak az I. kötet megjelenését érte meg; az 1995. nov. 2-i, a kolozsvári Röser Könyvesházban volt emlékezetes bemutató után fél évvel — amikor is Mózes Attila és Király László méltatták az író kiváló teljesítményét, Krasznai Paula színművésznő pedig részleteket olvasott fel a regényből — Budapesten, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Urológiai Klinikáján sem tudták egészségét visszaadni. Hamvait hazahozták, s elhunyta után hat nappal Kolozsvárott a Kismezői temetőben helyezték örök nyugalomra.

Legyünk hálásak mégis a sorsnak, hogy Ábrahám Jánost nekünk adta, és, hogy van egy Beke Sándorunk is, aki posztumusz műként helyet biztosított kiadványai között a *Szegényember csikója hamar ló* című *Picula I.* után *A boldogság útján (sosem tudtam menni)* alcímű „második tekercs"-nek is, s a regényfolyam harmadik eresztése — Lászlóffy Aladár szavaival „emeletesen kisebbségi: magyar—román, cigány—magyar világot" ábrázoló — trilógia utolsó kötetének is.

Elkalandoztunk kissé; térjünk vissza befejezésül a készülő, a szerkesztés alatt levő *Székely Útkereső Antológiá*hoz. Azon kívül, hogy lebilincselő olvasmány, a diffúz ismereteket segít összefüggő koordináta-rendszerbe terelni, ezért is érdemes majd elolvasni. Persze annak, akinek nem volt alkalma első közlésben találkozni az egyes írásokkal, még fokozottabban ajánlható antológiánk.

Végül álljon itt Victor Hugo egyik szép metaforája: „Aki az olvasók táborát növeli, kenyeret oszt szét. Mikor Krisztus ezt a szimbólumot megteremtette, a könyvnyomtatásra gondolt. Ez az ő csodája. Íme, egy könyv. Ebből ötezer, százezer, millió lélek táplálkozhatik, az egész emberiség. Krisztus kenyér-csodatételében benne rejlik Gutenberg könyv-csodatétele. Egyik magvető a másikat követi."

1999. X. évf., 1–2–3–4. szám

Jancsik Pál

Török rab Hunyad várában

Véres, nagy csatában
elfogtak, rab vagyok,
vártömlöcből nézem
a holdat, a napot.

Nappal magyar napot,
éjjel török holdat.
Kérdezem az éjben:
— Szép szerelmem, hol vagy?

Hol vagy, szép szerelmem,
szénszemű Zulejka,
kinek csorgó méznél
édesebb a csókja? —

Messze van Törökhon,
közel van a rabság.
Éjjel-nappal tesszük
magyar úr parancsát.

Így szól ígérete,
ím, ez a parancsa:
„Régi szabadságát
bízvást visszakapja

mindegyik török rab,
ki a várban sínylik,
a kiásott kútban
víz tükre ha fénylik."

Törjük a vad sziklát.
Bár volna már sáros...
Kegyetlen kegyes úr,
hej, Hunyadi János!

Ássuk a nagy kutat,
reggel-este ássuk,
fényes szabadságunk
hátha megtaláljuk.

Hány napja? Száz napja?
Sok sötét hónapja...
Húsz ölet a kútmély
régen meghaladta,

mégsincs nyoma víznek.
Víz tükre, feredzse*...
Szemedet, Zulejkám,
szemem ne feledje!

Csókodat az ajkam,
testedet a testem...
Akkor se, ha bénán
kell a mélybe esnem.

Akkor is... akkor se...
Soha ne feledje!
Szememen a halál
fátyla a feredzse.

**feredzse:* a mohamedán nők arcát takaró fátyol

1998. IX. évf., 1–2–3–4. szám

Nagy Olga

Gyűjtsünk népi elbeszéléseket!

Valahol olvastam, hogy az öregség egyik jele az, hogy az ember ismétli önmagát. Most valami ilyenre készülök én is, amikor a népi próza realista ágáról, a népi elbeszélésekről kívánok szólani. Hiszen már 1974-ben *Új népi műfaj születőben* címmel (a Művelődés 11-12. számaiban) írtam arról, hogy a realizmus „betört a népi hagyomány védett övezetébe", s ezt tudomásul kell vennünk. Később, 1976-ban három számban is foglalkoztam a *realista fogantatású népi elbeszélések* más-más oldalával. S ha ide idézem, azt azért is teszem, mert már a címek is sokat mondanak, árulkodnak arról, hogy miről is van szó: *Realista törekvések a népi prózában* (ez az év 1-es), *Élménybeszélések a népi prózában* (a 4-es) és a *Mindennapok valósága* (a 7-es számban).

Mindezt csak felemlítem, anélkül hogy felsorolnám mindazokat az okokat, amelyek arra sürgetnek, hogy fontolóra vegyük a tényt, miszerint a népköltészetben is van változás, s ezt a változást az „új" műfaj is jelzi.

S hogy ez a felfedezésem nem csupán üres szó, hanem egy tapasztalat végeredménye is volt, azt bizonyítják azok a népi elbeszélések, melyeket az elmúlt évek során különböző falvakban gyűjtöttem, s amelyek eredményeként a 150 gyűjtött elbeszélésből az *Asszonyok könyve* című elbeszéléskötetben kilencvenet közzé is tettem. Ebben csupán asszonyoktól gyűjtött elbeszélések vannak. Így tehát ezúttal sem szükséges itt mustrát hozni annak bizonyságául, hogy ezektől az egyszerű paraszti asszonyoktól milyen gyönyörű kerek elbeszéléseket jegyeztem le. Sem arról nem kívánok ezúttal szólni, hogy ezek irodalmi, esztétikai értékeik mellett a tegnapi és a mai paraszti életnek milyen fontos dokumentumai.

Miért kell mégis újból beszélni a témáról? Nehogy az ismételgetés hibájába essem, nem is ezekről akarok beszélni most, hanem sokkal inkább arról a sajátos jelenségről, mely néprajzi gyűjtéseinket jellemzi, hogy ugyanis *süketen* és *vakon* megyünk el ezek mellett az elbeszélések mellett. Hiszen tudomásom szerint azóta sem jelentkeztek gyűjtőink hasonló gyűjteménnyel. S mindez miért? Mert a tudományban is kísért az a lomhaság, mely nem képes megújulni, mely a régi utakat, még ha azok már begyepesedettek is, nem képes elhagyni. Nem képes új utakat törni és azokon elindulni. Pedig a *változás az élet kemény és alapvető törvénye!* Tudomásul kell hát vennünk, hogy a hagyomány, a népi kultúra maga is alakul, változik, s ez a változás tükröződik is benne. Miért sírnánk azon, hogy bizonyos közösségek már nem kívánnak sárkányokról és óriásokról beszélni? Csak azért, mert a Grimm testvérek a tündérmeséket gyűjtötték?

Tudomásul kell vennünk tehát, hogy a racionalista gondolkodás a legtöbb népi közösséget arra ösztönzi, hogy ne sárkányokról, tündérekről meséljenek, hanem mindennapi dolgaikról, a hétköznapokról, mindennapi konfliktusaikról.

A nemtörődömségben, illetve a gyűjtők húzódozásában talán az is benne rejlik, hogy nem képesek felfedezni ezeknek az elbeszéléseknek az értékét. Hiszen nem is tagadhatjuk, értékük éppen az általunk is megszokott, szeretett tündérmeséktől eltérő másságukban van. Ezek az elbeszélések már nem sorskérdésekről szólnak, miként a tündérmesék. Nem is áttételes, jelképszerű bölcsességet sugallnak, miként a tréfás mesék. A hétköznapokat adják, a mindennapok valóságát. Erényeikkel, hibáikkal a népi elbeszélők családja tagjait, szomszédait, barátait és ellenségeit is felvonultatja. S ha nem is az a fontos az elbeszélésekben, hogy általánosító erejű mondanivalót hordoznak, az életet hozzák vérbően. S gyakran a rendhagyó, a szabályostól eltérő magatartásformákat örökítenek meg, vagy pedig olyan titkokról, indulatokról, érzelmekről vallanak, amelyeket, noha már meghaladott az idő, népi konvenció még tilt.

De ugyanez az élményszerűség és a gazdag szóbeliség termelte ki a népi elbeszélések tökéletes, kiforrott strukturáltságát is.

Ez az epikus erény — amely a szóbeliségben mindig megvolt és megvan — többé vagy kevésbé művészi megvalósulásban, hogy ti. bármilyen egyszerű, köznapi dolgot, relációt vagy tájékoztatást élményszerűen ad elő. A fent mondottakra legékesebb bizonyítékok talán a múlt századból való levéltári adatok, tanúvallomások egyszerű emberektől: a valóság vérbően lüktet ezekben. Ugyanez a vérbő érzékletesség ragad meg Bornemissza Péter *Ördögi kísértetek*ben vagy a kódexirodalom középkori látomásaiban. Mindezt a *szóbeliség művészete termelte ki évezredek során.* (Erre a városi ember képtelen, hiszen gondolkozásában, szellemi gyakorlatában a szó mind kevésbé fontos, szellemi alkatában az absztrahálás a döntő.)

Ez teszi lehetővé a szóbeliségben a szép, kerek, külön történeteket, amelyeknek mind egy-egy külön-külön élménymagja van, amelyből a külön-külön sztori kicsírázik. Ha ez erénye a népi epikának, egyben korlátja is: általában nem képes olyan nagyobb struktúrára, szerkezeti kompozícióra, amelyben a részek bonyolultabb függőségben fejezzenek ki egy nagyobb egészet; viszont az egyes különkülön részek a népi valóság freskójának egy-egy mozaikdarabját teszik ki.

(Itt most nem kívánok arról szólni, hogy napjainkban mind több és több falusi ember vágyik arra, hogy megírja saját életét. Ez más téma. Nemcsak azért, mert az írásbeliség sokkal inkább megengedi az önéletrajzszerű vallomást, hanem azért is, mert a népi elbeszélések témája nem elsősorban a közlő saját élménye, de a faluban megeső történések regisztrálása is. Élő műfaj ez mindenütt, ahol még élő szóbeliség van. Az emberek arra is belső kényszert éreznek, hogy a közelükben történt dolgokról véleményt formáljanak, kommentálják az eseményeket, dicsérjék vagy elmarasztalják.)

Távlatok és teendők

Melyek tehát távlataink?

A népi elbeszélőkedv évezredes technikai kiforrottságával segíti a népi közösségek kiemelkedő alkotó vénájú tagjait, hogy közléseiket a körülöttük levő társadalomról kerek elbeszélésekben fejezzék ki, élőszóval is. Mindkettőben azonban azonos belső igény fogalmazódik meg: beszélnünk kell forró, örömteljes vagy fájdalmas élményeinkről. S ez a sok élmény különböző falvakból, különböző emberektől, más-más alkatúaktól a valóság ezer színét és ízét hozza felszínre. Ebből az derül ki, hogy a népi valóság egyáltalán nem egységes, ezer olyan finom árnyalata van, amelyet nem ismerhetünk: a népi érzelmi és etikai viszonyulások értékes dokumentumai ezek, a maguk egészében és teljességében a népi valóság hatalmas freskóját alkotják. Egyben vallomás ez a megtett útról, a mélyreható változásokról a paraszti életben. Vallomások múltról és jelenről. Ugyanakkor a népi elbeszélők történeteikre saját egyéniségük bélyegét is rányomják.

Szerte az országban ki tudja, hány népi alkotó várja a megváltó érdeklődést, kíváncsiságot az odaérkező folkloristától, hogy élményeit, észrevételeit, kommentárját a körülötte zajló világról a maga kerek és kiváló népi elbeszéléseiben úgy fogadja el, ahogyan azt megírta. Csakhogy a folklorista kevés, annál több *a népi valóságot gyakran a folkloristánál is különbül ismerő tanár és tanító, aki bizonyára vállalja ezt a feladatot.* Hány kiváló tanító és tanár gyűjtött már most is „hagyományos" műfajokat. Hogy azonban alig tudok olyanról, aki „igaz történeteket", népi elbeszéléseket, a maguk mindennapi dolgairól elmondott élményeiket meghallgatná, abban nyilvánvalóan éppen mi, „hivatalos" folkloristák vagyunk hibásak. Sőt bűnösök! Szinte mániákus az a gyűjtőszenvedély, ahogyan a már-már kihalóban levő, gyakran szánalmas, degradált meseszövegeket összegyűjtjük — ahelyett, hogy a ma is élő, eleven forrásokra rátalálnánk! Vajon nem éppen ez eleven forrásokból táplálkozó, mai jelenvalóságunkat mai szinten hozó népi műfaj a legékesebb bizonyíték arra, hogy az elbeszélőkedv nem apadt el? Mert bár egyes népi közösségek egy-egy szellemi rezervátumban még elfogadják és éltetik a hagyományos tündérmesét vagy balladát (és ilyenre is tudunk még ma is példát), másfelől a népi közösségek nagy része már a „tényirodalmat" követeli meg, a mesével szemben a kor racionalitását, az öröklött forma helyett a régit megújító mai formát — jelképes mesei stílus helyett a realista hangvételt igényli. Vajon nem délibábot kergetünk-e, amikor vakon és érdektelenül megyünk el az igazi, élő értékek mellett?

És a teendőink?

Nézzünk jól körül falusi környezetünkben. Vegyük észre a népi alkotókat. Keressük fel őket. Jegyezzük le azokat az „igaz" történeteket, élményeket a közelmúltból vagy a jelenből, amelyeket gyakran meséltek, csak éppen mi nem vettük észre. Vagy akár buzdítsuk arra, hogy maguk írják meg mindezeket.

Jelen írásom felhívás kíván lenni a falun dolgozó tanítókhoz, tanárokhoz, értelmiségiekhez, akik nem közömbösek a rájuk bízott nép sorsa és értékei iránt: induljanak el, és gyűjtsék magnószalagra minél hitelesebben a változó és alakuló paraszti élet és a közelmúlt eme szép dokumentumait.

Hogy jobb kedvre derítsem azokat, akik a gyűjtésre „elszánják" magukat, a következőkben a fent elmondottakra saját tapasztalataimból hozok majd példákat.

1990. I. évf., 3. szám

Benkő András
Szabó András születésének 120. évfordulóján

A régi Székelyudvarhelynek egyik markáns alakja volt. Életének első évtizedét leszámítva, ehhez az iskolavároshoz kapcsolódott úgyszólván egész tevékenysége. A háromszéki születésű diák (Bita, 1871. júl. 22.) néhány évig a Székely Mikó Kollégium növendéke volt, aztán átkerült az udvarhelyi Református Kollégiumba és itt érettségizett (1890). Felsőfokú tanulmányainak idején a kolozsvári Tudományegyetem görög-latin szakos hallgatója. Tanári oklevéllel tért vissza a Székelyföldre: előbb a Mikó Kollégiumban helyettesített, majd végérvényesen Udvarhely lett életének központja. Hosszú éveken át tanított a kollégiumban (1895–32, ill. 1940–43), közben igazgatta is az intézetet (1914–26, 1943); gazdasági felügyelőjeként fáradságot nem ismerve szorgoskodott az új kollégium felépítéséért (a mai Benedek Elek tanítóképző intézet otthonáért).

Sokoldalú ember volt: szaktárgyán kívül elsajátította a gyorsírást és a vállalkozó diákokat ingyen vezette be ebbe a gyakorlati tevékenységbe; megszerezte a tornatanári képesítést is, és sportember minőségben elsőként járta be sível a Hargitát. A Székely Dalegylet vezetőségében is vállalt szerepet, de nem tért ki prózaibb feladatok elől sem: hol a gazdák, hol meg a háztulajdonosok szervezetének ügyeiért szállt síkra.

Legfontosabb, munkásságának ma is számottevő területe a görög-latin irodalom fordítása. Már tanári székfoglalójában elkötelezte magát az ókor világának ismertetésével, népszerűsítésével: a görög dráma egyik válfaját mutatta be (*A satyrdráma*, 1898). Ezt követte a görög-latin irodalom klasszikusainak tolmácsolása: *Platón válogatott művei* (1908), *Vergilius Georgica* (1932), ez utóbbi Tompa László előszavával. E két mű között a középkorba kirándult és Rotterdami Erasmusnak *A balgaság dicsérete* című kötetét hozta közelebb korunkhoz (1914).

Latin nyelvű fordításai révén került közelebbi kapcsolatba Erdély történetével: magyar nyelvre ültette át Benkő Józsefnek, az egykori udvarhelyi professzornak *Transilvania specialis* című vaskos köteteit, s az Udvarhelyre vonatkozó részt Jancsó Elemér jelentette meg az Erdélyi Ritkaságok című sorozatban (1944) — azt viszont már nem érte meg, hogy a teljes munka napvilágot lásson. Közben közel került Benkő Józsefnek világához és gazdag tevékenységéről több tanulmányban számolt be, egyben érzékeltette a tudós tanár tragikus sorsát is (Erdélyi Helikon 1938, Erdélyi Szemle 1935, Pásztortűz 1938).

Mindvégig vállalt valamilyen egyházi feladatot: gondnoka, majd főgondnoka volt a székelyudvarhelyi egyházközségnek, tanácsbírája az Erdélyi Református Egyházkerületnek, illetőleg a Főtörvényszéknek.

Egyházával való kapcsolatát hangsúlyozzák idevágó fordításai is, melyekben a *Kálvin-kommentárokra* öszpontosította figyelmét. Egyik-másik még életében megjelent dr. Dávid Gyula akkori paróchus lelkész udvarhelyi sorozatában *(Magyarázat Pál apostolnak a Timótheushoz írt leveleihez* — 1939, *Apostolok Cselekedeteihez* I-II., 1941, 1943). Halála után jelent meg a Zsidókhoz (1965), a Filemonhoz írt levél (1989), valamint Ursinus Zakariásnak a heidelbergi Kátéhoz írt magyarázata (1973).

Kéziratban maradt munkái szintén a már említett két területről származnak: görög-latin irodalomból (Hesiodos: *Munkák és napok*, 1948; Seneca-levelek, Ovidius, Cicero, Martialis, további Plátón-munkák, valamint Bod Péter latin nyelvű Tymbaleséből), és újabb Kálvin-fordítások (Pál apostol levelei a Filippi-, Klossé-, Thessalonikibeliekhez; Jakab I, Judás, János I., Péter levele).

1991. II. évf., 4. szám

Fülöp Lajos

Bajza és a reformkori magyar nyelv

„... hol nem ígér a beszéd sikert,
Lehet hallgatni: ám, ha szólni kell,
Mást nem szabad, mint lelkünknek hitét."
(Deák Ferenchez, 1845)

A reformkor és a romantika áramában

A reformkor úgy él a köztudatban, mint a magyar történelem és irodalom egyik legszebb és legmozgalmasabb időszaka, amely egyenes folytatása és betetőzése a felvilágosodás korának. Fő törekvése — mint ismeretes — a nemzeti függetlenség kivívása és a polgári átalakulás megindítása volt. Ha az anyanyelv fejlesztéséért vívott küzdelmeket megfigyeljük, azonnal szemünkbe tűnik, milyen szoros kapcsolatban vannak a társadalom életében végbemenő gazdasági és politikai változásokkal. a reformkor hajnalán Kazinczy múlhatatlan érdeme annak a felismerése, hogy közvetlen politikai cselekvés híján a fejlődés ügyét igen hasznosan szolgálhatja a nyelvújítás, elsősorban a neológia.

Voltaképpen Kazinczynak az *Orthologus és Neologus, nálunk és más nemzeteknél* című tanulmánya (1819) már jelzi, hogy a nyelvújítás ügye diadalra jutott. Hova tovább elcsendesedtek a nyelvről folytatott viták is. A kérdés most már inkább úgy fogalmazódott meg, hogy hogyan, milyen eszközökkel és mely utakon történjék a nyelv fejlesztése.

Pest kulturális és irodalmi központtá tétele — Kármán József próbálkozása után — elsősorban Kisfaludy Károly érdeme. Ő veszi át Kazinczytól az irodalmi vezérséget, almanachja, az *Aurora* (1821) pedig új irodalmi irányzatnak, a romantikának lesz a hirdetője. Az *Aurora,* melyet 1830 után Bajza szerkesztett tovább, a hiányzó szépirodalmi folyóiratot pótolta, és a körülötte kialakuló írócsoport tagjai változatos műfajokkal (novella, ballada, egyfelvonásos színmű stb.) erőteljesen szolgálták az irodalom modernizálását, a nyelvújítás eredményeinek a megszilárdítását.

Ebben az időben születnek meg a legjelentősebb tudományos és kulturális intézmények, így az 1825-ben alapított Magyar Tudós Társaság is, amely majd

1830-ban kezdi el működését elsősorban nyelvfejlesztő szándékkal. Első ülésén így fogalmazzák meg az intézmény célját: „A Magyar Tudós Társaságnak egyedül az van téve céljává, hogy munkálkodása által hazánkban a tudományok és szépművészségek honi nyelven műveltessenek." Folytatva a sort: 1836-ban alakul meg a Kisfaludy Társaság (Kisfaludy Károly emlékének és a nemzeti irodalmi iránynak az ápolására). 1837-ben nyitják meg a magyar nyelvű színjátszásnak immár állandó otthonát, a Pesti Magyar Színházat. Ennek első igazgatója Bajza József, aki színibírálataival még lemondása után is a színház szellemi irányítója maradt. Az irodalom vezetése a Tudományos Gyűjtemény, az *Aurora,* majd az Athenaeum köré csoportosult írók, Vörösmarty, Bajza és Toldy triásza kezében van.

Új vonása a kornak, hogy az irodalmi és nyelvi viták, csatározások egyre inkább a gombamódra szaporodó újságokban, folyóiratokban, divatlapokban (pl. a *Jelenkor*ban, a *Regélő*ben, a *Pesti Hírlap*ban stb.), a sajtó közvetítésével és a közvélemény nyilvánossága előtt zajlanak. A reformkori nyelvművelés — Kazinczynak és társainak a korábbi, csupáncsak személyes állásfoglalásai után — egyre inkább intézményessé válik. Az Akadémia mint országos testület ezután az egység képviselőjeként léphetett fel, összefoghatta, irányíthatta a nyelvápoló tevékenységet (így a szaktudományok magyar nyelven való művelését, szak- és műszótárak összeállítását, korszerű grammatika megjelentetését és a helyesírás szabályozását).

A felvilágosodás kori és a reformkori neológia egyben stílusújítás is volt (gondoljunk a szentimentalizmus, a rokokó, a klasszicizmus, a biedermeier, a romantika, a kritikai realizmus és a népiesség egymást követő, gyakran együtt élő stílusirányzataira). De a szépirodalmi stílus mellett — a sajtótermékek gyarapodásával — meg kell említenünk a publicisztikai stílus kifejlődését és gazdagodását, a megyei és az országgyűlésnek gyakorlata kapcsán a szónoki stílus megerősödését, a magyar társalgási nyelv kialakulását, valamint a hivatalos stílus magyarrá tételét. Mindezt sajnos a magyar tudományos stílus általánossá válásáról — a szaknyelv kellő fejlettsége híján — még nem mondhatjuk el. Ekkor alakul ki és kezd normatív nyelvváltozatként véglegesen szabályozódni a magyar irodalmi nyelv, amely 1844-ben (a latin helyett) végre az ország hivatalos nyelvévé válik, de ekkor foglalja el a szépirodalom is a maga modern értelmében vett helyét a társadalmi és kulturális életben.

Bajza irodalom- és nyelvfejlesztő tevékenysége

Bajza ízig-vérig a reformkor embere volt, megszállott újító, rendkívül sokoldalú egyéniség: költő, kritikus és publicista, az irodalmi élet egyik vezéralakja, színházat igazgat, folyóiratokat szerkeszt, esztétikai tanulmányokat, iránymutató polémiákat és világtörténelmet ír. Tragédiája éppen az, hogy szétszórta, felaprózta magát. Ebből következik, hogy tevékenységének valamennyi területét aligha tudta azonos szinten művelni.

A bajzai líra (amellyel akkor iskolát teremtett) ma már a múlté. Ifjabb Bajza József (Szücsi József) írja róla (*Magyar Nyelvőr,* 1908, 15), hogy „költői nyelve úgy él az irodalmi köztudatban, mint a csináltság és kicirkalmazottság mintaképe". Nos, ez az az irányzat, amelyet almanachlírának (vagy a stiláris egybeesés miatt gyakran biedermeiernek is) nevezünk. Költőnk már első kötetének mottójában (*A lanthoz*) így fogalmazza meg törekvéseit: „Zengj, oh lant húrodon / Igéző éneket, / Hangod szelíd legyen, / Olvasszon szíveket."

Az előzmény Kazinczy, még inkább Kölcsey németes mintákat követő, lágy és finomkodó, szentimentális, ugyanakkor választékos és kimunkált költészete. Az irányzat fő képviselője mindenképpen Bajza. Szabó Zoltán szerint az ő lírájában „a romantika patetikus tónusa mellett egy másik színezet a merengés és érzelgősség, melynek kifejezésmódjára a forma csiszoltsága és tisztasága jellemző". (uő., 1982, 181.)

Nyelvi szempontból szívesen használja a lágy, a finomkodó szavakat („csermely", „láng", „szellő" stb.), a rövidítést („imádt", „szerelm", „visszhangzzék" stb.), a különlegesebb képzőket („csörgedez", „fuvall", „szállong" stb.), a sajátos metaforarendszert és jelzős szerkezeteket („édes-kínos alkony", „könnynevelte rózsaszál", „titkos-fájdalmas kéj" stb.), a szokatlan mondatfűzéseket („az éj magánya barnultan omlik", „életfái közt zúg a halál", „szereti bebojgani a forrás tündér partjait" stb.). Néhány szállóigét is köszönhetünk neki (a legismertebb: „Sírva vigad a magyar").

Formai téren kedveli a gondos technikát, a nyugat-európai versformákat, az áttekinthető strófákat, a ritmus dallamosságát és a változatos rímelést. Nyelvesztétikai törekvése az *e* hangok gyakoriságának csökkentése, az *ő*-ző változat elfogadása („felesleges-fölösleges", „tekéletes-tökéletes", "temérdek-tömérdek" stb.). A formai igényesség és ritmikusság elsősorban kedvelt műfajában, a dalban jelentkezik. Lássuk példaként *A kedveshez* című költeményének egy részletét:

Jöjj a csendes völgy ölébe,
Ha leszáll az esti fény,
Hő szerelmünk édenébe.
Jöjj a csendes völgy ölébe,
Szívrepesve várlak én
Fáim biztos enyhhelyébe.
Jöjj a csendes völgy ölébe,
ha leszáll az esti fény!

Erről a korstílusról ma már más szemlélettel nyilatkozunk, ám akkor igen közkedvelt irányzatnak számított, és nagymértékben hatott a kortárs költőkre (így Vachott Sándorra, Sárosi Gyulára, Kerényi Frigyesre és másokra), nem utolsósorban a nyelvi eszközök, zenei elemek fejlesztésére, és az udvarias társalgási stílus kialakítására is.

A bajzai líra érzelmességét a reformkorban még ritkábban törte át az őszinte szenvedély (mint például az *Apotheosis*-ban), de 1848-49-ben és az elbukás után

valóban önmagát adva forradalmi erejű, majd fájdalmas alkotásokban (pl. a *Fohászkodás*ban) vallott akkori élményeiről, lelki állapotáról.

Bajza-Kölcsey és Gyulai mellé állíthatóan — az egyik legnagyobb magyar kritikus. *Az epigramma teóriája* című tanulmánya (1828) után országos jelentőségű vitákat folytatott az irodalom polgári szabadságának a védelmében. Móricz Zsigmond (*Bajza nagy polémiái* címmel) részletes és alapos tanulmányt szánt Bajza kritikai működésének az elemzésére. Ez irányú munkái közül legjelentősebb a *Conversationslexikoni pör* volt (1830), melyben kimondta az egyenlőség elvét az irodalomban: „Ott, hol az írói respublika kezdődik, hol a tudományok országába léptünk (...) nem érdem, nem születés, nem hivatal többé (...) egyedül ész adnak elsőséget." Egy másik nevezetes vitájában, az *Aurora-pör*-ben (1834) pedig az írói tulajdonjogot világította meg.

Bajza kritikai munkássága korának igényéből nőtt ki. Az irodalmi életet nyilvánossá, fejlődőképessé és szervezetté tette. Az olvasóközönség figyelmét ráirányította az irodalomra, az alkotók körében pedig egészséges szellemet, pezsgést bontakoztatott ki. Mindig az igazságot tartotta szem előtt, érvekkel, szókimondó bátorsággal hadakozott. Írásait demokratikus öntudat, erkölcsi alapállás, éles logika, ironikus vitastílus jellemezte. Nagy pöreinek fontos fóruma az általa szerkesztett Kritikai Lapok (1831–36) volt.

Mint színházigazgató tevékeny szervező- és színikritikai munkát végzett. Nevezetesebb dramaturgiai tanulmányai: *A magyar színészeti bírálókhoz* (1836), *Dramaturgiai és logikai leckék a magyar színházbírálók számára* (1836), valamint *Szózat a Pesti Magyar Színház ügyében* (1839).

Különös gondot fordított a szereplők tiszta kiejtésére, hiszen a közönség számára az ő beszédmódjuk a minta. Ezért nem kívánatos a tájnyelvi ejtés a színpadon. Véleménye szerint az iskola és a templom mellett a színház (elsősorban a dráma, nem annyira az opera) tehet legtöbbet a nyelvművelés ügyéért. Megkövetelte a szövegtudást, a választékos dikciót, a természetes színpadi testtartást és mozgást. Eredeti színműveket és válogatott fordításokat kívánt, mégpedig szentimentális német drámák helyett inkább francia romantikus darabokat. Esztétikai normája a klasszicizmus és a romantika sajátos keveréke volt.

Bajza kiváló dramaturgnak bizonyult, vezetői munkásságával (a Nemzeti Színház megalapozásával és működtetésével) pedig maradandó nyomot hagyott színháztörténetünkben.

Veléménye a nyelvművelésről. Nyelvészeti tárgyú munkái

Bajza nyelvészeti tárgyú dolgozatokat is írt. Ilyen a *Nyelvünk míveléséről* (1843), melyben üdvözli a nyelvújítás diadalát, de kifejezi aggodalmát is a túlzások miatt. Ilyen túlzásnak minősíti a fordítók pontatlan és magyartalan szóalkotásait, az alkotók nyelvhelyességi vétségeit, stilisztikai gondatlanságát. Mint írja: „Most boldog, boldogtalan (...) új szókat kohol, egész bátorsággal, mintha e mesterséghez

semmi több nem kellene, csak egy kis akarat. Rohanó sebességgel (...) jő divatba minden új faragvány (...) mert mindenki eléggé önhitt nyelvművelő, gazdagító szerepet vállalni, szóval amely meggondolatlanul készíttetnek, oly lelkiösmeretlenül el is fogadtatnak e korcsok (...). Műszók alkotásához még nyelvszabályok ismerete sem elégséges, ahhoz dologismeret is kell." Bajza maga is mintegy 40 új szóval gyarapította szókincsünket (lásd Magyar Nyelvőr, 1903, 159-69, 1906, 468-74), mint például alakzat, bohózat, emberiesség, harsona, körirat, munkatárs, párviadal, száműzni, tollcsata, vizsga stb.

Másik nyelvművelő dolgozata a *Nemzetiség és nyelv* című iránycikk 1846-ból. Eredetileg akadémiai felolvasásnak készült (*Az idegen nyelveknek a közéletben használása s a nemzeti erkölcsökre befolyása* címmel), s azt fejtegeti, hogy az anyanyelv szeretete és az iránta érzett ragaszkodás nélkül nincs nemzeti élet. Hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv hivatalossá nyilvánítása önmagában még nem minden! A felsőbb társadalmi rétegek kizárólagos idegen nyelv-használata pedig számtalan veszélyt rejt magában. A felolvasás igen nagy vihart kavart, az indulatokat csak Toldi nyugodt, tárgyilagos állásfoglalása tudta levezetni.

Részt vett két akadémiai kiadványnak a szerkesztésében is. Ezek voltaképpen az akadémiai „nagyszótár" előmunkálatai voltak, melyekben a használatban lévő szókészleti anyag mellett az életképes nyelvújítási szavakat is összegyűjtötték, s ez által hozzájárultak meggyökereztetésükhöz.

Ugyancsak jelentős vállalkozás volt Kazinczy összes műveinek a kiadásra való előkészítése. A szerkesztést Bajza és Toldi együtt végezte. Öt kötete jelent meg (1836–1845), majd a kiadás a forradalmi események miatt elakadt. A sorozat azonban így is egyike a kor legmegbízhatóbb szövegközléseinek.

Összefoglalólag megállapíthatjuk: a reformkor heroikus irodalom- és nyelvfejlesztő munkájában Bajzának mint alkotónak, mint a haladó eszmék terjesztőjének és mint a közvélemény egyik legtevékenyebb irányítójának rendkívül tekintélyes szerepe volt.

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXI.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830), a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849), a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867) az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan

XVII.

„Diligenter frequentáltam…"

„Iskoláim egykoron, / Secundába ponált mégis / Sok szamár professorom" — vallotta *Deákpályám* című versében Petőfi Sándor 1844 áprilisában. S éppen 1844. november 13-án a magyar országgyűlés határozata nyomán (1844: 44 tc.) több mint fél évszázados átalakítás, „igazi pálfordulás" után a közéletből kiszorult a latin nyelv, megszületett a magyar államnyelv, s a közoktatás nyelve is magyar lett.

2009, a Magyar Nyelv Éve tiszteletére tekintsünk vissza a nyelvi, az *iskolai nyelv múltjába,* a rég eltűnt gyermek- és ifjúkorba, éljük át azt a játékos, pajkos tanulói életet, amely elődeinké volt, amely felvértezte őket ismeretekkel, tudással, néha jobban, néha rosszabbul, mint a mai tanulókat — latinul! De hát minden kornak megvan a maga fény- és árnyoldala, de „sic itur ad astra" — azaz „így jutni a csillagokig" (Aenis, IX. 641.) (Forrásaink a Kolozsvári Unitárius Kollégium és a Marosvásárhelyi Református Kollégium Évkönyvei, Értesítői és Lénárt József *Emlékek a régi kollégiumi életből* című írása.)

Absentia — „leckejárás" elmulasztása (absens), tanórákról való igazolatlan hiányzás.

Auditorium — hallgatóterem. Kettő volt: a nagy, amelyben a házi templomozás, évzáró vizsgák, ünnepélyek, gyűlések folytak le. A kisauditorium, az első emelet alsó végén, az olvasókönyvtár fölött, egy-egy felsőbb osztály tanterméül szolgált.

Bagoly — a subscribált, újdonsült diák gúnyneve volt, az öregebb deákok nevezték így az első éveseket.

Bakfütty — szilaj tornajáték, amelyben egy fiú, a fal vagy korlát mellé állva, megtámaszkodva, a második az első hóna alá hajolva, a harmadik s negyedik

ugyanígy, a képzelt lóhátra a többi fiú messziről futva ugrással, szétvetett lábbal ráugrik, a következő ugyanígy, addig, míg valamelyik leesett, lefordult. Az utolsó tapsolására leszálltak, s az, aki leesett, átvette a tehertartást. A játéknak könnyebb variánsa a *nőstényfütty*, amely abból állott, hogy az első játszó lehajolt, az utána következő futamodással hátára támaszkodva, szétvetett lábbal átugorta, s pár lépésnyire ő guggolt le a harmadik játékosnak, s így folytatták, míg el nem fáradtak.

Botos — nagybotos — izmos fiú, aki a nagy gerundiummal vezette a fiatalokat a tűzvésznél. *Kisbotos* — a kollégiumi szolgák felügyelője, iskolai közmunkák (seprés, takarítás, kerti munkák stb.) ellenőrzője.

Calculus — a tanulónak a tantárgyakból kapott érdemjegye. A calculusokból született az év végi *ordonatio, classificatio*, az, hogy felsőbb osztályba léphet-e a tanuló. Régi calculusok: emientia (1), prima cum laude (2), prima (3), secunda (4), tercia cum absentia et malitia, eminens secundi gradus, Classis primae és classis secundae.

Calefactor — tűzcsináló, tűzgyújtó. Minden szobában a 3-4 szolgatanuló közül a legnagyobb favágó, fahordó volt, az utána következő a vízhordó, a harmadik a seprő és calefactor.

Carcer — kis sötét szoba, a büntetett tanulók félnapi, kétnapi elzárására.

Catalogus — a tanárok névsorkönyve.

Cipó — a kollégium kenyere, a vidéki bentlakók számára búzalisztből, házilag készített és kisütött 1-2 cipó. A sütő — pistor, a süttető — pistator, a kiosztó — prebitor.

Classis — osztály, amelybe a tanulókat sorolták. Régi classis nevek: cella, cellaria, conjunctica, német, grammatica, syntactica, rhetorica, poetica, logica (filologia).

Consilum abeundi — az iskolai törvényszék (sedria) által kimondott nagyobb fokú ítélet.

Convictus — együttétkezés, közös koszt.

Cursor — a kapuban 3-4 óránként leváltott állandó kapuőr.

Cuscuria — fáskamra, a szolgák által felvágott tűzifa számára.

Csengetés — fenn a toronyban két kisharang volt, amelynek kötele — csigákon levezetve — a felső folyosó végén volt. Az V-VI. osztályos szolga volt a csengető (milyen öröm volt a kötelekbe fogózva kiverni a *szentantalt*). Napjában reggel 5-6 órakor, fölkelésre, 7-8 órakor a tanítás megkezdésére, déli 12 órakor és este 8-9 órakor húzták meg az egyik harangot. Mindkettőt húzták az ünnepélyek, püspök, iskolavizsgálók látogatásakor, temetések, kirándulások, tanév megnyitása, bezárása alkalmából, s nagy ritkán nyilvános kicsapásra ítéltek kiközösítésekor.

Csillagugratás — régi, szilaj tréfa. Egy-egy álomszuszék fiút — miután a faggyús korom maszkírozásra és különbféle vízkúrákra sem reagált — lábujjai közé tett papírszeletek meggyújtásával ébresztgettek.

Declinatio — szóragozás. A régi grammatikák rendszere volt a nominativus, genitivus, accusativus, vocativus és ablativus, singularis és pluralis számban. Hasonlóan az igeragozás, hajlítás: conjugatio, per tempus, presens, perfectum et futurum. Átvitt értelemben a declinálás alatt a nádpálcával gyakorolt testragozást (elagyabugyálás, náspágolás, examinálás, regulázás) értették.

Demissio — iskolai év ünnepélyes bezárása: ima, igazgatói záróbeszéd, jutalmak, dicséretek, pályadíjak kiosztása, jövőre szóló intések, utasítások, sok-sok jótanács, búcsúzás, karban kiáltott: víg vakációt, fiúk!

Diligens, diligentia — szorgalmas, leckét, előadást diligenter frequentáló deák.

Dög — A piacon, a lacikonyhán árult, besózott disznó- vagy cigánypecsenyének régen használatos neve.

Eminens — mindenből kitűnő tanuló, eminentia, a mai kitűnőnek megfelelő calculus.

Eminentia cum laude — a legfőbb érdemfokozat.

Gerundium — nagy bunkójú, rövid nyelű farkas bot, átfúrt nyelén szíjjal, karba húzásra, felakasztásra való. Ha elhangzott: *ad gerundium, ad arma!,* kész hadsereg omlott ki a kollégium kapuján, tűz- vagy más veszély esetén.

Gradus — osztálybeli sorrend.

Hospitálás — látogatás. Egy-egy tanító, osztályfőnök bement mások előadását hallgatni, vagy felsőbb osztályba járó deák más tanár órájára is járt.

Incendium — ezt a szót kiáltották, amikor a városban tűz ütött ki.

Játékok — minden iskolának voltak speciális játékai: *bárányosdi* (farkas és bárány), bakfütty, *bukfencezés*, (kecskebukázás), *csicsonkázás/sisonkázás, gombozás (pityke), gyűrűzés* (ujjnyi vastag fára, lószőr, üveggyöngy), *gurítás* (kővel, fával, labdával), *falábazás, havazódás, hóember, hinta, kalongyázás,* (több fiú keresztül-kasul egymásra halmozódik*), katonásdi, kockázás, labdázás, lengyel László király* (Ki népei vagytok?), *malom, nyilazás, parittyázás, sárkányozás, tenyerezés, szánkázás, tilinkózás* stb. Társasjátékok*: haragszomrád, székről székre, Hogy tetszik? Zálogosdi, Kútba estem, ki húz ki?* Stb.

Kígyófarok — 15-20 fiú összefogózva, az ostor csapását utánozva, gyors fordulattal az utolsó fiút elvetette, hogy az sokszor karját, lábát megütötte.

Korcsolyázás — a jégen való csúszkálás a csizmára felkötött kis fatalp és csáklya segítségével.

Köpönyegezés, pokrócozás — tréfából, bosszúból egy kiszemelt áldozatra köpenyt dobtak, és összevissza pufázták, búbozták, bordázták, bütyközték, dumézták, gyomrozták, kotyolták, kujakolták, öklözték, tépázták, agyabugyálták — szóval helybehagyták.

Lexicon — szótár. Nagy szerepet játszott a nyelvek — különösen a latin — tanulásánál.

Lumen — lumenhordás. Minden reggel 5 órakor a nagy csengettyűt meghúzták, akkor az éjfél utáni deákvigil e lámpást vivő szolgavigillel bejárta a szobákat,

a mosdóasztalra kitett közös gyertyát meggyújtva, felköltötte a deákokat: Surge domine! — Gyújtsanak gyertyát az urak! Erre a calefactor felugrott, tüzet gyújtott, s fél vagy háromnegyed óra múlva felöltözve s a publica mensa mellé sorakozva tanulással kezdték a napot.

Lustra — számbavétel. Az esti csengetés után a kaput bezárták, s a hetes juratus, szobáról szobára járva, a hiányzók nevét följegyezte. A kapuzárás után hazaérkezőket az óra jelzésével a deákvigil feljegyezte, s így a teljes ellenőrzés megtörtént. (Természetesen kedvezés, elnézés is előfordult, s a kiskúria deszkakorlátain is ki- és beugrások is történtek…)

Majalis — a tanulók a tavasz egyik napján, tanáraik, tanítóik vezetésével, zászlókkal (1848 előtt minden osztálynak saját zászlaja volt), zene- és énekszóval a nagyerdőre vonultak. (A '60-as évek dalai: Föl, föl., vitézek a csatára…, Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted…, Kerek ez a zsemle, nem fér a zsebembe…) Mindenki vitt magával ennivalót, de a kofák is vásárt rögtönöztek frissen sült cigánypecsenyével, mézeskaláccsal, kakassal, méhserrel stb. A tanárok is levetkőzték a *vaskalapot,* s a pajkos deákok közt öreg *vagabundusok* lettek, s az ünnepély végén együtt énekelték: Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus…

Matura, maturans, rigurosum maturitatis — a másodéves filozófus, a VIII. gimnáziumot végzők érettségi vizsgája, érettségiző.

Mores — régi szokás, erkölcs, az ősök szokásaira a „more patrio" szóval hivatkoztak. A nagyobb deákok szóltak a kisebbekhez: „Majd megtanítlak móresre!"

Nebuló — a kisebb, helytelenkedő, rosszalkodó gyerek neve, a nagyobbaké: *lurkó, hoplás, korifeus.*

Ostábla — a sakktáblához hasonlóan kétszínűre kockázott, kis fakéregből, vastag papírból készült négyszögletű tábla, amelyre 8-8 világos és sötét színű, kör alakú vagy négyszögletű lapocskát tettek az ellenfél színére.

Panis, pánizálás — az otthonról hozott, küldött kenyér, ennek a kenyérnek, brúgónak miden hozzávaló nélküli falatozása.

Pedellus — deák, aki a tanár tantermére, gyűjteményeire, szertárára ügyel, kollaboránsa, asszisztense. Ma fizetéses szolga.

Plága — kisebb testi büntetés, vesszővel, vonalzóval (*linea*) tenyérbe ütés. Ennek egyik variánsa, a körömméreg, amikor az öt ujj begyeinek összeszorított hegyére mértek ütést.

Praeceptor — ~ *publicus* — köztanító (juratus), aki az osztályban tanított.

~ *privatus* — aki a tanár által kiválasztott tanulókkal kamarájában a feladott leckékre, feladatokra (*pensum*) előkészítette, velük együtt az emlékezendőket repetáltatta (*correpetitor*).

Praelectio — előadás, *cursus* olvasás, magyarázás, tanítás. Az öregebb tanárok 2-3 napig *prelegáltak*, azután jött a kikérdezés: *revocatio, recapitulatio, examinatio, itineratio, coloquium.*

Praemium — a jó tanulásért, a zene, a rajz vagy más tantárgyakban való kitűnőségért járó jutalom.

Principista — olyan deák neve, aki kitűnő bizonyítvánnyal ment teológiára, s a fejedelmi alapítvány részese lehetett: *Stipendium, beneficium principis.*

Publica mensa — 2-3 méter hosszú, feketére festett, 4-6 tanuló, ebédlő, dolgozó asztal. Akiknek székük volt, azok ülve, a többiek állva vagy magasabb ládára kuporodva tanultak mellette. Ez volt éjjel a szobabeli legnagyobb szolgának az ágya, a többiek ládára tették szalmazsákjukat. *Ad publicum* — kiáltották, amikor a városról küldött ajándékételből (*gomer*) a sorosok jóllaktak, s még másokat is részesítettek.

Purum — a vizsgákra benyújtott közszemlére kitett próbaíratások. *Impurum* — egy dolgozatnak, feladványnak elsődleges fogalmazványa, amelyről tiszta példány készült.

Purgálás — minden szombat délután a szolgák felügyelője összehívta a kis csengettyűvel a seregét, akik seprűvel, lapáttal kuriaseprést, takarítást végeztek. A felhívás: *Ad purgationem!*

Puska — Minden tiltott, de titokban használt kisegítő eszköz neve, amelyekkel a kikérdezésnél, a feladványok megfejtésénél a kérdező tanárt kijátszani, becsapni igyekeztek. A latin, görög nyelvnél és a zsidó olvasmány sorai közé magyarul beírták a szöveg fordítását.

Rector — a reformáció óta az egyházaink melletti népiskolák vezetői, papok, kántorok, tanítók, falusiasan: *recturam, mesturam.*

Restelgő — sorvezető, az írás alá használt megvonalazott papír, amelyet *szamárvezető*nek is gúnyoltak.

Resolutio — szószedet. A latin, a görög, a német szövegek lefordítására, magyarul előadására (*interpretatio*) feladott szövegben előforduló szavak gyűjteménye, szótár, *dictionarium*.

Schola — a tudományok iskolája, megkülönböztetésül a falusi népiskolától. Nagyenyeden, Kolozsváron, Marosvásárhelyt, Udvarhelyt, Kézdivásárhelyt, Fogarason, Déván voltak ilyen kollégiumok, élükön külföldi akadémiákon képzett tudós tanárok állottak, akik maguk nevelték ki a *collaboránsokat, praeseseket.*

Secunda — valamely tantárgyból kapott rossz osztályzat, elégtelen *calculus*.

Sedria — iskolai törvényszék.

Senior — a kollégium gazdája, az osztálytanítók, jurátusok *doyenje*, a rend, a tisztaság, a fűtés, a világítás, a *convictus* őre, a javítások ellenőre, a *rector-professor* utasításai szerint a későbbi *inspector* teendőinek ellátója.

Signum — az osztálytanító által adott jegy, érem, gomb alakú jel, amely arra szolgált, hogy a másnapra feladott latin szavak, mondatok, versek egymástól való felkérdezésében, aki a másikat megfogta, annak adta át, ez ismét másra nyomta rá, míg a leckeórára be kellett menni. Akkor, akin rajta maradt, büntetést kapott.

Sigilium — címeres pecsét.

Stipendium — alapítványi segély, amelyet fejedelmeink, patrónusok, városok, az egyetemek, akadémiák és kollégiumok deákjainak megsegítésére tettek. Principis beneficium, Telekianum, Banfianum, Mikó, Kemény, Kun stb. alapítvány.

Stylus — a régi rómaiak — míg az egyiptomiaktól el nem tanulták az írófesték (tus) használatát —, viasztáblácskákra karcolták bele gondolataikat, kihegyezett nád- vagy fapálcikával, ez volt a stílus.

Spitzli — régi nevén: delator, megalázó, megbélyegző gúnynév. A szabadságharc utáni időkben keletkezett, amikor a zsarnoki uralom besúgói sok jó hazafit, bujdosót juttattak rendőrkézre. A tanulók között azokat illették e névvel, akik a deákok titkait, csínjait, terveit, szövetkezéseit elárulták, besúgták. Jaj volt annak, akire ez rásült, annak kijárt a gúnynév.

Tanrend — a kollégium tanítási rendje. 1769-ben Marosvásárhelyt a *litterario comissio* dolgozta ki. 1665-ben ilyen osztályok léteztek: 1. Rudimenta, 2. Etymologica, 3. Syntactica, 4. Rherotica, 5. Poetica, 6. Logica és végül theologia volt. 1700-ig a *schema, normativum.*

Theca, thecarius — közkönyvtár, könyvtárnok. Kezdetben csak a tudós magistereknek volt 20-60 darab közt váltakozó könyvtára, melyet vaspántos ládában őriztek. Ezeket hagyta a scholának. A *peregrinus, suplicans* diákoknak meg volt hagyva, hogy a *coetus* számára könyveket kérjenek, gyűjtsenek.

Testimonium — bizonyítvány. Volt időközi: *trimestriale, annuale* vagy valamely tanítási ciklus elvégzéséről szóló: *subscriptionis, maturitatis.*

Tóga — bokáig érő, sűrű gombos studiosus kabát, deákegyenruha, melyet 1557-től a XVIII. század végéig viseltek e néven. 1797-től az egyenruhát reverendának nevezték, aztán 1834-ben a *hosszú magyar dolmány,* a magyarka lett a törvényes deákegyenruha.

Törvények, leges scholae — A legrégibb iskolai törvények a fehérvári iskolában születtek, s némi módosítással a többiekben is alkalmazták. E rendszabályokat Bethlen Gábor erdélyi fejedelem készíttette el Dajka János, Dézsi István, Milotai Nyilas István, és Alutus János után, majd Alstedius, Bisterfeld és Piscator, Németországból érkezett tanárok 1630-ban dolgoztak át, akik mellett elsőrangú tudósunk, Apáczai Csere János volt a *classis rector.* Amikor II. Rákóczi György Kolozsvárra helyeztette az 1566-ban kollégiumi rangra emelt óvári scholába, Apáczai e törvényeket magával hozta.

Az első kollégiumi Értesítőt (*Schema*), amelyben a törvények kivonata, a tanrend és a tanmenet szerepelt, Basirius Izsák 1657-ben készítette el, ennek egy címlapját Koncz József, vásárhelyi tanár fedezte fel egy régi könyv táblaragasztéka közt: „Schema primum generale sive forma studiorum Albensium pro hoc anno Domini 1657 Albae Juliae, Exrudebat Martinus Major Coroniensis Celssimi Transylvaniae Principis az scholae typoraphus."

Vocatio, feriae musarium — szünidő, a diligentia után következő pihenés ideje. Ezt különösen a vidékiek, távol lakók, de minden tanuló örömmel várta. Régebben két hétnél rövidebb szünet nem volt, s ez négyszer kijárt: *szüretre, karácsonyra, húsvétra, pünkösdre.* Az utolsó héten napról napra jelent meg a felírás: o, io, tio, atio, catio, acatio, vacatio.

Várdázás — egy szobába több diák begyűlt, ott pipáztak, beszélgettek, lustálkodtak, heverésztek, zavarták az ott lakók tanulását. A felügyelők rendszerint szétugrasztották a társaságot..

Vigil — őriző, ügyelő. Est 6 órától éjfélig, éjféltől reggeli kapunyitásig, lumenhordozásig, a kapu közt deák és egy szolga *vigilált.* Ha valami rendellenességet vett észre, jelentette a *deákvigilnek, kontrának, seniornak.* Ők voltak a tisztaság őrzői, a reggeli sepréssel annak fenntartói, a városban fellobbanó tűzesetek észrevevői és *incendium* kiáltással a bentlakó diákok fellármázói.

Kozma László

Juhász Gyula költői világa (IV.)

Magyar nyár 1918.

Pipacsot éget a kövér határra
A lángoló magyar nyár tűzvarázsa.

A Tisza szinte forr, mint néma katlan,
Mit izzó part ölelget lankadatlan.

Selyem felhői sáppadt türkisz égnek
Bolyongó vágyak mély tüzében égnek.

S a végtelen mezőkön szőke fényben
Kazlak hevülnek tikkatag kövéren.

Fülledt a csönd, mint ha üres a kaptár,
Keleti lustán szunnyad a magyar nyár.

Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma
És föllángol e táj, e néma, lomha?

Ha megutálva száz here pimaszt már,
Vihart aratva zendül a magyar nyár?

A vers először a *Világ* 1918. augusztus 25-i számában jelent meg. (KK 2: 156 492)

A költemény természeti képet ír le, a jelenségeket megszemélyesíti. Összefüggő megszemélyesítés és hasonlatlánc alakult ki, az alakzatot allegóriának nevezhetjük. A hasonlított, a mezőkön dolgozó nincstelenek tömege nincsen megnevezve. Juhász Gyula költészetében több példát találunk az emberi világ és a természet képeinek összekapcsolására. A *Milyen volt*…-ban a hasonló és a hasonlított is meg van nevezve, Anna tulajdonságai természeti képekben jelennek meg. Ebben a versben a hasonlított nem jelenik meg, csak a hasonló. Ennek is megvan a jelentősége, a természeti képek látomásos erejűvé válnak, a forradalmi

hangulatot idézik. Az utolsó versszakban egy jelzős szerkezetben mégis fölbukkan a hasonlított, az elnyomottak igazával nem törődő társadalmi réteg: „here pimaszt". Ez a kifejezés tulajdonképpen nem illik a versbe, mely csak a természeti világot ábrázolja. Itt derül ki, hogy nem csak természeti képről, valójában társadalomrajzról van szó, melyet költői látomás fejez ki. A mögöttes kép bravúrosan, csak ebben a kifejezésben jelenik meg.

Milyen egyéb költői eszközöket tartalmaz a vers? Megtalálhatóak Juhász Gyula kedvelt színei, a „szőke", a kék szín itt „türkisz", megjelenik a „selyem" is. Az első strófában a „határra — tűzvarázsa" rímben az „ár — rá" hangátvetés. A pipacs elvont lángolást testesít meg, érdekes az absztrakt és a konkrét fogalom összekapcsolása. A nyár fogalmát megszemélyesíti a költő. A második strófában a „katlan — lankadatlan" rímben a felelő magában foglalja a hívót — a part a megszemélyesítésben csakugyan ölelgeti a Tiszát. A harmadik strófában a sor közepén belső rím található: „sáppadt — vágyak". A sor végén azonos alakú, eltérő jelentésű homonima rímeket fedezhetünk föl: „égnek — égnek", melyek jelentését a verssor magyarázza, így ezek szerkezeti elemek is. A felhők, mint a vágyak kifejezői, szintén megszemélyesítések, feszültséget éreztetve. A negyedik strófában a „tikkatag kövéren"-hez hasonló kifejezéseket Péter László és Szathmári István külön cikkben elemzi. A melléknévi jelző határozóragos melléknévhez kapcsolódik, ő maga is határozói jelentést vesz föl. Láttuk már, hogy Juhász Gyula a szavak többértelműségének fölfedezésében, a szintaxisban, a szókapcsolatokban nyelvújító. Az ötödik versszakban a nyarat ismét megszemélyesíti. A hatodik versszakban a „szikrát vet a szalma" alliteráció. Ugyanakkor megszemélyesítés is, a táj „néma, lomha", fölveszi a benne dolgozó emberek tulajdonságait. De ez a némaság nem végleges, a szalma szikrát vet, a táj föllángol. A „here pimasz" inkább a politika, a publicisztika nyelvezete, de verseiben is jelen levő nyelvi réteg, tulajdonképpen itt érzékelteti, hogy társadalmi feszültségekről van szó. A nyár harmadik megszemélyesítése „vihart arat". Tömörítés ez is, utal a „szelet vet" kifejezésre, melyet elhagy. A „magyar nyár" absztrakt fogalom és gyakorlati cselekvő egyszerre. Az egyszerű nép törekvései végtelen távlatokat nyernek, ez költői, stilisztikai eszközökkel fejeződik ki. Az indulat szétszakítja a hasonlót és a hasonlítottat, a hasonló önálló látomássá válik. De benne van az a szemlélet is, hogy a természetben kifejezhető az ember, a teremtésben otthon vagyunk.

Az októberi forradalomhoz

Fáradtan és csalódva százszor
S számüzve bús fiatalon
A szabad élet asztalától,
Köszöntelek
Forradalom!

Siromban véltelek megérni
S alig mert halkuló dalom
Mint éji szellemet idézni,
Föligézni
Forradalom!

Megáldom rózsás lobogódat
Mint messiást bús Simeon,
A vérem tán szinébe olvad,
De láttalak
Forradalom!

Tán holnap otthagysz eltiportan,
Mint láncfüvet domboldalon,
De láttalak robogni, jól van,
Győző szekér,
Forradalom!

A vers keletkezését Péter László 1919 őszére valószínűsíti. (KK 2: 166 495) Juhász Gyula saját eszméinek beteljesülését, a társadalmi igazságosság kivívásának lehetőségét látta a forradalomban, mint ahogyan az orosz forradalomra is illúziókkal tekintett. Simeon alakja a bibliai szimbólumrendszert képviseli. A „bús fiatalon" ragtalan és határozóragos melléknév kapcsolata, a „bús" kettős, jelzői és határozói jelentésével. Látomásos vers, a saját vér és a forradalom színének egybeolvadásával, a „győző szekér" talán az ókori harci szekereket is idézi.

Jó volt hinni a forradalomban, a világszabadság eszméjében, hogy az áldozat nem hiábavaló. Petőfi látomásában fújó paripák száguldanak a kivívott diadalra. A nagy orosz költő, Alekszandr Blok versében Jézus Krisztus megy a forradalmárok élén. Aztán valami egészen más következett.

Magyarság

Juhász Gyula magyarsága nem hivalkodó, de erőteljes. Pár vonással képes megfesteni a magyar tájat, Erdélyhez különösen mély kapcsolat fűzi. Trianon után versekben reagált az ország szétszakítására, ezeknek a költeményeknek egy részét a szocialista korszak alatt összes költeményeiből kihagyták, bibliográfiai adataikat azonban Péter László a kritikai kiadásban közölte.

(Erdélyből jönnek…)

Erdélyből jönnek, egyre jönnek,
Fehér-fekete hadsereg,

Győzelmesen jönnek a könyvek,
Magyar sziveket véve meg.

A vers valószínűleg 1933 tavaszán született, a *Kedves vigasztaló* című verssel együtt — írja a kritikai kiadás. A kedves vigasztaló Szilágyi Ilona, az idegklinika főápolónője. „Magyar László is közölte a *Magyar Nemzet* 1940. április 7-i számában. Magyar László a következőket írta: A „kedves vigasztaló" boldogan újságolja, hogy nemrég, alig néhány héttel ezelőtt, egy ismeretlen Juhász-strófát talált. — az Erdélyi Szépmívesek egyik kötetét adtam oda neki olvasnivalóul. A könyvet borító zsírpapír felére írta ezt a verset, de akkor nem is vettem észre, csak mostanában bukkantam rá véletlenül. (KK 3: 223 375)

Az erdélyi könyvek meghódítják a magyar szíveket — ma is ezt reméljük.

Magyar Strassburgok

A következő versek a kritikai kiadás szerint Trianon előtt pár hónappal, a béketárgyalásokkal kapcsolatos fenyegető hírek nyomán születtek és jelentek meg, *Magyar Straszburgok* ciklus főcímmel. (KK 2: 222-225 518-519) Lelki honvédelem, a később valóban elszakított területek képzeletbeli bejárása, melyek ifjúságának helyszínei is. A költemények — Pozsony, Máramarossziget, Nagyvárad, Szabadka, Csáktornya — a *Délmagyarország* 1920. január 21-i számában gyászkeretben töltötték be az újság első oldalát. A versek a *Makói Újság* 1920. május 23-i számában is megjelentek. Ezután már egy földrajzi név és egy dátum következett: Trianon, 1920. június 4.

Pozsony

Ha alkonyatkor ballagtál a ködben,
Mely lágy fátylával a Dunára hullt,
A zsongó zajban és a méla csöndben
Fáradt szivedbe muzsikált a mult.

A vén utcákon szinte visszazengett
A régi léptek kongó moraja,
Széchenyi járt itt és honán merengett,
Amely nem volt, de lesz még valaha.

Csokonait itt várta a diéta,
Petőfit is és az a nyurga, méla,
Szelid diák, Reviczky, itt merengett,

Hol most új bánat árvul a ligetben
S a márványszép királynő téli estben
Magyarjaira vár a Duna mellett.

A költő a kulturális, történelmi hagyományokat, művészeti alkotásokat idézi. A „márványszép királynő" Fadrusz János 1897-ben felavatott Mária Terézia szobra, mely ma már nem várhatja sem a magyarokat, sem másokat: 1921 októberében csehszlovák légiósok ledöntötték, és vasrudakkal szétverték. A magyarokat pedig a második világháború után kitelepítették Pozsonyból, ingatlanjaikat elvették.

Máramarossziget

Magyar Kelet bazárja volt e város,
Fajok tanyája, ódon és kies,
Közel az éghez s a magyar határhoz
S a vándorló költőhöz is szives.

Kegyes atyáknál öreg iskolában
Magyart, latint oktattam itten én,
Párizs felé szállt akkor ifjú vágyam,
Fiatalságom ódon Szigetén.

Párizst kerestem és könyvekbe bújtam,
Míg az idő szállt — ó én drága multam —
Örökre meddőn és múlasztva múlt.

Egy fiatal lány szeme átvilágol
Felém e fényből, mint a másvilágból
És vissza, vissza nem visz oda út.

A vers a ciklus második darabja. A piaristákat már hiába keresnénk, a város az ukrán határra került, vonzáskörzetének jó része a határon túl van. A megmaradt magyar népesség őrzi hagyományait, Arany János emlékét, aki vándorszínészként járt erre. Számon tartják tölgyfáját is, amely zúgásával üzen margitszigeti társainak.

Nagyvárad

A kőrösmenti Párizs régi fénye
Felém ragyog az emlék rőt ködén,
Egy ifjúság reménye és regénye
Ott álmodik a szőlőhegy tövén.

A szőlőhegy tövén a régi kocsma,
A piros abrosz és piros borok,
Fiatalságunk bátor indulója,
Fölöttetek fekete gyász borong.

Redakciónk, ahonnan sírva, zengve
Világnak indult ifjú Ady Endre,
Rozoga asztal, most ki irja sorsát,

Ki virraszt most melletted régi asztal,
Hogy megterülj csodával és malaszttal,
Dallal, mitől fölzengjen Magyarország!

A versben személyes emlékek, kulturális hagyományok fonódnak egybe. A versen végighúzódnak az f, k, r, b, m alliterációi, ahogyan a mélységből fölzeng a múlt. A „régi fénye — regénye" szójáték, a felelő valamennyi hangja szerepel a rímhívóban. A „reménye — regénye" alliteráció és szinte ikerszó, csak az „m" és a „g" különbözik, az annomináció retorikai alakzata, erre már több példát találtunk. Sűrített kifejezés, eszünkbe jutnak Juhász Gyula aforizmái is, jelzi költeményeinek belső dinamizmusát.A „borok — borong", „zengve — Endre" az ng — nd kapcsolatot használja az emlékezés érzékeltetésére. Az „asztal — malaszttal" szétsugárzó rím, a magánhangzók száma a felelőben megszaporodik.

Szabadka

Ó régi nyár, mikor a vén verandán
Két új poéta régi verseken
Elbibelődött s a hold arca sandán
Két nyárfa közt bukkant ki az egen.

Ó régi nyár, az ébenóra halkan
Elmuzsikálta már az éjfelet,
Az árnyak óriása várt a parkban
S a denevér szállt rózsáink felett.

Ó régi nyár, a zongorán egy akkord
Fölsirt és mélyen a szivünkbe markolt,
Künn a kutyák szűköltek elhalóan.

Valami nagy bú olvadt föl a borban,
Fájón figyeltünk vén magyar szavakra
S álmában olykor sóhajtott Szabadka!

A versbeli másik költő a szabadkai születésű Kosztolányi Dezső, egyetemi diáktársa.

Csáktornya

Nem voltam itt, de a rozsdás avarban
Lelkem bejárta százszor a helyet,
Hol Zrinyi élt, ki a búsult magyarba
Tüzes igével hitet égetett.

Az erdő áll még, ősi koronáján
Hárfáz a szél és vihar orgonál,
De földdel egyek már az ősi bástyák
S reményeinknek földje oly kopár.

Ma már düledék vára lőn Szigetnek
Egész hazánk s a késő énekesnek
Bús lelke sírva járja az avart

És néma daccal, fojtott fájdalommal
Idézi ősét, aki porba rogyva
Vérével irta: Ne bántsd a magyart!

A vers befejező mondata a *Szigeti veszedelem* szerzőjének, a költő Zrínyi Miklósnak szállóigévé lett mondata. (*Az török áfium elleni orvosság* című művéből).

Testamentom

Szeretnék néha visszajönni még,
Ha innen majd a föld alá megyek,
Feledni nem könnyű a föld ízét,
A csillagot fönn és a felleget.

Feledni oly nehéz, hogy volt hazánk,
Könnyek vizét és a Tisza vizét,
Költők dalát és esték bánatát:
Szeretnék néha visszajönni még.

Ó, én senkit se háborítanék,
Szelíd kísértet volnék én nagyon,
Csak megnézném, hogy kék-e még az ég
És van-e még magyar dal Váradon?

Csak meghallgatnám, sír-e a szegény,
Világ árváját sorsa veri még?
Van-e még könny a nefelejcs szemén?
Szeretnék néha visszajönni még!

És nézni fájón, Léván, Szigeten,
Szakolcán és Makón a hold alatt,
Vén hárs alatt az ifjú szerelem
Még mindig boldog-e és balgatag?

És nézni: édes anya alszik-e
S álmában megcsókolni a szívét
S érezni, most is rám gondol szíve:
Szeretnék néha visszajönni még!

A vers először a *Magyarság* 1923. június 3-i számában jelent meg, Szeged, 1923. pünkösd keltezéssel. A kritikai kiadás szerint ekkor ünnepelték Juhász Gyula működésének negyedszázados jubileumát. Egyik emlékezés szerint a vers az ünneplés hatása alatt született, ami valószínű, hiszen Juhász Gyula ifjúsága az elszakított területeken telt, az ünnepség ezt felidézhette. (KK 2: 300 546) Az „És van-e még magyar dal Váradon?" sort bevezetőnkben érintettük: az egyszerű „van" létige rendkívül erőteljes, ha nincs magyar dal Váradon, mi sem vagyunk, elvész kultúránk. A vers mindezt kimondatlanul hagyja, Várad szimbólummá nő, a megmaradás és a nemzeti lét szimbólumává. Várad jelentőségéről nem kell beszélni, mert az nyilvánvaló, ezért megrázó ez a rövid kérdés. A mondat egyszerű „és" kötőszóval kapcsolódik az előző sorhoz, innen ki is marad a „megnézném" ige, ez is a sűrítés stíluseszköze, a mondat így a lényegre összpontosít. A „szeretnék néha visszajönni még" az első versszak elején és a második, negyedik és hatodik versszak végén háromszor ismétlődő refrén, melyet az első versszak elején álló anafora nyomatékosít. A földrajzi nevek felsorolása stilisztikai alakzat. Megjelennek a mássalhangzók, az „f", a „b", a „v", az „sz" alliterációi, a „boldog"-ot szójátékszerűen követi a „balgatag", az annomináció, részleges ismétlésnek nevezett szókép, az „o — a" rokon magánhangzók megfelelésével.

Trianon

Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá.

Mert nem lehet feledni, nem, soha,
Amíg magyar lesz és emlékezet,
Jog és igazság, becsület, remény,

Hogy volt nekünk egy országunk e földön,
Melyet magyar erő szerzett vitézül,
S magyar szív és ész tartott meg bizony.
Egyezer évnek vére, könnye és
Verejtékes munkája adta meg
Szent jussunkat e drága hagyatékhoz.
És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt a kedves Pozsony,
Hol királyokat koronáztak egykor,
S a legnagyobb magyar hirdette hévvel,
Nem volt, de lesz még egyszer Magyarország!
És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt legszebb koszorúja
Európának, a Kárpátok éke,
És mienk volt a legszebb kék szalag,
Az Adriának gyöngyös pártadísze!
És nem lehet feledni, nem, soha,
Hogy a mienk volt Nagybánya, ahol
Ferenczy festett, mestereknek álma
Napfényes műveken föltündökölt,
S egész világra árasztott derűt.
És nem lehet feledni, nem soha,
Hogy Váradon egy Ady énekelt,
És holnapot hirdettek magyarok,
És nem lehet feledni, nem, soha
A bölcsőket és sírokat nekünk,
Magyar bölcsőket, magyar sírokat,
Dicsőség és gyász örök fészkeit.
Mert ki feledné, hogy Verecke útján
Jött e hazába a honfoglaló nép,
És ki feledné, hogy erdélyi síkon
Tűnt a dicsőség nem múló egébe
Az ifjú és szabad Petőfi Sándor!
Ő egymaga a diadalmas élet,
Út és igazság csillaga nekünk,
Ha őt fogod követni gyászban, árnyban,
Balsorsban és kétségben, ó, magyar,
A pokol kapuin is győzni fogsz,
S a földön föltalálod már a mennyet!

* * *

S tudnád feledni a szelíd Szalontát,
Hol Arany Jánost ringatá a dajka,
Mernéd feledni a kincses Kolozsvárt,
Hol Corvin Mátyást rengeté a bölcső,
Bírnád feledni Kassa szent halottját
S lehet feledni az aradi őskert
Tizenhárom magasztos álmodóját,
Kik mind, mind várnak egy föltámadásra!

* * *

Trianon gyászos napján, magyarok,
Testvéreim, ti szerencsétlen, átkos,
Rossz csillagok alatt virrasztva járók,
Ó, nézzetek egymás szemébe nyíltan
S őszintén, s a nagy, nagy sír fölött
Ma fogjatok kezet, s esküdjetek
Némán, csupán a szív verésivel
S a jövendő hitével egy nagy esküt,
Mely az örök életre kötelez,
A munkát és a küzdést hirdeti,
És elvisz a boldog föltámadásra.

* * *

Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá!

A vers a *Délmagyarország* 1927. június 4-i számában jelent meg. Összefoglalja a magyarság kulturális értékeit, melyről neki is annyi verse szólt. A felszínes emlékezés helyett belülről jövő programot, szilárd elkötelezést tart fontosnak. A költemény művészettörténeti, irodalomtörténeti, történelmi, földrajzi összefoglaló, jelzi Juhász Gyula széles ismereteit ezeken a területeken. A küzdés a munkát jelenti, a hagyományok megőrzését, a szó Madách művére is visszautal. A drámai hangvétel Juhász Gyula költői nyelvének sokszínűségét jelzi. A „bölcsőket és sírokat" utalás a Szózatra (Bölcsőd az s majdan sírod is). Az összecsengések közül a „szelíd Szalontát — kincses Kolozsvárt" emeljük ki, más-más mássalhangzók alliterációja cseng össze, a hasonló megoldások egész költészetét jellemzik.

Egyéni sors és történelem

Hogyan állhat helyt a parányi ember a történelem sodrában — ez a kérdés több Juhász Gyula versnek is témája. Hitvány pehely vasvégzet ellen — ez a kép a *Himnusz az emberhez* című költeményéből való. Az ember sorsa a történelemben nagyobb távlatokat kap, sorsa értemet nyer. Ugyanakkor érzi a magány szorítását, amelyből csak az mentheti meg, hogy szenvedésében is képes nagyobb célokra tekinteni, azt értelmezni tudja.

A rém

Bennem jár, hallom, mint kopog
Álomtalan, vak éjeken,
Kopog, dobog, indul, megáll
És jár tovább hűségesen.

Figyeli néha, alszom-e?
Figyelem néha: alszik ő?
Fölöttünk ápolónk virraszt,
A végtelen és bús Idő.

Hiába várok, nem pihen,
Kopog, dobog, jár, kél a Rém,
S álmomban is hallom, amint
Föl és lejön, megy feketén.

Már néha azt hiszem: no most
Vállamra teszi ujjait.
De nem. Megint indul, megáll,
Megáll és indul. Árnya int…

A vers a *Széphalom* 1930. május-júniusi számában jelent meg. Ajánlása: „Szabó Lőrincnek". A vers alatt: (Szeged). Valószínűleg Szabó Lőrinc biztatása is hozzájárult ahhoz, hogy betegségét témaként kezelje — írja a kritikai kiadás. (KK 2: 87 318) Juhász Gyula több verset írt betegségéről. Dr. Czeizel Endre tanulmánya szerint lelki szenvedéseinek átélése pozitív művészi eredményeket hozott, az elemzés a személyiség egészét tekinti, így fedezi fel értékeit.

Az élő halottak háza

Én látom őket s nem felejtem őket,
Ha ezer évig élek sem, soha,

Ó, szomorubb volt, mint száz temetőkert,
Az a fehér és csöndes palota.

Az ablakon vasrácsok, holt virágok,
A kertből karbol és jód illata,
Élő halál hevert kemény vaságyon
És felüvöltött késő éjszaka.

Az egyiket, jaj, a nyavalya törte,
A másik ugy tördelte a kezét,
Elkárhozottak sirnak igy örökre
A szurkos éjben, mely égő setét.

Fehérkék csikos köntösükbe jártak,
A legtöbb némán, mint komor barát,
Mint hallgatag mementók, siri árnyak,
Lemosva sorsuk vérét és sarát.

A szemeik kiégett fáklyafénye,
Kilobbanó lidérce rám vetett
Egekbe orditó panasz helyébe
Örökre fájó, holt tekintetet.

Én láttam őket, nem felejtem őket
S tudom, tudom jól, hogy ki büne ez!
És hogy miért lett földünk temetőkert
S szivünk halásos gyászos és sebes.

Tudom, tudom jól. El volt rejtve mélyen,
De az itélet trombitálni fog.
Már látom a jelet a hajnalégen,
Piros pecséttel nyilik a Titok!

A vers először a *Délmagyarország* 1919. július 27-i számában jelent meg. A „palota" a budapesti Moravcsik-klinika. A kritikai kiadás szerint a klinika tele volt a háború rokkantjaival. (KK 2: 199 509) A valóság irrealitása ez, mely felülmúlja a képzeletet. Az éber látomás a háború iszonyatát jelképezi. Juhász Gyula verse a lelki betegséget a háború borzalmaival és felelőseivel kapcsolja össze. A vers azt mutatja, hogy képes a betegségképzet objektiválására, a nyomasztó környezetben a történelem tágabb összefüggéseit rajzolja meg. 1921-ben írta *A százesztendős Dosztojevszkij* című cikkében: „Dosztojevszkij születésének századik évfordulóján talán még nagyobb kórház és egészen biztosan nagyobb szegények háza a világ, mint száz esztendő előtt. A lángész sem tudja megváltani az emberiséget, legfel-

jebb ábrázolni tudja. Igaz, hogy ez már majdnem egy fajtája a megváltásnak." Saját elhivatottságát is jellemzi ezekkel a sorokkal.

Gulácsy Lajosnak

Lajos, elér-e hozzád még a hangom,
Mely úgy remeg, mint nyárfák estelen,
Ha rajtuk ring az alkonyi harangszó
S rájuk ragyog a csillagszerelem,
Elér-e hozzád hangom, a szivedhez,
E nagy, bíbor virághoz, mely beteg
És az agyadhoz, mely — ó drága serleg! —
Gyász és nyomor borával telve meg!
Elér-e hozzád hangom, a naiv, bús
Juhászkolomp a végtelen teren
És fölver-e egy percre álmaidbul,
Melyekben nincs már többé értelem?

Ó értelem! Hogy tudja ezt a többi,
A kalmár, börzés, a kalóz, betyár,
Csak okosan, csak adni, venni, ölni
Törvényesen, míg az idő lejár.
Csak enni, nőszni és álmodni néha,
De óvakodva, mert itt élni kell,
Potom a szépség és művésze léha,
Csak egy a mentség, egy csak: a siker!

Lajos, emlékszel, amikor először
Kerített össze minket alkalom,
A boldogságos, békés délelőttön
Gauguinnek száz lázálma a falon?
A sárga fényben a kövér banánok
S a sárga tájon barna emberek,
Az elveszett Éden, mely fájva-fájón
Bennünk zokog, ujjong, ragyog, remeg.
S a furcsa bálvány, szent fából faragva,
Mosolya sír és bánata mosoly,
Önarcképem! — mondottad és a zajban
Kacajod bongott, mint ha szél dobol!

Lajos, emlékszel Váradon, tavasszal
A kis csapszékben, hol Watteau lakott,

Lerajzoltál, vén márkit, vaskalappal
S tegnapnak láttad már a holnapot.
A Kőröst néztük és láttuk Velencét,
A kávéházban Goethe ült velünk,
Esengtük Grandet Eugenia szerelmét,
A csillagot kerestük, mely letünt.

A csillagot kerestük… merre is vagy,
Hisz még nem hullottál az éjbe le,
Még ég fölötted estenden a villany,
Még mérik, lázad nő, vagy süllyed-e?
Lajos, hiszen mi voltunk már azóta
Ott is, tudod, nem mondom, fáj a szó…
Ahol ketyeg a lélek, mint az óra,
De nem mutat időt, irtóztató.

Te ott maradtál, hallom, jobb neked már,
Mint ez a másik, józan, gaz pokol,
Hol gond, ital, nő, robot és a seft vár
S a legszebb vágy legrútabban lakol.
Te ott maradtál: téren és időn túl
Sétálsz a kertben csillag s hid alatt,
Nem hallasz már ugatni szűkülő bút
S nem látod a halált, amint arat,
A mosoly, melyet festett Lionardo,
Nem látod a nőn, — csöndesen halad
Agyadban, mint a Léthe, mint az Arno,
Az örök semmi a vak nap alatt.

Nincsen remény s te nem tudod. Szeliden
És finoman — hisz művész vagy, Lajos —
Babrálsz a párnán ujjaddal. Az Isten
Legyen irgalmas. Ó csodálatos
Szent, tiszta művész, Giotto jó utóda,
Alázatos, hű, tőled nem kiván
Már e planéta semmit és a holdba
Nakonxipán vár már, Nakonxipán!

A vers először a *Magyarság* 1922. augusztus 20-i számában jelent meg. Utána a *Gulácsy Lajos gyűjteményes kiállítása* című füzet is közölte. A vers 64. sorának második felét és a 65. sorát vésték föl Gulácsy 1941. november 9-én leleplezett síremlékére. Ekkor a verset Gellért Lajos szavalta el — írja a kritikai kiadás. (KK 2: 279 541) A költő és a festő barátsága haláluk után sem szakadt meg: a nyomta-

tott mű életre kelt, elhangzott, egy részét kőbe vésték — a verseknek is megvan a maga sorsa, élnek, hatnak, váratlanul megszólítanak.

Juhász Gyula barátjáról írt versében a művészet nagy kérdései, a művész és a társadalom viszonya is megjelennek. A befejező sor ismétlés formájában idézi Gulácsy Lajos különös birodalmát. A versben haláltáncként kavarog a modern kor. A kritikai kiadás felhívja a figyelmet arra, hogy a verssel kapcsolatban számos utalást találunk Juhásznak *A szépség betege* címmel Gulácsyról írt prózai cikkében. „Nakonxipán volt az ő hazája, ez a furcsa ország, amely szerinte Japán és a hold között fekszik, és amelynek nyelvét ő tudta csak beszélni az összes földi emberek közül." Péter László *Így élt Juhász Gyula* című könyvében (68. o.) így írt első találkozásukról: „(1907) május közepén Juhász Gyula Pestre utazott pedagógiai vizsgájának letételére. Az ekkor ott töltött hét emlékezetes maradt számára. Május 11-én nyílt meg Paul Gauguinnek, a modern festészet nagy úttörőjének tárlata a Nemzeti Szalonban. Itt találkozott össze a költő a hazai piktúra különös képzeletű, látomásos művészével, Gulácsy Lajossal."

A versnek nyilván személyes vonatkozásai vannak, a művészet és a betegség küzdelme. Utalunk dr. Czeizel Endre tanulmányára, melyben megállapítja, hogy a betegség átélése a költő életművében művészi eredményeket hozott, az alkotást az egész ember írja, aki a veszteségeit, fájdalmát képes értékké változtatni. Az első versszakban a „hangom — harangszó" szétsugárzó rím, a nazálisok, a hívó szavának végén álló mássalhangzó távolabbivá, mindent betöltővé teszi a harang szavát, amely maga a vers. A harmadik versszak végén a „bongott — dobol" szintén hangutánzás. A vers az időről is szól, ennek a relativitását a kor filozófiája, fizikája is felfedezte. Az első versszak tizedik sora, a „juhászkolomp" vigasztaló szójáték. Íme, a művész és a művészet sorsa, az emberi egyéniség kristálytörésű prizmáján keresztül.

Tegnap, holnap

A végeken, hol a magány zeng
Vihar hárfáján éneket,
Kárpátokon zokogva ám ent,
Magyarország,
A költőd voltam én neked!

Virrasztottam és elborongtam
És daloltam száz árva dalt,
Remélve csöndes elbukottan,
Magyarország,
Neked egy végső diadalt.

Voltam remetéd és szegényed
És száműzötted, messze, én,
Te voltál nékem álom, élet,
Magyarország,
Ha haldokolt minden remény!

Most, én anyám, hogy élsz nyomorban,
Egészen koldús, fél halott,
Soha még igy tied nem voltam,
Jövő napjától piros orcád,
Szabad ország,
Én a te költőd maradok!

A vers a *Délmagyarország* 1919. április 9-i számában jelent meg. (KK 2: 181 502) A szocialista időszakban a proletárforradalom melletti kiállásnak tekintették, mi azonban inkább személyes vallomásnak gondoljuk. Az ő forradalma más volt, a terror világa idegen volt tőle. Rendszerváltozásaink, forradalmaink során a huszadik században mi is az igazságot próbáltuk megtalálni, talán segítene, ha többet olvasnánk Juhász Gyulát. A cím valószínűleg utalás a Holnap-antológiára, a nagyváradi évek jövőbe tekintésére.

A keresztrímes versben a harmadik sorban rímtelenül áll „Magyarország", utána következik a tulajdonképpeni negyedik sor. Ilyen módon a háromszori ismétlés kiemeli a haza fogalmát. A negyedik strófában megjelenik a rím, „orcád — szabad ország", az utóbbi az előző versszakokra is rímel, egybefogja a három „Magyarország"-ot. A személyes sors összekapcsolódik az ország nyomorúságával, így saját élete is nagyobb dimenziókban tud megjelenni, az áldozat értelmet nyer. A „Jövő napjától piros orcád" egyetlen szóképpel utal a forradalomra, de a reménységre is. A szociális igazságosság megvalósítása a mai kornak is programja kell, vagy kellene legyen.

A második strófában a „csöndes elbukottan" érdekes szókapcsolat, határozóragos melléknévi igenévnek van ragtalan jelzője. A köznapi kifejezés csöndesen és elbukottan lenne. A ragtalan melléknévnek minőségjelzői és határozói értelme egyaránt van, éppen azáltal vesz fel többletjelentést, hogy elmarad a rag. Ez sűrítés, többértelműség. A drámai dikció hangütése ez, mintegy kiárad a költő mondanivalója: „Én a te költőd maradok!"

Az utolsó versszakban a sorok száma ötről hatra változik, ilyen bővülést a Bartók-versben is megfigyelhettünk. És hogy a „szabad ország" mennyire aktuális volt: a vers megszületése után háromszor szálltak meg bennünket. Antant, németek, oroszok: szinte mindenki járt a földünkön.

Harmóniák

Szenvedni tudj, és tűrni merj,
És várni, sírni, érni,
A szirtek párnáján pihenj,
S ne félj a végtelen jövővel szembenézni!

És minden veszne, törne bár,
S ha semmit el nem érne,
A lelked él még, s vár reád
Titokkal teljes és vígasszal teljes éje.

Az *Élet* 1912. áprilisi számában jelent meg. (KK 2: 16 433) Mégis harmónia, mégis költészet, mégis béke, le kell győzni a szenvedést.

Hagyomány

Juhász Gyula a magyar irodalom szinte valamennyi nagy alakjáról írt verset, költeményeiből egy irodalomtörténetet lehetne összeállítani. Pályatársait igyekezett segíteni, róluk is több műve szól, benne élt a magyar irodalom eleven szövetében. Arany Jánost különösen kedvelte, felismerte modernségét. Verseiben a tájleírás sokszor összefonódik a kulturális hagyományokkal, a „magyar táj" innen is nyeri hangulatait.

Szeged

A Tiszaparton halkan ballagok
És hallgatom, mit sirnak a habok?

E partok méla fordulóinál
Állt egyszer gőgös Attila király.

E tájon, hol a két viz összeér,
Áldozott egykor dús Ajtony vezér.

Ott fönn, ahol most vén harang dalol,
Dugonics András búsult valahol.

Mert búsulásra volt itt mindig ok,
Ugy-e bajtársak, ugy-e, magyarok?

Itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott,
Petőfi Zoltán erre ballagott.

Megállok felhős tavaszég alatt
S míg megy a viz és az idő szalad,

Érzem, hogy az öreg Tisza felett
Az örök élet csillaga remeg.

A vers a *Délmagyarország* 1919. április 9-i számában jelent meg. (KK 2: 180 502) A költemény Szeged irodalmi, történelmi tradícióinak összefoglalása: a tulajdonnevek úgy szikráznak föl, mint más verseiben a jelzők. Az egyes szereplőket nem csak jelzőkkel, igékkel is jellemzi. Miért búsult Dugonics András, miért ballagott Petőfi Zoltán, mit fejez ki lépteinek üteme. Tömörkény és Gárdonyi egyszerűen „lakott", a versben mégis ott a magyar történelem, annak értelmezése, hangulata. Persze az *Egri csillagok*at és Tömörkény novelláit ismernünk kell a vers megértéséhez. Az utolsó előtti strófa „megállok, megy, szalad" igéiben fokozás rejlik. A befejező sorban nem látja, hanem „érzi" az örök élet csillagát — az „érzem" már általánosítás, egybefoglalása tájnak és történelemnek. Azt is tudnia kell, hogy Attila „gőgös", Ajtony vezér „dús" — egyetlen jelző, és elénk hullámzik a régi kor, mely jelen történelmünknek az alapja.

Az első strófa bravúrosan érzékelteti a ballagás hangulatát. A két sor csupa „a" és „o", ezek ritmusa, monotóniája, hangutánzása a léptek ütemét adja vissza. A „hallgatom" szó első szótagja az előző sor „halkan" szó első szótagja. A második szótag a „ballagok" második szótagjának fordított megismétlése. A harmadik szótag pedig a „Tiszaparton" utolsó szótagjának csaknem teljes megismétlése, az utolsó hang kivételével, de ott is mindkettő nazális. Ráadásul az „a — a — o" magánhangzó-sor az első sor első és harmadik szavában is megtalálható. A csöndes ballagás hangzói mindkét soron végigvonulnak, az asszonánc szinte az egész sorra kiterjed. A rímek szétsugárzása, azaz újabb hangzóval bővülése, és tömörülése, mikor a felelőben kevesebb az azonos hangzó, az egész versen végigvonul, belső változatosságot adva a költeménynek. Történelmünk sem volt egyhangú, a vers ritmusa sem az. Az ötödik strófában a „mindig ok — magyarok" párban látszólag csak az utolsó szótag teljes rím. Azonban az „m" alliteráció a hívóban és a felelőben egyaránt a harmadik szótag, vagyis a szó elején áll, a hívóban két „i" magánhangzó van, a felelőben két „a", nem azonosak ugyan, de a ritmusuk, ismétlődésük azonos, mássalhangzó-magánhangzó kombinációval három szótagra kiterjedő különleges alliteráció. A magas és mély magánhangzók megfeleltetése disszonanciát hordoz, ezzel talán történelmünk ellentmondásaira is utal. Nem véletlen, hogy Juhász Gyula annyira kedvelte Bartók zenéjét. Sokszor vagyunk úgy Juhász Gyula verseivel, hogy érzzük még az asszonáncnál is rejtettebb összecsengést, megfejteni azonban csak akkor tudjuk, ha többször is elmerülünk ebben a különleges muzsikában.

Vizimalom

Tápé alatt halkan
Forog a malom,
Körülötte csönd van,
Csönd és nyugalom.
Unalom, nyugalom,
Álmodik a víz,
Mely messze hegyekből
Tengerekbe visz.

Sziget alatt régen
— Szép ifjukorom —
Láttam ilyen malmot
Szelid alkonyon.
Ki tudja, kinek jár,
Forog-e ma már,
Gondolatom arra
Gond-őrleni jár.

Sziget alatt régen
— Ó holt magyarok —
Amaz Arany János
Oda ballagott.
Énekelt is róla,
Mikor este lett,
Margit szigetén már
Borus éneket.

Forogj malom, őrölj,
Ringass, Tisza-víz,
Minden utunk vége
A semmibe visz.
Megőröl a gond, gyász,
A bú, unalom.
De a dal tovább száll
És jár a malom.

A vers először a *Délmagyarország* 1919. november 19-i számában jelent meg. (KK 2: 213 515) A vers Arany János *Őszikéit, A tölgyek alatt* című verset idézi. Ezek a rövid sorokból álló, nyugtalan strófák villanásaikban modern képalkotást képviselnek, már ha szabad a költészetben modernségről beszélni, hiszen a legjobb alkotások mindig modernek, időtállóak. Arany János Juhász Gyula kedves

költője volt, modernségét többször hangsúlyozta. Arany János éppen egyszerűségében modern, ahogy Juhász Gyula is. A Tiszát hegyi folyó korából ismerte, hiszen Máramarosszigeten is tanított.

Petőfi-centenárium

Nevét idézik, de a szellemét nem.
Az él és gyujt szivekben, észrevétlen,
Mint a futó tűz korhadó avarban,
Terjed titokban és nő láthatatlan,

Míg égbe nem csap, éjbe nem világol
És pirkad tőle közel és a távol,
Hűs csillagok sápadnak rőt hevétől
És bibor pernyék hullanak az égből

És futva futnak dúvadak riadtan:
Petőfi lángol a világviharban,
Elég babona, máglya, bamba gazság
És napod virrad, szent Világszabadság!

A vers a *Világ* 1922. november 15-i számában jelent meg. (KK 2: 284 543) Az első két sor rímében az „sz" alliterációi és az „e" variációi úgy szóródnak, mint a pernye. A korhadó avarban titokban terjedő tűz az alkotás heve, szétsugárzása, költői látomás.

Kazinczy

A szent elől ő, a fenkölt magyarság
Apostola, ki tömlöc éjjelén,
Mint hálóját a pók, szövé a nagyság
Ábrándjait s éltette hő remény.

Hét esztendő váltotta sorra egymást
S ő bizton hitte a feltámadást,
A szép és új igékre lelkesen várt,
Mint az, ki a megnyílt egekbe lát.

Mert porkolábja a boldog vigasz volt,
Hogy majd a nemzet szebb lesz és dicsőbb,
Hogy kopogtatnak az újult idők.

Mert kilátása a gazdag tavasz volt,
Hol is a honi nyelv ezer virága
Pompázva tárja ékeit világra.

Kazinczyról szóló szonettje a magyar nyelv és az érte küzdő, börtönt szenvedő Kazinczy sorsát fogja egybe. A Paku-féle kiadás 1934. szeptemberi kéziratot jelöl meg forrásként. Ebből a kiadásból közli a kritikai kiadás is. (KK 3: 110 325)

Juhász Gyula ismét emberi sorson keresztül mutat meg eszméket — nyelvművelés, a nemzet felemelkedése.

Ady-mécses

A sirod körül gubbasztunk sötéten,
Virrasztunk a vak éjben s hallgatunk,
Kisértenek az uj és régi rémek
És némaságunk legméltóbb dalunk.

Csak verseid suttogjuk néha fájva,
Hogy érezzük, volt egyszer élet itt
És higyjük, hogy nem sirtál tán hiába,
Hogy valahára megvirrad megint!

A vers a *Magyarság* 1923. január 28-i számában jelent meg. (KK 2: 293 544) A versbeli hallgatás keserű ellentéte a nagyváradi éveknek, Ady barátságának, az akkori reményeknek.

Nefelejcs Kiss József sírjára

Juszuf, a költő, hármat szeretett:
Az életet, álmot s a rímeket.
Az élet hitvány és álmunk hazug,
De rímeinkben királyok vagyunk!

Keleti szőnyeg volt neki e föld,
Hol annyi vágya kelyhe összetört,
De szép az élet, ezt hirdette váltig,
Szürke gondoktól fekete halálig.

Én vallom, fájó és fáradt utód,
Hogy ő nagy álmok padisahja volt,
És vallom, minden gond és gyász felett,
Hogy dala nem múló s ríme remek.

Juszufnak mindegy már, de nem nekünk,
Kik örökében tengünk, szenvedünk.
Magyarság és emberség alkonyán
Juszuf a bülbül, ő a csalogány.

Kiss József, a szerkesztő költő-barát 1921. december 31-én halt meg, a vers az *Est* 1924. május 20-i számában jelent meg. (KK 2: 338 561) Kiss József lapjában, *A Hét*-ben rendszeres megjelenést biztosított Juhász Gyula számára, éppen akkor, mikor a *Nyugat* szerkesztői fenntartásokkal kezdték fogadni. A *Milyen volt…,* a magyar irodalom egyik legtökéletesebb verse is *A Hét*ben jelent meg, szinte a megírás pillanatában. Kiss József haláláról megemlékezve, a *Szegedi Napló* 1922. január 22-i számában Juhász Gyula így ír: „Engem a sors az ország egyik végéről a másikra dobott és csak néha, a Szerkesztői üzenet révén szólt hozzám Kiss József. Máramarossziget, Léva, Várad, Szakolca sokat szerepelnek ezekben az üzenetekben, amelyeknek csattanója, hogy a vers jönni fog. Kiss József pedig atyai barátom lett és maradt, az idők sok minden viszontagságai közt is." (KK 1: 414)

A Nefelejcs pár sorba zárt irodalomtörténet, Juszuf Kiss József versbeli neve. „Az én világom egy álomvilág" — írta egyik legszebb versében, a *Tüzek*-ben, Juhász Gyula a második sorban egész költészetét felidézi. A „ríme remek" szójáték a versvilág formai elemeit jeleníti meg. A „padisah", „bülbül" Juhász Gyula költészetében csak itt fordul elő.

Az egyes sorokban a soron belül többször is párhuzamos szerkesztést figyelhetünk meg: az első versszak második sorában két névszói állítmány „h" alliterációval; a második és harmadik versszak negyedik sorának két fele is párhuzamos szerkesztésű, végül a negyedik versszak két fele szintén párhuzamos szerkezet, ezúttal mindkettő Juszufra vonatkozik, az elsőben a neve, a másodikban az „ő" személyes névmás az alany, a névszói állítmány pedig a madárka két nyelven történő megnevezése. Ismétlés, és mégsem az. A párhuzamos szerkesztésmód az Ószövetség Énekek énekére is jellemző — ez a rejtett utalás Kiss Józsefet, sőt költészetét, annak formavilágát is jellemzi.

Az utolsó sorral kapcsolatban: a „csalogány" nyelvújítási származékszó, a „bülbül" perzsa-török jövevényszó, a „csalogány" szinonimája. A madárka alkonyi éneke csodálatos, ezt a szimbolikus jelentést használja ki a költő. A „bülbül" a *Szondi két apródjá*ban is előfordul, a versben így Arany János, Juhász Gyula kedves költője is jelen van. Az utolsó sor törökül és magyarul ismétli ugyanazt a fogalmat, ezáltal a „csalogány" hangutánzó párja is megjelenik. Juszuf már nincsen köztünk, ám dalaiban átlényegülve mégis hallhatjuk. A harmadik versszak első és harmadik sorának elején ismétlés található, a már többször megfigyelt apró változtatással: én vallom — és vallom.

A vers többszörös átképzelés, Kiss Józsefet a keleti világ pompájában ábrázolja, kifejezve a művészet, a költészet lényegét, amely nem pusztulhat el, de alakjában Juhász Gyula önmagát is megjeleníti, „magyarság és emberség alkonyán" mégis beteljesítve a költészet nagy álmait.

Kozma László

Szavak vándorköszörűse

Kányádi Sándornak

(Váradi Péter Pál és Lőwey Lilla albuma)

Verseidben a fényes csöndet,
Fellapoznám a képeskönyvet.
Úgy indulnék benne hazáig
Galambfalvától Hargitáig.
Rálelnék ott egy csöndes lakra,
Versed fénylene virradatra.
A versedben ott jól ellaknék,
Lenne fenyő és alkonyat-kék.
És ahogy mennyei parázs hull
Lélek-meleg vigasztalásul.
S kitelne még egy jó flekkenre
És keserűgomba-köretre.
Verset szavalnánk folyton, váltig
Fogarastól a Hargitáig.
És egész Erdély ott kékellne
Pillantásunkban égve egyre
És amely szikla-könnyé dermed,
Járnánk a magyar történelmet.
Az erdő titkait bejárnánk,
Virágos rétet, fenyő-márványt.
Fehéret, harangvirág-kéket,
Csillaggá csitult békességet.
Útja nyílik a két vándornak,
Mely versed ritmusába olvad.
Kézfogása a tiszta szónak
A rímeidben találkozhat.
A szavak vándorköszörűse
Csillagot pattinthat sűrűre.

Kiss Székely Zoltán

A Mezőség szélén éjszaka

Az éjjeli kertben meztelen
harangszó sarjad. Nesztelen
körénk ülnek a csillagok:
szemedben a Göncöl ragyog.

A tó tükre az égig ér,
mutatja, meddig hág a vágy.
Ez a sorsunk. Nem kívánok
kevesebbet, mint a világod.

Hold súlyosodik a rétre,
árnyék inog — füvek vasreszeléke.
Földkoporsók — fura formák:
agyaggá gyűrt önazonosság.

Eperfánk felszökkenő bozontja
a fényporos eget magára vonta:
most csupa szurdok s hegytaraj
holdfény mosta hullámaival.

Álom a kert alatt

Minden leomlás azt a napot idézi:
ami szemekből szakadt ki és a fény
visszfényesült a vizekről.
Gránitot omlaszt a hallgatás,
milliónyi évnek kopása ez.
Emberi hangon üvölt a csend.
A tengerből voltak sora úszik feléd
s a voltak puzzle-képpé dermednek.
Elsüllyedt történetek kopognak
s az első talajmenti ködből
tarisznyázott érzelmek hullanak.
Sebzett lelkű ember imája ez.
Éhezem az érintésed,
mi lennénk az egyetlenek

egymásnak. Mellémfeszülsz
s hagyom, hogy magadba engedj.

Zsákom magvai szétperegnek
az álombéli kertben. Az égbolt
recsegve továbbfordul. Verejtékes
homlokodon csillan a nap
s hirtelen holddá változik.

Az első vihar felkorbácsolja
tengerünk vizét s a felfedezetlen
vágyak lassan életet építenek körénk.
A megszületŏ napfény felé
törekszik minden. Közös emlékek
lágy pora termékenyíti a kertet.

Hátaink más irányba görbülnek:
két teli tarisznya egy csónak két végében.

Kezdet és vég ölelkezik így.

Hévforrás (2)

Fölbuzgott. Aztán kitört. S ahol kihűlt,
sóterhét színes kristályokba rakta.
Föld mélyébe visszahullva felhevült,
s feledett terhét újraolvasztotta.

Üregekbe szippantódott. Menekült.
Aránytalan küzdelme önáztatta
kínná gyűrődött üledékbe merült,
s hörögve felszínre tört istenadta

hévvel megint. Bezúzódott a testbe
szökellése. Füstölgő sós öl nyelte
függőleges pillanatát a létnek.

Megrándult a tó vize. Légbe dobva
önmagába loccsant a hévvíz. Hagyta
másnak a dalt. A kristályok zenéltek.

Önáltató üzenet a Hétfáknak

Azon a napon, amikor angyalföldi lakásunkból
rálátni az udvarfalvi templomtoronyra,
s a Cementlapok fölött, a keskeny part homokjára
kirakja a folyó kerek köveit a Kelemeneknek,
mint tökéletesre csiszolt él nélküli gondolatokat;

azon a napon, amikor az Istenszéke bazaltkavicsára
lelek a Nagygát fölött, mint árva önmagamra,
mely nem állja már a vad víz görgetését, fáradtan
kopni kezd, hagyja, hogy betemesse az idő
homokja, hogy mindent újra lehessen kezdeni;

Azon a napon, amikor a keletre kitáruló ég
vadludakat reptet délnek, s bőrömet simogató szellő
érkezik nyugatról, pirosra súrolva az aktuális
naplementét, s a Turbinaárok víznyelője monoton
szürcsöli a Maros vizét, hazaérkezem hozzátok.

A megérintett szó (II.)

„Ahány szóra váró gyermek:
a jövőnek annyi lámpása a meglódult időben."
(Sütő András)

Most minden hang felém üget.
Most minden átok elhagyott.
Dobhártyáim — nagy üstdobok
erősítik a hangokat.

Bennem születnek a szavak,
átkosan bizseregnek. De
vár épül a szeretetnek,
hogy benne emberré legyél.

Mondatot rágok a szádba,
s szülessenek bár zörejek,
bent dobbannak méltósággal
mai s holnapi emberek.

Nem mondok semmit. Hallgatok.

Ténfergő szavak rajából
körmondatok keringenek
fejem fölé. És szédületes
kavargásukból szó érint.
Teszem eléd: szórvány-hazám.
Tizenegyedik parancsként
billeg lehet s kell határán.

Egy otthoni előadásra

Tévedhetetlenség fátylában áll a táj.
Az utcán végigcsusszan az utolsó fény.
Miért bont ki, mivé szelídít ez a zene?
Hol köd alig lebeg, s a színházba belépők
utolsó lehelete imaként száll a fénybe.
Emberek, kik áhítják a szó varázsát,
az alig hallható sóhajok zenéjét.

Akárha Istenhez szólna a hang.
Magyarázni nem tudom, csak érzem,
ahogy az elfogadás kirajzolódik
a Somostető alatti zsidótemető bokraira.
Szinte giccses, mégis ebbe a városba
simul bele, semmi köze a hithez.

Szelíden simogat könnyeket az arcra.
Megtalált mondat vagyok, nyelv alá való.
Szavakból szabok köntöst neked.
Éber vagyok, kerül a megalkuvó álom.

Színházból kijövet élénk csoportok
locsolják szét a szavak zálogát.
Parkba ülnek, szedik szét az igék szövetét,
újraszabják. Ismerős arcok, valahonnan
az elmúlásból üzennek. Kezükben műsorfüzet
két-három évtizednyi előadásokról.
Szorongatják, bár tudják jelentésnélküliségüket.

Rámerevül nézésük a zenére. Ködruhámon
is áthatol. Csak így lehet Istenhez szólni.
Tudják — nem csak sejtik — a múltból a mát.
Éber vagyok. Élő fák sorakoznak a parkban.
Új színházat épít az élet. Látomásosat.

Ferenczi Enikő

Harmat
(III.)

Részlet a *Szarvasünő népe* című regényből

Csecsszopó aludt, mint a tej, egy összehajtogatott nemezszőnyegen. Nem volt kire Uzonnak odafent hagynia. Jobb is így, azonnal odanyújthatja néki a tejtől duzzadó *emlő*jét, ha netalántán az éhségtől újra felsírna. Uzon ingén, a *mell*bimbója alatt, máris átütött a *tej*tettségtől kibuggyanó *tej*. Nedves foltja cseppenként *ter*jedt lefelé. Bőven volt belőle, hisz szoptatás előtt mindig kifröcsköl a földre egy keveset, hogy az embereket meg*tév*esztő ártó*döv*ények rontását elűzze s a jó*tev*ők áldását megszerezze, aztán meg a csecsét keni be véle. Ekképpen nem harapdálja meg a kisded. Gyógyításra is használják: a falu gyermekeinek fájós szemébe és fülébe csepegtetik.

„Három esztendeje immár nem maradtam teherben!", sóhajtotta Harmat, amikor ismét a mellette mosó Uzon ingére pillantott. Nem tudta levenni róla a szemét. „Mily jó érzés volt a testemből táplálni a kicsinyeimet!", suttogta. Már piciny koruktól látszott, hogy melyikük milyen lesz. Sző́d volt a legmohóbb, Bars pedig a legálomszuszékabb. Most is ugyanolyanok: oly falánk az előbbi, hogy még a testvérei elől is fölfalná az ételt, ha nem osztaná el nékik egyenlően; alig lehet reggelenként felrázni a másikat, s ha leül, menten elaluszik. Még a pajzsok ütögetése mellett is képes szenderegni ünnepnapokon, akkor, amikor a többiek javában játszanak vagy a regösök énekeire figyelnek. Restellnék Besével, ha világ lustájává, a törzs heréjévé válna! Ejsze valamiféle rontás van rajta. „Épp ideje Tashoz fordulnom tanácsért...

Alig akart elállni a vérzésem akkor, amikor Zetét szültem", emlékezett vissza. „Valamilyen rossz szellem költözött a méhembe, magyarázta Örs nékem. Menynyi keserű levet itatott vélem, amíg rendbe nem jöttem! Még a folyóba is beállított és addig kellett a fogyó holdat bámulnom, amíg ő varázsigéket mormogva és a dobját verve szembe*szállt* a parton a *szell*emekkel! Hogy legyengültem! Sebzett állatként vonszoltam magam. Azóta lettem *meddő*. Hiába *gyúr*tam *dar*ából *gyer*mekalakokat; hiába másztam ruhátlanul a vackorra; hiába ittam *méznedű*t, mint ahogy az újházasok szoktak; hiába háltam a zöldellő vetésben az urammal. Pedig még vidra- és hódherét[1] is hozatott Bese a mocsarak népétől, miután felépültem, hogy *mé*hem baját kigyógyítsam véle. Hisz mentül több gyermeke van egy nőnek, annál megbecsültebb... De legalább van már hat szem *ép* és sz*ép* fiúnk, ha nem is

[1] Hérodotosz: *IV. 109.*

lesz több gyermekünk! Büszke is rájuk Bese! Apjukat kísérik majd el az idősebbek, ha fordulna a világ és netalántán újból háborúságok lennének; a legkisebbik[2], a szemem fénye pedig itthon marad, mert ő a nemzetség tűzhelyének az őrizője, az ápolója. Megszakad a nemzetség ere, ha elhamvad a tüze."

Rőzsét *gyűjt*eni mentek a nagyobbacska gyermekek a másnapi fazékkészítéshez, amikor is nagy tüzet *gyújt*anak a partközeli *kemen*cében — csak úgy ontja-bontja olyankor a füstöt a *kéménye* — a fakoronggal vagy kézzel formált edények kiégetéséhez.

„Öt tapasztalt mesterünk van. Ég a munka a kezük alatt! Hét fiatalabb legényke, Iza másodszülötte az egyik, éppen most tanulja a korongolást. Elsőnek készített edényeiket a faluban használjuk egyelőre. Ezt a mostani hamutartót is Izától kaptam, miután eltörött a kövek között a régi. De lám, ezen is csorba esett! — Apródonként az övékéi is elcserélhetőek lesznek: akkor, amikor nem találnak több kivetnivalót rajtuk a mesterek. Agyaghurkákból máris egészen szép formájúakat készítenek! Igaz, egyelőre csak kisebbeket... Több fiatalra lenne ott szükség! Két öreget veszítettünk el az utóbbi három esztendőben. Vajon fogékony lesz-e fiaink valamelyike a falu mestersége iránt? Ahogy láttam, egyikük sem szeret a kemencék körül segédkezni. Folytonosan noszogatni kell őket, hogy menjenek már oda, hisz mindig szükség van fiatalra a taposóban... Apjukhoz hasonlóan inkább harcosok és vadászok lennének. Valamikor valóban a vitézeket véltük „nemeseknek"[3], csakhogy a mesterségekre is ügyelni kell ám, mert változott a világ! Nem tudunk Bágyon mindent előteremteni. Elcserélhető dolgokra is szükségünk van... Meg aztán a mesterség űzése mellett is lehet vadászni!

Azt mondta Sződ nemrégiben, hogy világot szeretne látni. Ejsze Bodék fertőzték meg a meséikkel! Ebben is a telhetetlensége mutatkozik meg! Csak nehogy úgy elmenjen, hogy soha többé ne térjen vissza és magva szakadjon az ősi földön! Törzsünk sem jókedvében költözködött ide-oda! Hosszan tartó aszályok és más szerencsétlenségek miatt kellett mindannyiszor területet változtatnia s az ősök temetőit hátrahagynia... Inkább bajnokul haljon meg, fegyvereit használva, mintsem, hogy önszántából elhagyja a törzset!", fohászkodott Harmat szorongva.

Gondolatait hamarosan a bőség napi előkészületek foglalták le.

Nem csak hálaáldozásra kerül majd sor azon a napon, de a mindennapi élethez szükséges tárgyak *cser*e-beréjére is. Azokéra, amit a környékbeli falvak mesteremberei készítenek. Lószerszámok, íjak, gereznák és bőröltözetek, *fá*ból *fa*ragott munkaszerszámok és gabonatárolók, *cser*épedények, kendervásznak és -madzagok, szőnyegek, nemeztakarók, fonott kosarak cserélnek hamarosan gazdát.

---

[2] Hérodotosz azt írta: „a szkíták mondják, az ő nemzetök, mindnyájan közül a legfiatalabb." (*IV. 5.*) Népmeséinkben a legkisebbik fiú örökli a királyi széket, mert a tapasztaltabb idősebb fivéreknek az apjukkal kell harcba menniük.

[3] Hérodotosz: *II. 167.*

Milyen vidámító, hogy Bágyon tartják ebben az esztendőben az ünnepséget! Mindenki alig várja már, sok izgalommal és vigalommal jár. Minden ember kirúg ilyenkor a hámból, kivéve az őröket, mert ilyenkor is szükség van ám éber emberekre! A rossz nem aluszik és nem ül ünnepet. Legfeljebb akkor, ha learatta már a *vetést*...

Háztartásuk javával érkeznek a felsőfalviak hozzájuk. Testvérei családjaival is hamarosan találkozni fog. Nagyon kíváncsi már a kishúgaira és a kisöccseire! — Sátrakat feszítenek ki Tátoskő lábánál, amit szekereikkel kerítenek körbe. Egyfajta „napgyűrű" lesz belőle, mert a szekér*kerék,* éppúgy, mint a *kerek* pajzs, a nap jele. De másban is hasonlítanak egymáshoz: úgy védi őket a „guruló kerítés" az ellenségtől, mint a *csatarendbe* sorakoztatott pajzsok a nyílzáportól.

„Elsőként a nők kezdenek az ünnepi készülődéshez", elevenítette fel. „Érdes kövön ciprus-, cédrusfát és tömjénfát[4] törnek össze, majd vizet öntenek rá. S aztán e *gyurmá*val, mely vastag, bekenik az egész testet és arcot. S ettől jó illatúak is, s ha leveszik a kenőcsöt, tiszták és fényesek is."[5]

Nagy gonddal kászmolódnak a férfiak. Kétfajta tisztulást kell a lakoma előtt megejteniük: előbb a testit, aztán a lelkit. Áldás után beállnak a folyóba és tetőtől talpig megmosakszanak, egymás szakállából is jócskán levagdosnak, majd kontyba kötözik a vállig erő hajukat. A táborig hallatszik ilyenkor a jókedvük — nőik, *gyermek*eik, természetesen, nem lehetnek jelen —, nagyokat kurjongatnak mindvégig. Aztán szép sorjában felvonulnak a síkra. „Magukkal vivén a kender magvát, nemezsátrakba bújnak, azután a t*ű*ztől *izz*ó kövekre dobják a magot. Ez... füstölög, s oly nagy g*őz*t okoz, hogy semmiféle görög izzasztó fürdő felül nem múlja."[6]

Amikor valamennyien elkészülnek, a tábor belső köréhez gyűlnek és a vendéglátó táltos után elismétlik az ünnepkezdő fóhászt. Az áldozás szent műveletét később a *mág*lya *meg*gyújtása követi. Aztán a vendégfogadó nemzetségfő fúj az ökörtülök ivókürtjébe: ez a vigadalom kezdetének a jele. Ezt követően szólalnak meg a hangszerek: a dobokat pergetik, a húrosokat pengetik és verik. „Üvöltenek"[7] a kereplők, de a sípok és a furulyák is *szólásra* emelkednek. Egyetlen hangszer nem marad veszteg. Kavarognak egy ideig a hangok, majd szép lassan egymásra találnak, hangolódnak... Ha túl magasra hágna a jókedv, a pajzsaikat is ütögetik, és csakhamar elkezdődik a tűz körüli tánc és ének... Mindig a józanság és a mértékletesség jegyében zajlanak ezek az ünneplések, nehogy veszekedéssel, vérrontással vagy bujálkodással érjenek véget. Vannak más pusztai népek, akik *úgy* szokták: mindenki mindenkivel és a mások szeme láttán. Ők azonban a pár-

[4] *Boswellia sacra* a legnemesebb ebből a fajból, az ománi volt közülük a leghíresebb, Libanon ókori kikötővárosaiba (Büblosz, Türosz) szállították hajóval.

[5] Hérodotosz: *IV. 75.*

[6] *Uo.*

[7] „Üvöltő bika" (Csajághy György: *Ősi magyar népi hangszerek* (*http://istvandr.kiszely.hu/ostorténet/019.html*)

jukkal csupán és a sátraikba visszavonulva, miután a férfiak a sátornyílásra akasztják a puzdráikat[8]... Tisztán. Ahogyan a bort is isszák.[9] És mindig mértékkel. Amiképpen más népek emlegetik őket. Ezért nem értik és „...gyalázzák a helléneket a bacchusi *ünne*plések miatt, mivel azt mondják, nem illik olyan istent kigondolni, aki őrültségre buzdítja az embereket..."[10] Sok szkíta nép átvette már *azt* az idegen szokást. Szarvas*ünő* népe azonban tartózkodik attól, hogy szertelenséget és féktelenséget tanítson a gyermekeinek. Jó tulajdonságokban dúskáljanak inkább, törzsüket csupán az szolgálja!

Néhány fiatalabb asszony és nagylány maradt a faluban: *köl*est[11] hántolnak, törnek a *köl***y**űben[12], abból a múlt esztendőből megmaradt kevéske *gab*onából, amit a hombárok aljáról *kap*artak össze épp a reggel, hogy kovásztalan *lep*ényeket *sü*ssenek a fel*szít*ott *tűz* felforrósodott kő*lap*ján, *lap*ilevélen. Olykor vérefakadt laboda vagy százvirágú bodza is kerül bele. — A múltkori sütéstől félretett ko*vász* nem volt kellően *sav*anykás szagú és likakkal teli, amikor reggel megszemlélte. De újkenyérkor éppen jó lesz. Az a fontos elvégre, mert olyankor jóval többet sütnek. Van egy hígabb változata is a lepénynek: mindkét oldalán megpirítják a penetővel bezsírozott, sütőkőre öntött folyós tésztát...

Emlék már csupán a tavalyi lencse, a *nyál*ukat *nyel*hetik legfeljebb. *Dur*vára zúzott, pirított *dar*ájából — kisajtolt kendermagot, szakot is szórnak belé, mikor van éppen — forrázás és áztatás után félöklömnyi pogácsákat szoktak *gyúr*ni és sütni a parázstűzön. *Gyer*mekek csemegéje.

„Kikeletkor vesszük elő a tavalyi *kalász*okból font, vasszegen őrzött *koszor*út, hogy szemeit a vetőmagnak félretett közé keverjük. A tavalyi bőség az idei termést is gyarapítja majd. Égúrnak *kösz*önhetően ebben az esztendőben is szépen beérett a gabona!", gondolta Harmat hálatelten. Akaratlanul is félbeszakította a mosást és összekulcsolta néhány pillanatra a *kez*ét... Eszébe jutott az a távoli törzs[13], amelyik fiataljaival küldi áldásra egy messzi szentélybe minden esztendőben a gabonaáldozatát. Annyira tisztelik ezt a szokást az útjukba eső szkíta törzsek, hogy kísérőket adnak vidékekként melléjük és kérik őket, hogy érettük is fohászkodjanak bőségért — olykor jótanácsért is — azon a szent helyen.

---

[8] Hérodotosz: *I. 215.,* a masszagétákra vonatkozik.

[9] *VI. 84.*, a spártai Cleomén azt írta, hogy „...megtanult tőlük (a szkítáktól — beékelés a szerzőtől) tiszta bort inni".

[10] *IV. 79.*

[11] A ~ galloibér megjelölése, a *millet, milhete* stb. feltételezhetően a kis-ázsiai Milétosz városnévvel van kapcsolatban; a milétoszi gyarmatosítók terjeszthették el Nyugat-Európa felé ezt a távol-keleti eredetű gabonát, éppúgy, mint bizonyos „betegségeket" (vö. galloibér *maladie, malotia, malautia*) és a „fakalapácsot" (vö. ófrancia *maillet,* latin *maleus*).

[12] Gabonatörő.

[13] Hüperboreászok, *IV. 33.*

Ünnep előtt vágják le s *csap*ják ki a búzát és a kölest családonként *csop*ortokat képezve. *Csép*lés előtt Csillát, a legidősebb szüzet kötik majd az *ara*tóbothoz, a kévék közé, hogy engesztelő ajándékként Égúrnak mutassák be. Nagy tisztesség ez. „Ágból-bogból, fehér liliomból”[14] font koszorú kerül a fejére, amit aztán ünnepélyesen elégetnek. Hamvával a tarlót szórják be a lányok, miközben földanya kedvére valóan táncolnak és énekelnek. Azt rebesgetik a regöseik, hogy valamikor vérét vették a kévébe kötött leánynak. Ha így volt is, rég nem teszik már. Hisz azáltal kevesbedik, gyengül a szkíta folyó. Mostanában azt tartják: a kiszemelt leány lesz az első *ara* és bő gyermekáldás kíséri majd a házasságát. Igaz azonban az, hogy a messzi bika törzse[15] még mindig emberáldozattal engeszteli ki az istennőjét.[16] Más törzsek Hadúrnak[17] áldozzák fel ellenségeiket.

*Könyör*gésük tárgyát, az új*kenyer*et, egy csokorra való búzaszállal együtt fogják odafönt a Tátoskőnél bemutatni. „Eltörik a kenyér botja”[18], ha nem így cselekszenek. — Sütés előtt Tas keresztet *has*ít tőrével a tetejére. Áldozáskor a levegőt *suh*antja meg ugyanígy, mert csak ekképpen nyílik meg az ég és pusztán így jut el kívánságuk és hálájuk a Fennvalóhoz. Mert „a szél az élet oka”[19], amiképpen a halálé a kard... Köszönetet mondanak Egek Urának a szent hegyen, aztán kérve kérik, a következő esztendőben is segélje meg őket ugyanolyan bőséges termésssel! Továbbra is óvja meg terményeiket a mindenféle zöldet felzabáló sáskajárástól, a kalászt szétverő jégtől, a gy*ök*eret rothasztó esőzéstől és a növényt *kő*keményre ki*szár*asztó *asz*álytól vagy a pusztító tűztől! Ennek utána mutatja fel Tas a bőség szarvát, az engesztelő és hálaáldozás célját, kérésük megtartásának ősi zálogát.

Örs a földeket járja a fiatalokkal. Ilyentájt sűrűn kell szemügyre venni az érés fokát, nehogy időnap előtt kicsattanjon a mag az Égúr beérlelte sárga és duzzadt *kalász*ból. A *köles*sel nincs gond, hisz jóval több erő kell a cséplésséhez; a búza*mag* tokja nyílik fel könnyebben. Nehéz lenne szemenként összeszedni a földről, ha *mag*ától kiperegne! Előre lehet hozni az aratást, ha szükséges. Örs hoz majd mutatóban néhány szálat belőle.

Kincsa is Örssel ment, az esti lakomához kell hagymát gyűjtenie a lencseföld mellőli sorból. A vadászatról lemaradt nagyobb fiúk a tőrészbe[20] szorult madarakat fogdossák össze, hogy sárral göngyölt levelek között süssék meg este a ha-

[14] Kallós Zoltán: *Balladák könyve*, 367-369. old.; *Lilium candidum*, Elő-Ázsiában volt őshonos, de az eredeti helyén már nem található.
[15] A Krím félszigeten (már Hérodotosz használja a Krímni nevet, ez Meotisz tavának a kikötője — *IV. 20.*) élő tauroi törzs.
[16] Artemisz vagy Iphigeneia (*Uo., 103.)*
[17] Mars (*Uo. 62.)*
[18] Régi szólás-mondás, jelentése: nagy ínség támad.
[19] Lukianosz: *Toxarisz vagy barátság*, *XXXVIII.*
[20] Tőrhurok.

muban; ekképpen nem kell megkopasztani őket: sárban marad a sok toll, amikor a felforrósodott levelekből kibontják, hogy nyárson pirítják tovább.

A Béga menti szkíták főképp gabonatermesztéssel foglalkoztak. Termésük nagy részét a fehérvári vásáron adták el az irhabőrök, a méz, a *viasz* és a *vessző*kosarak mellett.

Vásár előtti napokon a szekerek egymás keréknyomát járták és mélyítették a folyó menti úton. A legészakibb faluból indult el az első, az ökröt *vez*ető ostorossal s két harcossal. Fehérvár felé haladtában nőttön-nőtt a menet: a soron következő *víz*parti falvak szekerei egyenként csatlakoztak hozzá. Így volt biztonságosabb a kóbor martalóc törzsekkel szemben, akik mindenféle előzetes hírverés nélkül — akár a föld alól, akár mennykőcsapásként — bármikor előbújhattak és rájuk törhettek.

Mindenki kiállt az útra azon a napon, amikor Érd nemzetségének áruval megrakott szekere is beállt a sor végére. A felsőfalviak üdvözlése után Tas egy maroknyi búzamaggal szórta be a gabonás zsákokat és egy régi nyílhegyet helyezett a bőrök, prémek tetejére, hogy a menetet alattomban kísérő rontást elűzze. Utána felemelt karjával megáldotta a falu szekérnyi jószágát, majd szerencsés visszatérésért fohászkodott falubeli társai körében. Ez után került sor a falvak közti izgatott és zajos üzenetváltásra, amikor is Bágy emberei, asszonyai a felsőfalvakban élő rokonaiktól kaptak híreket s amikor ők maguk az alsófalvi atyafiaiknak üzentek. Ezt követően folytatta a szekérsor az útját.

...A szántó-vető szkíták a Baráttól[21] *a Pántig*[22] *laktak vala. Területük közepét a Bor folyó alkotta. Ennek torkolata táján éltek vala a kallipidák, akik igen tisztelték Herkét. Azon túl terült el az alazónok földje, azoktól éjszakra pedig a neurok éltek, mindannyian szkíta hagyományok szerint. A* pászt*or szkíták szállásterülete a Pánt folyón túl, napkeleten kezdődött és a Kőrös*[23] *folyóig tartott. Javarészt* puszt*aságból állott. Ennek közelében terpedt el vala a vidék egyedüli erdős tartománya, amelyet Herke legkisebbik fia, Szeke nyert el egykor a testvérei elől. Innen rajzottak ki a szkíták, mint fa odvából a méhek, megszámlálhatatlan nemzedékek óta. Onnan keletebbre, a nagy hegyek lábánál, a király szkíták éltek vala, akiknek uralma elnyúlt a Tány és a Kupán*[24] *folyóig.*

(Hérodotosz *IV*. könyve nyomán)

---

[21] Ókori Pürétosz (jelenlegi Prut).

[22] Pantikápesz (egyes szakértők a Desnával azonosítják) görög nevének egyszerűsített olvasata (a szerző).

[23] Feltételezhetően az ókori Gérrhosz kárpát-medencei megfelelője. (Lásd a 17. és 37. lábjegyzeteket!)

[24] A kaukázusi *Kubán* folyónév lehetséges jelentései: a *kopon***y**ából készült, belül arannyal (rézzel?) bevont ivókupa (Hérodotosz: *IV. 65.*); a walesiek *kupán*nak nevezik a kupát; ugyanakkor a „rezet" jelentő finn *kupan* is összecseng vele (Említésre méltó, hogy a Kaukázusban 401 rézlelőhelyet tartottak számon 1917-ben — K. K. Kushnareva: *The Southern Caucasus in Prehistory*, 197. old.).

A Vigyázó túlsó lábánál volt a Szántó, a falu *ter*mőföldje. Bozótos *ter*ület volt valamikor régen. Kölest, búzát, lencsét, valamint hagymát és fokhagymát termesztettek[25] a bokrok, a csarab[26], a hanga, a kakkukfű... felégetése és a fás gyökerek eltávolítása utáni második esztendőtől. Parlag-időszakokat is közbeiktattak, hadd szusszanjon fel a föld, állathoz és emberhez hasonlóan! Jobban terem, ha időnként erőt gyűjtve megpihen.

Lovaikon kívül más állataik is voltak, ha nem is olyan nagy számban, mint a tőlük napkeletre élő pásztor törzseknek, akik kikelettől hóhullásig egyik legelőről a másikra hajtották a birkáikat, ökreiket, kecskéiket s gyékénnyel *kör*be*ker*ített és fedett szekereken éltek. A guruló házak elé fogott állataik száma szerint nevezték őket „ennyi meg annyi" lábúaknak. A „nyolclábú ...annyi, mint két ökör és egy szekér gazdájának lenni."[27] — „Addig maradtak egy helyen, ameddig állataiknak elegendő takarmányuk volt."[28] Nyáron szerteszét széledtek, a *tel*et azonban összeto*l*t szekér*tel*epüléseiken vészelték át.

*Csobá*njuk, Érd harmadszülöttje hajtja ki fűsarjadáskor az állatokat a falu határához tartozó legelőkre és csak hulló levelek havában terelgeti haza őket. Sövénynyel körülkerített *ak*olból és *ág*akból összetákolt kunyhóból áll a *komá*nyék[29], a *bacsó* és a falu állatainak nyári szálláshelye. Télen a falu melletti *karám*ban tartják el*ker*ítve az állataikat. Barmaik nagy részét, kénytelen-kelletlen, még tél előtt levágják, hisz úgysem lenne számukra elegendő takarmány tavaszig. Annak az áttelelt kevésnek is zörögnek már a csontjai télutó táján! Igencsak csínján kell bánniuk a szénával és a törékkel akkor, amikor későn köszönt be a tavasz. A Kuhar alatti fedett építményben, a fészerben raktározzák a nyár folyamán sza*kasz*okként le*kasz*ált és megszárított szénát, hogy eső ne rothassza. Új fű kisarjadzása előtt, olykor, csak kétnaponként adnak nékik enni, s akkor sem elegendőt. Jó néhányuk elhullik a gyengeségtől harmatlegeltető haváig, még mielőtt a zsendülő rétig eljuthatna! Vemhes és szoptatós állataikra azonban különösképpen ügyelnek: az állatkészlet utánpótlásának biztosítékai.

Lovaik egy másik elkülönített részen böjtölik ki a fűfakadást.

Bőr*csob*olyókban küldte a *bacsó* a faluba a kétnaponként kifejt juh- és kecsketejet. — Ő maga, hozták a hírt tavaly a tejhordó ifjak, egy keményebb és simább túrófélével próbálkozik. Sárga réti virágok[30] nedvét kavarja a tejbe; az összetúrósodott részt napok múltán *vász*onba tekeri, hogy a *sav*ó ki*csöp*ögjön belőle; majd kőlapok között hagyja hosszasan érni; később viskója ágain szárítgatja. Szelni le-

[25] Hérodotosz: *IV. 17.*
[26] *Calluna vulgaris.*
[27] Lukianosz: *Szkíta vagy vendégbarát, I.*
[28] Hippokratész: *A szelek, vizek és helyekről*, *27.*
[29] Juhfejő hely, nem kizárt, hogy a ~ a „karám" szavunkkal együtt a kimmer nép állattartásával kapcsolatos.
[30] Tejoltó galaj (*Galium verum).*

het, oly kemény. — *Írót* és t*úrót*[31] készítettek a tejből az asszonyok. „Tejet öntvén a faedényekbe, megrázzák. A megrázott pedig habzik és elvál, s a kövére, melyet írósvajnak neveznek, a felületen áll meg, mivel könnyű; a neheze és vastagja pedig alant ülepedik le, mit elválasztván szárítanak. S miután összefutott és megszáradt, túrónak nevezik. A tej *sav*ója pedig a közepén van."[32] — Gyermekeik igencsak szeretik a *sav*anykás savót, a víznél jobban oltja szomjukat. Valamennyi szkíta törzsnél szokásban volt a kancák fejése. Főként férfiitalnak erjesztették ezt, a köles-, a búza- és a mézsör mellé. Édes túrót is rendszeresen készítenek belőle. Nem véletlenül emlegetik őket „kancatúróevő, jó törvényű szkítáknak"[33] a velük ismeretségbe kerülő népek! Bodék hallották félfüllel Fehérváron ezt. De büszkén dagadozott a mellük tőle! Lám, nemcsak vitézségüknek szállt híre hetedhét határon innen és túl, hanem erényeiknek és étkezési szokásaiknak is!

(Folytatjuk)

Bognár Stefánia

Kikelet-röpt

Ahány tavasz, annyi valós-magvú,
elcsépelt frázis és hazug álom
ringatózik a böjti szelekben
bókoló, kipattant barkaágon.

Ilyentájt jönnek mindent elsöprő
nagy szerelmek, s véres forradalmak,
leszünk tanúi sok elcsigázott
és megtizedelt madárcsapatnak.

Tud-e még örülni tiszta szívvel
kígyó-almán nőtt tudós nemzedék
a védett hóvirág-nevetésnek,
s felejti-e ibolyán a szemét?

2014. január 19.

[31] Hippokratész (*Uo.*) szerint *ip*pák*i*nak nevezték a szkíták a „kancatúrót".
[32] Hippokratész: *A betegségekről* .
[33] Aiszkhülosz: *74-ik töredék.*

Beke Sándor

A három hatalmas

Még kézen fogva vitt anyám,
úgy sétáltunk a Kapu utcában,
a korzón.
Soha nem szerettem
a nagy tömeget, a zsúfoltságot,
s úgy segítettem magamon,
hogy rangsorolni kezdtem
a szembejövő embereket —
ruhájuk, arcuk, járásuk szerint.
Csak arra a kérdésre
nem kaptam választ,
hogy ki lehet a világon
a leghatalmasabb
és ki az utána következő
és ki foglalja el a harmadik helyet?
Vakbuzgó katolikus anyám
megválaszolta kérdéseimet:
így tudtam meg
a korzón, séta közben,
hogy a jó Isten áll az első helyen,
utána államelnökünk következik,
őt valamelyik amerikai követheti,
mert csak Amerikában lehet
nagyon gazdag az ember.
Igaza lehet anyámnak, gondoltam,
s meg voltam győződve,
hogy az első helyet a rangsorban
Isten foglalja el a mennyben,
nemhiába imádkoznak hozzá
az emberek minden este,
az Istent államelnökünk követi,
ez csak természetes
— sok képről nézett ránk mindenünnen —,
a harmadik helyen pedig egy amerikai áll,
a távoli, dúsgazdag tengerentúli elnök,
akit anyám nem tudott megnevezni.

A kicsi miniszter

Engem is megkérdezett
az iskola igazgatója:
— Mi szeretnél lenni, Sanyika?
A többi kisgyerek
mozdonyvezetőt, pilótát,
rendőrt, hajóskapitányt
válaszolt erre a kérdésre,
én nem sokat gondolkoztam a feleleten,
mert anyám a rákbetegek
kórházában volt szakácsnő,
rengeteg betegnek kellett főznie
nap mind nap,
másodmagával pucolt kilószámra
krumplit, hagymát,
s fájós lábbal emelgette
a teli lábasokat a kályhára;
apám meg kőműves volt,
állami vállalatnál dolgozott,
de a jobb megélhetésért
vállalkozóként
második műszakot is vállalt;
a nagyszülők munkáját is ismertem:
kaszálás és szénaszárítás közben
mohó marhalegyek csípték testüket
s csak akkor tértek haza,
ha este a csordajáró úton
feltűnt már a legelőről érkező jószág.
Így hát nem sokat haboztam
a felelettel, és rávágtam
igazgatónk kérdésére:
— Én miniszter szeretnék lenni!
Osztálytársaim mind kikacagtak.
Nagyon szerettem volna
szép fekete kocsiban utazni,
míg motorbiciklis testőrök gurulnak
mellettem az országúton,
s az útszélen emberek százai
integetnek és tapsolnak.
Az iskolában mindig
kicsi miniszternek szólítottak azontúl,

s régi ismerőseim
még ma is így szólítanak.
Beismerem, hogy most örülök,
hogy nem lettem miniszter,
mert látom
mennyire talmi a látszat:
manapság a miniszterek
nem sokáig kocsikáznak fekete kocsiban
s keveset ülnek a bársonyszékben.

A Margit-szigeten

Mindig büszkén hivalkodtam
kisiskolás osztálytársaim előtt,
hogy én előttük
kirándulhattam Magyarországra,
és azzal dicsekedtem,
hogy én hamarabb láttam,
mint ők, a Lánchidat,
s a barátságos kőoroszlánokat,
a Halászbástyát,
a Budavári Mátyás-templomot,
a Duna-parti szállodákat,
a Gellért-hegyről véges-végig
egész Pestet és Budát,
s a Parlament előtt
keringőt táncoló Dunát.
Meg is mutattam
a Margit-szigeten
készült fényképemet
osztálytársaimnak:
— Látjátok, ez itt
a tulipánágyások előtt én vagyok!
Apám és anyám a kezemet fogta,
mert én
csak kilenc hónapos voltam akkor,
s csak ülni-állni tudtam…
De büszkén emlegettem
osztálytársaim előtt,
hogy közülük elsőnek utazhattam
Magyarország mesebeli fővárosába,
a csodás Budapestre.

P. Buzogány Árpád

Két szatyor hagyma

Ahogy a busz megállt, nehéz csomagokkal, táskákkal és hátizsákokkal szálltak le az emberek, többsége fiatal, diákok meg korosabb házaspárok. Az állomás várótermének nyitott ajtajában bő nadrágos, műanyag papucsos fiatalember állt, mellette hatalmas piros veder és a falnak támasztva egy seprű. Integetett a sofőrnek, felkapta a vedret és az autóbuszt megkerülve, a sofőr oldalán megállt, a veder vizet ráloccsantotta az ablakra. Az ablak mellett ülő kislány, egyedüli, aki még nem állt fel, megugrotta magát, a fiatalember széles vigyorral integetett neki.

Zoltán ahogy leszállt, az ajtó előtti padra tette fekete táskáját, hosszabbra engedte rajta a szíjat, és vállára lódította. Megfordult, körülnézett, a vékony, szürke kabátot másik kezébe vette át, derekán lennebb húzta a pólóját. Az árnyékban jó hűvös volt, ahogy teleszívta magát levegővel, kiegyenesedett, vállait kihúzta.

Körbebámult, mint aki azon gondolkodik, merre induljon. A táskát maga elé húzva jobb kezével hátranyúlt, telefont húzott elő a farzsebéből, ránézett, aztán megfordult és lassú léptekkel indult el. A telefont másik farzsebébe csúsztatta, papírzsebkendővel törölgette a homlokát. Előtte csapatnyi lány kopogott a betonon, hangosan beszéltek, nagyokat nevettek. A járda felé kanyarodtak, Zoltán utánuk. Megálltak a híd közepénél, a mozdulatlan halászokat nézték jó darabig. Szoborként álltak a késő délután száraz melegében. Zoltán lelépett az úttestre, hogy kikerülhesse őket.

Megszólalt a telefonja.

— Igen, igen… — mondta, majd jó idő múlva: — Ahol voltam, nem volt jel. Majd elmondom. Jó, jó, arra megyek. Na majd...

Eltette a telefont, és gyorsabban szedte a lábait. Az utca balra kanyarodott, egyedül ő tartott abba az irányba az utastársak közül. Előtte egy formás derekú, rövid szoknyás nő ment, mellette szőke kisgyerek, hátán apró hátizsákkal. Amikor a nő rászólt, hogy ne siessen, megállt egyik kapu előtt, azon egy tábla volt, rajta cifra betűk és egy kutya színes képe, a gyerek kis ujjaival körberajzolta a bádogdarabon a kutya képét. Aztán előreszaladt, betértek az első utcába.

Csend volt, autó is ritkán járt, előtte senki a hosszú, egyenes járdaszakaszon. Kezében lógatott kabátja zsebéből cigarettát vett elő és rágyújtott. Az erős zúgásra megfordult, locsolókocsi közeledett, széles ívben mosta le az utat. Zoltán azt figyelte, a járdára is jut víz bőven, de nincsen ahová félreállni. Az autó amint utolérte, egészen kikanyarodott az út közepére, Zoltán intett a vezetőnek, hálából, hogy az út széléről felvert sáros lével nem áztatta el, a koszos izominges, idős férfi unottan bámult maga elé, és visszakanyarodott a bal sávra.

Az útkereszteződésnél babaarcú, szőkére festett hajú gyereklány bámult ki a leengedett autóablakból szenvtelen arccal. Zoltán végignézett a pirosnál vesztegllő autósoron, mire visszafordult, a szőke unott arccal duruzsolt a telefonjába, a zene püfögésétől még a hangszínét sem lehetett hallani. Zoltán átlépett az autó előtt, és bekanyarodott a másik utcába.

A narancssárgára átfestett alacsony ház kapuja végre nyitva, az udvar zöld műanyaglemezzel födve, alatta két egymás mellé tolt kis asztal körül többen üldögéltek. Zoltán megállt az asztaluk előtt, kissé meglepetten, földre engedte a táskát, amíg szeme átfogta az egész társaságot, amelynek tagjai hangosan, egyikmásik feltartott kézzel vagy füttyszóval üdvözölte. Kezet fogott velük, az asztal sarkához széket húzott a másik asztaltól, és amikor az idősebb, egyenes tartású pincérnő, szokott kedves mosolyával megjelent, kissé hangosan csapolt sört kért.

— Egy nagy csapolt sör? — tette fel szokott ellenőrző kérdését a nő.

Hogy ne vigyorogjon szemébe, csak intett, és lehajtotta a fejét. A fiúk, akik már előbbre jártak a sörivásban, mindenféléről beszéltek. Együtt voltak mind. Heten, mint a gonoszak — idézte fel magában egy főtéri kávézó pincérlányának lassú beszédét. Illetve nyolcan, a Pityu barátnőjével, aki igazi jó cimbora, még meccsekre is eljön velük, sosem nyavalyog, hogy ilyen a zene, vagy hogy unom már ezt a témát.

A második sör után aztán, éppen a Pityu barátnőjének, ennek az izmos és mégis kamaszosan nyúlánk lánynak mondta el a hétvége történetét, a hagymaszedést, minden szégyenkezés nélkül, persze mindenki rá figyelt, mert közben a táskáját a sarokból közelebb húzta és kivette egyik műanyag szatyrot, tele öklömnyi egészséges vöröshagymával, kibontotta, kacagva kínált mindenkit, és volt, aki vett is egyet belőle, később az asztal szélét körberakta hagymával.

Ez a Mónika szemrebbenés nélkül hallgatta őt, igaz, illett is meghallgatnia, mert ő kérdezte, hogy most honnan jön.

— Kukutyinból, Kukutyinból — ismételgette Zoltán válaszát mosolyogva, erre Pityu tele szájjal felnyerített, hogy nyakát behúzva nézett körbe, elpirulva.

— Szóval tegnap reggel kimentem…

— Gondolom, a csaj várt, hogy el ne tévedj — kiáltott át az asztal túlsó sarkától Csaba, éppen akkor jött be az asztaluk mellett két csinos lány, egyik fekete blúzban és rövidnadrágban, jól látszott, a vékony blúz alatt nem hordott melltartót, a másik hosszú szoknyában és tenyérnyi foltonként kivágott felsőben, Zoltán is megfordult, mert észrevette, hogy a szempárok valamit nagyon radaroznak, aztán annyit szólt vissza:

— Most csak az esélyeim rontod a csajoknál? Aztán, mintha ott se lettek volna azok a lányok, még hozzátette:

— Persze, hogy várt, anélkül még most is keresgélném, akkora a falu.

És félgőzű hangerővel mondta el, hogy a lány apjával nagyon jól talált a szó, tréfás ember, már a szeme villanásából észre lehet venni, ha valami beugratásra készül, éppen indultak hagymát kiszedni egy közeli kertbe, ő is elment, pedig

őket otthon akarták hagyni, a csajnak a nagyobbik lánytestvére is megérkezett, a szomszéd faluba ment férjhez, szóval elmentek hagymát szedni, hát egyszer le kellett kaszálni a gyomot, itt szerezte az első piros pontot mindenki előtt. Estefelére befejezték, a zsákokat ki is hordták az út mellé, hogy a szekeressel hazavitessék.

— És csak ennyi? Mi?! — követelte a folytatást a kutyás Berci, aki most az egyszer nem kutyát sétáltatni jött el otthonról.

— Van tovább is, persze — kacagta el magát Zoltán, mert eszébe jutott, amint hazafelé menet beültek a kocsma kertjébe, mindannyian sört ittak, még az „anyós" is, ahogy egymás közt a barátnők anyját nevezték, ekkor érezte, hogy milyen jó hozzájuk tartozni, az a pár órányi munka szinte régi ismerősökké tette. Csattantak a poénok, jókat nevettek, már rég lement a nap, de az a negyedóra, húsz perc, amit ott töltöttek, megérte az egész napot. Amikor indultak volna, a lány apja szólt neki, maradjon még vele. El kell menni a fogatosnak szólni, és szekérre rakni a zsákokat. A három nő alighogy elment, már megrendelte a következő két sört.

— Ülj le, igyad nyugodtan — intett a szemével a férfi —, ennyit megérdemlünk a munka után. A fogatos oda jött utánuk, ott is hagyták az utolsó korty söröket, aztán, mint a mesében, úgy dobálták a szekérre a zsákokat, és hordta be a kapun belül, amikor hazaértek.

Zoltán elővette a másik tasak hagymát is.

— Ezt az após pakolta fel — emelte meg a tasakot és kirakta ebből is a hagymát. Az összetolt két asztalt egészen körbe szép, nagy fejű vöröshagymák védték, vigyázva kellett átnyúlni fölöttük még a cigarettahamu leverésekor is, mintha kerten nyúlnának át, egy-egy leesett, elgurult, de gondosan visszarakták.

Amikor a két lány a belső teremből kijött, értetlenül álltak meg asztaluk mellett, egyikük felkacagott, de nem sértőn, a másik valósággal elráncigálta.

— Igazán megkínálhattad volna — nézett utánuk Mónika. És a szemével intett Zoltánnak, kedves-cinkosan, de ő nem is figyelt a lányokra. Nagyokat szívott a cigarettából, mert mint filmet látta maga előtt a történéseket, ahogyan összeszólalkozott a lánnyal, aki az anyja közelségébe menekült, az észrevehette, hogy valami nincsen rendben, de talán restellte kérdezgetni, inkább tréfálkozva próbálta oldani a hangulatot. Ma is kissé duzzogva váltak el, amikor eljött, a buszt várva nagyokat hallgattak.

Előhúzta a táskából a műanyag szatyrot, és maga elől kezdte visszarakni a vöröshagymákat.

— Aki kér, most vegyen, mert vége a vásárnak — tréfálkozott, pedig kissé elszorult a torka —, többet nem hiszem, hogy részetek lenne ilyen eredeti ingyen hagymában.

Lehet, hogy a lányt többet nem is fogja látni. S akkor mi van?! — legyintett magában, mert a dac erősebb volt benne most mindennél. Pedig valami apróság volt a kiindulópontja az egésznek. Hogy szeretné megfestetni a haját, mert so-

sem festette még meg. Az anyja semmit nem szólt, végül is nagykorú már a lánya, de ő kötötte a kereket, aztán amikor élesebben feleselgettek egymásnak, nagy mérgében odavágta:

— Tőlem akár meg is festetheted a hajad… szőkére.

Na, ezt nem kellett volna, ezzel talán minden eddigi kedvességét elrontotta.

Valami egészen másba kezdett bele Zoltán, közben összeszedték az asztal széléről a hagymákat és visszatette a szatyrokat a táskába. Aztán megszólalt a maroktelefonja. Előhúzta a farzsebéből, mielőtt fogadta volna a hívást, megnézte, ki csöngette. Kiment az utcára beszélni. Jó későre jött vissza, mosolyogva, a másik Zoltán, aki másodszor iratkozott be tévéjavító tanfolyamra, rögtön rákérdezett:

— Az anyós?

— Nem. A lánya — sietett a válasszal Mónika, aztán Zoltán is bólintott, hogy tényleg. Rágyújtott Mónika, és Zoltánt is megkínálta, aki zavarában elvette, pedig a csomag cigarettája előtte volt az asztalon.

A pincérnő tálcájára gyűjtötte az üres söröskancsókat.

— Valamit még, fiúk… — nézett végig a társaságon.

— Igen — szólalt meg Zoltán, jobb kezét a magasba emelve, mint amikor az ember inteni szeretne a pincérnek, aki éppen messzi van.

— Egy… hagymát? — kérdezte a pincérnő.

Nem is harsant, hanem egyszerre csattant a nevetés. A pincérnő elpirult, zavartan állt egy helyben.

— Egy-egy sör jöhet még, ugye? — nézett végig Zoltán barátain.

— Igen, igen — helyeseltek többen is.

— Egy-egy sört mindenkinek — fordult a pincérnő felé Zoltán.

Amikor előttük voltak már a sörök, Pityu magasba emelte a tele korsót, de nem a habot nézte a gyérülő fényben, hanem elkiáltotta magát:

— Isten éltesse a hagymaszedőket!

— Igen, a hagymaszedőket — ismételték meg többen is.

— Jövő ilyenkor is! — rikkantott bele a csöndbe Lajika, akit Tóbiásnak is szólítottak, egy régi gengszterfilm főszereplője után.

Zoltán elmosolyodott, az jutott eszébe, ő már tudja, hogy a patakhoz közeli kert melyik részébe ültetik jövőben a hagymát, mert ott volt, amikor eltervezték, és hol lesz kétágyásnyi fekete retek, mellette zöldpaszuly, a magasfeszültségi oszlop felől pedig krumpli. Húzott a sörből, közben lehunyta a szemét, és a lánynak már nem durcás, hanem pajkoskodó képét látta maga előtt, összehúzott szemmel.

Fülöp Lajos

Lehullik rólam...

Ülök az ablaknál
alkonyatkor...
Sugár suhan,
vöröslő fényözön.
Kezemben könyv,
és szavak lelkével
csöndes, szelíd
világba költözöm.

Röppen a perc,
elillan az óra,
fut az érzés
ritmus-hullámokon.
S olvastomban,
esti nyugalomban,
lehullik rólam
némán a korom.

Esti merengés

Bükkös rengeteg,
hűvös esti fény
tör át a csenden,
nyugtatja kedvem,
s földereng e csöpp,
csacska költemény.

Messze pirosló
háztetők. Remény.
Lassan baktatok,
egymagam vagyok.
Az égen csillag
imbolyog. Szegény.

Sástói emlék

Vibráló nyári dél.
Egy fürge forgószél
játékos-pajkosan,
kuncogva elrohan.

Szunnyad a lápos rét,
az ég opálja kék,
tóparti nádas is
békéről álmodik.

Derűs és szép a táj,
— csupán a búcsú fáj.

Csávossy György

Nyársirató

Az elmúlt évek asztalán fehérlő emlékmorzsa,
a lehantolt érzésekből még rámmered a torzsa.
Miért múlt el olyan hamar, olyan hamar a nyár,
csillagok között fénylik csak a könnyes szembogár.

2014. október 16.

Fénylő név

A hétköznapok kopott kocsiútján
lusta porfehők rejtik az eget,
de váratlanul villámcikázással
fény tölti meg az unos-unt teret.

Két szem ragyog a hasadt kárpit mélyén,
két barna szén parazsa lángra gyúl,

s én térdre hullva imádkozom halkan:
ébredj, az alkony szürkén rád borul.

Nincs álom, amely másnap szét nem foszlik,
de szép volt percre fogni a kezed,
a vak idő lebocsájtja a függönyt,
ám ég fölötte aranyló neved.

Lombtalanul

A sors gunyoros játékmester,
zsonglőrködik lélekkel, testtel,
s ha benned elszakad a húr,
kacagva gyér hajába túr.
Mit számít neki érzés, bánat,
ősszel nincs lombja már a fának.
Hullnak rólam a levelek,
csupasz ágam hagyom neked,
vesd tűzre, nyersz csöpp meleget.

2014. május 19.

Csókmáglya

El nem csókolt csókoknak
máglyáján ég a szív,
emlékek lángolása
most melegedni hív.
Az éj kegyes varázsló,
hajtsd álomra fejed,
el nem csókolt csókoknak
ágya fekvőhelyed.

2014. október 3.

Csatáné Bartha Irénke

Törékeny

Este van, a kiskert előtt állok,
a kanyarból előlibbennek
a halk léptű lányok,
és ringanak boldogan tova.

Zöld szoknyáját vedli a lomb,
mint hárfa a Mozart-akkordot.
Milyen törékeny minden perc,
mi az idő fecskeszárnyán tovarebben.

Dől a szépség

Most dől a szépség gúlája
az őszi hervadásba,
s míg halomra hull a falevél,
bogárlábak hurcolják szanaszét
a nyár fényes ígéretét.

A nyerges dombok fölött
a madárdal barnába öltözött,
árválkodik a szerelem,
méláz múlékony emlékeken…

S a didergő fák, míg lábukat
hűvös harmatban mossák,
én a nyarat kérlelem,
fényes varázsát őrizze nekem.

Kopott iskolapadok

(Egy véndiák emlékezik)

Még áll az iskola, az udvar is a régi,
a keskeny utca arcunk keresi,
hová lettünk: Te és Én és Mi.

És hol a tűz, a lángolás, a régi?
A nevetés, a nyurga csitri?
Hogy szétszórta innen az idő…

Por lepi lassan a régi tablókat,
megsárgul a sok fényes kép,
üresen kong most a régi folyosó,
zsivaja elült kópés nebulóknak.

Körém settenkednek emlékezni
a régi, kopott iskolapadok,
s míg kipróbálom benne magam,
diákkor bizsereg a bőröm alatt.

Elúszik emlékek kékje

Kincsem nem maradt, csak a lelkem,
fáradtan meggyötört, de álmodó,
szétpereg az idővel, lassan feledve,
hány tavasza volt, fénnyel áradó.

Elúszik kékje a távoli égnek,
tél jön, zúzmara-gúzsban sír az ág,
elsuhannak a tarka ruhás évek,
s az ember végül mindent megbocsát…

Őrizlek

mint gyöngyét
a harmat
tűznek
víznek
százszorszép
csodának
őrizlek
féltőn
önmagamnak
úttalan
utakon
mécsvilágnak

Ráduly János

Félperces történetek (VII.)

Ez a sorsom

Vencel pohárnyi sörét issza, melléje ülök le a kávémmal.

— Miként szolgál az egészsége? — kérdezem.

— Né, tanár úr, aránylag jól érzem magam, ugye, hét-nyolc évvel ezelőtt átvészeltem az agyvérzést. Öt évvel ezelőtt szívszabályozót ültettek be a mellembe. Nagy műtét volt. Haragudtam az orvosra: ahogy az érzéstelenített testrészemmel dolgozott, a szerszámokat tette rá a hasamra. Borzasztó volt a hideg eszközöknek az elviselése. Nemsokára megint vágni fognak, a szív-gépemet meg kell tisztítani. Ez a sorsom. Már beletörődtem. Most a sörömet iszom. Megkívántam.

Egymást szeressétek

A templomban lejárt az egyházi esküvő, a fiatal pár kivonult az utcára, mögéjük felsorakozik a lakodalmi sereg. A szomszédban lakó Mariska néni megáll a menyasszony és a vőlegény előtt. Azt mondja:

— Az Isten tartson meg titeket, halálig folyton egymást keressétek.

— Ez mit jelent, hogy „egymást keressétek?" — kérdezte a menyasszony.

— Azt fogja jelenteni, hogy szeretitek egymást. Adja a Teremtő, hogy úgy legyen. Szívemből kívánom.

Nem kapod vissza a lovaidat

Nagyapámnak volt két kutyás lova — sorolta Gyuri —, nem szerették a kaptatót. Elhatározta az öreg, megszabadul tőlük. Elment Régenbe, az állatvásárba, s jelentkezett — vevőként — egy hodáki ember. A vásár hamar megtörtént: nem pénzzel dolgoztak, egyszerűen csak lovakat cseréltek.

Három hét múlva a hodáki ember visszahozta a két lovat. Mondta nagyapámnak:

— Bácsi, add vissza a lovaimat!

Nagyapám felberzenkedett:

— Ej, menj dolgodra, fiam, hát a vásárt ketten kötöttük: én is, te is ott voltál a szegődésnél. Nem kapod vissza a lovaidat.

Az én rövid mély-alvásom

Szokásommá vált: amikor fáradtnak érzem magam, napközben is ágyba dőlök, magamra parancsolom a rövid mély-alvást. Jobb felemre fekszem, karom hátul, bal kezemet felhúzom az arcomig, a testemet pedig meglazítom. Szinte magam előtt látom agyi idegszálaimat: nehéz bőröndökkel cipekednek, lökdösődnek, tülekednek a pihenés zónái felé. Jó fél óra múlva csörget az ébresztőóra. Szétnézek a szobában, csodálkozom:

— Ó, már a levegőnek is más a színe.

A megivott borseprő

Szüretkor kedvező volt az időjárás, a hordókba, korsókba került must gyors erjedésnek indult. Két hónap múlva kérdi Lajos Lénárdtól:

— Lehúztad-e a borodat?

— Nem kellett lehúznom — azt mondja —, az én boromnak nem volt seprője.

— Hát hogy?

— Úgy, hogy ősszel a csebrekből a borom teljesen elfogyott.

— Ó, akkor te a seprőt rég megittad.

— Igen, jól mondod: megittam a seprőt is a karcos musttal együtt.

A maga foltjából kitelik

A kertben voltam, metszettem a szőlőt. Amint az egyik ágat a bal kezemmel tartottam, az olló lecsúszott, s „beleharapott" a hüvelykujjam tenyér felőli izompárnájába. A vér kiserkent. Zsebkendőt kötöttem rá, majd kiléptem a kapun. György Károly — aki rám köszönt — megkérdezte:

— Mi történt?

Felmutattam a sebesült kezemet, elsorjáztam a történet részleteit.

— Ne búsulj — szólt Károly —, mindjárt megáll a vérzés, a seb a maga foltjából kitelik. Ezt így mondták a régiek. Tehát hamarosan begyógyul — önmagától.

A jövendő nevében

Néha — mert különleges hiányérzetem támad — régi kéziratait forgatom. Felém sugárzik újra meg újra az egykori megfogalmazás biztonsága, itt-ott mégis belejavítok egyes szavakba, kifejezésekbe. Prózaszövegeknél (lásd meséknél) tájnyelvi szavakon változtatok, így lesz a *csitkó*ból csikó, a *vót*ból volt, a *világság*ból világosság, a *busálkodik*ból búsul.

Valójában a múltamat teszem tökéletesebbé, tehát építkezem. A jövendő nevében.

Szédelegtek, mint a rossz pipék

Kérdem Ágostontól, a kecsketartó gazdától.

— Na, hogy vannak az állatok?

— Mondjam el, hogy miként jártam. Hallottam, hogy a pálinkafőzdei malátát nagyon szeretik a kecskék. Fogtam a talicskát, el a főzdébe, megraktam malátával. Úgy ették a kecskék, mint a mézes pogácsát. Aztán óra múlva csatatér lett az istálló: minden két kecske össze volt akaszkodva, döfték egymást, verekedtek kegyetlenül. Részegek voltak.

— Lett-e nagyobb baj?

— Két kecskét kellett levágnom, a fejük meg volt sérülve, szédelegtek, mint a rossz pipék. Nem foglalkoztam tovább a malátával.

Érdemes volt kiadni

A kibédi üzletben árulták a *Székely tréfás népmesék* (2011) könyvemet.

— Ősz hajú, hetven-hetvenöt év körüli öreg lépett be az ajtón — mesélte Vilma, az elárusítónő —, s meglátta a könyvet. A kezébe vette, belelapozott. Azt mondta:

— Megértem az öregkort, s eddig soha egyetlen könyvet sem tudtam elolvasni. Ezt most megvásárolom.

Meg is vásárolta, négy-öt nap múlva visszajött. Azt mondta:

— Na, elolvastam a könyvet. Mondhatom, akárki írta, érdemes volt kiadni. Jól szórakoztam a mesékkel.

Megkerültél?

Gyula barátom a téli hónapokat városon tölti, de igazi otthona a falu. Az udvaros-kertes ház a mindene. Találkoztam vele az utcán.

— Na, megkerültél?

— Jaj, hát te is így beszélsz?

Zavartan néztem rá, észrevette. Ezt válaszolta:

— Nekem a *megkerültél* szóval van bajom Jövet nem kerültem semmit, egyenesen jöttem, mint minden más becsületes ember. Nem szeretem a félreboronáló szavakat. A kétértelműség nem kenyerem.

A tanítvány

Egyik tanítványom szakiskolában folytatta tanulmányait. Jó hónap múlva bekopogtatott hozzám:

— Dolgozatot kell írnom arról az emberről, akit a vaddisznó megölt. A tanár mondta a nevét is.

— Imre hercegről-e?

— Nem.

— Zrínyi Miklósról-e?

— Na, éppen róla van szó

A könyvespolcról leemeltem a *Szigeti veszedelem* kiadványt.

— Figyelj rám — mondtam — nekem most nincs időm arra, hogy ketten dolgozatot fogalmazzunk. Ezt a könyvet el kell olvasnod, te magad készíted el a házi feladatot.

A tanítvány hümmögve távozott el, a kölcsönzött könyvet többé nem kaptam vissza.

Igazság a válaszban

Ferenc bácsi a kilencvenedik életévéhez közeledik. Aránylag még jól bírja magát, a villanyfogyasztását fizeti a postán. Mondom:

— Rég nem láttalak, Ferenc bátyám, hogy vagy?

Elgondolkozik.

— A kérdésedre úgy válaszolok, ahogy jó nyolcvan évvel ezelőtt az akkori öregek:

Dicsekedni nincs mivel,

Panaszkodni nincs miért.

Ugye, nagy igazság van a válaszban. Ráadásul a szöveg versként is felfogható: érzékelhető ritmusa van.

A falu bikája

Lányok, asszonyok várakoznak az egyetem folyosóján, felvételiznek a levelezői tagozatra. Bent a teremben néma csönd, az egyik csoport már vizsgázik. A kint maradottak vallatják egymást, ki hol dolgozik. Felfigyelnek az egyik alacsony, törékeny lányra, tőle is megkérdik:

— Te hol dolgozol?

A lány meglepődött, jaj, most be kell vallania, hogy a mesterséges megtermékenyítő állomás alkalmazottja. Fátyolos hangon válaszol:

— Fél normával én vagyok a falu bikája.

Harsány nevetés. A professzor kiszólt az ajtón:

— Csöndesebben vigadjanak!

A két kompót balesete

Késő este volt, megfőztem a reggelire való almakompótot, s rátettem a könyvespolc párkányára. Félóra múlva könyvért kutakodtam, a felső polcon láttam

meg. Ahogy levettem, a mellette való könyv is kimozdult, s a kompótos lábosra huppant. Szétfröccsent a reggelim.

Aztán ismét almát pucoltam, a lábost a kályhára tettem. Húsz perc múlva füstszagot éreztem, pattogni kezdett a lábos a gázlángok fölött. Odaégett a második kompótom is.

— Ó, ti két kompótom, igazán sajnálom, hogy balesetet szenvedtetek. Nem a saját hibátokért.

Leleményesség

— A frissen keletkezett tó tele van halakkal — meséli Lajos —, kövér kárászok úsznak benne, de horgászni nem lehet: a víz fenekén térdig érő fű van. Mit lehet tenni? Kicsi Andrissal úgy döntöttünk, lekaszáljuk a füvet, s gereblyével kihúzzuk a partra. Másnap csodálkozva néztek ránk az emberek:

— Vajon ketten hová mennek? Horgászbot, kasza és gereblye a kezükben.

Levetkeztem fürdőruhára, belementem a derékon felüli vízbe, s a füvet egy hoppra lekaszáltam. Andris a gereblyével dolgozott. Persze, a javunkra szolgált: azóta gyakori vendégei vagyunk a tónak, leleményességünk jó gyümölcsöt termett.

Holnap kifoghatod

— Bár tél van, kijöttem horgászni — sorolta a szovátai barát —, délután háromig semmi húzás. Aztán a horgot megpedzette valami, a hal megakadt. A jégbe vágott lékhez vezettem el, kiemeltem, s a lyuktól távolabb kifektettem. De — az angyalát neki — a hal megugrotta magát, s visszacsobbant a vízbe.

Misi vigasztalni próbálta a barátját:

— Csöppet se búsulj, most már biztosra tudod, maradt még hal a Küküllő vizében. Holnap kifoghatod.

Szép kibédi hagyma

Ernő panaszkodik Sándornak:

— Képzeld el, a feleségem lemondott a hagymapalánta termesztéséről. A tavaly májusban felét sem tudtuk értékesíteni, ősszel pedig alig van ára a szép kibédi hagymának.

— Jól mondod, Ernő — szólt Sándor is —, a palántát a tavaly gépkocsival Csíkba, Gyergyóba fuvaroztam el, de alig vették. Ugye, most a többi székelyföldi falu is olyan, mint Kibéd: minden harmadik-negyedik ház üres. A nagybani hagymatermesztést „intézményesíteni" kellene. Van hajlandóság rá, de tétlenkedik a nép. A jövő év hozhat érdemi változást. Reménykedjünk.

Dédapám

Lőrinczi Dénes dédapám 1879. január 2-án foglalta el Csókfalván néptanítói állását. Tizennyolc és fél éves volt. Első vasárnap az Isten házába vezetett az útja. Az öreg Faluvégi Dániel — meglátva az új tanítót — ezt mondta Benedek Jánosnak:

— Na, mesturam (= kántor, tanító), szépen kiállított minket a magas minisztérium, hogy egy ilyen gyermektanítót küldött nekünk.

Aztán eljött húsvét ünnepe, s Lőrinczi „zsongó imájával s a jézusi feltámadás meggyőző erejével vezette Istenhez a lélektömeget". Faluvégi Dániel azonnal bocsánatért esedezett Lőrinczi előtt:

— Uram, nyisd meg a te szépséges szádat, s vigasztald meg az én lelkemet.

Ezt követően Lőrinczi Dénes ötven évig szolgált a községben.

A számítógép ördöge

Kis pénzösszeget kaptam — tiszteletdíjként — a napilap szerkesztőségétől. Azt is igazolták — hivatalosan —, hogy a „jövedelemből" mire, mennyit vontak le — adók gyanánt. Aztán a pénzügyi osztálynál ellenőrizték a levonások pontosságát. Mondtam:

— Valami hibát sejtek: hatvan lejt kellett hoznom, de máskor csak egy-két lej volt a különbözet, az úgynevezett „differencia."

A számítógéppel való művelet után a pénzügyi ellenőr jelezte:

— Igen, részünkről pontatlanság történt, megtréfált a számítógép ördöge. Egyáltalán nem kell pótlást fizetnie, minden rendben van. S ne haragudjék a számítógép ördögére.

Mégis horgászni fogok

Az elmúlt év késő őszén eldöntöttem:

— A jövő esztendőben nem váltom ki a horgászengedélyt.

Elteltek a téli hónapok, a kertben előkandikált a hóvirág, Jégtörő Mátyás mesterien megszaggatta a Küküllő jégpáncélját. Az este lefeküdtem, álmomban horgásztam, ötvendekás balindot fogtam. Mikor fölkeltem, kis papírra — határozott betűkkel — ráírtam:

— Mégis horgászni fogok. Muszáj.

P. Buzogány Árpád

Nevedet kiáltom

a kockakő fentről harmatot szedeget
hajnal fényébe kiáltom nevedet
szél játszik száraz virággal a hídon
hajad hullámát patakba simítom

ugorjunk által ma minden korláton
világok álmát szemeidben látom
rólad jut eszembe szerelem szomja
tenyered melegét simítsd arcomra

Napsugár, kútból

Nem láttam arcát, ki szólít?
Hová hív? Azóta várom,
halljam a hangját még egyszer,
ne maradjon tűnő álom,

visszhangját keresem régről;
jó lenne hallani újból…
Napsugár csillan helyette
arcomon elhagyott kútból.

Hiába nyíltak

Holdunk felhőkkel vegyül,
az este langymeleg,
hiába nyíltak rózsák,
mikor nem ismertelek.

Szél jár a nagy fák fölött,
visszhangja nincs a szónak,
mikor melletted vagyok,
csendbástyák szétomolnak,

apró fények serege
az éjszakára támad.
Elszabadult dallamok
izzítják retinámat,

hogy te, csupán te legyél
egyetlen látvány nekem —
téged csodálni vajon
kiknek is segédkezem?

Az ősz bére

Falevelekkel játszadoznak már
a parkban csintalan kis szelek,
színét váltotta, egészen fakó
a fasor, hogy rá sem ismerek,
dús lombja gyérült, és citeráznak
az ágak, estéli zenére
körtáncot járnak hullt levelek —
ez lett hát az ősznek a bére.

Fülöp Kálmán

Hazudni álmot sem merek

Az évek elszáradt
gerezdnyelén
voltam én titkos szeretőd.

Gyuladt sebek
havaztak éjbe
szerelmet, verset, temetőt.

Emlékeimbe
varjak kaparnak-
fakuló képek, éjszakák.

S egy árva pók
boldogan, némán
fonja a pillanat haját.

Éveim olcsó
lámpafányén
ellobbanok s már nem leszek.

Becsapni sem magam,
sem mást nem fogok —
hazudni álmot sem merek

Átmosott világ

Én megpróbálom
kiszürni
a szépet

amíg kapám
a föld
szívébe vág

s szivárvány fényre
aggatom
a képet

hogy láthassa
az átmosott
világ.

Pálffy Tamás Szabolcs

Vágyok arra a nőre

mióta nem csókoltam mióta nem
bókoltam fülébe nem suttogtam
szemébe nem kuncogtam karom közt nem
tartottam kincsnek nem szólítottam

vágyok arra a nőre szép arcú
királynőmre akit ha megérintek
már jelzi a tekintet hogy mire
számíthatok ha testet lelket adok

e nő csodás ajándék bennem motoz
a szándék szerelmünknek kertjében
átöleljem egészen

ő ismeri szándékom ő szerelem
játékom de nem mese e szándék
valóság lesz a játék

Spanyolország, (Villanueva de la Jara — Cuenca)
2013. szeptember 25.

Passió reloaded

a Passió nélkül nem lehetne Húsvét
az Élete nélkül nem lehetne Ünnep
a Szanhedrin döntött megöleti Jézust
a fájdalmak útján most hullnak a könnyek

a Golgota nélkül ma nem lenne Egyház
a Halála nélkül ma nem lenne Ember
Júdásnak csókját eltűri Krisztus
a Kereszt súlyától meggörnyed a Mester

mert amiről írok Passió reloaded
e vasszeg szonettből most csepeg a vére
ki hittel tanított ki hittel gyógyított

kereszten szomjazik és csurog a vére
az Isten kegyelme az Isten szerelme
a Passiót fordítsa Húsvét Ünnepre

Szatmárnémeti, 2014. április 18., nagypéntek

Szatmáron a Húsvét

Szatmáron a Húsvét a napnak ezüstje
Wolfenbüttel utcában felcsendül az ének
a férfiak halkan az asszonyok szépen
fénycsóvát adnak az Ünnep tüzének

Szatmáron a Húsvét ezüstje a napnak
hittestvérek együtt egymásnak mesélnek
Istenem de szép volt Istenem de jó volt
templomunkban mikor szárnyalt az ének

más itt most a kenyér más itt most a világ
másféle az élet más itt a halál is
más volt ott a nagyhét más volt a nagypéntek
és egészen más volt az úrvacsoránk is

ifjak voltunk akkor más volt ott az Ünnep
drága szülőfalu kedves szülőváros
felkeresünk téged még ha szép is Szatmár
templomunkban ölel hit és remény páros

Szatmárnémeti, 2014. április 20.

Komán János

Eladják a Paget-házat

Amit elmesélek, 1934-35 nyarán történhetett, amikor a falu népe már befejezte az aratást, és egy kicsit megszusszanhatott a fáradt ember. Andrásék egy lépéssel előbb jártak a nyári munkákkal. A cséplést is befejezték. A szérűről hazahordott zsákok arról beszéltek, hogy a vártnál jobban eresztett a termés. Az utolsó zsákot András vitte be a hombárba. Így kívánta a ház szokása. A kalákás férfiak már az asztalnál ültek. Andrásra vártak.

— Sanyi, amíg kezet mosok, légy szíves, töltsd meg a poharakat!

— A boros poharakat, András?

— Megérdemelnék. Jól dolgoztak. De pálinkát isznak.

Az asztalfőhöz érkező András koccintásra emelte poharát.

— Jólesett ez a „kölcsön kenyér" — mondta. — Az Isten éltessen egészségben mindnyájunkat, hogy még többet segíthessünk egymáson!

Amint a húslevest kanalazták, Jani, András unokatestvérének a kíváncsisága megszólalt.

— Hogy állsz az Erzsivel? Mikor lesz a lakodalom?

— Az anyjával vagy a lányával? — szakította félbe nevető kérdésével Sándor, a szomszéd nagyobbik fia.

— Szerintem mindkettővel — kuncogott Péter, Sándor öccse.

— Ne túlozzatok, mert még meghallja Ilka mamám. Ismét besoroztat katonának.

Ugyanis András fölmenthette volna hadiözvegy édesanyja a katonai szolgálat alól, mint családfenntartót, de egy nagy bűnnek tartott füllentése miatt azt mondta: „menjen, vigyék, tanuljon becsületet!" Aztán a román hadseregben töltött három év nagyon megrontotta az anya és a fia közötti kapcsolatot. András tettei, járkálásai, miután leszerelt, tabuk lettek az édesanya számára. Semmit se tudott arról, hogy hova megy, merre jár, mit csinál, hacsak a falu szájából nem értesült.

András, miután kézfogásaival és köszöneteivel is elbúcsúzott a falusfelektől, megmosakodott a kút melletti kádban. Izmos, formás testalkatú, a női szem számára kívánatos legény volt ez az András. Néhány fiatal lány értékelése szerint András kék szemei valóságos díszek voltak napbarnított arcán, és ez az értékelés elég sokatmondó számunkra. A kasza, a kapa, a mezei munkák a gondolkodásába, a lelki világába is bele-beleszóltak, akárcsak a barátok és Lajos tiszteletes úr, aki különösen kedvelte András, mert kellemes hangjával is növelte a vasárnapi istentiszteletre járó fiatalok, elsősorban a lányok számát. Ám azt is észlelhette a tiszteletes úr, hogy az idősebb hölgyek annyira kíváncsiak voltak András színes énekhangjára, hogy a figyelmüket elterelte a templomi énekeskönyvről, és elfelej-

tették, hogy nekik is énekelniük kellene. A szombat délutáni református harangszó arra figyelmeztetett, hogy a vasárnap küszöbéhez érkeztek a hívek. Előkészíthetik a ruháikat. András megborotválkozott. Azt a pantallót vette föl, amelyiket Erzsébet asszony vásárolt neki. A szvettert is tőle kapta. Ahogy mondják: kicsípte magát. Illata volt az első háznak. Az édesanyja hátra ment a kertbe, amikor András kilépett a kapun. Paget Bözsi — így szólítgatták a falubeliek a megboldogult P. A. Olivér* úr özvegy feleségét — mindegyre segítséget kért Andrástól, mint közeli szomszédtól, mert ahol nincs férfi a háznál, ott felgyűlnek a javítanivalók. Hívhatott volna mást is, de nemcsak Pedzsinek — így becézték a negyven körüli özvegy édesanyát —, hanem az eladó Erzsike lányának is jobban tetszett András jelenléte. Pedzsit még szemre való asszonykának tartották, így András is, de a lánya, aki akkor töltötte be a húszadik évét, akár a füredi szépségversenyen is királynő lehetett volna. Amikor András leszerelt, már az első találkozáskor egymásra ragadt a tekintetük. András szemeit Erzsike, az anyjáét András gyönyörködtette. Tehát úgy nézett ki, kedvelték egymást, de úgy gondolom, hogy inkább a szerelem szó jellemezhetné pontosabban ezt a kapcsolatot. Amikor András megérkezett, az anya és a lánya mosolyának sugarai, mondhatnám lámpafényei, de az Andrásé is, mintha kivilágították volna az apró ablakú szobát. Erzsébet asszony mindig valamilyen feladattal társította András szívélyes fogadását, akárcsak most is.

— Be jó, hogy eljöttél, Andriskám, ismét ki kellene bontanod az ajtózárat. A kilincs járkálása szerint talán a zár rugója lehet a hibás. Kiszökhetett a helyéből, akárcsak a múltkoriban. Ülj le, pihenj meg egy kicsit, rád fér, addig Erzsike elhozza Szásztól a csavarhúzót. Épp a tegnap kérték el. Vásárolhatnának maguknak egyet, van miből.

— Eridj, Erzsi — Bözsim, és menj be az üzletbe is! Nem mondom, mert tudod már, hogy mit kell hoznod.

Ha Erzsi-Bözsinek nem tűnt föl, legalábbis a látogatások első heteiben, hónapjaiban, András unokatestvérének, Janinak, aki tőszomszédja volt Pedzsiéknek, szemet szúrt az, hogy ahányszor Andris betoppan hozzájuk, Erzsi-Bözsi mindig útra kel. Vagy utálja Andrást, vagy valami más lappang e rendszerinti küldöncszolgálat mögött. Így gondolkodott, gyanúsítgatott Jani. A kíváncsiság megszólította Janit, és addig nógatta, amíg ez az érdeklődő kíváncsiság leskelődő kíváncsisággá cseperedett. Először a fülével próbálta kideríteni a titkot, de csak valami mozgást és padlórecsegést vagy hasonlót árult el az óvatos ajtó. A kulcslyuk sem segített. Aztán megpróbált az ablakon bekukkantani, de észrevette, hogy ez a kémkedés azonnal kiderül, mert a feje árnyéka nyomban árulója lesz. Visszatért az ajtóhoz, és bekopogott, de meg sem várta az engedélyt, belépett. Köszönt.

— Elnézést a zavarásért, annyira sietek, nem kapom sehol a kalapácsom. Nyomban visszahozom, mihelyt végzek a munkámmal.

— Eridj, Andris, add oda, a színben, a szerszámos ládába van!

Amikor a fásszínhez értek, Andris gyanúja megkérdezte a barátját.

— Jani, te leskelődsz?

— Inkább kíváncsi vagyok.

— Mire vagy kíváncsi?

— Sok mindenre.

— Például?

— Például arra, hogy kinek csapod a szelet?

— És ez miért érdekel?

— Részben azért, mert barátok vagyunk, másrészt azért, mert az én szememnek is tetszik az Erzsi — Bözsi.

— Az enyém hamarább megszerette.

— Úgy?

— Úgy.

— Akkor nem bolygatlak. Neked hagyom Erzsi-Bőzsi Fereginetát.

Az anyja sohasem szólította Fereginetanak, csak az apja használta. Nyugodjon békében!

— És az anyjával hogy állunk? Szemre való asszonyka, mi?

— De a lánya szebb. Szeretem, és úgy tudom, hogy ő is szeret.

— Azt beszélik a faluban, hogy az anyjával is van valami közös dolgod. Gúnyát, cipőt vásárolt neked.

— Azért megdolgoztam, sokat dolgoztam neki. A pénzt, amikor adni akart, sohasem vettem el, pedig te is tudod, hogy nem tiltakozik az ember, amikor kínálgatja magát. Talán az édesanyja is kedvel. A lányáért — gondolom. És mi ebben a helytelenség?

— Azért a falu száját sem szabad figyelmen kívül hagynunk.

— Melyik kalapács kell? Az egyik nagyobb.

— A hosszabb nyelű, a nagyobb… Aztán rendezd úgy a pletykaterjesztő kapcsolatodat, hogy ne fecsegjenek össze-vissza rólad, mert tudod, mit beszélnek a faluban, hogy az anyát is meg a lányát is… Remélem, nem haragszol, mert elmondtam, hogy mi jutott az én fogékony fülembe.

Jani vaskos kézfogás-köszönését András keze szinte tartózkodva fogadta, ami arról árulkodott, hogy valami igaza is lehetett Janinak, vagyis a falunak.

Jani, amikor kilépett Paget Székely Bözsi portájáról, szinte összeütközött a visszatérő Erzsikével, akit elütött volna, ha nem öleli magához. Erzsike is észrevette a véletlenszerű balesetet, amit olyan mosollyal jelzett, amit megbocsájtásként értelmezett Jani, aki csak annyit hebegett, hogy: „ne haragudj!", majd megszeppent távozása közben visszaszólt, de inkább visszakiáltott:

— Azért jólesett, nagyon jólesett — amire Erzsike válasza sietve és határozottan bólintott:

— Nekem is.

Jani nevetgélve, vissza-visszanéző kedvvel sietett haza, miközben Erzsike biztató válaszát dédelgette.

Vasárnap, a délelőtti istentiszteleten, a templomhajó karzatán András és Jani — szokás szerint — egymás mellett foglaltak helyet. Most egy gyanúébresztő távolságot hagytak maguk között, ami nyomban kérdéseket fogalmazott meg a figyelmesebb fiatalokban. Máris sugdolóztak. Mert úgy sejtették, hogy az üresen maradt hely valamilyen hézagot jelent a barátságukban. Vagy valakit várnak? Mellettük a velük egyívású lányok fészkelődtek. Már bejött a lelkész, amikor Erzsike is megjelent a karzaton. Csak az a kérdőjeles hely várakozott. Közéjük telepedett. Andrásra, majd Janira nézett. Mosolygott.

— Mit keresnek nálunk az unitáriusok? — fordult feléje Jani.

— A reformátusokat. És Erzsike válaszához hozzáadta jobb könyöke figyelmeztetését is, amire Jani megjegyezte, hogy ez is jólesett, de nemcsak az oldalbordájának. Erzsikét, édesapja vallása szerint, unitáriusnak keresztelték, de a faluban sem temploma, sem papja nem volt ennek a felekezetnek, mert a hívek számát a bal kezén az erdész fia is megszámolhatta, akinek mutatóujját nem is olyan rég vágta le a figyelmetlensége. Erzsike édesanyja és nagyszülei reformátusok voltak, ezért nem ellenezték a felekezeti törvénysértést. Bezzeg, az édesapja, ha élne, megtiltaná az unitárius Pagetek elleni elhajlásokat. Mert a Pagetek annyira ragaszkodtak a vallásukhoz, mint Erzsike édesapjának a nagybátyja, a híres John Paget is, aki az erdélyi unitárius egyház nagyra becsült barátja volt.

A hívek többsége a karzat, azaz András felé fordult, akinek az énekhangja kivált színességével, fiatalságával, erejével, akárcsak Erzsike szépsége a vele egy sorban ülő lányok közül. Ki ne vette volna észre a két legény között mosolygó virágszálat? Később — az istentisztelet alatt — többen, főleg az asszonyok, többször is fölnéztek az elindult pletyka forrásvidékére. De azt nem láthatták, hogy Jani térde mindegyre az Erzsikéét simogatta. András is csak azt vette észre, hogy a Jani bal keze már nem bír magával, amit Erzsike egy finom, de helybehagyó, puha kézszorítással utasított el, ami Andrásnak jólesett, persze Janinak még inkább.

Amikor befejeződött az istentisztelet, Erzsike a lányokkal, András Janival lépett ki a templomból, akit arra kért, hogy napnyugta után segítse ki, a csűrben egy kis rendet kellene teremteni ahhoz, hogy másnap reggel kihúzhassa a szekeret. Aznap, amikor Jani Andrásék portájára érkezett, már szürkületbe hajlott az idő. Ilka néni, András édesanyja a kanapén ült, az asztalra terített törülközőket hajtogatta. Köszönt.

— Adjon Isten, jó barát! András a csűrben tesz-vesz. Reád vár.

— No, akkor megyek is. Minden jót!

Jani, amikor a csűrbe érkezett, mindössze néhány villányi szénát kellett még földobni a pajta padlására. Ahogy befejezték a munkát, András kérdései Janira támadtak.

— Te azt gondolod, hogy vak vagyok? Miért dörzsölődsz hozzája? Azt gondolod, hogy téged szeret? Mintha már megegyeztünk volna.

— András, én úgy látom, és úgy érzem, hogy jobban húz hozzám.

Még be se fejezte jóformán Jani a mondandóját, máris olyan orrba ütést könyvelt el, hogy megfordult a tengelye körül. A szekér lőcse nyúlt utána, mentette meg az eleséstől. Indulatos, heves szóbeszéd előkészítője nélkül érkezett András ökle a célponthoz, ami arról beszélt, hogy az istentisztelet óta eltelt idő alatt tervelhette ki ezt a leszereltetésnek szánt javaslatot. De ezt az erőszakos figyelmeztetést Jani nem fogadta el. Megrázta a fejét, megfordult, és az ökle ellenvéleményével határozott nemmel válaszolt, amitől András orrából is megeredt a vér. Ütni, rúgni kezdték egymást, döngött a csűr deszkafala, és csak akkor hagyták abba az álcázott mérkőzést, amikor az épület háta mögött megriadt, karicsáló tyúkok hangjára András édesanyja szólítgatta, kérte a fiát, hogy nézzen utána, hátha róka jár az udvaron. Akkor kijöttek az udvarra, és úgy tettek, mintha mi sem történt volna, békésen somfordáltak egymás mellett, mint az a két székely ember, akik közül az egyik, a törvényszék kapuján kilépve, megszólalt: „egész nyáron izélted a feleségem, és egy szót sem szóltam", és azzal mentek tovább, egymás mellett, mint két jó barát. András és Jani nem néztek egymásra, tehát nem látták egymás árulkodó ábrázatát. Az arcukról beszélő lila nézeteltérés azt javasolhatta volna, hogy kerüljék egyelőre az embereket. De máris Ilka néni elé kerültek, aki inkább megnyugvással, mint fölháborodással értékelte a látottakat.

— Hű, a nemjóját! Úgy látom, hogy kakasviadal volt. De úgy veszem észre, hogy máris kibékültetek. Szép dolog a jó barátság. És ki győzött?

— Szerintem én — így Jani.

— Inkább én — így András.

— Az arcképetek alapján egyformák voltatok. Ha nem ismerném András gúnyáját, nem tudnám kiválasztani, hogy melyik a fiam. A kútnál a tál. Mosakodjatok meg!

Hogy miként fogadták Janit a szülei, arról nem beszélt a kortársak öreg emlékezete. Hiába kerülték az unokatestvér-barátok a kimenőket, még az esti sötét is az arcukról árulkodott. Találgatások, pletykák járták a falut, és ezek a hírek nem kerülték ki a Pageték házát sem. Legelőször Erzsike fülébe jutottak el, aki nyomban megfejtette a titkot. Egy percig sem tudta elkendőzni az örömét. András és Jani verekedtek, miattam verekedtek. Szeretnek. Ennek a gondolatnak az örömét nem lehetett eltemetni. Épphogy megpróbálta előadni a friss újságot, de az édesanyja, aki akkor érkezett a szomszédból, megelőzte.

— Tudom, hallottam. És azt is mondják, hogy miattad verekedtek. Igaz?

— Honnan tudjam, édesanyám? Meg kell kérdezni őket.

— Melyik tetszik neked?

—Mintha András helyesebb lenne.

— Hasonlítanak egymásra. Nagyon egyformák. Mintha ikrek lennének. Unokatestvérek. De András nekünk többet ér. Mindig kisegít a bajból. Ám, ha nekem kellene választanom közülük, Janit választanám élettársnak. Szebbnek, férfiasabbnak tartom. És a te véleményed…?

— Talán igaza van, édesanyám.

Azt már nem tudhatjuk, csak pletykálóként sejthetjük, meséli a nagyon öreg emlékezet, hogy miért beszélt így Erzsike édesanyja.

A következő vasárnap Erzsike ismét utolsóként érkezett a templomba. Ezúttal Jani mellé telepedett, pedig üresen állt az unokatestvérek közötti hely. Ezt nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Még a pap is észrevette. Észrevette, és mindegyre feléjük tekintett. Amolyan helytelenítő üzenet volt ez a tekintet. Talán a füle már többet is meghallott az unokatestvérek közötti nézeteltérésről. De András is észrevette, főleg a lelke vette észre ezt a helyváltoztatást. Nem lehetett hallani azt a kellemes énekhangot, melyet a hívek feléje tekintő mosolygó dicsérettel értékeltek. András hiányzó énekhangja miatt meglepődtek a feléje fordult tekintetek. Némelyek még a válluk fölemelésével is csodálkoztak, kérdezgettek. Mi történt? Mi történhetett? Az unokatestvérek mellett ülő fiatalok közül néhányan máris bogozgatták a gordiuszi csomót. Az istentisztelet befejezésekor Jani Erzsike után kutyagolva, András Iduskához szegődve, beszélgetve hagyták el a templomot. Közben Jani Andrásra, András Janira, Erzsike Andrásra kémlelt, és Idus mintha összefoglalta volna őket a tekintetével.

Másnap, hétfőn Erzsike édesanyja, Pagetné magához hívatta Andrást. Csak ő volt otthon, a lányát vásárolni küldte a városba. Hogy miről beszéltek, mit csináltak egész délután, arról csak a pletykáló fantázia találmányai csicseregtek. Talán igazat is mondogattak a sejtetések. Ki tudja?

Már esteledett, amikor Erzsike megérkezett. András a kanapén ült.

— Neked is hoztam valamit — fordult kinyújtott nyelvvel András felé.

— Azt, amiről beszéltünk.

— Igen, édesanyám. Odaadjuk?

— Persze. Megdolgozott érte.

— Tessék, András, viseld egészséggel! Ez egy szép, fehér, ünneplő ing.

András köszönés helyett mindkettőjüket megcsókolta, de a két köszönés között volt egy kis gyanús eltérés, amit Erzsike éles szemei nyomban észrevettek. Kigömbölyödött az arcán a visszatartott levegő. Így jelezte helytelenítő bosszúságát. Amikor András elment, majdnem kimondta gyanúsító észrevételét, de végül is magába húzódó hallgatása eltitkolta háborgató gondolatát.

Az őszi hónapok idején egyre gyakrabban láthatták Andrást Iduskával beszélgetni. Erzsike, amikor templomba ment, mindig Jani mellé telepedett le, de a kapcsolatuk mindössze csak a szokásos köszönésre szorítkozott. Suttyomban András felé vitte a tekintete. Az arcáról eltűnt a lélek napfényes mosolya. Valami — valami miatt — nem sikerült. Pedig elég gyakran találkozhattak, mert András az őszi munkák idején hetente kétszer, néha háromszor is segédkezett Pedzsiéknél. Olyankor Erzsike vagy kiment a házból, vagy valamelyik szomszédhoz menekült, pedig a lelke mélyén, ahogy az öreg emlékezet meséli, Andrást, a szép, kékszemű, dolgos, minden női tekintetet maga felé fordító Ilka Andrást szerette. Ám Andrást — azt mesélték, erősítgették a kilencedik évtized felé járó öregek, hogy — Erzsike édesanyja, Pedzsi is szerette, talán jobban, mint a lánya.

Ezt a gyanúsítgatásukat azzal is igyekeztek bizonygatni, hogy november végén Pedzsiék magukhoz invitálták András, és megajándékozták egy pár fekete csizmával. Olyan lábbelije nem volt senkinek a faluban. Az ajándékot megérdemelted, magyarázkodott Pedzsi, mert kiástad a murkot, petrezselymet, leszedted és kisajtoltad a szőlőt, de inkább azért adjuk, mert ahányszor segítségre szorultam, sohasem utasítottál vissza. Bezzeg, azt nem mondta Pedzsi, hogy beléháborodott a bátyámba — emlékezett fejringató mosolyával András húga, aki szeptember 7-én töltötte be a kilencvenedik évét. És tudjátok aztán mi történt? — tette föl kíváncsiságot ébresztő kérdését Róza, András húga. András ide is ment, oda is ment, Iduskát is kísérgette, Pedzsiéket is látogatta. Látogatta, mert hívták. Mindegyre kitaláltak Andrásnak valami munkát. Édesanyám egyre gyakrabban említgette, hogy Andrásnak már meg kellene házasodnia. Többször is veszekedtek emiatt. Annyit, hogy András már el akart bódulni otthonról. Valamiért — szerintem Pedzsiék hatására — nem sietett a nősüléssel. Eleget látom — mondogatta —, hogy milyen nehéz a marhák számára is a járom. Édesanyám azért is sürgethette a nősülést, mert a nővérem meg én hiányoztunk, férjnél voltunk, a gyerekeinkkel bajlódtunk, kellett a segítség. Végül mégis határozat született. A következő év márciusában, jól emlékszem, Ida napján megtörtént az eljegyzés. András még el-elment Pedzsiékhez, de egyszer, április közepe táján, egy vasárnap délután, úgy szürkület felé — épp édesanyámnál voltam — látom, hogy András egy új kenderzsákba pakolja a Pedzsiéktől kapott holmit. Jól megnézte őket: az ingeket, a pantallókat, a kabátokat, a cipőket, a csizmát, a nyakkendőket és még ki tudja, mit.

— Mit csinálsz? — kérdeztem.

— Viszem vissza.

— Bolond vagy. Megdolgoztál értük.

— A menyasszonyom kérése.

Erre a válaszra nem akartam tanácsokat adni. Már besötétedett, amikor a hóna alá vette a zsákot. Másnap délelőtt, amikor elmentem édesanyámhoz, azt mondta — nagy mérgesen —, hogy ő kellett megfejje a teheneket, mert András még alszik. Pirkadatkor érkezett haza. Néhány nap múlva azt pletykálták a faluban, hogy éjfélig a kocsmában iddogált, majd visszament Pedzsiékhez. A többiről már csak ő tudott volna beszélni, de ennek egy nagy hallgatás volt a neve. Ami téged érdekel, fiam, az ezután következett. Május közepe táján tartottuk András esküvőjét. Amikor a templomból kijött a vendégsereg, és elérkezett a zenebonás nép a Pedzsiék portájához, ahol be kellett forduljanak az Andrásékhoz vezető útra, megállt a muzsikaszó, és vele a vendégsereg is megtorpant. Biztos elkötötték az utat — mondta valaki a hátam mögött. Dehogy. Bár azt tették volna. Pedzsi udvara sarkában, ott, ahová a kutat már mi ásattuk, egy eperfa állt, és az egyik alsó ágára felakasztották egy vállfára azokat a holmikat: egy inget nyakkendővel, kabáttal, nadrággal, csizmával, amiket András kapott Pedzsiéktől. A fiatalok mosolyogtak, vigyorogtak, kuncogtak. Az idősebbek fejcsóváló mormo-

gást is hallani lehetett. A rokonok közül valaki hangosan megszólalt: — Szégyentelenek. A zenészek újra megpendítették a fáradt húrokat. A pusmogó vendégsereg elindult, de közülük sokan vissza-visszatekintettek a csúfolkodó, pletykaterjesztő vállfára. András lakodalmát megpecsételte ez a megszégyenítő esemény. A reggelig tartó lagziban mindegyre szóba jött a fölöltöztetett vállfa, ami megfényesítette a mosolyokat, és inkább derűssé tette a lakodalmat, csak az ünnepelt pár, a családtagok és a rokonok arcán ült a szégyenkező árnyék. De Pedzsiék is megkapták a magukét. Volt, aki elfordította a fejét, amikor velük találkoztak, a rokonok nem fogadták a köszönésüket, a fiatalok bekiabáltak Pedzsiékhez. Ilyeneket hallhattak: „Tedd vissza a vállfát az eperfára! Milyen szép volt az eperfád, Pedzsi, András lakodalmakor!" A boltos azt ajánlotta, hogy jobb lenne, ha elköltöznének Andrásék szomszédságából. El is költöztek. Előbb a falu központi részébe, aztán a süldő lány férjhez ment egy radnóti Bonta Sándor nevű román emberhez. A házukat mi vásároltuk meg 1936-ban. Szegények. Kirekesztettük a falunkból és a nemzetünkből is.

*Paget Algernon Olivér (Thorpe Satchville. Anglia, 1864 — Marosugra. Románia, 1927. december 20.) a történészek, borászok, Széchenyi-életrajz kutatók, unitárius egyháztörténészek körében jól ismert, tekintélyes John Paget öccsének, Arthurnak a fia, aki második házassága után Marosugrán élt haláláig a jelenlegi 158. számú telken épített, 1973-ban lebontott házban. Ő örökölte John Paget és felesége, Wesselényi Polixéna vagyonának jelentős részét. Paget A. Olivér lánya, Erzsike 2007-ben, kilencvenkét évesen halt meg Radnóton.

Nagy Székely Ildikó

Évszakok

Székely Piroskának

Vén gödör szájában virágfogak bújnak,
fáradt kövek hátán napsugárszilánk,
szellők jóillatú táviratot hoznak,
nagyanyám mesét sző aranyalmafán.

Dohányvirág őrzi házunk minden este,
manósereg indul titkos utakon,
illat mámorától tántorog egy lepke,
újra aranyalmafáról álmodom.

Száz levéltest perdül hűvös, őszi táncban,
nagyanyám most sápadt, mint a délután,
eső után kémlel színes tollruhában
aranyalmafán egy komor indián.

Rádhull a csend, a téli égen
összebújnak a csillagok,
s míg indulsz bűvös holdszekéren,
aranyalmafánk rejtekében
kincset ásnak az angyalok.

Hozzád

Mint annak, ki messziről érkezik,
s már elhullatta sorra rongyait,
úgy szűrődik át szívemen a város...,
a lomha, szürke házak rámlihegnek,
s az önvédelem parancsolta rendet
bontják a járdák apró fényei.
Türkiz, piros, pazarló tűzijáték.
Mint égő házból, mégis rohanok,
fejem fölött kék felhőútra lépnek
a hosszú, sápadt lámpaoszlopok.
Most évszázados, tiszta eső áztat,
a bársony sötét ad rám új ruhákat,
s mint rejtett mágnes, vonz kimerülésig
egy ernyő alá bújva mosolyod.

(Át)változás I.

Bohócmáz nélkül csengetek be,
csupasz testemre jól vigyázz!
Törpe-vágyaim között te vagy
a messziről jött óriás.

Karjaimmal úgy szeretnélek,
mint kisgyermek a nagy világot,
és szeretnélek ékes csenddel,
lennék kincsrejtő óceánod,
mely boldog, hogyha némán nézed,
s egy pillanat alatt kiszárad,
ha a kincset, mit reá bíztál,
elárulod valaki másnak.

Csak megmaradnál annak, kire
ha kiszárad is, mindig várhat,
ha szeretőnek, élettársnak
nem is, hát vágynak, óriásnak.

(Át)változás II.

Zöld tenyerükkel integetnek
a lila színű orgonák.
Kedvesem alvó keze rámtesz
minden megtörtént s új csodát.

Zöld leveleket hajtok én is
egy macskaköves udvaron,
s látom mindazt, mi rég az égi,
nagymamámat a zöld padon.

Illatom szétszórom a légbe,
kap minden felhőóriás,
levelemből sok macskakőnek
készül szép, zöld színű palást.

Zörgő ágakkal, mint egy vén fa,
a zöld pad fölé hajolok.
Régen nem ül már rajta senki,
testemet sötét árnnyá festi
a csend. Többé nem mozdulok...

Ez vagy nekem!

Narancssárga és óceánkék,
hamvasszürke és tűzpiros,
pillangó-testű, röpke játék,
kútba hullt, titokzatos
kívánság, amely végigsétál
pepita lelkem főterén,
nappali fényben láthatatlan,
ismeretlen, tündéri én,
és csend, amelyben most születnek
nagy álmok s apró csillagok,
felhőket tépő, lehetetlen
öröm... csak azért, mert vagyok.

Péterffy Gyöngyi

Bűvös kör

Kezeidbe hulló hajam
ott marad
és
nyugton hever
létem
minden mozdulatom
véled
képzelhetem csak el —
mégis
oly két világ
vagyunk
bűvös körbe zár
a varázs
Mélytengerek vonzása
sújt
nincs menekvés
kiszakadás —

Szeretlek

Szeretlek mint őszi esték
sápadt ködös arcukat

Szeretlek mint vidám fecskék
fénylő szabadságukat

Szeretlek mint Föld a rögöt
rovarának fészket ad

Szeretlek mint Nap az örök
csillaglátta utakat

— s már nem tudom
mért szeretlek
írott
íratlan
törvény

Bennem élsz —

Menetrendem

Szeretlek vagy nem szeretlek
a szívemet vasra verted
vasra verten feszülettel
menetelek menetrenddel
menetelek
mindegy hova
ki kérdezné
én is hova
én is hova való
vagyok
honnan tudnák hogy
mért vagyok
menetelek
mindegy miért
menetrendem
mindenkié

Csire Gabriella

Regélő napkelet (X.)

A földbe tűzött dárda

Míg Jonathán hazatért, nehogy gyanút fogjon a király, Dávid Nób városába sietett, Akhimelekhez. A főpap mindjárt látta, hogy nagy bajban van a Saul veje. Ezért ellátta őt kenyérrel, sőt a Góliát kardját is odaadta, melyet templomában őriztek, mióta Dávid legyőzte az óriás filiszteust.

Dávid tovább futott, mert nyomában volt már az őrjöngő király. Amint megtudta Saul, hogy Akhimelek élelemmel és fegyverrel látta el a menekülőt, a főpappal együtt megölette mind a nyolcvanöt papot, majd kiirtatta az egész települést. Csak hírmondónak maradt meg Nób városából Akhimelek egyik fia, aki Dávidhoz menekült.

Futva futott Dávid a király haragja elől: Júdeában keresett menedéket.

Maradása azonban sehol se volt: mindenki rettegett a Saul bosszújától. Kis időre sziklabarlang mélyén lelt nyugalmat, ahol sok nyomorúságban tengődő ember szegődött hozzá.

— Aki halálra keres engem — mondta Dávid —, az leselkedik rátok is. Maradjatok hát velem.

Társaival együtt mezőn, sziklás hegyen, sivatagban rejtőzködött. Amikor a filiszteusok megtámadták Kehilla városát, Dávid a városlakók védelmére kelt. Fegyveres emberei segítségével a levert ellenség marháit elhajtotta. A megszabadított Kehilla lakói nyújtattak ettől kezdve Dávidnak menedéket. Ám itt sem időzhetett sokáig.

Közelgett már a király kényszeríteni a kulcsos várost, hogy kiadja az üldözöttet.

Dávid ezt nem várta be. A vele tartó sokasággal együtt elhagyta Kehillát, és a hegyekben tanyázott. De a király emberei kilesték tartózkodási helyét. Amint megtudták, hol üthetnek rajta, Saul erős sereggel útra kelt. Katonái az egész környéket átfésülték már, és gyűrűbe fogták a hegytetőre szorult csapatot. Már-már közeledett a vég, amikor Dávid kiáltását meghallotta az Úr. Abban a pillanatban vad morgást hallatott a föld. A hegy megremegett, s vonagló táncba kezdett. A szikla tüzet okádott, orrából füst csapott fel. Kínjában hatalmas köveket dobált s lávát lövellt az ég felé a hegycsúcs. Izzó széndarabok esőztek a király seregére, és ordítva menekültek a harcosok a tüzes csóvák meg a lángfolyó elől.

A tüzet jégeső váltotta fel, amely tetőtől talpig elverte a király seregét. A vizek kifordultak medrükből s a katonákat lesodorta a völgybe. Saul is észvesztve szaladt. Örült, hogy megmenthette az életét.

A mennydörgés hirtelen alábbhagyott. A jégeső elállt. A folyók, patakok megkeresték medrüket és a sarkából kifordult hegy ismét szilárdan állt. Dávid, kis csapatával, a csúcsról nézte, mint szalad Saul vert hada a völgyön keresztül. Szíve csordultig telt hálával, s hangszerét pengetve így dalolt:

Isten! Új éneket éneklek néked:
tízhúrú hangszerrel zengedezlek téged.
Közel van az Úr minden őt hívóhoz:
mindenkihez, ki hűséggel hívja őt.
Beteljesíti az őt félőknek kívánságát:
kiáltásukat meghallgatja és megsegíti őket.
Megőrzi az Úr mindazokat, akik őt szeretik,
de a gonoszokat mind megsemmisíti.
Az Úr dicséretét beszélje ajkam,
és az ő szent nevét áldja örökkön örökké!

A bujdosók pusztáról pusztára vándoroltak. Este vadkecskék lakta hegyormon húzódtak meg egy sziklaüregben. Még ki sem pihenték fáradalmaikat, amikor arra ébredtek, hogy Saul hatalmas serege erdőt, üreget, barlangot, az egész hegyet átkutatja. A királyt épp a Dávidék rejtekhelyéhez vezette a véletlen. Saul ledőlt a barlangban, és mély álomba merült.

— Az Úr kezedbe adta ellenségedet! — figyelmeztették vezérüket a bujdosók.

Dávid óvatosan lopakodott az alvóhoz, és kardjával lenyeste a király felsőruhájának a szárnyát. Amikor Saul elhagyta a barlangot, Dávid is kilépett a hűs homályból, és utána szólt. A király összerezzent. Lába földbe gyökerezett a rémülettől.

— Itt van kezemben a ruhád szárnya — mondta Dávid. — Megölhettelek volna, de eszembe se jut kezet emelni rád. Nem forralok semmit ellened, te mégis az életemre törsz!

— Dávid! — kiáltott fel Saul. — Fizessen neked jóval az Úr azért, amit ma velem cselekedtél! Nem üldözlek tovább.

A király visszavonult seregével és hazatért. Dávid ennek ellenére társaival együtt továbbra is a sziklabarlangban lakott. Amint telt-múlt az idő, megtudta, hogy Mikált királyapja másodszor is férjhez adta. Felesége elvesztése szíven ütötte a bujdosót. Az még inkább lesújtotta, hogy a nagy prófétát gyászolja egész Izrael. Dávid keserves könnyeket ejtett Sámuelért, aki őt, a pásztorfiút, az Úr parancsából atyja házánál királlyá kente.

Tovább folytatta vándorlását. Pusztákon és hegyekben bujdosott a kis csapat. Egyik este Dávid megpillantotta a rejtekhelyétől nem messze táborozó királyi sereget. Amint leszállt az éj, maga mellé vette egyik emberét, és besurrant a táborba. Mindenki mélyen aludt. Sem az őrség, sem a fővezér, de még a király se neszelt föl lépteire.

Földbe tűzött dárda őrizte Saul király álmát.

— Hadd szegezzem földhöz egyetlen ütéssel! — ajánlkozott a Dávid embere —, s már nyúlt is a fegyver után.

— Ne bántsd — tartotta vissza Dávid —, inkább vedd el a dárdát meg a vizeskorsót mellőle.

Baj nélkül értek ki mindketten a kerített táborból. Már jó messze jártak a seregtől, amikor a hegy másik csúcsáról Dávid átkiáltott: nevén szólította a fővezért.

— Ki vagy? — riadt föl álmából a fővezér. — Ki merészeli megzavarni Saul király éji nyugalmát?

— Inkább vigyáznál királyodra! — visszhangozta Dávid hangját a völgytorok. — Nézd meg, hol a dárdája meg a korsaja, s felelj, ha tudsz!

Saul azonnal ráismert a Dávid hangjára.

— A te hangod ez, Dávid? — riadt fel Saul.

— Az én hangom, uram király! Mondd, mit vétettem ellened, hogy a hegyekbe jössz utánam seregestül?

— Vétkeztem — ismerte el Saul. — Látom, te másodszor is megkegyelmeztél nekem. Ígérem, fiam, hogy soha többé nem kutatok utánad.

A király seregével együtt elvonult. Dávid ment a maga útján, de be kellett látnia: sose lesz nyugta Saultól, amíg hazájában él. Így hát a filiszteusoktól kért menedéket. Ákhis fogadta be, Gáth királya, s attól kezdve senki nem háborgatta többé. Siklág városában telepedtek meg az izraeli menekültek.

Idő múltán a filiszteusok sereget toboroztak, hogy megtámadják Izraelt. Gáth királya felszólította Dávidot, hogy embereivel együtt szálljon vele együtt táborba.

— Nem fogsz csalódni bennem! — válaszolta Dávid készségesen.

Saul is összehívta egész Izraelt, hogy kivédje a filiszteusok támadását. A nagyszámú ellenség rendezett csatasorai láttán Sault rettegés fogta el. A túlerővel szemben védtelennek érezte magát. Szorongató félelmében segítségért az Úrhoz fohászkodott. De Isten nem adott a királynak semmi jelt. Mivel a varázslókat és jövendőmondókat már mind kiirtatta, a király megparancsolta szolgáinak: mielőbb keressenek egy halottidézőt.

Saul álruhába öltözött, és éjnek évadján két férfi kíséretében megjelent a halottidéző asszonynál.

— Kit idézzek meg neked? — kérdezte az asszony.

— Sámuel prófétát.

Az asszony idézni kezdte a prófétát, de váratlanul felsikoltott:

— Miért csaptál be? Hiszen te Saul vagy, a király!

— Ne félj tőlem, mondd inkább, mit látsz? — sürgette Saul a halottidéző asszonyt.

— Vénséges vén embert látok... kiemelkedett már a földből derékig... palástot visel.

Saul mélyen meghajolt a próféta előtt.

— Miért háborgatsz? — förmedt rá Sámuel.

— Mert elhagyott engem az Úr — panaszolta a király. — Kérdéseimre nem felel. Mondd meg gyorsan, mi vár reám? Rettentő sereggel törtek országomra a filiszteusok!

— Elvette tőled Isten a királyságot, és Dávidnak adta! — mennydörögte Sámuel. — Izraelt kiszolgáltatja a filiszteusoknak. Te pedig, fiaiddal együtt, holnap elhagyod az élők világát és itt leszel, ahol én vagyok.

A királyt földre sújtották a próféta szavai. Alig tudták magához téríteni.

Közben a filiszteusok vezérei észrevették Dávidot, kis csapatával a harcmezőn.

— Mit keresnek itt ezek a zsidók? — kezdtek rá Gáth királyára.

Hiába kelt védelmükre Ákhis, aki befogadta őket, a filiszteusok vezérei visszarendelték Dávidot s embereit a csatatérről, nehogy ellenük forduljon a harc hevében. Dávidnak nem volt mit tennie, fegyvereseivel együtt odahagyta a tábort.

Ám harmadnapon, amint a harcosok hazatértek Siklágba, mit látnak! Városukat porig égették, a foglyul ejtett asszonyokat és gyermekeket a nyájakkal együtt elhurcolták. Ekkor fölkerekedett Dávid, hatszáz emberével együtt, hogy utolérje az ellenséget.

Útközben egy ifjúra leltek, aki már három napja nem evett, nem ivott. Miután megetették-megitatták, az egyiptomi ifjú, aki egy amálekita szolgája volt, elmondta, mi történt. Az amálekiták dúlták fel a filiszteusok és Júdea déli tartományát, égették fel Siklágot. A szolga elvezette Dávidékat oda, ahol önfeledten dorbézoltak a szerteszét heverő katonák.

Dávid rajtaütött a meglepett seregen. Minden foglyot kiszabadított, és visszaszerezte az elrabolt javakat. A zsákmányból pedig — a juhnyájból és tehéncsordából — bőven juttatott Júdea véneinek, akik őt és embereit híven oltalmazták bujdosása idején.

Eközben a filiszteusok roppant serege megütközött az izraelitákkal. Lekaszabolta és megfutamította Saul seregét. A filiszteusok utolérték és kardélre hányták a király fiait. Bekerítették Gilboa hegyét is, ahol a király sátra állt. Saul jól látta, nem menekülhet az íjászok elől, ezért kardjába dőlt. Amint híre ment Saul halálának, Izrael lakossága kirohant a városokból és elrejtőzött a hegyekben.

Három nap múlva tépett ruhájú férfi kereste föl Dávidot.

— Megfutamodott a nép — hozta meg a hírt —, győztek a filiszteusok. Az izraeli sereget szétverték. Saul is meghalt, akárcsak Jonathán.

— Honnan tudod, hogy meghaltak? — kérdezte Dávid.

A tépett ruhájú férfi könnyek között mondta el, hogy saját szemével látta, mint dőlt kardjába Saul és felmutatta a király aranykoronáját és karperecét.

— Gilboa hegyei — tört fel Dávidból a zokogás —, se harmat, se eső ne oltsa szomjatokat! Mezőtök ne teremjen, mert láttátok lehullni a királyi pajzsot! Izrael leányai, sirassátok Sault! Ó, elhulltak mind a hősök. Jonathán, kedves Jonathán, kit testvérként szerettem, te is Gilboa halmain lelted halálodat! A hősök elhulltak mind, odavesztek a fegyverek.

Dávid elhagyta a filiszteusok földjét, és embereivel együtt Hebronba ment, ahol két évig uralkodott. Idő múltán minden nemzetség eléje járult. A vének pedig szentelt olajjal királlyá kenték Dávidot Izrael és Júdea fölött. Ekkor Jeruzsá-

lembe tette át székhelyét, Sion várába. Onnan irányította népét még hamincárom éven át.

Isten választottja a filiszteusokat visszaverte, és sok győztes csata után birodalma határait kiszélesítette. Uralkodása olyan volt, mint a fűnövesztő eső: bőségben, békében élt a nép.

Dávid lépteit az Isten vezette az élet ösvényein, lelkéből az Úr fakasztott szépen zengő igaz zsoltárokat.

> Szívének kívánságát megadtad néki,
> és ajkaidnak kérését nem tagadtad meg,
> sőt eléje vitted javainak áldását,
> színarany koronát tettél fejére.
> Életet kért tőled:
> adtál néki hosszú időt, örökkévalót és végtelent.

Demeter Attila

Metamorfózis

Ha olykor
bekerít a csend
és a homályból
óhatatlan
előbújnak a miértek
ne hibáztasd
ártatlan álmaid

hisz tudod
te mindent
mindent megpróbáltál

ma még
minden oldalról
körülvesz
az áthatolhatatlan
füst és hamu
és nagyon-nagyon messze
az alagút vége

de hiszem
hogy egy napon
kiszikkadt tekinteted
az égre emeled
s utat törnek benned
az időtlenség
rabul ejtett fényei

2014 novembere

Ráduly János

Haikuk

Állok

Létezem mégis:
A múlt s jövő közt állok —
Kopott jelenként.

Egymást

Meglátod te is:
Bővelkedőkké válunk —
Egymást szeretve.

Bábjátékod

A bábjátékod
Mesteri: fölragyog az
Elbeszélt élet.

Kapkodó

Rám szakadtál, mint
A késetten érkező,
Kapkodó hajnal.

Laktanya

Téboly szélén az
Időjárási front. S én:
A laktanyája.

Űrök

Nagy űrök bennem,
Fájó virágtalanság —
Nem kutathatlak.

Tárgyalás

Béketárgyalás.
A Remény állítása:
Felmagasodunk.

Öltözködsz

Úgy öltözködsz, már
Csupa keresettség vagy —
Túlvilágias.

Száz körül

Második énem?
Ó, rég elfeledtem. Már
Száz körül tartok.

Még ha

Egymásra leltünk.
Még ha kihívóan is —
Többszöröződünk.

Szőcs Katalin

Fokos
(VI.)

6. Az íj és a nyíl

Az íj a legrégibb időkben az Ég Úrnőjének a jele. Először az egyiptomi Nut (Neith, Eneth) ábrázolásainál jelenik meg. Nut jele két B betűben egymást keresztező nyíl. A nyíl végein a Jupiter bolygó jele. Az egyiptomi teremtésmondában Nu Istenanya szülte a világot és magát a Napot is. A nyíl később a görög Artémisz és a római Diana kísérőjele lett. Egyiptomban az életet adó folyó neve, a Nilus nem véletlenül az istennőt és jelképét idézi. Nyíl szavunk található az istennő vizének nevében.

Az íj kozmikus jelkép is, mert az íj íve a Nap égi útját követi. Az életfát megjelenítő Tejút egyik végén van a Nyilas csillagkép. A mi népi hagyományunkban ott található csodaszarvasunk Enetje is. Ezáltal az íj a Nap-, az Ég- és a villámistenségek velejárója. Erre utal a régi magyar *istennyila* elnevezés, amellyel a villámot nevezték.

A teremtésmítoszokban a fénysugarak, a fénynyilak oszlatják el a sötétséget a teremtés kezdetén: „Legyen világosság !" — mondta az Úr kezdetben, a végén „szegre akasztotta íját" *(Ter 1,3; 9, 13-16)*. A Nap nyilai akkor a fizikai élet létrehozását segítették elő, tehát teremtő funkciót is elláttak.

Az íj és a nyíl kettős funkciót lát el a fizikai és a lelki-szellemi világban egyaránt: a nőelvű íj és a hímelvű nyílvessző együttese. Ilyenképp hasonlít a kettős funkciójú fokoshoz.

A nyíl egyes népek áldozati rítusához is odatartozott, akárcsak a fokos. Az áldozati lényt sok helyen nyíllal lőtték le.

A régi mítoszokban az íj és a nyíl kettős szimbólum. A nyíl kilövése születést és lélekküldést is jelent. Az egyiptomi istennőt a Nap nyilai, sugarai termékenyítik meg. Nem véletlen, hogy Artemis és Diana nyilas Holdistennők egyben a szülő nők védnökei is.

A keleti népeknél az íj és a nyíl szakrális meditációs eszköz.

A távol keleti népek a villámot szintén a termékenységgel hozták kapcsolatba. Indra és Visnu hindu istenségek a villám urai. Az ősi népeknél nemcsak a napsugarak, hanem a villám is a Teremtő jelképe volt. A szikrázó égi tűz az ég erőinek

a földre lejövését jelenti, akár a napsugarak. A föld felett elvonuló vihar az ég és föld násza. *(7.)*

Az etruszkok is a villámokat isteni üzenetnek vették, és jellegük szerint másként értelmezték. Így kapcsolódik az *istennyila* elnevezés a villámhoz is.

A segítés, a varázslás eszköze kezdetben a nyíl, íj lehetett. A Biblia is említi a nyíljóslást *(Ez. 21, 21)*. Az egyiptomi mitológiában a napisten, Apollon hatalmában volt a jóslás tudománya, melyet a Nap jelével, a körrel és nyíllal, vagy annak változataival szemléltettek. A szibériai sámánok dobján és rajzolatain is felismerhetők ezek a jelek. Ma gyerekeink úgy éneklik, hogy „síppal, dobbal, nádi hegedűvel".

A Holdnak, mint az éjféli Napnak szintén szakrális jellege volt.

A villámlást istennyilának nevezzük. Az égi hatóerő villám formájában nagyon is érzékelhető az ember által. Hatalmas ereje okán nem véletlen, hogy az ember az égi erőhöz sorolta. Világunkban az energia minden formája örvénylő mozgás. Maga az anyag rezgési energiája is örvénylő. Az atom kisebb részeinél a modern fizika kimutatta, hogy előrehaladásuk spirális úton történik. E tudás kapcsán állhat elő az a kínai hiedelem, hogy a villám kígyózó vonalában őserőket, sárkányt vél felfedezni. Ismeretes, hogy a kínai sárkány a termékeny eső jelképe.

Népünk hagyományában a nyári zápor és a villám Illés szekerének zaja. Az íj szavunk a gyökere az Illyés névnek. A villámlás hitrendszerünkben is megjelenik, mint szent tűz, melyet csak megtisztult lelkű táltos tud uralni. Szibériai hiedelem szerint a villám okozta tüzet csak a tej oltja el. Ugyanis a tej táltos eledel, akárcsak a mi meséinkben.

A meteorhullást az ember villámként érzékeli. Az égi vasból, a ménkőből készült fokos, szigony, kalapács, lándzsa ugyancsak kettős célt szolgált: az élet fenntartásához szükséges élelem megszerzését és védelmi célokat. Amulettként az abban való hit magát az emberi lelket is védte.

Átvitt értelemben a villámlás a megvilágosodás jelképe. Erkölcsi értelemben a villám megtisztít. Ahogy nálunk a mennydörgés Isten szava, úgy a majáknál a villámlás az égre írt isteni üzenet. Altáji hagyomány szerint a villámsújtotta élőlényt és helyet szentnek tekintették. A néphitben máig is fennmaradt a szellemi erővel való kapcsolata az *isteni szikra* kifejezésben.

A hun teremtésmondában szerepet kap a nyíl, mint a fényenergia hegyének a jelképe: „A mi világunk a mi Napunkkal, Holdunkkal, Földünkkel, csillagainkkal nem voltak mindig. Nekik van kezdetük. Helyükbe kezdetükig nem volt semmi és e Semmi magába foglalta a Valamit is, a Nemlét a Létet.

Nem volt idő, mert mozgás sem volt, sem szél, sem hossz, sem mély, sem magas, mert távolság sem volt.

A Semmi-Valami pedig sűrű volt, nehéz és kemény. Annyira kemény a Semmi-Valami, hogy a fény hegye is beletörött.

Hét világ Ügyelő Ura, végtelen Körül- Ég- Ősünk, aki akkor még más világok ura volt, nem asszony, nem férfi, de nőstény Ősrost, hímségnek is alkotója. Akkor még az EGY egy vala, az egyben messziről fekete vadrécének nézte és ráriasztott zengő nyílával, röptében látandó. Ama világtalan világ meg sem moccant.

Ekkor Körül- Ég- Ősünk, Yotengrit, az első istenség, minden világ Vizeinek Ura, minden világ köreinek Ügyelője, fénysugárból hasított nyilát bocsájtja feléje égi íjáról, de nyila hegye beletörött a Semmibe. Ekkor kisujjából, maga-maga anyagából készített nyilával ama fekete vadrécére nyilazván, likat ütött az az önmagában végtelen, mégis kicsi Semmi-n, mely egyben a Valami is volt. Az pedig átcsorogva önmagán kettévált Létre és Nemlétre." *(43.)*

A fizikai és szellemi világ együtt létezik, egymástól elválaszthatatlan és kölcsönösen hat egymásra. A férfi elvű nyílvessző a napsugarak, a villámlás termékenyítő erejét jelképezi, de egyben gyógyító jelleggel is bír. Kevert világunkban benne hat a nyíl pusztító ereje is. A görög népi mitológiában Apollón napisten nyilai a napsugarak gyógyító és pusztító erejét is jelentik.

Világunkban a lelki-szellemi fejlődés csak úgy lehetséges, ha a ható és befogadó, a férfi és női elvű adottságaink egymást kiegészítve, együtt harmonikusan fejlődnek mindaddig, amíg tökéletes spirált nem alkotnak. Ezáltal valósulhat meg a nyíl, a villám lényegi tartalma, mint a megvilágosodás jelképe. A villám kígyózó vonalát megjelenítő ostor nem véletlenül található az egyiptomi hieroglifákon a fáraó kezében. Világunkban az energia terjedése és megnyilvánulási formája spirális, melynek haladási iránya lehet felfelé tartó, de lehúzó örvény is. Ezért tartja úgy a néphagyomány, hogy a villám is, akár a nap nyilai, kettősséget foglalnak magukban: mindkettő teremtő és pusztító hatalom is egyszerre. „Ki jó úton jár kétkedik, mérlegel, meggyőződik. / Nem hiszi, ez így van maradandón / Az úgy van kétségbevonhatatlanul. / Ami tegnap jó volt, ma rossz lehet, / S ami ma jó, tegnap rossz, / Vagy nem korba való." *(43.)*

A legendák szerint taoista megvilágosodottakon villám halad át, és ha azt kiállják, elnyerik a halhatatlanságot. *(7)*

Az indiai hagyományban a nyíl a *titkos tanítás*, az upanisad szimbóluma, mely az örökkévaló elv, a bráhman értésének eszköze: „Íjad legyen az upanisad nagy fegyvere, / tedd nyílvessződül az imádságot reá, / feszítsd meg Erre irányuló gondolatod, / és a cél Ez, a nem múló bráhman legyen."*(Mundaka upanisad, II. 23.)*

Ugyancsak az indiai Káma öt nyila az ember öt érzékét jelöli. Siva nyila is öt élű.

Kolozsváron a főtéri Wass ház homlokzatán három nyílveszőt tartalmazó díszítés áll, alatta a nyilat szájában tartó ökörfej. A nyílvesszők két oldalán megtalálható az egyensúly Nap-Hold együttese is.

A nyíl, mint a megvilágosodás jelképe Japánban is megtalálható. A távol-keleti gondolkodásban a nyíl kapcsolatot teremt az íjász és a cél között.

A japán szamuráj szellemiségben az íjászat, a kjudo a meditáció és az önfegyelem gyakorlásának egyik formája. Az íj azonosulásra törekszik a kilőtt nyíllal: „Ismerd meg önmagad."

Az íj és a nyíl az olyan uralkodók jelvénye, akik egyben népük fegyveres vezetői is. A trónra lépő harcos uralkodó egy-egy nyilat lőtt ki minden égtáj felé, jelezvén, hogy országát megvédi minden evilági és másvilági ellenséggel szemben.

Ez a szokás a kínai uralkodói hagyományban is megtalálható. A visszahullt nyilat, akár a villámcsapást isteni büntetésként fogták fel.

Az égbolton több íjász és nyilas csillagkép ismeretes. A legismertebb, az általunk Nyilasnak nevezett csillagkép nyilának a hegye a Sirius csillagára, az Orionra irányul, pontosabban az Orion lábára. Ezért történhet meg, hogy a lábán sebzett hős mítosza több népnél is fennmaradt. Nyílas népnek tartották és tartják a magyart nem csak sebes nyilaiért. A rovásos történetírás szerint a Szíriuszról kaptunk segítséget, tanítást a földi élethez.

Mi magyarok Nyilas-nép vagyunk. A nyíl a magyar hagyományban Hunor és Magor fegyvere.

Őseink az íj markolatát a két oldalán ovális csontból készült díszítéssel borították be. Úgy készítették el az íjat, hogy az alsó karja rövid legyen, másként nem lehet hátrafordulva, vagy jobb oldalon előre nyilazni. „E módszer Magyarországon került a legnyugatabbra. A kínaiak is az íjászatot a sztyeppék lovasaitól tanulták." *(24.)*

Őseink szervezett közösségét a honfoglalás előtti vérszerződésben Tíz nyíl szövetségnek nevezték. *(39.)* Honfoglalás után a kirepített nyíl által adott méret adta meg az egyén birtokjogát. A gyimesi magyarok földterületeiket ma is nyílnak nevezik.

A nyílvessző útvonala kiszámíthatatlan. Őseinknél régen a jövendölés egyik eszköze a nyíl volt. Már Hérodotosz ír a szkíta sámán Abariszról, aki a napisten nyilán körberepülte a világot. A sámándobot sok helyen a sámán íjának nevezte, mely a sámánt az égbe röpíti.

A fokos és az íj egymás mellett is megjelenik A szkíta ághoz sorolt kultúrkörbe tartozó, iráni ezüsttálon egy fokost és egy íjat tartó vadászt láthatunk a turulmadár lábainál.

Szibériai rokonaink több dolgot árörökítettek. Egyes sámándob alakja is felnyilazott íjra emlékeztet, ahogy kirajzolja az égi félköröket és az állatövet. *(2.)*

A vadászat ősi mesterség, mely az élet fenntartására szolgált. Egy nyilas vadász látható a mongóliai sziklarajzon és a csernigovi ivókürtön.

A Bibliában a nyíl és a villám többféle értelmezésben jelenik meg. Az Ószövetségben a villám a Szent Szellem megjelenésének kifejezője *(Kiv 19,16)* és Isten tüzes nyila *(Jób 1,16)*. Az Újszövetségben ugyancsak a Jelenésekben az Isten jelenlétére utal *(Jel 4,5)*. Az Apokalipszis lovasai közül az elsőnek nyíl és íj van a kezében *(Jel 6)*. Izajásnál a prófétálás erejére utal: „Mind a hegyes nyíl, olyanná tett" *(Iz 49,2)*.

A „nappal repülő nyilak" a nap sugarai *(Zsolt 9,15)*.

Érthető, hogy Pál apostol a gonosz tüzes nyilát említi, amelyet a hit pajzsával lehet elhárítani *(Ef 6,16)*.

Az Ószövetség kusitáknak nevezi az íjat feszítő népet: „Vágtassatok lovak! … ti pajzzsal felvértezett kusiták, ti Lúdból való, íjat feszítő férfiak" *(Jer 46,9)*.

Nemcsak a kusiták, a szkíták és a hunok, hanem honfoglaló őseink is megőrizték a nyilazás szakértelmét. A kora középkori népvándorlások után a nyilat Isten büntetésének is értelmezték, akárcsak az ostort. Attila volt *Isten ostora*. Később Európa egy része így imádkozott: „A magyarok nyilaitól ments meg uram minket." Kezdetben a nyíl az uralkodók jelképe volt, akár az oroszlán. A vadászó avar, vagy hun fejedelem mellett már megjelenik az oroszlán is.

A nyilat helyettesítő dárda, kopja is az uralkodói jelvények közé tartozik. Így ábrázolják Szent Istvánt a koronázási palástón vagy a nagyszentmiklósi magyar aranykincsen a fejedelmet. A kopjához néha lobogó is tartozik.

A honfoglaló magyaroknál a sírba tett nyílvesszők száma az elhunyt férfi rangját jelezte. *(5.)*

A régi vadászjelenetek ábrázolásánál megjelenik a nyílvessző. Ilyen az Árpád-korból származó kisbényi oszlopfőn található kőfaragás rajzolata.

A középkorban a Jupiter bolygót ábrázolják nyilazóként, ahogy a kolozsvári Csízióban megjelent 1592-ben. Tudvalevő, hogy a magyarok bolygója Jupiter. Ugyanez a bolygó volt Nut egyiptomi istennő jelében.

Szép nyilas díszítés található a kolozsvári főtéren található épület homlokzatán. A régi istennő bikafejének szájában nyíl van elhelyezve, fölötte a mezopotámiai kultúrkör hármasának ábrázolása: a Nap, Hold és a csillag szintén nyilak között.

A keresztény ábrázolásokban a hét nyíl vagy a hét tőr Mária hét fájdalmát jelöli.

Nyíl a jelvénye Borromei Szent Károlynak, Szent Kristófnak, akiről lepattantak a rálőtt nyilak, a nyilazást túlélő Szent Sebestyénnek. Nyíl Szent Egyed, Szent Krisztina, Szent Orsolya vértanúságának eszköze. A nyíllal átfúrt szív az Isten iránti mély szeretet szimbóluma Szent Ágoston és Avilai Szent Teréz ábrázolásain.

A keresztény népi hagyományban a nyíl a járványos betegségek jelképe, valamint a kasza mellett a halál jele.

A középkori allegóriákban a zsinatokon való Egyetértést, a Concordia-t nyílköteg jelképezte.

Dante Isteni színjátékában visszatér a nyíl isteni eredetének gondolata és ereje. Itt a világegyetem rendjének középpontja Isten: „a jelzett Rendnek célja s orma", s mindenfelé „áramlik az íj erejével röpítve, melynek minden vesszője megpihen a Jelben." *(Paradicsom, I, 125-126.)*

Népmeséinkben a szerencsét próbálni induló királyfik a kilőtt nyíl után indulnak útnak. Sokszor a kilőtt nyíl jelentette a végzetet, az ítéletet. A magasba lőtt nyíl a bűnös fejére visszahullva tesz igazságot.

A szerelmi és a leíró költészet gyakran használja e jeleket: „Áldottak … az íj és nyíl, melyekből sebet szereztem" (Petrarca: Áldott a nap); „Vagy te egészséges, én peniglen sebes / szerelem nyila miát" (Balassi: Alter inventio: A fülemülének szól). Kölcsey Hymnuszában a villám égi figyelmeztetés: „S elsújtád villámidat / Dörgő fellegedben." Petőfinél a villámcsapás a dicsőséges halál szimbóluma: „Legyek fa, melyen villám fut keresztül" (Egy gondolat bánt enge-

met); Arany János lángnyíllal képzelte el Isten: „Az öreg Istennek adassék tisztelet, / Ki hadszekéren jár magas felhők felett. / Megűzi a rosszat lángtollú nyilával, / Jókra viszont jót ád két teli markával" (Buda halála); Weöres Sándor az ősi hithez tér vissza: „Ős oltár tüze, villám, ég-föld egybefogója" (Egy sugallathoz).

7. A fokos és a nyíl békéje

A XVIII. században Saint Germain a keresztény tanok elmélyítésére kidolgozta a „Háromszoros Bölcsességét". Írásában a hermeszi tanok éledtek újra. Saint Germain, mint Rákóczy sarj, népünk kultúrköréhez tartozik. Bejárta a világot Párizstól Kalkuttáig, több élő és holt nyelvet beszélt. A lélek megtisztulásának útját vizsgálta. Azt vallotta, hogy a tökéletesség nem adomány, hanem szívós, kitartó munka eredménye. *(8.)* Leírását maga készítette rajzokkal illusztrálta. Lelki utazásának közepénél a rajzain megjelenik a nyíl. A lélek megtisztulásával beáll a belső egyensúly. A ható és befogadó elv egyensúlyának szükségét, a megkoronázott oroszlán pár kiegyensúlyozott uralmát szemlélteti a jobb és bal nyíl, a fejlettebb lelkiséget a koncentrikus körökben található három egymást metsző körrel és fokossal szemlélteti. Nem lehet véletlen, hogy a tibeti tanok a bölcsességet és a fejszét egyazon szóval, pradzsná-val jelölik, többek között éles és áthatható volta miatt. Bölcsesség nélkül üresek vagyunk, bölcsességgel a birtokunkban van, amit a kezünkbe fognunk, hirdeti a tibeti tan. *(16.)*

Jelképes értelemben a fokos egyes népeknél nemcsak a belső békét, hanem az egymással harcoló törzsek közötti háború végét is jelenti. Az indiánok igazi békepipája, a tomahawk szintén fokos fejben végződik, míg lyukas nyelén keresztül szívják meg. A fokos fejénél található üregbe helyezik a füveket.

A földbe vágott fejsze a béke felajánlásának a jele. Mi úgy mondjuk, hogy elásta a csatabárdot. Nem lehet véletlen, hogy az indiánok békepipája is fejsze alakú.

A plátoni szakrális geometriában az egymásban létező és egymást metsző és mandorlát alkotó körök az élet teremtésére és értelmére utalnak. *(17.)* Pláton a régebbi korok bölcsességéből meríthetett ihletet.

Az atlantiszi Toth smaragdtábláin *(19.)* ez olvasható: „Három a kör (vagy állapot) a létben: / A Fény köre (állapota), hol nem lakik más, csak Isten, / És csak az Isten jut azon át; / A káosz köre (állapota), ahonnan a halálból minden dolog életre kel; / A tudatosság köre (állapota), melyben az életből minden életre pattan."

A fejlett szellemiség szimbolikus velejárója a koncentrikus és egymást metsző körök. A körök negyedelésével alakul ki a körbe írt kereszt. A körbe írt egymást keresztező szerszámok minden nép hagyományában szakrális jelentéssel bírnak.

Az emberbe be van oltva a tanuláshoz szükséges megújulási erő. Szeretettel, odafigyeléssel tudatossága növekszik a földi tapasztalatain keresztül. Minden együttérzéssel teli gondolat, szó és cselekedet növeli a benne mozgató szeretetet. Érzelmei sötétjében a szeretet tisztább fénye rendet teremt. Ez örömet, fényt hoz az életébe. A Smargdtáblák erre figyelmeztetnek: „Tudd, hogy lelked előbb

meg kell tisztítanod a sötétségtől, / Hogy a fény kapuján átkelhess. / Sötétbe rejtve, szimbólumokkal fátyolozva / Találod meg a kapuhoz vezető utat"*(Toth Smaragdtáblái).*

A történeti korok során a népi eszközök, szerszámok szakrális díszítő elemként jelennek meg. A fokos és a nyíl Nap-Hold ábrázolásként megtalálható a szkíta műkincseken és egyes újkori címeren. Felségjelként és szakrális értelemben jelenik meg mind a kettő, mind az ókori, mind a mai népi vagy templomi díszítményeken.

Irodalom

1. Graves R.: *A görög mitoszok.* Európa Kiadó, Budapest, 1970. 114. o.
2. Hoppál M., Jankovics M., Nagy A., Szemadám Gy.: *Jelképtár.* Helikon Kiadó, 2000.
3. Zbrujeva A. V.: A Káma menti népesség világképe az időszámításunk előtti első évezredben. In: Hoppál M.: *Emo-art és (nép) művészet szemiotika.* Budapest, Népművészeti Intézet. 12-26.
4. Balassa I., Ortutay Gy.: *Magyar néprajz.* Corvina Kiadó, Budapest, 1979.
5. László Gy.: *A honfoglaló magyar nép élete.* Magyar Élet, 1944, Budapest.
6. Bíró L.: *Kerek Isten fája.* Szerzői kiadás, 2001.
7. Pál J., Újvári E.: *Szimbólumtár.* Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
8. Saint Germain: *Legszentebb Trinozófiája.* Hermit Kiadó, 2000.
9. Gömöri J.: Lovas népek vaskohászata Pannóniában. 1985, In: *Szombathy V. Az őshazától a Kárpátokig.* Panoráma, Budapest. 314-359.
10. *A köztes lét könyve.* Európa Kiadó, 1986. 173.
11. Kállay I.: A pogány magyarok vallása. 1978. In: Diószegi V.: *Az ősi magyar hitvilág.* 72-139, Gondolat, Budapest.
12. Falvay K.: *Boldogasszony*. Tertia, Budapest, 2001.
13. Badiny J. F.: *Jézus király a pártus herceg.* Budapest, 1998. 44.
14. Doppelfield B.O.S.B.: *Szimbólumok.* Pannonhalma, 1998.
15. Varga G.: *A magyarság jelképei.* Írástörténeti Kutatóintézet, Budapest, 1999.
16. Csögyam T.: *Cselekvő meditáció.* Édesvíz Kiadó, Budapest, 2000. 98.
17. Melchizedek D: *Az élet virágának ősi titka.* Mandala Véda, Budapest, 2001.
18. Márton V.: *A sumér kultúra története.* Miskolci Bölcsész Egyesület, 2000.
19. *Az atlantiszi Toth smaragdtáblái.* Mandala Véda, Budakeszi, 2001.
20. Mason B. S.: *The book of Indian-crafts and Costums.* Barners Co, 1946, USA.
21. Dayton J., Daytonn A.: *Minerals, metals.* Glanzing and Man, London, 1977.
22. Podrucki C., Kalata C.: *Metalurgia i udlewictwo.* Editura Slask, Katowice, 1976.
23. Sitchin Z.: *Az istenek városai.* Édesvíz Kiadó, Budapest, 1996.
24. Kiszely I.: *A magyarok eredete és ősi kultúrája.* Püski, Budapest, 2000.

25. Dala László: *A tűz és az ember.* Budapest, 1962. 45.
26. Gazda Klára: *Isten kovácsa.* Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve, 2003, Kolozsvár. 11.
27. Fülöp Zsigmond: *A bölcsek köve.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1957.
28. Kerpely A.: *Péch Antal emlékezete.* Akadémiai Értesítő, Budapest, 1897.
29. Kerpely A.: *Adatok a vas történetéhez Magyarországon a XIX. század elejéig.* Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, 1898.
30. Edvi Illés A.: *A magyar gépgyártás és műszeripar története.* Technológiai Lapok, 1896. 10. 118.
31. Heckenast G., Nováki Gy., Vastagh G., Zoltay E.: *A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban.* Budapest 1968.
32. Remport Z.: *Magyarország vaskohászata az ipari forradalom előestéjén.* Montan Press, Budapest, 1995.
33. Noten v. F., Raymaekes J.: *Ősi vasolvasztás Közép-Afrikában.* Scientific American, IV., nr. 9, 1988, Tudomány, Budapest, 1988.
34. Stamler I.: *Az ősi Somogyország.* Ungarisch Historischer Verein Zürich, 1993. 81.
35. *A Nyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.* Budapest—Zürich, 1999.
36. Ipolyi A.: *Magyar mythologia.* Budapest, 1929.
37. Baráth T. *A magyar népek őstörténete.* Franklin Park, USA, 1993.
38. Gömöri J.: *A pannóniai bucakohászat korai periódusai, különös tekintettel a Somogy mgyei „őskohók"-ra.* Bányászati-kohászati-földtani Konferencia, Petrozsény, 2004. május 20-23., EMT.
39. Paáll Zoltán: *ARVISURA.* Püski Kiadó, 2002.
40. Antal Mária: *A gyimesvölgyi csángómagyarok hiedelmei.* General Press Kiadó, Budapest, 2004.
41. Mario Alinei: *Ősi kapocs. A magyar—etruszk nyelvrokonság.* Allprint Kiadó, 2005.
42. Karácsony Molnár Erika: *Egy csíki farsangi szokás tárgyai.* Néprajzi Konferencia, Sepsiillyefalva, 2005. október 27-29.
43. Máté I.: *Yotengrit.* Püski Kiadó, 2005.
44. Kádár J.: *Népi csodás történetek, hiedelmek és szokások.* Pro-Armenia, Szamosújvár, 2000.
45. Bíró Lajos: *Magyar halottaskönyv.* Frig Kiadó, Debrecen, 2006.
46. Eliade Mircea: *Kovácsok és alkimisták.* Budapest, 2004.
47. Bunta Magda: *Az erdélyi habán kerámia.* Kriterion, Bukarest, 1973.
48. E. B. Székely: *Esszénus Béke Evangélium.* I-IV. Living Earth Kiadó, 1999.
49. Jung K. G.: *Az alkímiai konjunkció.* Kötet Kiadó, Nyíregyháza, 1994.
50. Szatmáry László: *Magyar alkimisták.* Budapest, Természettudományi Társulat, 1928.
51. Tánczos Vilmos: *Csapdosó angyal.* Pro Print Kiadó, Csíkszereda, 1999.
52. Hamvas Béla: *Scienta Sacra. II.* Medio Kiadó, Szentendre, 2000.

Kiss Irén

A mágusokról

A 2011. október 18-án
a Szent Imre Házban tartott előadás összefoglalása

Az Árpád-ház sokkal több szentet adott a római egyháznak, mint bármelyik másik európai uralkodóház. Ennek magyarázata nem lehet a nyugati (római) kereszténységben, hiszen akkor minden nyugati uralkodóház ugyanolyan teljesítményt nyújtott volna. A jelenség oka, logikusan, a magyar uralkodók kereszténység előtti hagyományában, az ősi mágusvallásban keresendő. Ennek ismeretében ugyanis feltehetően könnyebb volt közeledni a Krisztus-jelenséghez, mint csak ószövetségi alapokon.

Szenczi Molnár Albert írja 1604-ben a XIV. századi, aranyozott váradi királyszobrokról (Szent István, Szent Imre és Szent László ábrázolásai), hogy a magyarok a nyugati kereszténység felvétele utáni századokban *a szűz istennő után elsősorban a mindenfelé három királyoknak kinevezett keleti mágusokat tisztelik, mivel úgy gondolják, hogy azok a saját őseik voltak. Ezért is állnak bronz szobraik Váradon a főtemplom terén, amelyek egykor a legtisztább arannyal voltak bevonva.*

Az Árpád-házi három szent király tehát a régi magyar mágusokra utal, azok pedig a három betlehemi mágusra utalnak. Szobraik arannyal voltak bevonva, mivel az Aranykor elveszett hagyományát képviselték. De hát kik is voltak ezek az evangéliumi mágusok?

Minthogy keletről jöttek, csak a pártus birodalomból jöhettek. Legidősebbikük Gundofár indopártus papkirály volt, másikuk, Melchior egy örmény pártus, harmadikuk, a napsütötte bőrű Balthazár, egy dél-arábiai magyar mágus. Akár az ősi magyar mágusok, ők is hittek a csillagokba írt jelekben, s minthogy a sivatagi úttal az életüket is kockáztatták, bizonyára abban a hiszemben voltak, hogy rokont mennek látogatni. Mindenesetre az általuk a Gyermeknek átadott ajándékok mély értelműek. A királyi hatalom jelképeként ismert arany az aranykori mágustudást, az isteni Logosz-tulajdonságot képviseli (a Logosz Isten világban szóló szája). A mirha életelixír, a gyógyító máguspap jelképe. Ilyen, áloéval és mirhával átitatott lepelbe fektették a temettetők a halott Megváltót, mely leplet Torinói Halotti Lepel néven tisztelünk. A tömjén a bor- és kenyéráldozással együtt a legmagasabb rendű áldozati forma, a mágus-főpap jelvénye. Egy szíriai ókeresztény irat szerint a világtörténelemben először Nimród hajított a Föld mélyéről csodásan előtörő tűzbe tömjént, Isten iránti tiszteletből. Talán nem véletlen, hogy a Babiloni Talmud az Úr Jézust Ben Panthernek, vagyis a Párduc, azaz

Nimród fiának nevezi, édesanyját pedig Hajfonónőnek hívja. Jézus korában a pártus nők fonták a hajukat. Mindezekhez az áldozati formákhoz képest a véreséldozás egy alacsony rendű áldozati forma. Nem véletlen, hogy Melkizedek kánaáni főpap annak idején a borral és kenyérrel való áldozásra akarta áttéríteni a véreséldozásról Ábrahámot, sajnos sikertelenül.

Igen érdekes a betlehemi csillag szimbolikája is. A Szaturnusz és Jupiter együttállásából keletkező óriáscsillag arra kellett figyelmeztesse a Megváltót, hogy neki földi életében a zsidó és a római néppel van dolga (a Szaturnusz és a Jupiter népei), ezeket a népeket kell neki Zarathustra hitére térítenie. Hiszen a pártus birodalom uralkodó vallása, ahonnan a mágusok jöttek, a zoroasztrizmus volt, és az Úr Jézus az evangéliumokban valóban pártusként, Zarathustra követőjeként nyilvánul meg. Mennyei Atyjának, akárcsak Ahura Mazdának, lényegi tulajdonsága, hogy nem metszi le magát a kozmoszról, de csak a jó teremtést vállalja: a zoroasztrizmus tanítása szerint a kártékony állatok a gonosz Ahrimán teremtményei. Jó és gonosz teremtés nem jöhet ugyanattól az istentől. Az Úr Jézusnak ez a szemlélete (vagyis, hogy tudott a Sátánról) már eleve kizárja, hogy Jahve követője legyen.

A Megváltó ugyanígy elveti a véreséldozatot is. A héberek szerint való evangélium állítja, hogy az Úr Jézus virágvasárnap azért ment Jeruzsálembe, hogy eltörölje a véráldozatot. Jellegzetes pártus-zoroasztriánus gesztus. Ha jeruzsálemi missziója sikerül, útja bizonyára Rómába vezet.

Hogy a farizeusok a Megváltót máguspapnak tartották, az világosan kiderül számunkra a János-evangéliumból. Számos csodatétele tanúskodik erről: a farizeusok és a szadduceusok nem tudtak csodákat tenni, a galileai karizmatikusnak mondott, iráni ihletésű máguspapok annál inkább. A Torinói Halotti Lepel tanúsága szerint az Úr Jézust szemérmékkel a szemén temették el: ez szintén nem volt héber szokás (ma sem az!) — annál inkább dívott a szkíta-féle népek körében és a pártus birodalomban. Ez is mágikus cselekmény volt, az értelme pedig a jókívánság: világítson a jobb szemre helyezett Nap és a bal szemre helyezett Hold a halottnak a túlvilágon is. Érdekes módon Nyugat-Magyarországon és a Székelyföldön ma is több helyen temetkeznek még magyar parasztemberek szemérmésen.

Egyáltalán: a Megváltó egész földi életét átitatta valamilyen, az Aranykorra jellemző kozmikusság: különleges csillag-együttállás adta hírül születését, a Hórebhegyi átváltozásban fénylő szellemi Napként mutatta meg magát, szemeire, holtában asztrális jelképeket raktak. A Tóra viszont köztudottan megkövezéssel sújtotta az égitestek tisztelőit.

Az a körülmény is figyelemre méltó, hogy az Úr Jézus, tanítványaival együtt, csütörtök este és nem péntek este ülte meg Golgotája előtt az ünnepet. Szkítaféle utódnépek szokása volt csütörtökön rituális vacsorát rendezni őseik tiszteletére. Ilyenkor cipókat törtek meg és osztottak szét egymásnak.

A csütörtök egyébként szerencsétlen nap volt a rómaiak körében, a pártusoktól a carrhae-i ütközetben elszenvedett súlyos vereség miatt. Ilyenkor sem ők, sem zsidó szövetségeseik nem ünnepelhettek. A pártusok viszont, csütörtöki napokon, a tulajdon fényes győzelmükre emlékezhettek, melynek során Crassus római hadvezér fejét vették. A pártus—római ellentét (a Selyemút birtoklása miatt) Jézus korában is igen éles volt, a rómaiak nehezen fogadtak volna el pártus megváltót.

Ha tehát Árpád-házi királyaink rendkívüli szentségének okára vagyunk kíváncsiak, a betlehemi mágusok nyomába kell erednünk. Ők a Megváltóra mutatnak, a Megváltó pedig visszamutat az Árpád-házi szentekre, különösen pedig a rendkívüli mágikus képességekkel megáldott, a herma tanúsága szerint Krisztus-arcú Szent Lászlóra.

Kedei Zoltán

A művészet emlékoszlopa

Csilingel a túlélés, fogynak perceim. Döcög a szekér. Hajnal, nap és csillag védik sorsomat. Alámerült csillagok ragyognak az égen, versenyre kelek a táncoló reggellel.

Megszólal a HANG: „Takard le emlékezeted szürke burkolatát". De lehet-e felejteni és hazugságban élni? Töprengéseimet megosztom másokkal, könnyebb lesz a sorsom hordanom. Ostromolom a lehetetlenség kapuját, s új ruhába öltöztetem a bemocskolt múltat. Megteremtem a mának szépségét, a műélvezőkkel megosztom palettám meleg színeinek üzenetét. Csak egy kis kitérőt kérek, hogy elrendezhessem palettámon gondolataim csillagrendszerét.

Novemberben születtem. Az első osztályt „logóban" végeztem. Számolni, írni, olvasni, tanultam, a vizuális hatások érzékenyen hatottak. Petőfi Sándor Összes versei-t lapozgatva gyönyörködtem a rajzokban, metszetekben. Gimnáziumi éveimben, Gellérd Imre paptanárom rajzkészségemre hívta fel a figyelmet, jövőt is jósolt. Márkos András, szobrász jelentette a többletet, rajzversenyen első díjat nyertem. Határoztam: festő leszek. Kerestem a helyem a nagy alkotók között. Derékba tört gyermekkori vágyam. Kötött a „rend", sírtak a harangok. Rava kényszerből felmondott, döcögött a családdal a bánat szekere. Hangfoszlányok szelték át a csendet. Rendhagyásképp zárom soraim.

Ma felsír a dal, hozza bánatát akkori időnek.

Általában mindent belemagyarázunk. Hivatkozunk végletekre, szélsőségekre, nosztalgiákra, fájdalmakra, a sort folytathatnám.

Vihar előtti csendben a piacra indultam, bevásárlás végett, de arra ébredtem, hogy üres az erszényem. Üres lett számomra a bomló világ zsibvásáros tere, nem találtam rendjén valamit. Árnyak surrantak, lopakodtak az úton. Az izgalom mámorában csurgott verejtékem, aláhullott a földre, puha lett és sáros. Megjelentek a szenvedés visszajelzései, amelyek meghatározták palettám sötét, hideg színeinek drámaiságát. Megjegyzem, a drámai hangvételt nem én találtam ki. Nem csak az én művészetemre jellemző. A dráma végigvonul a magyar művészeten, megadja karakterét, milyenségét, és miért ne mondhatnók ki, értékét is. Folytattam, amit mások elkezdtek, de nem az előttem járók lemásolásával, a fáklyát próbáltam tovább éltetni, hogy újabb lángot gyújthassak a lelkekben. Munkáimra intenzíven nyomta rá bélyegét az átélt kor: veszteségek, kifosztások, nyomor és

nélkülözések. Ezek után sokat nem magyarázhatok bele munkáimnak drámai hangvételébe. Ugyanakkor elmondhatom, erőt adott, küzdelemre buzdított egy olyan átváltásra, ahol a gyászos panasz helyett töretlen mosollyal forgathattam az idő kerekét. Függő viszonyba kerültem saját énemmel, visszakapcsoltam a kisebb sebességre, hogy legyen lehetőségen szemlélni a tájat, a környezetet, az embereket. Ezzel nem csak én, Te is úgy lehetsz, kedves műélvező, hogy bármilyen helyzetben megtalálhatod saját boldogulásodat, örömödet, annak ellenére, hogy harcba is keveredhetsz, ismét példálózom, mint a rút a széppel.

A művészetben is jöhetnek váltások, különösen, ha képes vagyok újabb és újabb utakat találni.

Mosollyal járom a kitaposott nyomokat. A kisugárzó erő fényárja magával ragad, magasba lendül ecsetem, s a kárpótlás igényével teszek eleget küldetésemnek. A Nap sárga fényét szórja letarolt planétámra. Hiába kényszerítenek rám idegen eszméket, elutasítom. Távoltartok magamtól mindenféle hínáros közelséget, mert tudom, hogy a végtelenségben vár rám valahol a művészet angyala, segítségével megtalálom azt a csillagrendet, ahol eltűnnek a fölfaló, dögevő madarak, és elégedetten sétálhatok a szabadság örökzöld tisztásán. Élem a jelent. A valóság zárt körének karmaiból kiszabadítom életünk fenntartó meleg színeit, a sötét tónusokat felváltják a világosak, és velük, általuk a meghódított terekre építem a művészet emlékoszlopát.

Langyos szellő surran át a termeken, mozdulnak, szárnyalnak a képek. Ünnepi köszöntők születnek.

Harang kondul: „Itt élned, halnod kell!"

Előttem csend, hátam mögött vihar. Embermagasságból kapom el a zuhanó madarat, mesefa tövéhez helyezem. Kuckót építek a leesett madárnak. Falain gurul árnyékom, mesél, acsarkodik. Számon kéri időmet, ajtófélfára írom: „Tied a győzelem, ha mindent a küszöbön kívül hagysz."

Múlt formálja kötődésem kimondja hitemet a szépben, általa csillapítom lázam, még akkor is, falat is bontok a didergő télben, s fölkiáltok:

— Hová lettek a virágok?

A bumeránggal, visszatérésével, visszaáll a harmónia, s vele együtt tovább él a hit szellemi tőkéje, akárcsak a homokbuckák alatt tanúskodó szerelem.

Érzelemutazásban veszek részt, bár nem könnyű cifra gúnyába öltöztetett csodák közt siklani.

Letétbe helyezem a bemocskolt tegnapot, a bolondok furcsaságaival nem fogok azonosulni. A romantika világában él valahol egy bárkaépítő Noé, ha víz öntené el földünket, hajójára kapaszkodnék kedveseimmel, és hálát adnék a zöld ágat hozó galambnak, amikor reményként csempészi belém a szökőár veszélyét. Ilyenkor nő, egyre nő a gondolat értéke, s benne a csengő szavak, melyek nem pocsékolnak, nem is kérnek támogatást, de felém küldi a kitartás szimfóniáját. Kitárul a horizont, egymásba olvad ég és föld. Sehol hegy, sehol forma, csak föld és ég közös zenéje diadalmaskodik. Az idill élet kitartásra buzdít, színekkel borí-

tom a tátongó mélységet. Létem sóhajtása kezembe adja a tételt, vele együtt a kételyt is, megpakolva örömökkel és fájdalmakkal. Az örömöt megosztom másokkal, a fájdalmat cellába kényszerítem. Dacolhatok, panaszkodhatok, egyre megy. A helyzetet nem én keresem, keskeny folyosón át juthatok a valóság körébe. Győzelmi vállalkozás lehetne a beilleszkedés, ellenszélben a szenvedés vigasztaló szavai sem járnak sikerrel. Búcsút is mondhatnék, de szegényebb lesz a házam. Maradok a borgőzös világban, és „írom" a festményt, a fényszóró működésbe kezd. Elindul az üzenet, de az éter hullámain törlődik, kiment a gép, vírus támadta. A helyzet romlását szándékos erő idézi elő. Míg gondban nézek az eltávozott SZÓ után, és tiltakozom az eszme barikádján, kiürül a vásártér. Eladtak minden portékát, csak egy gyűrött vászondarab maradt a piactéren. Ráfestem a kőfal ürességét. A teremtés gombócai surrannak át a kőfal ürességén, mellette lesben figyel Lucifer, billegeti magát a büszkeség oszlopán. Képek a falon, képek a padlón. Képek birkóznak a képtelen gondolatok sokaságával, repdesnek, mint a szárnyas bogarak.

Megrajzolhatnám az élet színes forgatagát. Megfesthetném földi kép tükörmását. Kibeszélhetném a belém rekedt szót. Újraálmodhatnám a régi találkozásokat. Újraírhatnám ars poeticámat. Mind hiába, kikezdett az idő, tétovázik a költészet, de fut az élet, nincs megállás. Párbeszédet folytatok az idő szavával. A megoldás egyelőre nyitott kérdés. Az ócska szólamok értéküket veszítik, torzóban maradnak. A fehér vászon előtt izzásba kerülök, vádak és fondorlatok formálják életképeimet, az erdélyi magatartást.

Diadalt ül fölöttünk az idő.

Fülöp Lajos

Könyörgés derűért

Uram, én nem ismerlek Tégedet,
de hiszem, hogy vagy, és tudom, szeretsz.
Látod: sok a gond, kevés a remény,
s egyre több az elhagyatott, szegény.

Add, hogy arcom mégis derűs legyen,
mint kora őszi fényes reggelek,
a csüggedőket bátorítani tudjam,
s mindig csak az örömet daloljam.

Áttörve a közöny sötét falát,
hadd enyhíthessek bánatot, hiányt,
hogy szeretetet vihessek oda,
ahol az élet ma még mostoha.

Szelíd szavakkal mondom el Neked:
kérlek, hallgasd meg könyörgésemet.

Nagy Székely Ildikó

Fohász

Uram! Tedd meg, ha kérhetek!
E világ szülötte lettem,
honnan hoztam azt, amit hoztam,
s jöttömet homály fedi.
A szüntelen kutakodás gyümölcse
vajon édes lesz-e, vagy inkább keserű?

Amit meglelek, gyom lesz, avagy gyógyító fű,
ír a sajgó lélekre.
Csak egy jelet mutass nekem!
Uram! Tedd meg, ha kérhetek!
Ráhajoltam a szépre, inda teste
csalóka álom, vágytam remegve,
de a dombon túl nem várt senki.
dögletes bűz volt,
s minden... halott… halott…
Csak egy jelet mutass nekem!
Uram! Tedd meg, ha kéretek!
Anyám ellen fordultam,
dühödten szórtam, mint pelyvát, az átkot,
szemére hánytam a gonosz világot,
fájó szomorú tekintete rám meredt...
nem értettem meg… akkor még nem.

Már tudom, a jónak a hamva is jó,
kellene az a szó... nagyon kellene!
Csak egy jelet mutass nekem!
Uram! Tedd meg, ha kérhetek!
Csupán ember, halandó vagyok,
messze utazó, még távol a hajó,
de közeleg, s melyre lépvén
tenger sok dolgom végére ér.
Itt alig lélegzik, csupán vegetál
a keresett igazság.
Talán örökre rejtve marad a jel?
Csak a csend..., csak a csend...
Te megteheted.
Uram! Tedd meg, ha kérhetek!

Könyvkiadás Székelyföldön

A Székelyföld jelenével foglalkozó *Morfondír.ro* online hetilap a magyar költészet napja alkalmából a 2014. április 11-i számában a térség könyvkiadóiról készített összeállítást. Az egyes történelmi székek lebontása alapján különálló cikkek születtek, ezek együttesen azonban igyekeznek nem túl részletes, de kiindulópontnak alkalmas helyzetképet nyújtani a székelyföldi könyvkiadásról. Az összeállításban csak azokat a kiadókat vettük figyelembe, amelyek gondozásában könyvek is megjelennek. Online hetilapunk számára megtisztelő, hogy az eddig kizárólag internetes felületen közzétett írásainkat az *Erdélyi Toll* nyomtatásban is megjeleníti a *Könyveink világa* című rovatában.

Morfondír szerkesztősége

Kovács Hont Imre

Kiadókról kiadósan

Sokan rácsodálkoznak arra, hogy az internet térhódításával siratjuk a könyveket és az olvasást, mégsem panaszkodhatunk a kiadványok számára. Ehhez hál' istennek a székelyföldi könyvkiadók is nagyban hozzájárulnak, a magyar költészet napja alkalmából pedig a Morfondír.ro *előttük tiszteleg. E heti számunkban a székelyföldi könyvkiadást igyekszünk feltérképezni.*

A könyvkiadás 2012-ben mélypontjára süllyedt Magyarországon és Romániában is, azóta tart a lassú felocsúdás időszaka. A könyvesboltokban nézelődő és vásárló fogyasztó ebből mit sem lát, de a pályázati rendszert mindkét országban átszervezték, így szinte teljes évig szünetelt a könyvkiadás — tudtuk meg Sarány István publicistától, közírótól, a Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerkesztőjétől.

— Az átszervezés annyira drasztikusan érintette a kiadást, hogy azok a kiadók, amelyek évente 50 címmel jelentkeztek, csupán tizenegynéhány címet adhattak ki. A kiadók többsége pályázatokból tartja fenn magát. A legfőbb forrásaink a magyarországi és a romániai kulturális alap, a Communitas Alapítvány, a Bethlen Gábor Alap. A pályázati összegek általában a nyomdaköltségeket fedezik, a többi költséget a bevételnek kellene biztosítania. Minél több pályázati pénzt nyer a kiadó, annál olcsóbban értékesítheti a kiadványait — vázolta Sarány István.

Szépirodalmi kötetekből egyébként átlagosan 500, verseskötetből 300 példányt nyomtatnak első kiadásnál, ritkább az a könyv, amelyikből 1000 példány elfogy. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének *honlapján* egyébként évekre lebontott érdekes statisztikákat böngészhetünk a könyvek forgalmáról.

Most azonban vegyük sorra, hol és hogyan működnek a Székelyföldön a könyvkiadóink! Alább, a kapcsolódó cikkektől léphet tovább, és csak biztatni tudjuk: tegye meg!

Könyvkiadás Csíkszéken

— Csíkszereda: könyvkiadásban élen jár —

Csíkszereda az erdélyi magyar könyvkiadás nagyhatalma: Kolozsvár után itt működik a legtöbb magyar könyvkiadó. Kellett ehhez a város „könyvelosztói" szerepe a múlt rendszer idején, valamint a Kriterion idetelepedése, amely sokakat megfertőzött a könyvkiadással, nyomtatással, terjesztéssel. A csíkszeredai kiadók közül nehéz szívvel lehet kiemelni hármat a többi közül, hiszen valamennyien részletes bemutatást érdemelnének. Talán egy későbbi sorozatban sort kerítünk rá… Most főként arról a háromról közlünk, amelyek válaszoltak kérdéseinkre.

A csíkszeredai könyvkiadás jelenéről és az erős jelen előzményeiről a Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerkesztőjét, Sarány István publicistát, közírót faggattuk.

— A kommunista rezsim ideje alatt Csíkszereda volt a magyar nyelvű könyvek elosztó központja: bárhol nyomtatták a könyveket, tulajdonképpen innen indult a terjesztése. Ez a könyv jelenlétének szempontjából többletet jelentett a városnak, ahogy az is, hogy ide telepedett a Kriterion, és útjukra állította a ma is működő könyvkiadókat — ecsetelte Sarány István. — Nem számít, hogy Csíkszeredában több rangos kiadó is működik. Nincsenek egymás útjában, hiszen a fő irányvonalak miatt többé-kevésbé eltér a piacuk: a Bookart elsősorban a magaskultúrával foglalkozik, a Pallas-Akadémia szépirodalommal és tényirodalommal, a Státus a társadalomtudomány terén végez kimagasló munkát — sorolta.

Pallas-Akadémia Könyvkiadó

A röviden csak Pallasként emlegetett kiadót 1993-ban hozta létre Tőzsér József Gyula a budapesti Akadémia Kiadóval. Az alapító tavaly októberben bekövetkezett halála érvágás a kiadó életében.

— A Pallas felvállaltan a szépirodalmat és a tényirodalmat helyezi előtérbe. Ezen a pászmán haladva vált a magyar nyelvű erdélyi könyvkiadás egyik bástyájává. A legnagyobb érdeklődést eddig Egyed Ákos *A székelyek rövid története a meg-*

telepedéstől 1918-ig című, 2008-ban megjelent kötete váltotta ki, amelynek első kiadásából 7500-at kapkodtak szét, és a második kiadás is szépen fogy — tudtuk meg Sarány Istvántól.

A Pallas két állandó alkalmazottal — főszerkesztővel és irodavezetővel — működik. A Gutenberg Nyomdában történik a tervezési, tipográfiai munka és a nyomtatás is. A legtöbb kiadóhoz hasonlóan a Pallas is pályázatokra támaszkodva működik. Költségvetése nagyban függ attól, hogy hány kézirattal vágnak neki az évnek. A főbb források a Román Kulturális Alap, a Communitas Alapítvány és a magyarországi pályázatok.

Státus Kiadó

Birtók József 1995-ben alapította a kiadót. A honlapon olvasható bemutatkozó leírásban a következő áll: „[…] azt a célt tűzte maga elé, hogy olyan könyvek megszületését segítse, amelyek szűkebb és tágabb értelemben vett szülőföldünk, ennek népe helyzetéről, állapotáról szólnak. Az elmúlt idő alatt ez a cél nem változott; a szigorú tudományos igénnyel megírt könyvek mellett olyan művek kiadását részesítjük előnyben, amelyek olvasható, de ugyanakkor igényesen és tudományos megalapozással megírt alkotások."

— Alapvetően társadalomtudomány témájában publikálunk, a szociológiától a teológiáig minden belefér. A kiadónál közvetlenül négy személy dolgozik, de szorosan együttműködünk külső szerzőkkel, tudományos műhelyekkel — közölte Birtók József, a kiadó igazgatója.

A Státus Kiadó munkásságát az Oktatási és Kutatási Minisztérium is elismerte, akkreditált kiadóként pedig az itt megjelent tudományos munkák nagyobb súllyal bírnak a szerzők számára. A Státus ezért keresett kiadó, és a szerzők közül sokan már eleve a kiadáshoz szükséges összeg birtokában keresik fel őket.

— Kiadványaink mintegy 80 százaléka tudományos könyv, tankönyv, oktatói segédkönyv. Együtt dolgozunk a Sapientia EMTE-vel és a Babeş—Bolyai Tudományegyetemmel, ezen intézmények tudományos műhelyeivel. A könyveket saját nyomdánkban nyomtatjuk — mondta az igazgató.

A Gutenberg

A több lábon állás mintapéldája a Gutenberg: kiadót, nyomdát és könyvesboltot is működtet, utóbbiból ráadásul többet, Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen.

— Nincsenek megkötéseink célközönség vagy témaválasztás tekintetében. A Gutenberg olyan kiadó, amely az értékes ötleteket próbálja megvalósítani — nyilatkozta Tőzsér László, a 2010-ben létrehozott kiadó ügyvezetője.

Nem sok címet hoztak eddig, de Erdélyben ők adtak ki először lapozó könyvet, Bicsok Zoltán és Orbán Béla *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem…"* című,

2012-ben kiadott könyvével pedig minden korosztály számára érdekfeszítő olvasmányt kínáltak. Ez a kiadványuk volt eddig a leginkább kelendő.

A Gutenberg kisebb-nagyobb sikerrel főként a Communitasnál, a Nemzeti Kulturális Alapnál, a Bethlen Gábor Alapnál és a Román Kulturális Alapnál próbálkozik pályázatokkal.

Magaskultúrától önkormányzati kiadóig

A fent bemutatott három kiadó mellett még legkevesebb négy működik Csíkszeredában, és ha így sem teljes a lista, akkor egyrészt elpirulunk, amiért valamelyik kimaradt, másrészt viszont örömmel egészítjük ki az összeállítást.

Sarány István megfogalmazásában a „legfrissebb" kiadványokat a **Bookart Kiadó**tól vehetjük kézbe. Hajdú Áron hozta létre 2004-ben azzal a céllal, hogy „nem riadva vissza a merész kísérletezéstől sem, izgalmas, igényes kivitelű, friss szellemiségű könyveket segítsen a világra".

A legrégebben alapított, ma is működő csíkszeredai kiadó az 1992-es „születésű" **Pro-Print**. A kisebbségi lét kérdéseit előtérbe helyező kiadó több ismert sorozatot indított újra, Fodor Sándor *Csipike*jével pedig óriási sikert aratott: a csíkszeredai kiadványok közül ezt a könyvet vásárolták meg a legtöbben. A kiadó vezetője Burus Endre.

A **Hargita Kiadóhivatal**t Lövétei Lázár László igazgatja. A Hargita Megye Tanácsának alárendeltségében működő kiadó legismertebb „terméke" a *Székelyföld* kulturális folyóirat, emellett pedig ugyancsak népszerű a közelmúlt klasszikusainak munkásságából táplálkozó Székely Könyvtár sorozat.

A város polgármesteri hivatala 2003-ban hozta létre a **Csíkszereda Kiadóhivatal**t. Igényes kiadványai közül főként a *szereda.Origo* programmagazint ismeri az olvasóközönség. A kiadóhivatal munkáját Prigye Kinga irányítja.

Máthé Miklós Mónika

Könyvkiadás Udvarhelyszéken

— Udvarhelyszéki könyvelési ügyek —

Bár Székelyudvarhelyen a nyomdai, kiadói profilú cégek jelenléte nem csekély, kizárólag könyvek kiadásával csak az **Erdélyi Gondolat Könyvkiadó** foglalkozik. Ennek ellenére az összképet tekintve pozitív következtetést vonhatunk le, a könyvkiadás folyamatosnak mutatkozik.

A folyamat töretlenségét segíti az is, hogy például a székelyudvarhelyi székhelyű **Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont** tevékenységének egyik alappillére a könyvkiadás. Ahogyan arról korábban megjelent írásunkban is beszámoltunk, kiadványaik — a negyedévente megjelenő *Örökségünk* folyóirat mellett — annak is figyelmet szentelnek, hogy kulturális, hagyományőrzési és történelmi tematikájú könyveket is megjelentessenek. Jelentőségüket tekintve ennek a munkásságnak a hatóköre nemcsak Székelyudvarhelyre, Hargita megyére érvényes, de kiterjed az egész Kárpát-medencére.

Hasonló tevékenységet figyelhetünk meg a korondi **Firtos Művelődési Egylet**nél is. Az 1990-ben bejegyzett egyesület tagjai lokális körben igyekeznek kulturális munkájukat végezni. Ennek körében 1993-tól adnak ki könyveket is. Kiadványaik tematikájuk szerint a néprajzi, helytörténeti, szépirodalmi művek sorába illeszkednek. A szerzői kör általában azokból az írókból, munkatársakból kerül ki, akik a *Hazanéző* elnevezésű folyóiraton is dolgoztak, dolgoznak. Az 1990-től megjelenő, szintén helytörténettel, magyarságtörténettel, kultúrával és művelődéssel foglalkozó periodika nemrégiben töltötte fennállásának 25. évét. Az évforduló ünnepi hangulatához hozzájárul Páll Lajos legújabb gyerekkönyve is, amely nemsokára bemutató körútjára indul Erdély-szerte. A költőként és festőként is ismert művész ebben a kötetben azon verseit gyűjtötte össze, amelyek az elmúlt húsz év alatt a *Hazanéző* gyerekeknek szóló rovatában jelentek meg. A kiadvány érdekessége még, hogy a 74 vers a művész által készített rajzokkal egészül ki.

Az egylet vezetője, Ambrus Lajos további kiadványaik sorában említette azokat a CD-ket és DVD-ket, amelyeken keresztül a *Hazanéző* költőinek verseit hangoskönyvként, továbbá megzenésített gyermekverseket és hangversenyeket juttatnak el az érdeklődő „olvasóhoz". A népszerű kiadványok sorában megtaláljuk még a *Helyismereti olvasókönyv. Korond* című kiadványukat is.

Megtudtuk azt is, hogy ezen kiadványok népszerűsége nem csekély, minden példány elfogy. A szerzők megkeresik az egyletet, maguk teremtik elő a pénzügyi keretet a kiadáshoz. Ezután a kézirat szerkesztése és korrektúrája történik, ám erre nincsenek fizetett munkatársaik, a szerkesztést javarészt maga Ambrus Lajos végzi, míg a korrektúrához önkéntes alapon keres valakit. A nyomdai munkálatok többnyire Szovátán zajlanak, de dolgoztak már a székelyudvarhelyi Infopresszel, a Top-Investtel és a csíkszeredai Pro-Printtel is. Ezek után a könyv visszatér a szerző keze alá, bár az egylet gyakran a népszerűsítéshez is hozzájárul bemutatóik, ünnepeik alkalmával.

Az internet hatásáról kérdezve, Ambrus Lajos, a Firtos Művészeti Egylet vezetője elmondta, hogy tapasztalataik negatívak e téren. Míg régen a *Hazanéző* 5000 példányszámban tudott megjelenni, ma 300-at nyomtatnak belőle, mert ennyire mutatkozik igény. A könyvekről szólva ezek a számok egy 15 ezres kerettől az 500-ig csökkentek anélkül, hogy ennek az állapotnak a javulására látnának módot a korondi intézmény tagjai.

Erdélyi Gondolat, amely a határokon is átível

A kizárólag kiadói munkával foglalkozó Erdélyi Gondolat Könyvkiadó a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont efféle tevékenységéhez hasonlóan nincs tekintettel a földrajzi határokra, országos jelentőségű kiadóvá nőtte ki magát az 1991-es megalakulás óta. Szerzői és munkatársi köre is ezt a szabadságot tükrözi, hiszen a minőségi munkával készült, jelentős könyvek megszületéséhez Erdély, Románia több pontjáról is közreműködtek írók, egyetemi tanárok, szakértők.

Tematika és olvasóközönség szempontjából sem ismernek korlátokat. Olyan tudományos és szépirodalmi munkák jelennek meg a kiadó gondozásában, amelyek nem csak önmagukban — szépirodalmi műként, tudományos munkaként, szórakoztató irodalomként — nyernek jelentőséget. Ezek a könyvek az erdélyi magyar közéletnek is részévé válnak azáltal, hogy hiánypótló jellegűek a néprajzi munkák, a helynevekkel, településnevekkel foglalkozó írások, helyet biztosítanak a regionális irodalomnak, a tényfeltáró riport- és esszékötéteknek.

A 2012-ig 280 könyvet piacra dobó kiadó gondozásában irodalmi folyóirat is megjelenik. A 2009 óta negyedévente olvasható *Erdélyi Toll* című kiadvány az irodalmi világba, az írók világába nyújt betekintést.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó tevékenységének szálai Beke Sándor irányítása alatt hálózzák be mindennapjainkat, s ahogyan azok értékeit megmutatják, kiemelik, úgy nő jelentőségük is határokon túlra. A székelyudvarhelyi kiadóra vonatkozó információinkra a kiadó vezetőjének, Beke Sándornak 2012-ben megjelent, *Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján** című írásából tettünk szert.

*Beke Sándor *Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján.* 2012: http://epa.oszk.hu/02200/02203/00015/pdf/EPA02203_erdelyi_toll_2013_1_003-057.pdf

Márk Boglárka

Könyvkiadás Marosszéken

— Erdély nem piaca a könyveknek —

Marosvásárhely nem áll olyan jól a könyvkiadók számával, mint Csíkszereda, de nem is elhanyagolható a kis szám, hiszen itt található Románia talán egyik legnevesebb, legismertebb könyvkiadója, a **Mentor Kiadó**, valamint az egyik legújabb, de egyben legsikeresebben feltörekvő is, a **Lector Kiadó**. A **Morfondír.ro**

Káli Király Istvánt, a Mentor Kiadó igazgatóját, valamint Gálfalvi Ágnest, a Lector Kiadó főszerkesztő-helyettesét kérdezte intézményük munkájáról.

Marosvásárhely bizonyos értelemben a könyvek erdélyi Mekkájának is nevezhető, itt található ugyanis a magyar nyelvterület egyik legértékesebb könyvgyűjteményét birtokló Teleki Téka. Ugyanakkor itt szervezik meg lassan két évtizede ugyancsak a magyar nyelvterület harmadik legnagyobb könyvvásárát, a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásárt, amelyen évről évre számos hazai és külföldi könyvkiadó és könyvesbolt képviselteti magát, és teremt lehetőséget a vásárhelyiek (és nem csak) számára, hogy a legkülönfélébb kiadványokhoz jussanak hozzá.

Mindent a szépirodalomért

A Mentor Kiadót több mint két évtizede, 1992-ben alapították, 1993-tól működik önálló kiadóként. Az intézményt a *Látó Szépirodalmi Folyóirat* akkori munkatársai hozták létre. Az első könyv megjelenése óta körülbelül 700 címet adtak ki. A Mentor „fénykora" majdnem egy évtizedig tartott, 1998 és 2007 között évente átlagosan 40-50 különböző könyvet adtak ki.

A Mentor azon kevés erdélyi könyvkiadók közé tartozik, amelyek kifejezetten a szépirodalom megjelentetésére koncentrálnak, az erdélyi magyar szerzők művei mellett a nem erdélyiek műveit is könyv formájába „öntik", ugyanakkor a világirodalom klasszikusainak fordításait is kiadják. Érdekesség számba megy, hogy a Minoritates Mundi elnevezésű sorozatukban kisebbségben élő népek irodalmának magyar fordításait is kiadták. 2000-ben indult a Könyvbarát sorozat, amelyben klasszikusok eddig kiadatlan vagy méltatlanul feledésbe merült műveit jelentették meg.

A Mentor Kiadó egyik legsikeresebb sorozatában, a Wass Albert-életmű sorozatban (az a bizonyos fekete alapszínű piros betűkkel) a teljesség igényével közismertté tették a sokáig tiltott szerző műveit. Az Erdély Emlékezete néven indított sorozat kivételt képez, ugyanis a szépirodalom helyett Erdély történelmének pontos, tárgyilagos, dokumentumokon alapuló bemutatására törekszik.

A Mentor Kiadó munkatársai fontosnak tartják az Erdély néprajzával foglalkozó tudományos művek közkinccsé tételét is, ezért összeállították a Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtárát. A sorozatban számos újranyomást is megért kötet került az érdeklődök kezébe. Sok kötet jelent meg az erdélyi magyar képzőművészeket bemutató Mentor Művészeti Monográfiák sorozatban, ahogy az Erdélyi Ritkaságokban is, amelyben eddig kiadatlan, illetve kevésbé ismert, újra kiadott történelmi jellegű művek váltak elérhetőbbé.

— A Mentor Kiadó eddigi legsikeresebb kiadványa a Wass Albert-sorozat egyik kötete, a *Tizenhárom almafa* volt. Csak ebből a regényből mintegy 40 ezer példányt adtunk el. De ez nem jelenti azt, hogy könnyű dolog kiadóként jelen lenni és főleg jól meglenni a piacon. Körülbelül 2009 óta érződik igazán az, hogy

csökkent a könyvek iránti érdeklődés. Azóta jó, ha évente 20 új címet meg tudunk jelentetni. Azt hiszem, hogy ez a jelenség 2008-ban a gazdasági válsággal kezdődött. Az erdélyi piac felvevőképessége ugyanis a felére csökkent az utóbbi években. Arra törekszünk tehát mi is, hogy a magyarországi olvasóközönség igényeinek megfeleljünk. A gond azonban az, hogy ott három óriáskiadó uralja a piacot, ők nemcsak kiadják a könyveket, hanem kereskedéseket is fenntartanak, nagyon kicsi rést hagyva így nekünk — számolt be az áldatlan gazdasági állapotokról a kiadó vezetője.

A Mentor Kiadónak van egy érdekes kezdeményezése, amelynek címe Magyar könyvet a szórványnak. Ennek az a célja, hogy az erdélyi szórványmagyarság által lakott területekre — ahol nehezebb magyar nyelvű könyveket találni — eljuttassák kiadványaikat. Ezt évente 15-20 alkalommal szervezik meg. Eddig többek között Aradon, Temesváron, Szilágysomlyón, Szilágycsehben, Nagybányán, Segesváron, Brassóban tartottak könyvbemutatót és könyvvásárt. Káli Király István elmondása szerint a program sikeres volt az utóbbi években, azonban idén az eddig felkeresett öt helység közül négyben jelentősen megcsappant az érdeklődés a könyvek iránt. Az idei negatív tapasztalatok nem szegik azonban kedvüket, a jövőben is megszervezik ezeket az utakat, annak ellenére, hogy idén már veszteségként könyvelhetik el a kiszállásokat — tájékoztatott az igazgató.

A Mentor Kiadónak jelenleg 11 alkalmazottja van, 3 nyomdász, 2 könyvesbolti alkalmazott, 1 szerkesztő-korrektor, 1 tördelőszerkesztő, 1 szerkesztőségi titkár, 3-an pedig az adminisztrációval foglalkoznak. A kiadó tavalyi éves költségvetése 700 ezer lejre rúgott, amelynek nagy részét — az eladások mellett — a Communitas Alapítvány, valamint a Nemzeti Kulturális Alap által nyújtott támogatások tették ki. A Mentor régen kizárólag a saját nyomdájában nyomtatta a könyveket, azonban újabban a Marosvásárhelyen található Media Print, valamint a csíkszeredai Tipo-Graf nyomdával is dolgoztatnak.

Piaci rést tömnek be a tudományos munkákkal

A Lector Kiadó mindössze egyéves múltra tekint vissza. Erdély egyik legfiatalabb kiadója 2013-ban kezdte el tevékenységét Marosvásárhelyen, alapítói Szőcs Katalin és Gálfalvi Ágnes, akik mindketten tapasztalt szerkesztők. Saját elképzeléseik szerint alapították meg a kiadót, olyan munkakörülményeket szerettek volna teremteni, amelyek könnyen alakíthatók.

A Lector tudományos irodalmi munkákat, fordításokat és szépirodalmi műveket ad ki. A kiadó célja otthonossá tenni a teret szerző, szerkesztő és olvasó számára egyaránt. A alapítók szem előtt tartják és vallják, hogy csak az emberek és főként más kultúrák megismerése révén tud az ember igazán önmaga lenni, ezért a műfordítások különösen fontosak számunkra. Mint mondják, Erdélyben a tudományos periodikák kis száma miatt a könyvforma néha az egyetlen közlési

lehetőséget jelenti a kutatóknak, a Lector pedig éppen ehhez nyújt intézményes keretet.

A különböző kultúrák közötti kapcsolatteremtésre az egyik legjelentősebb lépés, amelyet a kiadó tesz, az az, hogy előkészületben van Cristian Teodorescu *Medgidia, a hajdani város* című regényének magyar nyelvű kiadása, ez lesz a kiadó első megjelenő műfordítása.

— A szépirodalom mellett az ismeretterjesztő irodalom is fontos számunkra. Hézser Gábor pasztorálpszichológus és pszichoterapeuta *Újra szárnyra kapni* című könyve idén a második kiadását érte meg, mivel nagy érdeklődés övezte. Ez is volt egyúttal a legkelendőbb kötetünk, az első kiadás 500 példányban kelt el, míg a második kiadást egyelőre 1000 példányban nyomtuk ki. Ez a könyv egyébként Magyarországon népszerű igazán — számolt be a kezdeti sikerekről Gálfalvi Ágnes.

A Lector Kiadónak nincs saját nyomdája, de a szerkesztők elégedettek az erdélyi nyomdák által kínált minőséggel, ugyanakkor nyitottak külföldi nyomdákkal való együttműködésre is. Az eddigi kiadványaikat a kolozsvári Gloria-Idea nyomda kötötte be, az utóbbi időben a csíkszeredai Alutus nyomdával is dolgoznak.

A kiadó saját stábja három emberből áll: Szőcs Katalin a főszerkesztő, Gálfalvi Ágnes a főszerkesztő-helyettes, valamint Menyhárt Csaba az ügyvezető igazgató.

Azért van a kiadónak ilyen kevés belső munkatársa, mert a francia kiadói modell szerint építették fel a Lector Kiadót. Ennek az az előnye, hogy így sokkal kisebbek a kiadó költségei. Ezzel szemben a nagy, intézményesült kiadók működése nehézkes és óriásiak a költségeik. Előnyük, hogy az alkalmazott nagyobb biztonságban érzi magát, ugyanakkor a kiadó is könnyebben tervezhet előre. A Lector Kiadó elindulásához jelentős magántőkére volt szükség, de emellett cégek és magánemberek támogatásának is köszönhetően összesen 25 ezer lej volt a kiadó 2013-as költségvetése

A könyvkiadást az interneten beszerezhető könyvek kiadása nem befolyásolja annyira a kis kiadók esetében.

— A könyvkiadás manapság már nem csak a nyomtatást jelenti. Ahhoz, hogy akár interneten vagy e-könyv formájában olvasható legyen egy szöveg, elő kell azt készíteni. Például egy történelmi témájú kiadványhoz a szerkesztőnek át kell olvasnia a szöveget a tárgyi tévedések elkerülése érdekében, névmutatót, helymutatót, bibliográfiát kell összeállítania, hogy más kutatók forrásul tudják használni. Ez mind-mind úgynevezett könyvkiadói munka. Ugyanakkor a tudósok nyelvi készségei nem mindig a legtökéletesebbek: ahhoz, hogy érthető legyen, szükség van a szöveg gondozására, olvasószerkesztőre és végül korrektorra. A szöveg betördelése ugyanúgy szükséges az elektronikus könyvek esetében is. Ilyen értelemben én nem féltem a könyvkiadást — fejtette ki álláspontját a főszerkesztő-helyettes.

Ambrus Ágnes

Könyvkiadás Háromszéken

Háromszéken négy sepsiszentgyörgyi könyvkiadónak van saját nyomdája: a **Charta**, a **T3**, az **ARTprinter Studio** és a **H-Press** kiadónak, ezek közül az utóbbi fő tevékenysége a ***Háromszék*** napilap kiadása. Lap- és egyben könyvkiadással is foglalkozik Kovászna megyében a **Székely Hírmondó**, valamint a **Scribae Kádár Könyv- és Lapkiadó Kft.** is. A megye egyik legújabb könyvkiadója a baróti **Tortoma**, Kézdivásárhelyen pedig két kiadó működik, a **Zelegor Kft.** és az **Ambrózia**. Kovászna Megye Tanácsa és a megyeszékhely önkormányzata is jelentet meg könyveket a **Háromszék Vármegye**, illetve a **Sepsiszentgyörgy Könyvkiadó** révén. Az **Albert Kiadó**t Albert Ernő nyugalmazott magyartanár és néprajzos működteti, nyelvvel és nyelvműveléssel kapcsolatos témájú könyveket ad ki az **Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége**, amelynek székhelye Sepsiszentgyörgyön található.

A sepsiszentgyörgyi Charta Kiadó jelenlegi formájában 1998-ban alakult, de előző cégformájukban is — azonos tulajdonosi összetétellel — 1994 óta nyomdai és reklámgrafikai előkészítéssel és kivitelezéssel foglalkoztak — közölte Kisgyörgy Tamás vezérigazgató. Hozzáfűzte: nyomdájukból színes reklámanyagok, magazinok, igényes kiadványok, mappák, naptárak, könyvek, albumok, egyéb kiadványok kerülnek ki. A céget Kisgyörgy Tamás képzőművész igazgatja, számítógépes grafikával (DTP) Kisgyörgy Sz. Tamás foglalkozik, a termelésért pedig Kisgyörgy Emő Eszter felel. A nyomdai részlegen tízen tevékenykednek, a kiadói munkával négyen-öten foglalkoznak, de nem lehet ilyen élesen szétválasztani a két típusú tevékenységet, ezért átfedések is vannak. Kevés szépirodalmi témájú könyvet adnak ki, inkább honismereti, nemzeti önismereti, múltidéző alkotásokat juttatnak el az olvasókhoz — részletezte a kiadó vezetője.

— Legnagyobb sikere a *Székely nemesi családok*, valamint az *Oral history* című sorozatunknak volt — ismertette Kisgyörgy Tamás. — Kiadónk a székelyföldi nemesi családok leszármazását magába foglaló eddigi legátfogóbb sorozat megjelentetésére vállalkozott, amelyben hasonmás kiadásban újranyomtuk Pálmay József 1900-ban és 1901-ben megjelent köteteit. Évente jelenik meg nálunk egy-egy tényirodalmi alkotás, amelyek feltárják a közelmúlt történéseit, a hadifogság szenvedéseit, a háborút követő üldöztetések, tömeges deportálások, bebörtönzések és a kollektivizálás embertelenségét, valamint a Szekuritáté tényked̄ését. Ezen kötetek mellett nagy népszerűségnek örvendenek Egyed Ákos történész-akadémikus könyvei is.

Nagy Ibolya, a Háromszék Vármegye Könyvkiadó nyilvántartással foglalkozó munkatársának elmondása szerint a 2010-ben alakult intézmény a Kovászna Me-

gyei Művelődési Központ keretében működik, Kovászna Megye Tanácsának alárendelt intézmény, és állami költségvetésből finanszírozott. Hozzáfűzte: kiadványaikat tudományos és néprajzi kötetek, az épített örökségről szóló munkák és művészeti albumok alkotják. Legkelendőbb könyveik a *Kúriák földje, Háromszék* és a *Barangolás Háromszéken* voltak, amelyek román és angol nyelven is megjelentek.

— Legtöbb kiadványunkat a sepsiszentgyörgyi ARTprinter Studio, a Charta, valamint a csíkszeredai Tipographic és Alutus nyomtatja. 2013-ban a kiadványokra 430 000 lejt költöttek, idénre ugyanennyit irányoztak elő — sorolta Nagy Ibolya. A Háromszék Vármegye Könyvkiadó igazgatója Imreh-Márton István, a gazdasági felelős Farkas Anna, a grafikai szerkesztő Kolumbán Hanna, a raktárnok Tusa Irén, a nyilvántartásért pedig Nagy Ibolya felel — tudtuk meg.

Az egyszemélyes Albert Kiadó 1999 óta működik, többnyire folklór témában ad ki, de tudományos munkákat is megjelentet — számolt be Albert Ernő. Legnagyobb sikere Csíkmadarasi Bogáts Dénes *Sepsiszentgyörgy története, Háromszéki boszorkányok, Az első székely huszárezred* című kötetének, valamint a Potsa József szerkesztésében megjelent *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállásának ünnepére* című könyvének volt, amelyeket hasonmás kiadásban jelentetett meg.

— A kiadó együttműködik a sepsiszentgyörgyi Tipo-Graf nyomdával. Alkalomszerűen tevékenykedik, előre meghatározott költségvetése nincs, mert a pályázatok nagyon bizonytalanok — jegyezte meg a kiadó tulajdonosa.

Kádár Gyula történész a 90-es évek elején hozta létre a Scribae Kádár Könyv- és Lapkiadó Kft.-t, amely egymás után adta ki az évtizedekig tiltott, hiányolt, a múltat ismertető köteteket, mind saját, mind más szerzők tollából.

A sepsiszentgyörgyi ARTprinter Studio kiadó tulajdonosa Kopacz Attila, akinek a tervezésével, előkészítésével és szerkesztésével sok igényes kivitelezésű könyv jutott el az olvasókhoz.

A T3 Kiadó és nyomda 1994-ben alakult, évente több mint 60 ezer kötetet ad ki, piacvezető a romániai magyar nyelvű tankönyvkiadásban, és saját országos tankönyvterjesztő hálózattal rendelkezik. Tankönyveken kívül ismeretterjesztő, néprajzi, történelmi, kultúrtörténeti témájú könyveket is publikál.

Könyvkiadó Baróton

A Tortoma Kiadót és Könyvkereskedést 2006-ban alapította Demeter László történész, a baróti Erdővidék Múzeumának igazgatója, de a cég ténylegesen 2007-ben kezdte el a tevékenységét. A kiadó gazdasági felelőse Nyágrus Melinda, kereskedelmi felelőse Demeter Katalin. Saját nyomdájuk nincs, a sepsiszentgyörgyi T3 és Charta kiadók, valamint a csíkszeredai Tipographic nyomdájában dolgoztatnak. A kiadóval egyetlen alkalmazott foglalkozik, négyen pedig a cég ügyeit

intézik, illetve a baróti és sepsiszentgyörgyi könyvüzletükben tevékenykednek. Demeter László hozzátette:

— Évente növekszik az általuk kiadott könyvek száma, köztük történelmi, néprajzi, honismereti, irodalmi alkotások és szakkönyvek egyaránt sorakoznak. Legnagyobb sikere első kiadott kötetünknek, a dr. Zathureczkyné Zelch Manci *Saját és összegyűjtött Recept-Könyv*e, Illésfalvy Péter és Szabó Péter *Erdélyi bevonulás 1940,* valamint Kisgyörgy Zoltán *Háromszéki vártúra-kalauz* című könyvének volt, ezekből minden példány elfogyott.

Költségvetésüket 2013-ra 100000 lejben határozták meg, amelyből 60000 lejt külső támogatás fedezett.

Kézdivásárhelyi kiadók

Borcsa János kritikus egyszemélyes könyvkiadóját, az Ambróziát 1998-ban jegyeztette be azzal az igénnyel, hogy az itt kiadott könyvek által Kézdivásárhely jelen legyen az erdélyi és az anyaországi könyvforgalomban. Ugyanabban az évben jelent meg a kiadó első könyve is, egy tanulmánykötet Szentkatolnai Bálint Benedek grafikus, fametsző és népi iparművész (1860–1920) életéről és munkásságáról. Amint az első könyv is tanúsítja, a kiadó elsősorban Kézdivásárhely és a hozzá tartozó kistérség művelődéstörténeti értékeit, illetve az ehhez a vidékhez kötődő alkotók munkáit jelenteti meg. Legkelendőbb könyvük az *Üdvözlet Kézdivásárhelyről* című, régi képes levelezőlapokat bemutató album volt, de az utolsó példányig elfogyott a *Szentkatolnai krónika* című hely- és művelődéstörténeti tanulmányokat tartalmazó kötet, illetve a *Kézdiszentlélek templomai* című kisalbum is. A kiadó könyveinek nagy része a sepsiszentgyörgyi Charta, valamint a T3 kiadók nyomdájában készült — tette hozzá a kiadó vezetője.

— Mai világunkban nem hagyható figyelmen kívül az internet térhódítása, ennek jól érzékelhető hatása van a könyvpiacon, s ez általában a könyveladás megcsappanásához vezetett — jegyezte meg Borcsa János. — Mégis öröm a kiadó számára, ha vásárlóra és olvasóra talál a kiadványa, amely megbízható információkat, értelmezéseket ad a világról, vagy „csak" jó olvasmányt kínál.

Sántha Attila költő, író 2007-ben alapította a Zelegort, amely a Havas Kiadó tevékenységét folytatja. 2004 és 2006 között itt jelent meg egyebek mellett a nagysikerű *Székely szótár* is. A Zelegor Kiadó fő céljának tekinti a székely és csángó témájú könyvek kiadását, ezt jelzi a kiadó honlapján olvasható bemutatkozó szöveg is: „Ha Székelyföldön jársz, s a fejedet fogod amiatt, hogy nem érted, mit mondanak, ez a lap neked van kitalálva. De akkor sem tévedtél el, ha ugyan tudod otthonról, mi az, hogy zákhányos bütü zelegor ember, de az azsagot, amivel valakit jól meg lehet lazsnakolni, nem ismered. S ha még ezt es tudnád véletlenül, akkor aztán tényleg itt a helyed, mert a székelyek szavairól, történelméről, fordításról beszélgetünk — egy cseppecskét másképp."

Csibi Márta

Könyvkiadás Gyergyószéken

— Gyergyóban is igény van az igényes könyvekre —

Bár nem annyira kiadós a kiadók helyzete Gyergyóvidékén, a jelenleg működő mindkét könyvkiadó színvonalas munkákat „nyom ki" magából.

Valószínű, hogy sokunk számára elképzelni is nehéz, hogyan lesz egy kéziratból lapozható, esztétikus kiadvány, amely úgymond olvastatja magát. Olvasószerkesztő, szerkesztő, korrektor kezén megy át a kézirat, hogy az éles szemek kifürkésszenek minden apró hibát. Ezt követően a tördelő tördeli, jelen esetben nem a kezét, hanem az oldalakat, mígnem a kéziratból nyomdába küldhető formátum készül, ami pontosan úgy fog kinézni, mint a lapozható könyv. Utolsó simításként a korrektor újra átnyálazza a kéziratot, és akkor már tényleg úgy néz ki a könyv, mintha a polcról vették volna le. Következik a grafikus munkája, amely legalább annyira lényeges, mint a tartalom igényes szerkesztése, hiszen lehet, igaz a mondás, hogy „egy könyvet soha ne ítélj meg a borítójáról", a valóságban mégis szem előtt kell tartani, hogy az olvasó a könyvesüzletben először a borítóval találkozik, és csak utána pillant bele a lenyűgöző történetet bemutató, mesterien fűzött szóláncokba. Ha minden összeállt és a borító magával ragadó, a bemutató szöveg csábító, a szövegkép olvastatja magát és a történet lebilincselő, akkor nincs más hátra, innen már egyenes út vezet a nyomdába. A nyomdász feladata pedig, hogy „meggyőző" legyen a gépekkel, hogy azok a legapróbb részletekig azt vessék papírra, amit a könyvön dolgozó szakmai közösség elképzelt. A következő lépés már a rokonoknak, ismerősöknek való ajándékozás, dedikálás, majd a könyvesbolt és az otthoni könyvespolc.

E nemes munkával Gyergyószentmiklóson a **Mark House Kft.**, valamint az **F&F International Kft.** foglalkozik.

Szétnéztünk az igényesség háza táján

A Mark House Kft. 1992-ben alakult, első tevékenységei között a legfontosabb a cégalapítási, cégmódosítási ügyintézés, és más engedélyek beszerzésével, tanácsadással kapcsolatos tevékenységek. Később ezek a szolgáltatások egyre bővültek: pecsétkészítés, fénymásolás, névjegykártya, fejléces lap, egyéb kis reklámanyagok készítése, könyvelési program és kasszagépek forgalmazása és egyebek.

A 2000-es években a cég elindított egy nyomdát. Mára már ez lett a fő tevékenység, de megmaradtak a kisebb szolgáltatások is. A kiadó 2001-ben jött létre, ahol egyéni megrendelésre vagy kiadói szerződéssel vállalják könyvek kiadását. A gyergyóiaknak kapóra jött a lehetőség, hiszen igen sok, környékbeli szerzőtől származó, helyi jellegű könyvet sikerült kiadni az elmúlt tíz évben. Tudományos munkák, turisztikai kalauzok, helyismertetők, szépirodalmi munkák, verseskötetek láttak napvilágot a saját működtetésű nyomda gépei alatt, de egyéb kiadványokkal is büszkélkedhetnek: üzletükben naptárak, térképek, turisztikai katalógusok sorakoznak az ízléses polcokon. Nem hiába természetszerető nép a székely, hiszen a legkelendőbb általuk kiadott könyv a *Kalandozások a Gyilkostónál* című kötet volt. Igen nagy népszerűségnek örvendett a *Világszép Gyilkostó*, amely egy gyönyörű fényképalbum rendkívül ízléses kiadásban. A hívők számára igazi üdvösséget jelent kézben tartani az *Uram, jó nekünk itt lenni* című könyvet, amely a hajdani, Gyergyószentmiklóson hosszú évtizedeken át szolgáló Hajdó István római katolikus főesperes plébános prédikációit tartalmazza. Legutóbb a *Hazug Pista* kötet aratott elsöprő sikert, egy hónapja pedig újabb, képzőművészeti alkotásnak is beillő kiadvánnyal büszkélkedhetnek, hiszen remek portré-könyv született Balázs József festőművész munkáinak gyűjteményéből.

A kiadónál és a nyomdánál ugyanazok a személyek dolgoznak, legjobb tudásuk szerint végzik a dolgukat. Dezső László, a kiadó igazgatója úgy véli, az internet számukra egyáltalán nem befolyásoló tényező, és bár nincs kiszabott költségvetésük, amiből évente gazdálkodhatnak, teszik a dolgukat, esztétikai élményt nyújtva az olvasóknak.

Mindenben az ügyfél szolgálatában

Az F&F International Kft. szintén 1992 óta van jelen a hazai piacon. Jól felszerelt nyomdával rendelkezik, a munkaközösség pedig minden egyes kihívásnak igyekszik megfelelni. Kiadványok szerkesztése, tervezése, valamint a dokumentumok digitalizálása mellett nyomdai szolgáltatásokat is ellátnak. Sajnos hiába „zaklattuk” kérdéseinkkel, nem kaptunk tőlük válaszokat.

Erdélyi Toll — gyermekeknek

Kozma László

Az Év palástja

Kék égdarab, és napfény, sárga
Zöld erdőfolt az Év palástja.
Ezer darabból összefércelt,
Díszítik virágzó rétek.
És a varrásba öltve, itt-ott
Ezüstös forrás, gyöngyszem csillog.
És ballag az Év fagyba, sárba,
Télből tavaszba, onnan nyárba.
Az őszi köd, mint lebegő tüll,
Fogy az idő, a palást bővül.
S a csillagos szilveszter-éjbe
Fehéren megcsillan a prémje.
Egyszerre fénylik minden titka,
Ahogy nyakába kanyarítja.

Tükör

Üvegében az egész világ
Mi mutatja a tükröt magát?
Ezüst határát nem lépheti át
A tudásszomj vagy a kíváncsiság.
Mert szemedbe visszalobog fénye
És kérdéssel felel a miértre.

Cél

Mert kell, hogy valakiben úgy legyen készen
A világ, hogy helye van a kicsiny levélnek.
S a létező úgy függ a változáson,
Mint lombok az ingó kocsányon.
Nem tehetsz hozzá, nem vehetsz el belőle.
Keresd a célt, a helyedet betöltve.
Mit kirajzolt a csillagoknak bölcse,
Életednek megérjen gyümölcse.

Árnyjáték

Megrezdülve szól az árnyék:
Mi lenne, ha fénnyé válnék?
Felvillanva szól a fény:
Nyugszom lombok rejtekén.
Páfrány csöndjén elpihennék,
Hogyha hűvös árny lehetnék.
Szél zúg vágyak lugasán.
Árnyból fény lesz, fényből árny.

Kegyelem

Csillogó harmat-zápor,
Olyan a kegyelem.
Sugara aláfoly
A vízeséseken.
És a havazás csendjét
Átjárja a Jelenlét.
Hallgató tavak tükrén
Megcsillan, mint ezüst fény.
A lélek ragyogásán
Szétoszlik százezerszám.

Zápor

Zápor hull. Fénylik a világ
Ezer fátyolba rejtve.
Mintha az ember maga is
A zápor fátyla lenne.

Hajnal

Sötét rigó csippenti fel
A hajnalt, mint arany magot.
Eltelik vele, énekel
És a tollain átragyog.

Benedek Elek

Furulyás Palkó

Hol volt, hol nem volt, az Óperenciás-tengeren is túl, még az üveghegyeken túl, ahol a kis kurta farkú malac túr, volt egyszer egy szegény özvegyasszony, annak egy fia: Palkó volt a neve. Nagy szegénységben éltek: mikor volt mit egyenek, mikor nem. Nem volt egyebük, csak egy kidőlt-bedőlt falú házuk meg egy kertjük. Azt mondja egyszer Palkó az anyjának:

— Édesanyám, én nem éhezem itthon többet, elmegyek szolgálni, addig haza sem jövök, amíg legalább egy borjút nem szolgálok. A kertünkben majd felnövekedik, s lesz legalább egy kicsi gazdaságunk.

Elmegy Palkó szolgálatba, oda van egy esztendeig, szolgál egy borjat. Aztán megint elmegy szolgálatba, s megint szolgál egy borjat. A harmadik esztendőben is, a negyedik esztendőben is szolgált egy-egy borjat.

Volt már négy borjú, de kicsi volt a kert, és kevés széna termett benne, nem volt mivel tartsák a borjakat. Ő bizony, gondolja magában, vásárra hajtja mind a négyet, s eladja. El is indul a négy borjúval, de amint az úton menne, szembejő vele egy ősz öregember, s azt mondja neki:

— Te legény, van nekem egy szépen szóló furulyám, neked adom, ha egy borjat adsz érte.

— Ugyan mit gondol, bátyámuram, csak nem adhatok egy borjat egy furulyáért.

— Csak adjad, ne félj, nem olyan akármilyen furulya ez, mint a többi. Majd meglátod, hogy nagy hasznát veszed még ennek.

Isten neki; gondolja magában Palkó, s odaad egy borjat a furulyáért. Azzal továbbmegy.

De még egy puskalövésnyire sem mehetett, megint elejébe kerekedik az az ősz öregember, s azt mondja neki:

— Te legény, adj még egy borjat, s nézd, ezt az egeret neked adom érte.

Nagyot kacag Palkó:

— Hát hogy adnék én borjat egy egérért, mit gondol, bátyámuram? Van otthon egér elég, mindig bosszankodik az édesanyám miattuk.

— Jó, jó, de ez nem olyan egér, mint a többi.

Addig beszél az öregember, hogy Palkó odaad egy borjat egy egérért. Most már két borjúval ment a város felé, de hogy, hogy nem, az égből esett-e le, vagy a földből bújt ki, megint csak elejébe állott az ősz öregember, s azt mondta neki:

— Te legény, van nekem egy futóbogaram, ez csak az igazi. Neked adom, ha egy borjat adsz érte.

— Nem adom én — mondta Palkó —, nem bolondultam meg. Elég bolond voltam, hogy két borjat már odaadtam egy furulyáért meg egy egérért.

— Mondom neked, hogy adj egy borjat ezért a futóbogárért, mert bizony nagy hasznát veszed.

Mit gondolt, mit nem Palkó, odaadta a harmadik borjat is. Ment az egy borjúval, hajtotta nagy búsan a város felé. Mindegyre vissza akart fordulni, hogyha találkozhatnék valahogyan azzal az öregemberrel, mert erősen megbánta a vásárt. Na, nem kellett hogy visszaforduljon, mert amint nagy búsan mendegélt, tűnődött magában, csak elejébe került az ősz öregember, s azt mondja neki:

— Hallod-e, fiam! Add nekem ezt a borjat is, adok érette egy zacskót.

— Nem adom én — mondotta Palkó —, bár a többit se adtam volna. Nem tudom, hogy kerülök az anyám szeme elé.

— Csak add ide azt a borjat. Ne búsulj semmit. Nem akármilyen zacskó ez. Tudd meg, hogy ebbe a zacskóba álom van kötve. Csak mondanod kell neki, hogy hány órát akarsz aludni, s annyit alszol, s ha mást akarsz elaltatni, azt is elaltathatod, csak szólj a zacskónak.

Azt gondolja Palkó:

„Ha már így van, minek menjek egy borjúval vásárra. Legyen az öregé a negyedik borjú is."

Mikor a negyedik borjút is átadta az öregembernek, azt mondta ez:

— No, fiam, most menj haza. Otthon nem lesz maradásod, az édesanyád addig ver, amíg valaki ki nem szabadít a keze közül. De ha kiszabadultál, szaladj, amerre a szemed lát, s kiáltsd vissza az édesanyádnak:

— Isten áldja meg, édesanyám, addig vissza nem jövök, amíg király nem lesz belőlem!

Hiszen volt otthon nemulass, mikor Palkó hazaért. Kérdezte az anyja:

— Eladtad a borjúkat, fiam?

— El, édesanyám, el.

— Hát hol a pénz?

— Nem pénzért adtam, édesanyám, hanem ezekért ni. — S előhúzta a tarisznyából a furulyát, az egeret, a futóbogarat s az álomzacskót.

Haj, megmérgelődött az özvegyasszony! Kapott egy husángot, ütötte Palkót, ahol találta, s ha átal nem szalad a szomszédasszony, s ki nem szabadítja a keze közül, bizony mondom, hogy holtra veri.

Szaladott Palkó, amerre a szeme látott, de visszakiáltott az anyjának:

— Isten áldja meg, édesanyám. Addig vissza nem jövök, amíg király nem lesz belőlem!

Ment, mendegélt Palkó, hetedhét ország ellen, az Óperenciás-tengeren túl, ahol a kis kurta farkú malac túr, s ért egy nagy városba. Abban a városban lakott a király. Ennek a királynak volt egy gyönyörűséges leánya, de ennek a leánynak nagy betegsége volt. Olyan nagy bánat nehezedett a szívére, hogy senki meg nem tudta nevettetni, s nem jött álom a szemére, sem éjjel, sem nappal.

A király éppen akkor hirdette ki az egész országban, hogy annak adja a leányát és egész országát, aki a leányát megnevetteti, s olyan orvosságot ad neki, hogy mikor elkövetkezik a rendes ideje, tudjon aludni. Bezzeg jöttek mindenféle hercegek, grófok, bárók, válogatott cigánylegények, mind szerencsét próbáltak. De a királykisasszonyt sem megnevettetni, sem elaltatni nem tudták.

Megy Palkó is a király udvarába, s jelenti, hogy ő is szerencsét próbál. Csak üljön ki a királykisasszony a palota tornácára, s majd az udvaron mutat valamit.

Kiül a királykisasszony a tornácba, kiül a király is, a felesége is, összegyűltek mind az udvarbéliek is, hadd lássák, mit tud ez a szegény legény. Akkor Palkó kivette a tarisznyájából az egeret s a futóbogarat, szépen letette a földre. Aztán fújni kezdte a szépen szóló furulyáját, s hát halljatok csudát! Az egér derékon kapta a futóbogarat, s járták a táncot, hogy csak úgy porzott az udvar. De uram, istenem, akkorát kacagott a királykisasszony, hogy a kacagástól csengett a palota. Kacagott a király is, a felesége is, kacagott az udvar népe is.

— No fiam — mondotta a király —, megkacagtattad a leányomat, most még csak altasd el.

Azt mondotta Palkó:

— Csak vigyék be, felséges királyom, a királykisasszonyt a szobájába, fektessék le az ágyába, s majd meglátják, hogy mindjárt elalszik.

Mikor a királykisasszonyt lefektették, Palkó bedugta a fejét a tarisznyába, s szólt a zacskónak:

— Aludjék a királykisasszony holnap reggel nyolc óráig.

Abban a pillanatban bekoppant a királykisasszony szeme, s aludott édesen másnap reggel nyolc óráig.

Aközben felöltöztették Palkót drága szép bíborvörös gúnyába, s amint a királykisasszony fölébredt, mindjárt nagy lakodalmat csaptak, s az öreg király átaladta a leánya kezével Palkónak az országot is.

Hét nap s hét éjjel húzták a cigányok, járták a legények és leányok.

Lakodalom után Palkó elment az édesanyja után, s hatlovas hintón a palotába hozta. Sóra, fára nem volt többet gondja.

Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

Csatáné Bartha Irénke

Mókás szél

Furcsa szél
kósza tánc
lófráló lányos szellő

Csupa dal
csupa láz
muzsika messze zengő

Furcsa szél
kósza szél
könnyed hárfán szökellő

Szalad lohol
hol itt hol ott
lebegőn tovalengő

Nézd messze már
s amerre jár
szanaszét hordja a hangod

Bolondos szél
táncoló kép
mókásan egyre kerengő

De ni-ni hirtelen
elül kerge kedve
és elbokáz a végtelenbe

Halak tánca

Bakacsin lett az ég kékje
felszökött a Hold az égre

tó tükrében nézi magát
illegeti koronáját
kerekíti a mosolyát

halak tánca elbűvölte
ugrándoznak nyakra-főre
bele a tó közepébe

karcsú testük fürge táncát
irigylik a tespedt békák:
bre-ke-ke

Merre, merre?

Hová fut a forrás?
„Patak-iskolába”,

köveken, kavicson
botorkál a lába.

Izmosodik egyre,
vágtázik előre,

hegyen, völgyön átal
folyó lesz belőle —

Réteken szaladgál
vonatfütty kíséri,

több országot bejár,
s a tengert eléri —

Csire Gabriella

Mókus Pali vándorúton
I.

Meseregény

AZAZ MIKÉPPEN gyűjt a mókusfiú közmondást Vigaszvárosban, a dzsungelben, a csomagtartóban, a szirének szigetén, a mókusevőknél — mindenütt, ahol csak a huszadik század mókusa megfordul repülőn, hajón, úszó jégtáblán és gyalog. VALAMINT ARÓL, hogy minekutána a szeszélyes sors a mókusleányt Ürgümbürgüm császárság trónjára ültette, miképp szenvedte el Panni a lovagkori cselszövéseket. HOGY ANNAKUTÁNA Pali és Panni örök hűséget fogadjon egymásnak az esőverte országúton.

PALI PÁLYÁT VÁLASZT

Erdővárban élt Pali, Toboz hegyen innen, Tüskés folyón túl. Gondtalanul játszott, szökdécselt a vár arany és bíbor termeiben. Mogyorót rágcsált, de nem vetette meg az erdei gyümölcsöt meg a tobozt sem. Amint annyira cseperedett, hogy könnyedén át tudott surranni a szomszéd várba is, Lucfenyő palotába, így szólt hozzá az édesapja:

— Ideje lesz, Pali fiam, pályát választani!

— Vajon mi lehet az a pálya? — erőltette képzeletét a mókusfiú. De választ nem talált. Kíváncsian hegyezte hát a füle bojtját.

— A megélhetés miatt kell pályát választanod, fiam. Mi úgy látjuk, tanítóddal együtt, hogy téged különösképpen semmi sem érdekel. Ezért gondoltunk arra…

— Dehogynem! — vágott közbe illemtudás nélkül Pali gyerek. — Máris tudományosan munkálkodom. Közmondásokat gyűjtök. Én a közmondás-pályára készülök.

Most már mókus tatán volt a sor, hogy elcsodálkozzék. Vajon mi lehet az a közmondás-pálya? — töprengett magában, de azért bölcsen hallgatott. És ugyancsak hegyezte a füle bojtját.

— Elhatároztam — jelentette ki Pali —, hogy közmondás-gyűjteményemet kibővítem, és az egész világ tapasztalatát egyetlenegy könyvbe sűrítem. Ez lesz a pályám!

Mókus tata elámult. Hogy ez a gyerek miket forgat a fejében! Az egész család hitetlenkedve csóválta a fejét, de csakhamar eszükbe jutott mókuséknak, hogy a Pali tanítója sok közmondást tett a fiókjába. Ezeket mind a mókusgyerekek gyűjtötték az erdei várak lakóitól. De hogy valaki erre a pályára menjen, azt eddig el se tudták volna képzelni. Nem döntöttek, sírjanak-e, vagy nevessenek. Végül sír-

tak is, nevettek is. Alig titkolták Pali előtt, hogy tisztelettel néznek rá, amiért ilyen göröngyös, de minden valószínűség szerint dicső pályát választott magának.

A mókusfiút feltarisznyálta az édesanyja. Apja, anyja, testvérei és rokonai érzékeny búcsút vettek tőle. Pali, hogy felindultságát leplezze, bukfencet vetett, majd felsurrant a fára, s egyik ágról a másikra ugrott, akár egy akrobata. De azért utoljára ölelve hozzátartozóit, kövér könnycseppek gurultak végig sima orcáján, az elválás nehéz órájában.

Pali nagy integetések, farklobogtatások és jótanácsok kíséretében útra kelt. Nyakába vette a világot, hogy jelentős közmondás-gyűjteményét megalkossa. Kockás lapú noteszébe induláskor az ismert közmondást azonnal bejegyezte: KI KORÁN KEL, ARANYAT LEL.

NAPVIRÁG

Ment, mendegélt Pali, míg meg nem éhezett. Akkor eszébe jutott, hogy édesanyja mogyorós pogácsát csomagolt az útra. Leült egy forrás mellé, hogy megreggelizzen. Fehér szalvétát terített a térdére, műanyagpohárba forró teát töltött a termoszból, és falatozni kezdett. Már elverte éhét, mikor arra lettt figyelmes, hogy két mogyorós pele útját állja egy kerékpározó mókusleánynak. Pali se volt rest. Azonnal felszökött a szalvétája mellől, és a mogyorós pelékre vetette magát. Egyikük nyomban elinalt, de a másik pele kést rántott elő, és szörnyű nagy hadonászásba kezdett. Pali nemhiába tanult judózni az iskolában. Galléron csípte és földhöz teremtette a hetvenkedőt. Meglepetésében mukkanni se tudott a mogyorós pele. Nagy nehezen föltápászkodott, majd sántikálva elódalgott.

Csak akkor vette szemügyre Pali a mókusleányt, amikor elmúlt fejük fölött a veszély. A csobogó forrás meg a sok-sok pogácsamorzsa hallgatta beszédüket. Szép volt a mókusleány. Fényes fekete szeme, sűrű szőke haja örökre elbűvölte Palit. Míg haláig kísérte a lánykát, mindent elmondott neki, amit csak olvasott vagy filmen látott. Mert szeretett volna okosnak látszani, sokkal tanultabbnak, tudósabbnak, mint amilyen volt. Azt is megvallotta, hogy ígéretes jövő vár reá. Ha pepita fedelű, kockás lapú notesze megtelik közmondás-gyűjteménnyel, ő lesz Erdővár leghíresebb mókusa.

Úgy föllelkesült saját szavaitól, hogy megígérte: miután befutja pályáját, visszatér és feleségül veszi Pannit, ha addig él is. De meglepetésére Mókus Panni a vállát vonogatta.

— Igaz, hogy megmentettél a mogyorós peléktől — mondta —, és ezért hálával tartozom neked. De én mást szeretek.

Pali elszomorodott. Mégis remélte, hogyha még többet fog tanulni, versenyre kelhet vetélytársával. Szép illedelmesen megkérdezte hát, kit is kell legyőnie. Panni sűrű sóhajtozások közepette bevallotta, hogy szerelme fenn tündököl az égen.

— Nézd, hogy mosolyog rám! Nézd, milyen kedves!

— Ostoba! — futotta el a méreg Palit. — Nem látod, hogy szikla, bokor, pele, mókus egyaránt élvezi a sugarát? Épp rád mosolyog? Elment a szépeszed!

De Pannival nem lehetett értekezni. Könyörögve fordult Naplovag felé. Sürgette, kérte, hallgassa meg! Esdeklése meghatotta a tündöklő Napot. Földre bocsátott sugarán egy deli ifjú szállt alá. Naplovag aranypáncélban feszített. Fején aranysisak csillogott. Az ifjú fölemelte karját, aranypálcájával megérintette a mókuslány fejét, és így szólt:

— Kövess, Panni, és megtalálsz!

A mókuslányból szempillantás alatt napvirág lett. Mosolygó arcát a Nap felé fordította. Virágszirmokká változott haját szellő fésülgette.

Pali hiába szólongatta már a mókusleányt. Az elvarázsolt Panni rá se hederített, észre se vette a könnyeit. A mókusfiú bánatában előszedte noteszét, és a frissen szerzett közmondást följegyezte. NEM MINDENKOR ÉDESGYÖKÉR A SZERELEM — virított keserű tapasztalata a kockás lapon.

Még egy könnycseppet ejtett a napraforgóvá lett mókusleányért, és mindazonáltal tovább folytatta útját.

A FEHÉR KICSI KÍGYÓ,
avagy
A MÓKAMESTER ELSŐ FRICSKÁJA

Panni gyorsan szedte a lábát, mert az aranyjárda cipőjén keresztül is perzselte a talpát. A nyílegyenes országút szélén fényes tükör sziporkázott. A tükör kilendítette a jobb karját, és a kanyargó ösvény felé mutatott. A mókuslány letért a jelzett rányba. Alig tett néhány lépést, amikor hangos ásítás ütötte meg a fülét. Körülnézett, de senkit se látott. Már tovább akart menni, ám ekkor még hangosabb ásítás ejtette ámulatba. Tán csak nem a kút ásítozik így? — fogott gyanút Panni. Óvatos léptekkel közeledett a mohalepte kúthoz. De hirtelen elálmosodott. S még a kútnál is hangosabbat ásított, majd ledőlt a fűbe aludni. A lapos kő alól azonban, amit párnának vélt, parányi kígyó kúszott elő.

— Jó reggelt, Napraforgó! — köszöntötte Pannit.

— Jó reggelt! — futott ki a mókusány szeméből az álom.

— Hova-hova?

— Ne is kérdezd! — sóhajtott Panni. — Azt hiszem, eltévedtem.

— Nem is kérdezem — mosolygott nyájasan a fehér kicsi kígyó. — Úgyis tudom, hogy Naplovag csábított ide.

— Jaj — fakadt könnyekre Panni —, mennyire szeretem őt! Napraforgóvá lettem miatta, de alig változtam át, máris eltűnt előlem. Hasztalan bolyongok azóta. Se kastély, se lovag, csak kietlen pusztaság!

— Egyet se búsulj! — vigasztalta a mókusleányt a fehér kicsi kígyó. — Én vagyok Naplovag kincstárnoka. Megbízott, hogy fogadjalak, és birodalmába elvezesselek.

Panni szökdécselni kezdett, mint valami gumilabda. Nem sajgott már a talpa, álmosság se gyötörte többé.

— Menjünk! — tapsikolt örömében. — Vigy hozzá minél hamarabb!

A kincstárnok-kígyó elfordította mellényén a gyémántgombot, és így szólt:

— Jöjj utánam, kedves Napraforgó!

Együtt ereszkedtek le a mohos kútba. Alig fordultak egyet jobbra, kettőt balra, csikorogva tárult fel előttük a vaskapu. A nyirkos, föld alatti folyosó a szabadba vezetett. Kinn sütött a nap. A dimbes-dombos utácskákat tarka ruhás sokaság lepte el. A térségen hintók várakoztak és deli lovagok ülték meg a díszes paripákat.

— A királyné! — morajlott végig az ámulat a tarka ruhás tömegen.

— Mi történik itt? — kérdezte Panni a kincstárnok-kígyótól.

Hát amint jobban odanézett, a kígyó helyén fehér parókás törpét fedezett föl. Panni első rémületében menekülésre gondolt. De a törpe nagy hirelen csavart egyet a gyémántgombján, és vidáman felkiáltott:

— Én, a mókamester, elrendelem, hogy kezdődjék el a játék!

Hipp-hopp, a mókusleány máris a száguldó hintóban ült. És mintha csak beleszületett volna a selyembe-bársonyba, elhúzta az ablak függönyét, és kecses integetéssel válaszolt az őt éljenző sokaságnak.

A JÓINDULATÚ ROBOTFIÚ

Mókus Pali addig ment, mendegélt, míg egy napraforgóföldhöz nem ért. Száz meg száz napvirág fordította szép fejét Naplovag felé. Mind úgy mosolygott, mint az elvarázsolt mókusleány. Pali akkorát kacagott a lányok balgaságán, hogy a csörgedező patak is abbahagyta sietését és megállt. Tudni akarta, ki nevet ilyen kárörömmel.

Palinak az volt az első gondolata, hogy visszafordul és megmondja Panninak, hány meg hány napraforgót bolondított el Naplovag. Ám alig tett néhány lépést, máris elrestellte magát. Dehogy keseríti éppen ő szegény kis Pannit! S amint lenyomta az ágaskodó kárörömfejét, nyomban egy közmondást talált. Kéznél levő noteszébe föl is jegyezte, hogy: HALLGATNI ARANY. Van így — tűnődött, odahagyva a napraforgó erdőt.

Egyszer csak gyermekhang-csilingelés ütötte meg a fülét. A fehér törzsű nyírfák között kergetőzött, játszott az esetlen medvebocs, a sunyi léptű rókakölyök meg az álmos szemű oroszlánfiú. A világ minden tájáról érkező gyermekek hancúroztak az óriás parkban. Szürke egerek fújták szakadatlanul az arany harsonát s fekete estélyiben macska verte a gépzongora billentyűit. A szökőkút mellett ácsorgó bohóc léggömböket kínált. Valahonnan vaníliás cukor illata áradt, és Pali egy-két szökelléssel a porcelánkád előtt termett. Kiemelt belőle egy fátyolruhás vattacukrot s kezében a cukorfelleggel vidáman lépkedett tovább. Tekintete gyönyörködve rebbent az óriáskerékről a hullámvasútra, azután a körhintára és játékrepülőkre siklott le a csúzdán, tapadt a hattyúcsónakra.

— Hogy mulatsz, Pali? — tette vállára a kezét valaki.

Pali a kéz gazdájára nézett. Egy jóindulatú robotfiút látott maga előtt.

— Honnan tudod a nevemet?

— Egyszerű — bökött a saját homlokára a robotfiú. — Rád nézek, és számolni kezdek. Egyből megmondom a neved, életkorod, összegezem minden szellemi javadat…

— Mit?

— Minden szellemi javadat. Ja, persze… A nyelveket, amikből megjegyeztél valamicskét, a mateket, amiből tűrhető vagy, a történelmet, amiből sajnálatosan lemaradtál. Ha kedved tartja, meghívlak egy kis sétára. Borúra derű, mondják minálunk. Aki itt se feledi bánatát, azon már a játék sem segít.

— Rajtam még segít? — bizonytalanodott el Mókus Pali.

— Szedd össze magadat, barátocskám! — mondta a robotfiú. — Búsuljon a ló, elég nagy a feje.

— Reccs! — vágta rá Pali bosszúsan. — Nem vagyok kíváncsi a kölcsönvett bölcsességre. De azért sétálhatunk.

— Sétálhatunk — udvariaskodott a jóindulatú robotfiú, és elkísérte Palit a fényes feliratot villantó tábláig.

Pali sivalkodó gyermekek között tört utat magának, hogy kibetűzze a szöveget. VIGASZVÁROS — olvasta fennhangon. Meglengette lompos farkát örömében és átugrott a bejáraton. Újabb felirat fogadta: HA BÁNATOS VAGY, TUDD MEG, MINDIG VOLT ÉS LESZ NAGYOBB BÁNAT A TIÉDNÉL.

Palit meghatotta a robotfiú figyelmessége. Úgy látszik, nem maradt nyomtalan a mókusleánnyal történt találkozás. Még egy robotfiú is észreveszi rajta, mekkora bánat emészti. Pali nem tétovázott többé. Teljes testhosszal vetette be magát Vigaszvárosba.

Jancsik Pál

Pillangótánc

Csupa szín,
csupa hím,
csupa fény, csupa kellem.
Villan a láncuk,
illan a táncuk
ott, hol a nyár heve jár,
lágy szele száll,
tovalebben.

Fura lánc,
csoda tánc,
ütemét ki se tudja követni.

Tovaszáll hűs dallama
kis madarak pici torkán.
Zsong a nagy erdő,
zeng a világ,
ring a virág
meg a fű meg az ág
dúdolván.

Ugye szép, ugye jó,
ugye nincs több ily ragyogó lánc,
mint e vidéken,
friss hegyi réten
szertecikázó pillangótánc.

Beke Sándor

Ábécéiskola

(II.)

Beke Olivérnek

Fagyöngyös fán fajdkakas,
fakoronán félve fészkel.
Falánk farkas feni fogát
fehérholdas fehér fényben.

Galagonyagallyon gébics,
gesztenyefán gerle gubbaszt.
Gólya gázol, gúnár gágog,
galambdúcban gáláns galamb.

Gyermek, gyöngytyúk, gyíkocska,
gyapjas gyepen gyöngyharmat.
Gyöngyi, Gyula gyönyörködik
gyöngyvirágban, gyopárban.

Harangvirág, hangaszál,
holdfényben hattyúbál.
Hajnalcsillag, hajnalmadár,
Hanga, Helga hazatalál.

Íjjal ijeszt, indul, illan
indán imbolygó indián.
Imre ivókürtből iszik,
impalát idomít idomár.

Juhlegelőn juhászkutyák,
jődögélő jámbor juhnyáj.
Juhászbojtár juhászbotján
jövőt jósol, jót jövendöl.

Kecses kecskegidát kerget
kert közepén kuvasz kutya.
Kalamajkás koncertjével
kecsegtető kecskebéka.

Lilla lampiont lóbál,
lobogót lenget Lóránd.
Lengén lengő ladikon
Lilla, Loránd-liliom.

Péter Katalin rajza